

Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt: 18 - Sayı: 33, Haziran 2015

Balıkesir University
The Journal of Social Sciences Institute

Volume: 18 - Number: 33, June 2015

ISSN: 1301-5265

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

Haziran 2015 Cilt: 18 Sayı: 33

SAHİBİ / Owner

Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü adına
Balıkesir Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Kerim ÖZDEMİR

EDİTÖRLER / Editors

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Yrd. Doç. Dr. Bayram ŞAHİN
Yrd. Doç. Dr. Alper UZUN

Yazı İşleri

Yrd. Doç. Dr. Bayram ŞAHİN

YAZIŞMA ADRESİ / Correspondence

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü
Çalış Yerleşkesi
10145
BALIKESİR
<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi>
Tel / telephone: 0 266 612 14 00 / 1401
Belgegeçer / Fax: 0 266 612 13 07
Elmek / E-mail: sbedergi@balikesir.edu.tr

YAYIN KURULU / Editorial Board

Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Yusuf AYMANKUY (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Dilek İNAN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Cem KIRANKABEŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet KÖÇ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Ertan ÖRGEN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdoğan TEZCİ (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Bayram ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Alper UZUN (Balıkesir Üniversitesi)

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE

June 2015 Volume: 18 Issue: 33

DANIŞMA KURULU / Advisory Board

Prof. Dr. Hüseyin AKAY (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Yılmaz ARI (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan BATMAN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Tamer BOLAT (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Şenol ÇELİK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmet ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Elif ÇİMEN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Feryal ÇUBUKÇU (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali DUYMAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan KOÇ (Bandırma 17 Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah KÖSE (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet NARLI (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ (University of Central Florida)
Prof. Dr. Gökhan ORHAN (Bandırma 17 Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ (Bandırma 17 Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Şakir SAKARYA (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevin SAYLAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Oya Aytemiz SEYMEN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah SOYKAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedriye TUNÇŞİPER (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah YILMAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Fahri ÇAKI (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Zübeyde Güneş YAĞCI (Balıkesir Üniversitesi)

SOBED KURUMSAL

Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yılda iki kez
yayımlanan hakemli bir dergidir.

DERGİMİZİN TARANDIĞI ULUSLARARASI İNDEKSLER

ULAKBİM

MLA Modern Language Association
Ebscohost
Index Copernicus
Türk Eğitim İndeksi
Akademia Sosyal Bilimler İndeksi
(ASOS Index)

CORPORATE IDENTITY

Balıkesir University
The Journal of Social Sciences Institute is a
scientific referee journal which is published
twice a year.

ABSTRACTED AND INDEXED IN FOLLOWING INDEXES

ULAKBİM

MLA Modern Language Association
Ebscohost
Index Copernicus
Türk Eğitim İndeksi
Akademia Sosyal Bilimler İndeksi
(ASOS Index)

BU SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER

Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Yıldız GÜVEN (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet OK (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayla OKTAY (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Şakir SAKARYA (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TEPECİ (Celal Bayar Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşe Meral TÖREYİN (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Zeki ÇEVİK (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Erhan DEMİRELİ (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat DOĞDUBAY (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat EMEKSİZ (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ebru GÜNER CANBEY (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Oğuzhan İLBAN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Dilek İNAN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet KAŞLI (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Reşat PEKER (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Emrah ÖZKUL (Düzce Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖNAL (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Fatih YAVUZ (Balıkesir Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

La Bande Dessinee : Un Exemple D'exploitation En Classe De Fle.....	1
Cihan AYDOĞU	
Müzik Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutumları	15
Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ	
Finansal İstikrar ve Türkiye’de Bankacılık Düzenlemeleri	33
Yaşam DEMİR Hafize MEDER ÇAKIR	
Antik Dünyadan Çağdaş Dünyaya: Michael Longley’nin Homeros Destanlarından Yaptığı Çevirilerde Şiddet Gerçeği	55
Mümin HAKKIOĞLU	
Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İzledikleri Çizgi Filmler Üzerine Bir İnceleme: Caillou ve Sünger Bob Örneği Üzerine Bir Model Önerisi.....	75
Derya HAMARAT Sonnur IŞITAN Ayça ÖZCAN Hafize KARAŞAHİN	
Kitap İncelemesi: Sosyal Bilimlerde Tarihsel Empati ve Bakış Açısı Kazanma	93
Emel OKUR-BERBEROĞLU	

CONTENS

Comic Books: An Example of Application in French Language Classes 1

Cihan AYDOĞU

Computer Usage Skills of Pre-service Music Teachers and Their Attitudes Towards Computers 15

Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ

Financial Stability and Banking Regulations in Turkey..... 33

Yaşam DEMİR

Hafize MEDER ÇAKIR

From Antiquity to the Contemporary World: The Reality of Violence in Michael Longley's Translations from Homeric Epics..... 55

Mümin HAKKIOĞLU

An Assessment on Cartoons Which are Watched by Preschoolers: The Sample of Caillou and Sponge Bob 75

Derya HAMARAT

Sonnur IŞITAN

Ayça ÖZCAN

Hafize KARAŞAHİN

Book Review: Historical Empathy and Perspective Taking in the Social Studies..... 93

Emel OKUR-BERBEROĞLU

İÇİNDEKİLER

BIST'de İşlem Gören Turizm İşletmelerinin TOPSIS Yöntemi ile Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi	97
Hakan ÖZÇELİK Bahar KANDEMİR	
Öğretmen Adaylarının Çevre ve Çevre Eğitimi ile İlgili Görüşleri (Ordu Üniversitesi Örneği)	115
Talip ÖZTÜRK Filiz Zayimoğlu ÖZTÜRK	
TOPSIS ve MOORA Yöntemleri ile Tedarikçi Seçimi: Turizm Sektöründe bir Uygulama.....	133
Ali ŞİMŞEK Ozan ÇATIR Nuri ÖMÜRBEK	
Importance of Risk Management For The Sustainability of Tourism	163
Mert URAL	
Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin, Mesleğin Geleceğine İlişkin Bakış Açıları	179
Tülay Polat ÜZÜMCÜ Ömür ALYAKUT Ayşe GÜNSEL	

CONTENS

The Evaulation of the Financial Performances of the Tourism Enterprises Traded on BIST with TOPSIS Method 97

Hakan ÖZÇELİK

Bahar KANDEMİR

Opinions Of Pre-Service Teachers About Environment and Environmental Education (Ordu University Sample) 115

Talip ÖZTÜRK

Filiz Zayimoğlu ÖZTÜRK

Vendor Choice with TOPSIS and MOORA Methods: A Practice in Tourism Sector..... 133

Ali ŞİMŞEK

Ozan ÇATIR

Nuri ÖMÜRBEK

Turizmin Sürdürülebilirliği İçin Risk Yönetiminin Önemi 163

Mert URAL

The Perspectives of the Tourism Program Students to The Future of This Career..... 176

Tülay Polat ÜZÜMCÜ

Ömür ALYAKUT

Ayşe GÜNSEL

LA BANDE DESSINEE: UN EXEMPLE D'EXPLOITATION EN CLASSE DE FLE

Comic Books: An Example of Application in French Language Classes

Cihan AYDOĞU*

Abstract: There is no question of discussing the advantages and disadvantages of the authentic materials. Almost all of the educators agree on using and integrating authentic materials in foreign language teaching classes. Because these materials break the monotony of the course books which are mainly composed of certain structures and linguistic elements, and then provide variety. Moreover, they give an opportunity to the teacher for evaluate his students and to the students for evaluate himself. Comic books that are considered as one of the authentic materials are very suitable for foreign language classes as they provide linguistic richness. The aim of this research is to emphasize the importance of choosing and using authentic materials- especially comic books-in foreign language teaching and mention possible comic books' activities by displaying an application sample. The study consists of a theoretical evaluation and an application sample. The theoretical framework of the study is the outcome of international literature review. Comic books reflect social realities. Being visual and using verbal language they display societies' viewpoints and so enable criticism. Therefore, they can be used in language classrooms and give way to real communication by fostering students' creativity. Activity choice is important. Thus, this study suggests the use of these materials without losing their communicative functions by means of a sample application.

Key Words: Authentic Materials, Comic Books, Foreign Language, Sample Application.

Özet: Özgün materyal kullanımının olumlu ve olumsuz yönleri artık tartışma konusu olmaktan çıkmıştır. Birçok eğitimci özgün materyalleri yabancı dil sınıflarına uyarlama ve kullanma konusunda hemfikirdirler. Zira bu materyaller çoğunlukla belli yapısal ve dilsel öğeleri öğretmeyi hedefleyen ders kitaplarını sıkıcı olmaktan kurtarır ve

* Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı.
e-posta: caydogdu@anadolu.edu.tr

çeşitlilik sunar. Dahası, öğretmenlere öğrencileri değerlendirme fırsatı, öğrencilere ise kendilerini değerlendirme fırsatı sunar. Özgün materyallerden biri olan çizgi romanlar da sundukları zengin dil kullanımı açısından yabancı dil sınıflarında kullanılmaya oldukça elverişlidirler. Bu çalışmanın amacı yabancı dil öğretiminde özgün materyal, özellikle de çizgi roman, seçiminin ve kullanımının önemini vurgulamak ve bir çizgi roman çerçevesinde yapılabilecek etkinlikler ile ilgili bir uygulama örneği sunmaktır. Çalışma kuramsal bir değerlendirme ve bir uygulama örneğinden oluşmaktadır. Kuramsal çerçevenin oluşturulmasında uluslararası literatürden yararlanılmıştır. Çizgi romanlar bir ülkenin toplumsal gerçeklerini yansıtır. Hem görselliği, hem de sözel dili kullanarak bir toplumun olaylara bakışını ortaya koyarlar ve genellikle de yoruma açıktırlar. Bu yönleriyle de yabancı dil sınıflarında kullanılmaya uygundur. Zira sınıfta gerçek bir etkileşim ortamı yaratılmasını sağlarlar ve öğrencilerin yaratıcılığına katkıda bulunurlar. Ancak yapılacak sınıf içi çalışmaların önemi büyüktür. Bu çerçevede, bu materyallerin iletişimsel işlevlerinin dışına çıkmadan sınıf içinde nasıl kullanılabileceğini gösteren bir uygulama örneği önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Özgün Materyal, Çizgi Roman, Yabancı Dil, Uygulama Örneği.

INTRODUCTION

L'objectif principal des approches communicatives est l'acquisition progressive par les apprenants d'une compétence de communication. Cette compétence peut être définie globalement par l'aptitude à se débrouiller dans différentes situation de communication. Elle évoque les quatre habiletés fondamentales : lire, écrire, comprendre, parler.

Pour pouvoir exercer cette compétence de communication, l'apprenant doit s'approprier les moyens linguistiques pour agir et réagir de façon appropriée dans différentes situation de communication où il aura à employer la langue étrangère. Mais pouvoir comprendre, parler, lire et écrire ne suffit pas tout seul pour agir et réagir de façon adaptée dans telle ou telle situation. Il faut aussi savoir ce que l'on peut dire, ce qu'il est convenable de dire et de faire (Weiss, 2002).

Donc, suivant les approches communicatives nous sommes obligés de dépasser l'aspect purement linguistique et fonctionnel et de tenir compte de l'aspect pragmatique, social et culturel da la langue enseignée. Une telle conception peut permettre aux apprenants de résoudre les problèmes qu'ils peuvent rencontrer dans différentes situations de communication.

Les documents authentiques créent en classe un contexte favorable à une communication réelle et entraînent les apprenants à réemployer de façon

personnelle et nouvelle les moyens linguistiques et sociolinguistiques appris dans les cours et grâce au matériel didactique utilisé en classe.

Dans les lignes qui suivent, après avoir décrit, défini les caractéristiques et les raisons d'utilisation en classe de langue étrangère d'un document authentique, nous présenterons un exemple d'exploitation de bande dessinée sous format de fiche pédagogique.

UN TYPE DE DOCUMENTS AUTHENTIQUES : LA BANDE DESSINÉE

Qu'est-ce qu'un Document Authentique ?

Les documents authentiques sont des documents bruts, élaborés par des francophones pour des francophones à des fins de communication. Il s'agit de documents produits dans des situations réelles de communication. Ils n'ont pas été conçus à des fins pédagogiques en vue de l'apprentissage d'une langue étrangère et appartiennent à un ensemble très étendu de situations de communication et de messages écrits, oraux et visuels.

Un document authentique permet d'étudier les aspects culturels de la société étrangère. Il présente une société dynamique, actuelle et innovante. Cela ne signifie pas qu'il doit montrer des aspects positifs de la culture étrangère, au contraire, les documents authentiques doivent susciter des débats qui permettent d'aboutir à des opinions positives ou négatives, ou même les deux ensemble (Tagliante, 1994).

Pourquoi Utiliser un Document Authentique dans une Classe de Langue Etrangère ?

La nature d'un document authentique est reconnue par les apprenants comme faisant partie du monde réel. Tout le monde a vu, lu, écrit, entendu ou manipulé, dans sa langue maternelle des affiches, des tracts, des chansons, des prospectus, des modes d'emploi, des bandes dessinées, etc. La gamme des documents écrits, oraux, visuels et télévisuels est si vaste qu'elle constitue un réservoir inépuisable d'outils d'enseignement et peut servir de déclencheurs à de multiples activités de compréhension, d'expression, d'enrichissement lexical, de perfectionnement grammatical et textuel tout en faisant entrer dans la classe la réalité extérieure et la culture de la langue étrangère.

Dans une classe de langue étrangère, les documents authentiques ;

- * permettent aux apprenants d'avoir un contact direct avec l'utilisation réelle de la langue qu'ils apprennent.

- * servent à introduire des données absentes du manuel,
- * servent à briser la monotonie des différentes étapes qui se répètent dans un manuel,
- * peuvent être exploités pour renforcer l'acquisition de certains points des leçons ou développer des compétences particulières,
- * sont une grande source de motivation et ont une valeur de récompense, car ils permettent à l'apprenant de voir qu'il arrive à comprendre un document qui n'a pas été conçu pour son apprentissage,
- * et favorisent l'authenticité des interactions dans la classe (Cuq et Gruca, 2003).

Comment Choisir un Document Authentique ?

De nos jours, il est très facile de se procurer des documents authentiques même si on est loin de tout et que l'on enseigne dans un milieu qui ne parle pas du tout cette langue. Mais cette facilité entraîne en même temps une difficulté de choix. Sur internet, à la télé, au média, dans notre entourage etc., on trouve tant de documents authentiques qu'il est parfois vraiment difficile de décider et encore tout document ne serait pas convenable pour des activités langagières. Mais suivre quelques critères faciliterait ce processus de choix. « De Carlo en cite trois importants : celui de la pertinence, de la performativité et celui de l'exploitativité. En ce qui concerne le premier critère, De Carlo entend par pertinence le fait que le document doit au moins contenir un élément connu de l'élève, pour qu'il y ait la possibilité de découvrir d'autres éléments. D'un autre côté, le document doit être de bonne qualité (émission et réception) et doit permettre une bonne gestion de temps. Enfin, De Carlo ajoute que le document doit être facilement exploitable, qu'il aide à procurer des activités diversifiées et en cohérence avec le programme, tout en ayant le souci de motiver les élèves » (Tagliante, 1994).

Pourquoi une Bande Dessinée ?

La bande dessinée c'est avant tout « un récit raconté en image successives de différentes tailles (cases). Tout comme le cinéma, la bande dessinée utilise la technique du cadrage et l'ellipse. Elle se caractérise aussi par l'utilisation des bulles où apparait le texte. Elle utilise donc un cadre spécifique et se lit de gauche à droite et de haut en bas sous nos latitudes. C'est aussi une forme littéraire à part entière subdivisée en genres différents (aventure, fantastique, humour, policier, ...). Enfin, c'est un art reconnu : le neuvième art » (Huerta, 2005: 2).

La bande dessinée fonctionne à partir d'un langage qui lui est propre. Elle possède la faculté d'aborder, d'utiliser tous les genres narratifs (roman, conte, humour, science fiction, etc.) avec une grande variété de moyens : couleurs, noir et blanc, photos, collages, images numériques etc.).

La bande dessinée est un document authentique des plus vivants et des plus motivants qui offre différents atouts. Elle est de plus en plus utilisée pour l'apprentissage des langues. Elle peut permettre de travailler les quatre habiletés principales : comprendre, parler, lire, écrire. Elle permet aux enseignants de FLE d'effectuer un travail bénéfique et positif. Pour les apprenants, elle permet d'allier apprentissage et créativité. Son aspect ludique et sa richesse (culturelle, lexicale et grammaticale) favorisent une manière de travailler différente en classe et avec les apprenants. L'objectif au niveau méthodologique est de développer l'indépendance et l'initiative face à des documents authentiques en variant les situations et les supports et de comprendre la bande dessinée sans passer par les mots, en s'appuyant sur les images, et arriver à une compréhension globale du document (Morlat et Tomimoto, 2004).

Par l'association texte-image, la bande dessinée permet de donner suffisamment d'indices aux apprenants pour la compréhension globale d'un texte et éveille la lecture active. Ainsi elle permet une entrée plus facile dans la lecture autonome et elle devient lecture plaisir. Dans leur vie quotidienne les apprenants connaissent et pratiquent déjà d'eux-mêmes la lecture de bandes dessinées. « Ils en connaissent les principaux codes, genres et personnages. Pour des apprenants en difficulté face à la lecture, cela reste un moyen plus facile de pratiquer la lecture autonome » (Huerta, 2005).

Toute motivation entraîne la participation active de l'apprenant à son propre apprentissage, et « la BD par son aspect distrayant et ludique peut aider une classe de langue à mieux communiquer dans une langue étrangère. Nous ne prétendons pas innover en la matière mais nous voulons simplement dire que sa présence en classe avec les diverses activités auxquelles elle se prête, peut amener une certaine détente sans oublier l'enrichissement culturel dont vont profiter les apprenants » (Djamel, 2007).

La bande dessinée peut donc être l'une des meilleures manières d'aider les apprenants à mieux construire leur parcours d'apprentissage dans la langue étrangère mais aussi à élargir leurs pratiques langagières et culturelles. Car, la bande dessinée est un véritable phénomène de civilisation qui permet de mieux faire comprendre le comportement et la mentalité d'un pays. Selon les thèmes, on pourra discuter, débattre et faire ressortir des éléments de civilisation pertinents et si le dessin s'y prête, analyser les clichés qui découlent

et ainsi améliorer la compétence socioculturelle des apprenants. De plus, la langue de la bande dessinée est une langue de tous les jours, qui de par son style conversationnel permet de travailler sur des situations variées (Morlat et Tomimoto, 2004).

Que Peut-On Faire avec une Bande Dessinée ?

Pendant l'exploitation d'une bande dessinée dans une classe de langue, il faut faire attention, comme tout document authentique, à ne pas la saturer d'activités et savoir circonscrire les modalités opératoires d'utilisation pédagogique. L'objectif primordial devrait être d'améliorer la réception et de la rendre la plus proche possible de l'authentique. Les propositions pédagogiques mises en place doivent donc mettre en relief les spécificités propres à la bande dessinée pour instaurer une pédagogie de la compréhension et de la production.

Pour situer une bande dessinée, comme avec tout document authentique, dans une classe de langue étrangère, il faut d'abord se poser les questions suivantes :

- Quel objectif peut être visé avec cette bande dessinée ?
- A quel niveau d'apprentissage peut-on l'introduire ?
- Quelles connaissances préalables l'apprenant doit-il avoir ?
- Quels savoir-faire entrent en jeu ?
- Qu'apporteraient les activités faites avec cette bande dessinée en termes d'apprentissage ?
- Où s'inscrit-il dans la progression ?
- A quel moment peut-on la proposer ; au cours d'une leçon, à la fin ou à n'importe quel moment ?
- Quelles préparations exige-t-elle ?
- Quelles activités faut-il envisagées ?
- Combien de temps faut-il lui accorder ?

Comme le dit Missiou (2010 : 215 en citant Touveron :1999 et Rouxel : 1996) le sens d'une bande dessinée n'est jamais complètement donné. Il laisse une place à l'interprétation personnelle du lecteur qui doit avancer en vertu de ses propres inférences. En classe, pour aider l'apprenant à aller au-delà de la

compréhension littérale et le conduire vers une attitude interprétative, il faut inciter l'apprenant :

- à questionner le texte ;
- à participer à un débat sur l'interprétation littéraire en étant susceptible de vérifier dans le texte et/ou l'image ce qui bloque ou permet l'interprétation argumentée ;
- à reformuler dans ses propos une lecture lue ;
- à parler des personnages et de l'histoire en termes littéraires.

Adopter une telle attitude de travail nécessite d'apprendre à utiliser les stratégies de compréhension qui facilitent la construction d'un sens pluriel et qui permettent d'induire des interprétations.

Même si ses possibilités d'utilisation en classe sont multiples, il peut s'agir tout d'abord de comprendre une bande dessinée globalement à partir de l'observation de l'image, du dessin et de réfléchir sur les procédés graphiques. Après on peut entraîner à la compréhension écrite et à l'expression orale en demandant de raconter l'histoire selon différents points de vue, trouver un titre, imaginer ce qui s'est passé avant, ce qui se passera après, imaginer le contenu des bulles, trouver le mot de la fin, manipuler certaines structures grammaticales et des actes de parole en situation authentique. Ensuite, on peut passer à l'expression orale pure, en développant la créativité des apprenants (Morlat et Tomimoto, 2004).

Enfin la bande dessinée peut aussi être le point de départ de projets d'écriture. On peut demander le prolongement d'un récit inachevé à partir du suspense de bas de page. Et encore, on peut demander de créer un dialogue entre les personnages de la bande dessinée en tenant compte de l'information visuelle comme les attitudes, les décors, les personnages, etc... La bande dessinée prête aussi l'occasion à une activité d'écriture d'un scénario par l'apprenant mais c'est un travail plus complexe et il nécessite auparavant d'avoir étudié un scénario.

EXPLOITATION DE LA BANDE DESSINEE CHOISIE : « TINTIN »

Présentation de la Bande Dessinée

Comme document nous avons choisi les quelques pages des aventures de Tintin écrit par Hergé. Il s'agit des deux premières pages de l'album « Tintin en Irak ».

L'aventure se passe en Irak. Tintin est lancé comme un opposant irakien qui garde l'espoir que les américains prendrons le contrôle de Bagdad et débarrasserons les irakiens de Saddam Hussein. Les événements sont présentés de façon comique.

Le sujet est connu par tout le monde et la présentation de la situation donne lieu à diverses interprétations. Ce qui permettra alors de faire discuter les apprenants. Et encore, on ne trouve pas une fin absolue. Cela nous permettra de donner lieu à des activités de réflexion.

Explication sur la Méthode d'Analyse

Le document est analysé en trois étapes ; avant lecture, pendant lecture et après lecture. Dans l'étape d'avant lecture, il s'agit plutôt de faire faire un remue-méninge. L'objectif est d'activer les connaissances antérieures ou extralinguistiques des apprenants. Les apprenants ne voient pas le document ou au moins le document complet. On peut les faire travailler en ne donnant que le titre, le sujet ou une seule vignette. Il faut voir cette étape comme une étape de préparation à la compréhension du document.

L'étape de pendant lecture contient les activités de compréhension, de réflexion et de discussion. Il s'agit de l'analyse complète du document. On peut faire travailler cette étape en omettant une ou quelques vignettes ou bien les paroles de certaines vignettes pour donner lieu à une réflexion et en posant des questions sur le thème général.

L'étape d'après lecture peut être vue aussi comme une étape d'évaluation. C'est l'étape qui nous permettra de voir ce que l'apprenant peut faire après avoir travaillé avec un certain document. Donc, il faut donner lieu à des activités où l'apprenant réalise une production individuelle. Cette production peut être libre, semi-libre ou dirigée et orale ou écrite. Bien sûr le meilleur est de laisser libre les apprenants pour qu'ils puissent exprimer leurs idées personnelles et pour ne pas nuire à leur créativité. Tout dépend des objectifs visés et du niveau des apprenants.

Fiche Pédagogique

Niveau : B1

Objectifs communicatifs : donner son opinion, parler de ses hypothèses

I- Avant lecture :

Il s'agit ici de deux activités orales de remue-méninge visant à préparer les apprenants à une meilleure compréhension de la bande dessinée à étudier.

1. L'enseignant pose à la classe les questions suivantes afin de réactiver les connaissances antérieures des apprenants sur le héros principal de la bande dessinée.
 - Est-ce que vous connaissez « Tintin » ?
 - Avez-vous déjà lu les aventures de «Tintin»? Quels sont ses caractéristiques spécifiques ?
2. L'objectif des questions suivantes est de réactiver les connaissances des étudiants sur le contenu du document.
 - Qui est-ce Saddam Hussein ?
 - Qu'est-ce qui s'est passé en Irak sous le régime de Saddam Hussein ?
 - Quelle était la politique suivie par les Etats-Unis en Irak ?

II- Pendant lecture

L'enseignant donne aux étudiants les quatre premières vignettes, leur demande de les lire et de répondre aux questions suivantes :

1. Où est Tintin et pourquoi ?
2. Sur qui il compte pour se débarrasser de cette situation ? A quoi il croit ?
3. Regardez la quatrième vignette et devinez ce qui va se passer après.

L'enseignant donne la suite de la bande dessinée pour que les étudiants puissent justifier leur réponse mais sans la dernière vignette et en omettant les paroles de la huitième et quatorzième vignettes.

4. Observez la réaction des personnages de la neuvième vignette et complétez les paroles du colonel (huitième). Pensez à la nouvelle qui aurait pu causer cette réaction.

L'activité faite, on donne l'original pour la justification.

5. Lisez les autres vignettes et complétez les bulles de la quatorzième vignette pensant au dialogue qui pourrait être passé entre les deux colonels.

Encore l'original est donné.

6. Quel est le message de cette bande dessinée ? Qu'est-ce qui est critiqué ? Et vous, vous êtes pour ou contre cette critique ?

III- Après lecture

L'enseignant donne la dernière vignette et fait faire les activités suivantes en oral.

1. D'après vous, que se passera-t-il après ? Est-ce que Tintin sera tué ou sauvé ? Les américains changeront encore d'attitude ?
2. Cette bande dessinée reflète-elle la réalité ? Quel est le cas actuel en Irak ?

CONCLUSION

La bande dessinée, en tant que document authentique, présente bien la réalité sociale d'un pays. Le visuel est le support principal de la langue. Il s'agit d'exprimer des idées, des opinions ou des points de vue en utilisant très peu de paroles. C'est pourquoi le visuel vient s'ajouter aux paroles pour découvrir le non dit. L'objectif principal est de faire réfléchir le lecteur sur un événement public. Elle n'a pas une fin absolue donc le lecteur crée une fin d'après ses connaissances antérieures et son point de vue sur les événements.

Quant à son exploitation dans une classe de langue étrangère, on peut dire quelle est l'un des meilleurs prétextes pour créer une vraie communication-interaction dans la classe. Trouver ce qui est dit et ce qui voulait être dit dans une bande dessinée contribue à augmenter la créativité des étudiants. De plus, elle donne l'occasion aux étudiants d'utiliser le « je » parce qu'ils ont vraiment quelque chose à dire. Donc, tout dépend des activités prévues par l'enseignant. Utiliser la bande dessinée pour enseigner ou vérifier l'acquisition des éléments langagiers ou l'utiliser à des fins communicatifs, comme tel est le cas dans la vie courante, c'est la tâche de l'enseignant de décider lequel sera le mieux pour faire acquérir à ses apprenants une compétence de communication.

BIBLIOGRAPHIE

- Cuq, J.-P. et Gruca, I. (2003). *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*. Grenoble : PUG.
- Djamel, B. (2007). La bande dessinée comme support didactique dans l'enseignement du fle. *Synergies Algérie*, 1, 235-240.
- Hergé (1991). Tintin en Irak. <http://tintin-en-irak.chiangmai-news.com/> (page consultée le 10-05-2011).
- Huerta, N. (2005). « Comment utiliser la bande dessinée comme outil pédagogique à l'école ? ». I .U.F.M : *Académie de Montpellier*, site de Carcassonne.
- Missiou, M. et Anagnostopoulou, D. (2011). La bande dessinée-œuvre littéraire en classe de français langue étrangère : étude de cas en Grèce. *11ème rencontres des chercheurs en didactique des littératures*. Genève, Mars 2010, 214-218.
- Morlat, J.-M. et Tomimoto, J. (2004). La bande dessinée en classe de langue. *Rencontres pédagogiques du Kansai*, 52-56.
- Tagliante, C. (1994). *La classe de langue*. Paris : CLE International.
- Weiss, F. (2002). *Jouer, communiquer, apprendre*. Paris : Hachette.

ANNEXE

BAGDAD 1991

MÜZİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ BİLGİSAYAR KULLANMA BECERİLERİ VE BİLGİSAYARLARA YÖNELİK TUTUMLARI

Computer Usage Skills of Pre-service Music
Teachers and Their Attitudes Towards Computers

Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ*

Özet: Günümüzde, toplumun ilerlemesine ve gelişmesine olanak sağlayan eğitim sistemini teknolojiyen ayrı düşünmek mümkün gözükmemektedir. Teknolojideki gelişmelerden dolayı, bireylerin eğitimden beklentileri de değişim göstermektedir. Eğitim sürecinde bilgisayarların katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Bilgisayar, gelişen teknolojilerden biri olmakla birlikte, hem birey günlük yaşamında kullanmakta hem de eğitim ortamında öğretim aracı olarak kullanılmaktadır. Bu çalışma, öğretmen adaylarının bilgisayar kullanma becerilerinin kazandırılması, eğitim-öğretim ortamında bilgisayar ve teknolojiyen verimli bir biçimde faydalanmaları açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada, müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumlarının cinsiyete, sınıf düzeyine ve kendilerine ait bilgisayara sahip olup/olmama durumlarına göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, 80 müzik öğretmeni adayı üzerinde uygulanmıştır. Veri toplama aracı olarak, Yeşilyurt ve Gül (2007)'ün hazırlanmış olduğu, geçerlilik ve güvenilirliğini yaptığı "Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Veriler, t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularında, müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumları zayıf düzey çıkmıştır. Müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumları ile değişkenler (cinsiyet ve sınıf düzeyi) aralarında anlamlı bir ilişki bulunmamakla birlikte, kendilerine ait bilgisayarı olan öğrencilerin lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkarılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, müzik öğretmeni adaylarının sınıf düzeyleri ve kendilerine ait bilgisayara sahip olup/olmama durumları açısından, bütün faktörlerde ve toplam puanda istatistiksel olarak fark görülmüştür. Müzik eğitimi anabilim dallarında öğrenim

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: beste@balikesir.edu.tr.

gören öğrencilerin bilgisayarlaraya yönelik olumlu tutum içerisinde olmalarını sağlayacak programlara müfredatta daha fazla yer verilerek, bilgisayarlarla daha etkileşim içerisinde olabilecekleri ortamlar yaratılabilir. Ayrıca, bilgisayarla ilgili alt yapının kazanılmasına olanak sağlamak amacı ile eğitimin ilk yıllarından lisans eğitimi boyunca bilgisayar derslerine gereken ağırlığın verilmesi gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Müzik Öğretmeni Adayı, Bilgisayar, Bilgisayara Yönelik Tutum, Bilgisayar Kullanma Becerisi.

Abstract: Today, the advancement of society and the development of technology that allows you to isolate the education system does not seem to be possible. Due to developments in technology, education, expectations of individuals varies. An undeniable fact that the contribution of computers in the educational process. Computer, one of the emerging technologies, but using both the individual in everyday life as well as the educational environment is used as a teaching tool. In this study, teachers' computer use skills, computer and technology education environment is important in terms of its benefits. The aim of this study is to examine attitudes of pre-service music teachers towards computers and their computer usage capabilities based on their possession of a computer, level and gender. This research was conducted with 80 pre-service music teachers. "Computer Usage Skills and Attitude Scale for Computers" which was prepared and checked for consistency and reliability by Yeşilyurt and Gül (2007) was used as the data collection tool. Data was analyzed through t-test, one-way ANOVA and Kruskal Wallis test. Findings of the survey suggest that computer usage skills and attitudes of pre-service music teachers are in a relatively low. Though, there is not a significant correlation between variables (gender, level) and the computer usage skills and attitudes of music teachers, there is a statistical and meaningful connection in favor of the students who own computers. As a result of the analysis in terms of pre-service music teachers' computer possession states and their current grades and a statistical difference is seen in total points including all the factors. Music education departments of the students will be in positive attitudes towards computers, programs, curriculum, giving more space, they can interact with computers more environments can be created. In addition, in order to allow for the acquisition of computer-related infrastructure, education, computer classes during the first years of the bachelor's degree is recommended to be given due weight.

Key Words: Pre-service Music Teacher, Computer, Attitudes Towards Computers, Using Computer Skills.

GİRİŞ

Günümüzde, toplumun ilerlemesine ve gelişmesine olanak sağlayan eğitim sistemini teknoloji-den ayrı düşünmek mümkün gözükmemektedir. Teknolojideki gelişmelerden dolayı, bireylerin eğitimden beklentileri de değişim göstermektedir. Bu bağlamda, eğitim sistemi bu değişim ve gelişmeleri, teknolojinin sunmuş olduğu olanakları kullanarak beklentileri karşılayabilecektir. Eğitim sisteminin başarısı, öğretmenlerin nitelikleri ile ilişkilidir. Yapılan çalışmalarda öğretmenin motivasyonu öğrenci başarısını etkilediği ve öğretmenlerin tutumlarının öğrenciler üzerinde etkili olduğuna ilişkin sonuçlar bulunmaktadır (DaltonveHannafin, 1986; Altınok, 2004; Yılmaz, 2007).

Eğitim sürecinde bilgisayarların katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Bilgisayar, gelişen teknolojilerden biri olmakla birlikte, hem birey günlük yaşamında kullanmakta hem de eğitim ortamında öğretim aracı olarak kullanılmaktadır. Öğretmen adaylarına bilgisayar kullanma becerilerinin kazandırılması, eğitim-öğretim ortamında bilgisayar ve teknoloji-den verimli bir biçimde faydalanmalarında önemli rol oynamaktadır (Selwyn, 1997). Öğretmenlerin, bilgisayarları eğitim süresince kullanabilmeleri ile bu araçlara karşı tutumları önemli bir faktördür (Deniz, 2000).

Tutum kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar 1930'lu yıllarda hız kazanmış, 1950'li yıllarda, tutum konusuna ilgi azalmış, ancak 1960'lı yıllarda ise, sosyal psikolojide üzerinde durulan konu durumuna gelmiştir (Tekarslan ve ark., 1989). Tutum kavramı için çok sayıda tanım bulunmaktadır. Alport'e (1935) göre tutum, "bireyin bütün nesnelere karşı göstereceği tepkiler ve durumlar üzerinde yönlendirici veya etkin bir güç oluşturan, ussal ve sinirsel bir davranışta bulunmaya hazır olma hâlidir." Krech ve Crutchfield'e (1980) göre, heyecan, öğrenme ve motivasyon süreçlerinden oluşmaktadır. Tutum; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal özelliklere sahiptir (RosenbergveHovland, 1960; AjzenveFishbein, 1980). Tutumun bu üç özelliği birbiriyle etkileşim içindedir. Bilişsel, duyuşsal ve davranışsal özellikler, yerleşmiş güçlü tutumlarda tam olarak bulunmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1979). Bununla birlikte tutumlar; doğrudan gözlenemeyip, bireyin diğer davranışları ile davranışa hazırlayıcı eğilim olarak açığa çıkmaktadır (Turgut, 1995). Tutumlar, bizim objelere, fikirlere ve gruplara karşı kabul veya ret meyillerimizi, onlara karşı lehinde ve aleyhinde hislerimizi gösterir (GayveAirasian, 2000). İnsan davranışlarının belirlenmesinde etkili olan tutumların birçok alanda ölçülmesi veya tutum derecesinin bilinmesi istenen bir durumdur (Tezbaşaran, 1997). Bu konuda, olumlu tutumların öğrencilerin başarılarını olumlu yönde etkilediği, olumsuz tutumların ise, öğrencilerin başarılarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (Gagne, Briggs ve Wager, 1992).

Yapılan literatür çalışması sonucunda, Yüksek Öğretim Kurumlarında yer alan öğretmen yetiştirme lisans programlarının çeşitli bölümlerinde, öğretmen adaylarının, bilgisayar kullanma becerilerine ve bilgisayar destekli eğitime ilişkin tutumlarıyla ilgili çeşitli araştırmalar mevcuttur (HuntveBohlin, 1993; Namlu, 1999; Deniz, 2000). Öğretmen adaylarının bilgisayarlar kullanma becerilerini ve bilgisayarlara yönelik tutumlarının incelenerek olumsuz ve/veya eksiklik olan durumlara ilişkin gerekli önlemlerin alınması, bilgisayarın eğitimde daha etkili ve verimli şekilde planlanıp uygulanmasına olanak sağlayabileceğini düşündürmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın genel amacı, müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Çalışmada, bu temel amaçla birlikte şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Müzik öğretmeni adaylarının, bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma var mıdır?
2. Müzik öğretmeni adaylarının, bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumları cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmakta mıdır?
3. Müzik öğretmeni adaylarının, bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumları sınıf düzeylerine göre anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmakta mıdır?
4. Müzik öğretmeni adaylarının, bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumları kendilerine ait bilgisayara sahip olup/olmama durumlarına göre anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmakta mıdır?
5. Müzik öğretmeni adaylarının cinsiyetleri bakımından;
 - Mevcut Olanaklar
 - Bilgisayar Kullanma Becerisi,
 - Okullardaki Kullanım Düzeyi boyutları ile ilgili bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılaşma bulunmakta mıdır?
6. Müzik öğretmeni adaylarının sınıf düzeyleri bakımından;
 - Mevcut Olanaklar
 - Bilgisayar Kullanma Becerisi,

- Okullardaki Kullanım Düzeyi boyutları ile ilgili bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılaşma bulunmakta mıdır?
7. Müzik öğretmeni adaylarının kendilerine ait bilgisayara sahip olup olmama durumları bakımından;
- Mevcut Olanaklar
 - Bilgisayar Kullanma Becerisi,
 - Okullardaki Kullanım Düzeyi boyutları ile ilgili bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılaşma bulunmakta mıdır?

YÖNTEM

Çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Karasar'a (2005) göre, "Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır" (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Bölümü 2012-2013 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 80 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Yeşilyurt ve Gül (2007)'ün hazırlanmış olduğu, geçerlilik ve güvenilirliğini yaptığı "Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Ölçeği" (BKBBYTÖ) kullanılmıştır. Ölçek, beşli Likert tipi derecelendirme ölçeğidir. Yeşilyurt ve Gül (2007) tarafından literatür taranıp öğretmen adaylarının görüşlerine başvurularak oluşturulan ölçeğin ilk hali 53 tane ölçek maddesinden oluşmaktadır. Pilot çalışması sonucunda 158 öğretmen adayının verdiği yanıtlardan elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucu ölçek 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin toplam güvenilirlik katsayısı 0.912, hesaplanan ölçeğin K.M.O. örneklem yeterlik ölçüsü 0.843'dür.

Araştırmacılar tarafından 26 maddeye uygulanan faktör analizi sonucunda %48.874'ünü açıklayan üç faktörlü yapının uygun olduğu belirlenmiştir. Bu faktörlerin isimleri: Mevcut Olanaklar, Bilgisayar Kullanma Becerisi ve Okullardaki Kullanım Düzeyidir.

Bu ölçekteki öğrencilerin toplam tutum puanları her bir soruya verilen cevapların toplam puanın soru sayısına bölünmesi ile bulunmuştur. Benzer şekilde öğrencilerin her bir faktörden aldıkları tutum puanları her bir soruya verilen cevapların toplamının o faktördeki soru sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır. Dolayısıyla toplam tutum puanı ile her bir faktörden alınan tutum puanları 1 ile 5 puan arası değişmiştir. Yüksek puanlar yüksek tutumu göstermektedir.

Veri Çözümleme Teknikleri

Bu çalışmada, betimsel istatistik hesaplamaları yapılarak veriler değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumlarını belirlemek için genel olarak ve faktör bazında ortalama ve standart sapma puanları hesaplanmıştır. Katılımcıların puanlarının cinsiyete, sınıf düzeyine ve kendilerine ait bilgisayara sahip olup/olmama durumlarına göre anlamlı olarak değişip değişmediğini belirlemek amacıyla t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Kruskal Wallis testi yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın Birinci Alt Amacına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacı “Müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları arasında anlamlı düzeyde farklılaşma var mıdır?” şeklinde ifade edilmiş ve puanların dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Müzik Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Boyut	N	\bar{X}	SS
“Mevcut Olanaklar” (Faktör 1)	80	2.45	.54
“Bilgisayar Kullanma Becerisi” (Faktör 2)	80	3.26	.99
“Okullardaki Kullanım Düzeyi” (Faktör 3)	80	2.99	.87
Toplam Ölçek	80	2.77	.59

Tablo 1’de görüldüğü gibi, öğretmen adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları zayıf düzey çıkmıştır ($\bar{X} = 2.77$, $SS = .59$). Faktör bazında incelendiğinde, faktör 2 ($\bar{X} = 3.26$, $S = .99$)’de alınan tutum puanları orta düzey faktör 1 ($\bar{X} = 2.45$, $SS = .54$)’de alınan tutum puanları zayıf düzey ve faktör 3 ($\bar{X} = 2.99$, $SS = .87$)’de alınan tutum puanları orta düzey bulunmuştur.

Araştırmanın İkinci Alt Amacına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt amacı “Müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmakta mıdır? şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 2: Müzik Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre t-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kadın	53	2.80	.53	78	.69	.49
Erkek	27	2.70	.70			

Tablo 2’de görüldüğü gibi, öğrencilerin bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları arasında cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($t = .69, p > .05$). Yani, kadınların bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları ($\bar{X} = 2.80, S = .53$) ile erkeklerin puanları ($\bar{X} = 2.70, S = .70$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Araştırmanın Üçüncü Alt Amacına İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt amacı, “Müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt amaca ilişkin dağılım Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Müzik Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Sınıf Düzeylerine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sınıf	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p
1	17	29.59			
2	28	47.48	3	6.34	.09
3	18	41.14			
4	17	39.24			

Müzik öğretmeni adaylarının, sınıf düzeylerine göre bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$X^2(3) = 6.34, p > .05$]. Sınıfların sıra ortalamaları dikkate alındığında, 2. sınıf öğrencilerin puanları ($\bar{X} = 47.48$) en yüksek iken; 1. sınıf öğrencilerin puanlarının ($\bar{X} = 29.59$) en düşük olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmanın Dördüncü Alt Amacına İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt amacı “Müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları kendilerine ait bilgisayara sahip olup/olmama durumlarına göre anlamlı düzeyde bir farklılaşma bulunmakta mıdır? şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt amaca ilişkin dağılım Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Müzik Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Kendilerine Ait Bilgisayara Sahip Olup/Olmama Durumlarına Göre t-testi Sonuçları

Bilgisayara Sahip olma durumu	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Sahip olanlar	57	2.91	.55	78	3.62	.03
Sahip olmayanlar	23	2.41	.54			

Tablo 4’de, müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları kendilerine ait bilgisayara sahip olup/olmama durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($t= 3.62, p < .05$). Bir başka ifadeyle, kendilerine ait bilgisayara sahip olanların bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanları ($\bar{X} = 2.91, S = .55$) ile kendilerine ait bilgisayara sahip olmayanların puanları ($\bar{X} = 2.41, S = .54$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Araştırmanın Beşinci Alt Amacına İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt amacı “Müzik öğretmeni adaylarının cinsiyetleri açısından ölçeğin boyutları ile ilgili bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanlarında anlamlı bir farklılaşma bulunmakta mıdır? şeklindedir. Bunun için 4 farklı t-testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bütün faktörlerde ve toplam puanda cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Bakınız Tablo 5).

Tablo 5: Müzik Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Ölçeğindeki Faktörlerin Puanlarının Cinsiyete Göre Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve t-testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Faktör 1	Kadın	53	2.48	.52	78	64	.52
	Erkek	27	2.40	.60			
Faktör 2	Kadın	53	3.28	.92	78	.32	.74
	Erkek	27	3.21	1.12			
Faktör 3	Kadın	53	3.01	.76	78	.80	.42
	Erkek	27	2.85	1.06			
	Kadın	53	2.80	.53			
Toplam	Erkek	27	2.70	.70			

Araştırmanın Altıncı Alt Amacına İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt amacı "Müzik öğretmeni adaylarının sınıf düzeyleri açısından ölçeğin boyutları ile ilgili bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanlarında anlamlı bir farklılaşma bulunmakta mıdır? şeklindedir. Bu soruyu cevaplamak amacı ile F testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bütün faktörlerde ve toplam puanda sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmüştür (Bakınız Tablo 6).

Tablo 6: Müzik Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Ölçeğindeki Faktörlerin Puanlarının Sınıf Düzeylerine Göre Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Boyut	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	S	F	p
Faktör 1	1	17	2.33	.58	4.19	.00
	2	28	2.73	.52		
	3	18	2.26	.34		
	4	17	2.32	.57		
Faktör 2	1	17	2.72	1.00	3.31	.02
	2	28	3.41	1.00		
	3	18	3.67	.71		
	4	17	3.11	1.02		
Faktör 3	1	17	2.42	.88	3.31	.02
	2	28	3.16	.94		
	3	18	2.93	.56		
	4	17	3.20	.86		
Toplam	1	17	2.45	.61	3.26	.02
	2	28	3.00	.63		
	3	18	2.77	.29		
	4	17	2.70	.62		

Araştırmanın Yedinci Alt Amacına İlişkin Bulgular

Araştırmanın yedinci alt amacı “Müzik öğretmeni adaylarının kendilerine ait bilgisayara sahip olup/olmama durumları açısından ölçeğin boyutları ile ilgili bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanlarında anlamlı bir farklılaşma bulunmakta mıdır? şeklindedir. Bunun için 4 farklı t-testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, bütün faktörlerde ve toplam puanda kendilerine ait bilgisayara sahip olup/olmama durumları açısından istatistiksel olarak fark görülmüştür (Bakınız Tablo 7). Bir başka ifadeyle, kendilerine ait bilgisayarı olan öğretmen adaylarının, bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanlarının daha yüksek olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 7: Müzik Öğretmeni Adaylarının Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Ölçeğindeki Faktörlerin Puanlarının Kendilerine Ait Bilgisayara Sahip Olup/Olmama Durumlarına Göre Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve t-testi Sonuçları

Boyut	Bilgisayara Sahip Olma Durumu	N	\bar{X}	S	Sd	T	p
Faktör 1	Sahip	57	2.55	.53	78	2.42	.01
	Sahip değil	23	2.23	.52			
Faktör 2	Sahip	57	3.50	.90	78	3.77	.01
	Sahip değil	23	2.65	.94			
Faktör 3	Sahip değil	23	2.61	.87	78	2.29	.02
	Sahip	57	2.91	.55			
Toplam	Sahip değil	23	2.41	.54	78	3.62	.02

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yaşadığımız bilgi çağında eleştirel, yaratıcı düşünen ve bilgiye ulaşabilen bireylere gereksinim bulunmaktadır. Günümüzde, teknolojideki hızlı değişimler ve gelişmelerle birlikte her türlü bilgiye kolaylıkla ulaşabilmek mümkündür. Bu bağlamda, teknolojik gelişmelerden olan bilgisayarın, bilginin yayılmasında ve paylaşılmasındaki önemi yadsınamaz bir gerçektir. Bilim ve teknolojideki hızlı değişimler ve gelişmeler eğitim alanında yeni olanaklar sunmaktadır (Demirli ve Dikici, 2003). Bu olanaklar sayesinde, öğretmen adaylarının, etkili ve verimli öğrenme ortamları ile birleştirilip, bütünleştirilmeleri ve toplumun kendisini daha ilerletebilmesi için geliştirilmiş eğitim sistemi ile birlikte, ilerleyen teknolojinin sunduğu olanakları kullanabilmeleri büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar teknolojilerini etkili bir biçimde kullanabilmeleri için gerekli olan bilgi ve becerilerinin kazandırılmasına ve bilgisayar kullanıma ilişkin tutumlarının olumlu yönde geliştirilmesine ilişkin çalışmaların ağırlık kazanması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü müzik öğretmeni adaylarının, bilgisayar kullanımlarına ilişkin tutumlarının incelenerek, gerekli eksiklik ve/veya önlemlerin alınmasının, bilgisayarın eğitim ortamında daha sağlıklı bir şekilde planlanıp kullanılabilmesine olanak sağlayacağını düşündürmektedir (Uşun, 2004). Bunun için, bu çalışmada, müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonucunda, faktör 2 (“Bilgisayar Kullanma Becerileri”) boyutunun puanı orta düzey bulunmuştur. Eğitimin daha verimli ve etkili bir biçimde yürütülebilmesinde bilgisayarlar önemli bir rol oynamaktadır (Uşun, 2004). Yapılan çalışmalarda, bilgisayara yönelik tutumların yüksek düzeyde olduğunu ortaya çıkaran çalışmalar (Asan, 2002; Günhan ve diğerleri, 2008); bilgisayar tecrübesi arttıkça bilgisayar kullanımına ilişkin olumlu tutumların geliştiğine ilişkin araştırmalar mevcuttur (Loyd ve Gressard, 1986; Nash ve Moroz, 1997; Deniz 2000). Bununla birlikte, tecrübesi olmayan öğrencilerin bilgisayara yönelik olumsuz tutumlar gösterdiği (Hashim ve Mustapha, 2004) ve bilgisayara yönelik tutumların tecrübeye ve istek değişkenine göre farklılık gösterdiğini (Yılmaz ve Ekici, 2008) ortaya çıkaran çalışmalar da bulunmaktadır. Bu bağlamda, eğitimde, bilgisayar teknolojisinden ve bilgisayarlardan yararlanabilmelerinde öğrenci ve öğretmenlerin tutumları önemli bir faktördür. Ayrıca, bilgisayarları, eğitimde etkili ve verimli bir biçimde kullanmak istediğimizde, öğrencilerin ve öğretmenlerin olumsuz tutumlarından dolayı bazı sorunlarla karşı karşıya kalabiliriz (Deniz, 1994). Bilgisayarların okullarda/fakültelerde etkili bir biçimde kullanılabilmesinde, bireylerin tutumlarının bilinmesi, karşı karşıya kalınan sorunlara ilişkin çözüm yollarının ortaya konulması ve bilgisayarların eğitimde kullanılma durumlarının daha planlı bir şekilde uygulanabilmesi açısından önem taşımaktadır (Hızal, 1989; Bindak ve Çelik, 2006).

Çalışmanın diğer bir sonucunda, faktör 1 (“Mevcut Olanaklar”) boyutunun puanı zayıf düzey bulunmuştur. Oysaki hemen hemen tüm ülkelerde, “her okula bir bilgisayar laboratuvarı” (veya her sınıfa bir bilgisayar) okulların hizmetine sunulmaktadır (Akpınar, 2005). Bu bağlamda, eğitim kurumlarında bilgisayarların mevcut olanaklarının iyileştirilerek, okullardaki kullanım düzeylerinin artırılması gerektiği ve bu sayede eğitim süreçleri boyunca öğretmen adaylarının temel bilgisayar yeterliklerinin kazanmaları gerektiği düşünülmektedir. Araştırmadaki faktör 3 (“Okullardaki Kullanım düzeyi”)

boyutunun puanı ise orta düzey bulunmuştur. Bu sonuç, öğretmen adaylarının, bilgisayarları eğitimleri boyunca kullanım yeterliklerinin yeterince sağlanamamış olduğunu ve bunun için de bilgisayarların derslerdeki kullanım niteliklerinin gözden geçirilerek bu konudaki eksikliklerin ortaya çıkarılması gerektiği söylenebilir.

Araştırmanın bulgularına dayanarak, müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumları cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu araştırmanın sonuçları, günümüzde, öğretmen adaylarının bilgisayara sahip olma ve bilgisayar kullanım durumlarının giderek artıyor olmasının cinsiyete bağlı farklılığın giderek azaldığını düşündürmektedir. Bu bulguya ilişkin, literatürde de benzer sonuçlar bulunmaktadır (Harmandar ve Samancı, 2000; Schumacher ve Morahan, 2001; Asan, 2002; Yuen ve Ma, 2002; ShapkaveFerrari, 2003; Bindak ve Çelik, 2005; Günhan ve ark., 2008). Bu bulgular, çalışmanın amacına uygun bir bulgu niteliği taşımaktadır. Buna karşın cinsiyet ve bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya çıkaran çalışmalarda bulunmaktadır (Deniz, 2000; Yavuz ve ark., 2008). Bununla birlikte, çalışmada, bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum ölçeğinde bütün faktörlerde ve toplam puanda müzik öğretmeni adaylarının cinsiyetleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir (HuntveBohlin, 1993; Deniz ve Köse, 2003). Eldeki bu bulgu, yapılan çalışmalarla da paralellik göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusunda, müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Sınıfların sıra ortalamaları dikkate alındığında ise, 2. sınıfların tutum puanlarının en yüksek, 1. sınıfların tutum puanlarının en düşük olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum ölçeğinde yer alan alt boyutlarda, bütün faktörlerde ve toplam puanda müzik öğretmeni adaylarının sınıf düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Faktör 1 boyutunda ve toplam puanda 2. sınıfların; faktör 2 boyutunda 3. sınıfların; faktör 3 boyutunda 4. sınıfların puanları en yüksektir. Sınıflar arasındaki bu farkın bilgi, beceri ve deneyim düzeyleri ile ilgili olduğunu düşündürmektedir. 4. sınıf öğretmen adaylarının, bilgi, deneyim, uygulama ve kullanma becerilerinin; 1. sınıftaki öğretmen adaylarından farklı olması beklenilir. Buna karşın, yapılan bir çalışmada, öğretmen adaylarının bilgisayara yönelik tutumlarının sınıf düzeyine göre farklılık göstermediği ve bu durumun öğrencilerin eğitimleri boyunca aldıkları programların

bilgisayara yönelik tutum açısından fark yaratacak düzeyde olmadığı ortaya çıkarılmıştır (Gerçek ve ark., 2006). Ancak, öğretmen adayları için, bilgisayar dersinin her dönemde müfredatta yer alması, bu konuda kendilerine daha çok güven duymalarında, daha yeterli hissetmelerinde etkili olabileceğini ve bilgisayarlara karşı daha olumlu bir tutum sergileyeceklerini düşündürmektedir.

Çalışmada elde edilen bir diğer bulguda, müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumlarının kendilerine ait bilgisayarlarının olup/olmama değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Öğrencilerden kendilerine ait bilgisayarları olanların, bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumlarının yüksek olduğu ortaya çıkarılmıştır. Literatürde de benzer sonuçlar bulunmaktadır (Deniz ve Köse, 2003; Bindak ve Çelik, 2005). Çalışmadaki bu bulgu, yapılan çalışmalarla paralellik göstermektedir. Bununla birlikte, bireylerin kendilerine ait bilgisayarlara sahip olmalarının, evlerinde bilgisayarları rahatlıkla kullanabilmeleri açısından olumlu tutuma sahip olmalarında etkili olduğu belirtilmiştir (Selwyn, 1999; Khine, 2001). Buna karşın, bireylerin kendilerine ait bilgisayarlara sahip olup/olmama durumlarının bilgisayarlara yönelik tutum puanlarına göre değişmediğini ortaya çıkaran çalışmalarda mevcuttur (Birgin, Kutluca ve Çatlıoğlu, 2008; LevinveGordon, 1989).

Araştırmanın bir diğer bulgusunda, öğrencilerin kendilerine ait bilgisayarları olup/olmama durumlarına göre, ölçekte yer alan boyutların bütün faktörlerde ve toplam puanda anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Yapılan bir çalışmada, kendilerine ait bilgisayarı olan öğrencilerin bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutum puanlarının arttığı ortaya çıkarılmıştır (Deniz ve Köse, 2003; Bindak ve Çelik, 2005). Bu bulgu, çalışmadaki bu bulguyu destekler nitelik taşımaktadır.

Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, ölçekte yer alan boyutlarda, öğretmen adaylarının hem bilgisayar kullanma becerilerinin geliştirilmesine hem de okuldaki/fakülteadaki mevcut olanakların iyileştirilerek, okullardaki kullanım düzeylerinin gerekli olan yeterlik düzeyinde geliştirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Buna ilaveten, öğretmen adaylarının bilgisayarlara yönelik tutumlarının daha yüksek seviyeye çıkarılması gerekmektedir. Çünkü günümüz teknoloji çağında, bilgisayar kullanımına yönelik bilgi ve becerilere sahip olabilmek büyük önem taşımaktadır.

ÖNERİLER

Araştırmanın bulguları ışığında şu öneriler getirilebilir: Müzik öğretmeni adaylarının bilgisayar kullanma becerileri ve bilgisayarlara yönelik tutumları-

nın farklı demografik özelliklere göre değişip/değişmediğine ilişkin çalışmalar yapılabilir. Müzik eğitimi anabilim dallarında öğrenim gören öğrencilerin bilgisayarlara yönelik olumlu tutum içerisinde olmalarını sağlayacak programlara müfredatta daha fazla yer verilerek, bilgisayarlarla daha etkileşim içerisinde olabilecekleri ortamlar yaratılabilir. Sosyo-ekonomik düzeyleri göz önüne alınarak, kendilerine ait bilgisayarı olmayan öğretmen adaylarının, öğrenim gördükleri fakültelerinde/okullarında daha fazla bilgisayar kullanabilmelerine ortam yaratılabilir. Bu konuda mevcut olanakların daha da iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve uygun ortamların sağlanması gerekmektedir. Üniversitelerin ilgili bölümleri ile işbirliği yapılarak, bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler ile bilgisayar kullanma becerilerine ilişkin hizmet içi programları düzenlenebilir. Buna ilaveten, bilgisayarla ilgili alt yapının kazanılmasına olanak sağlamak amacı ile eğitimin ilk yıllarından lisans eğitimi boyunca bilgisayar derslerine gereken ağırlığın verilmesi gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ajzen, I. ve Fisbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 68.
- Akpınar Y. (2005). *Bilgisayar Destekli Eğitimde Uygulamalar*. Ankara: Anı Yayınevi.
- Alport, G. (1935). *Attitudes*. In C. Murchison (Ed.) *A Handbook of Psychology Mass: Clark University Press*, 793.
- Altınok, H. (2004). *İşbirlikli Öğrenme, Kavram Haritalama, Fen Başarısı, Strateji Kullanımı ve Tutum*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Asan, A. (2002). *Fen ve Sosyal Alanlarda Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Bilgisayara Yönelik Tutumları*, Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7 (1).
- Bindak, R. ve Çelik, H. C. (2005). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Bilgisayar Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (10).
- Birgin, O., Kutluca, T. ve Çatlıoğlu, H. (2008). *Sayısal ve sözel ağırlıklı bölümlerde öğrenim gören öğretmen adaylarının bilgisayara yönelik tutumlarının karşılaştırılması: KTU Örneği*. *Proceedings of 8th International Educational Technology Conference*, Eskişehir: Nobel Yayın Dağıtım, 874-878.
- Dalton, D. W. ve Hannafin, M. J. (1986). *The effects of video-only, CAI only, and interactive video instructional systems on learner performance and attitude: An exploratory study*. Paper presented at the Annual Convention of the Association for Educational Communications and Technology, Las Vegas, NV.
- Demirli, C. ve Dikici, A. (2003). *Öğretimde Web Tabanlı Uygulamaların Öğrenci Başarısına Etkisi*, *Third International Education Technologies Symposium: 28-30 May 2003*, Turkish Republic of Northhern Cyprus, 2,822.
- Deniz, L. (1994). *Bilgisayar Tutum Ölçeğinin Geçerlik, Güvenirlik ve Norm Çalışması ve Örnek Bir Uygulama*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deniz, L. (2000). *Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Yaşantıları ve Bilgisayar Tutumları*. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 135-166.
- Deniz, L. ve Köse, H. (2003). *Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Yaşantıları ve Bilgisayar Tutumları Arasındaki İlişkiler*, *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18, 39-64.

- Gagne, R. M., Briggs, L. J. ve Wager, W. W. (1992). *Principles of Instructional Design*, 4th Edition. New York, NY: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Gay, L. R., ve Airasian, P. (2000). *Educational Research*. New Jersey: Upper Saddle River.
- Gerçek, C., Köseoğlu, P., Yılmaz, M. ve Soran, H. (2006). Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Kullanımına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 130–139.
- Günhan, B. C., Yavuz, G. ve Başer, N. (2008). Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Bilgisayara Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi ve Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılması, *I. Uluslar Arası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyum Bildirisi, 16-18 Mayıs*, 1370–1383.
- Harmandar, M. ve Samancı, O. (2000). Eğitim Fakültesi Kimya Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayara Yönelik Tutumları, *IV. Ulusal Fen Bilimleri Kongresi, 10-12 Eylül 1997*, H. Ü. Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Hashim, H. R. ve Mustapha, W. N. (2004). Attitudes toward learning about and working with computers of student at Uitm. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3 (2).
- Hızal, A. (1989). *Bilgisayar Eğitimi ve Bilgisayar Destekli Öğretime İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. Eskişehir: Ankara Üniversitesi Yayınları, No: 338
- Hunt, N. P. ve Bohlin, R. M. (1993). Teacher Education Student' Attitudes toward Using Computers, *Journal Research on Computing in Education*, 25 (4), 487–497.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 86.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 77.
- Khine, M. S. (2001). Attitudes Toward Computers Among Teacher Education Students in Brunei Darussalam. *International Journal of Instructional Media*, 00921815, 28(2).
- Krech, D. ve Crutchfield, R. S. (1980). *Sosyal Psikoloji*, Çev: Erol Güngör, İstanbul: Ötüken Yayınları, 178.

- Levin, T. ve Gordon, C. (1989). Effects of gender and computer experience on attitudes towards computers, *Journal of Educational Computing Research*, 5 (1), 69–88.
- Loyd, B. H. ve Gressard, C. P. (1986). Gender and amount of computer experience of teachers in staff development programs: Effect on computer attitudes and perceptions of the usefulness of computers. *Association for Educational Data Systems Journal*, 18 (4), 302–311.
- Namlu, A. G. (1999). *Bilgisayar Destekli İşbirliğine Dayalı Öğrenme*, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 57.
- Nash, J. B. ve Moroz, P. (1997). Computer Attitudes Among Professional Educators: The role of Gender and Experience. *Paper presented at the Annual Meeting of the Southwest educational Research Association, Austin, TX, January 23–25*.
- Rosenberg, M. J. ve Hovland, C. I. (1960). Cognitive, Affective, and Behavioral Components of Attitudes” in Hovland, C. I. ve Rosenberg, M. J. 0 (Ed.), *Attitude Organisation and Change: An Analysis of Consistency among Attitude Componets* pp: 1–14, CT: Yale University Press, New Haven, pp.1–14.
- Schumacher, P. ve Morahan-Martin, J. (2001). *Internet and computer experiences related? Gender differences*, *Computers and Human Behavior*, 17, 92–110.
- Selwyn, N. (1997). Students’attitudes toward computers:Validation of a computer attitude scale for 16–19 education. *Computers ve Education*, 28 (1), 35–41.
- Shapka, J. D. ve Ferrari, M. (2003). Computer Realted Attitudes and Actions of Teacher Candidates. *Computers in Human Behaviour*, 19 (3), 319–334.
- Tekarslan, E., Baysal, C., Şencan, H. ve Kılınç, T. (1989). *Sosyal Psikoloji*, İstanbul: Filiz Kitapevi, 85–92.
- Tezbaşaran, A. (1997). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Klavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Turgut, M. F. (1995). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları*, Ankara: Yargıcı Matbaası, 154.
- Uşun, S. (2004). *Bilgisayar Destekli Öğretimin Temelleri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Yavuz, G., Günhan, B. C. ve Başer, N. (2007). İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Bilgisayarlara Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, *I. Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyum Bildiri Kitabı*, 16-18 Mayıs, 764-774.
- Yeşilyurt, S. ve Gül, Ş. (2007). Bilgisayar Kullanma Becerileri ve Bilgisayarlara Yönelik Tutum Ölçeği (BKBBYTÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 79-88.
- Yılmaz, İ. (2007). Öğretmen Adaylarının Çeşitli Değişkenler Açısından Bilgisayar Kullanımına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, *4. Uluslararası Akdeniz Spor Bilimleri Kongresi*, 9-11 Kasım, Antalya, Akdeniz Üniversitesi.
- Yılmaz, M. ve Ekici, G. (2008). Farklı Düzeylerde Bilgisayar Dersi Alan Sınıf Öğretmen Adaylarının Bilgisayara Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, *I. Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyum Bildiri Kitabı*, 16-18 Mayıs, 593-612.
- Yuen, A. K. ve Ma, W. K. (2002). Gender Differences in Teacher Computer Acceptance. *Journal of Technology and Teacher Education*. 10 (3), 365-382.

FİNANSAL İSTİKRAR VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK DÜZENLEMELERİ

Financial Stability and Banking Regulations in Turkey

Yaşam DEMİR*

Hafize MEDER ÇAKIR**

Özet: Günümüzde, herhangi bir ülke piyasasındaki olumlu ya da olumsuz bir gelişme diğer tüm piyasalara anında yansıdığı için finansal krizlerin etkisi sadece birkaç saat farkla bütün piyasalara yayılmaktadır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkeler kadar, gelişmiş ülkeler için de finansal istikrarı sağlamak ve sürdürülebilmek oldukça önemlidir. Bu amaçla, mali piyasaların önemli bir aktörü olan bankalara dönük yapısal düzenlemeler kurumsallaşmıştır. Bu düzenlemeler bankaları finansal krizlere karşı daha dayanıklı hale getirmek ve en önemlisi krizleri engellemek açısından önemlidir. Bu çalışmada, finansal istikrar kavramına değinildikten sonra, Türk bankacılık sektöründeki istikrar sağlayıcı düzenlemeler incelenmiş ve son olarak yabancı sermayeli bankalar ile yerli ve kamu sermayeli bankalar arasında karlılık, sermaye ve likidite seviyeleri arasındaki farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Finansal İstikrar, Mali Piyasa, Banka, Yabancı Sermaye.

Abstract: Nowadays, any positive or negative market development in any country reflects instantly to all other markets and therefore impact of the financial crises spread to the whole markets only within a few hours. Hence, providing and maintaining financial stability is crucial for developed countries as well as developing countries. For this purpose, structural regulations towards banks -which is an important actor of financial markets has institutionalised. These regulations are crucial for ensuring the resilience of banks to financial crisis and above all avoiding crises. In this study, after mentioning the concept of financial stability, stabilizing arrangements in Turkish ban-

* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Doktora Öğrencisi.

** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman A.B.D.,
e-posta: hmeder@pau.edu.tr.

king sector is discussed and finally differences between profitability, capital adequacy ratio and liquidity ratio between the foreign banks and domestic state-owned banks have been detected.

Key Words: Financial Stability, Financial Market, Bank, Foreign Capital.

GİRİŞ

1990'lı yıllardan sonra ivme kazanan küreselleşme dünya ticareti üzerinde çok büyük para hareketlerine neden olmuş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımları önemli ölçüde artmıştır. Spekülatif amaçlı olmaya başlayan bu hareketler gelişmekte olan ülkelerin finansal kırılganlığını arttırmış ve yeniden dünya ekonomilerinde tekrarlanan krizlere neden olmuştur. Finansal kırılganlık beraberinde finansal krizleri getirmiş ve finansal istikrar konusu önem kazanmıştır. Finansal istikrar konusunda finansal piyasa yapımcılarının en önemli aktörünün bankalar olduğu genel kabul görmüş bir olgudur. Bu sebeple, Basel Standartları oluşturulmuş ve önce Basel I ve daha sonra Basel II olmak üzere uygulama sürecine girilmiştir. Basel III standartları ise, Basel II standartlarının yetersiz kaldığı likidite ve sermaye yeterliliği konularında yeni düzenlemeler getirmiştir. Ayrıca, yapılan bankacılık düzenlemeleri ile finansal istikrar arasındaki ilişki incelenmiş ve Finansal İstikrar endeksi oluşturulmuştur.

2008 yılında gelişmiş ülkelerde başlayarak dünya geneline yayılan ekonomik kriz ülkemizde de finansal istikrar açısından olumsuz etkilere neden olmuştur. Krizin başlıca nedenleri arasında ağırlıklı olarak hedge fonların küresel ekonomide kontrolsüz dolaşımı ve yatırım bankalarının düşük aktif kalitesi gösterilebilir. Bu kapsamda, ülke özelinde uygulanan finansal istikrar sağlayıcı düzenlemelerin yetersizliği tespit edilmiş ve küresel açıdan da ülke ve finansal piyasa riskleri içinde bir takım önlemler ve düzenlemelerin gerekliliği önem kazanmıştır. Özellikle, bankacılık sektörünün istikrarlı ve güvenilir bir sektör haline getirilmesi devletin düzenleyici otoritelerinin ana amaçlarından biri haline gelmiştir. T.C. Merkez Bankası (TCMB)'nin fiyat istikrarı hedefinin yanı sıra, finansal istikrar sağlanması yönünde ikincil amacı bulunmaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) ise, özellikle bağımsız idari otorite olarak sektörün iyileştirici, önleyici, düzenleyici ve denetleyici düzenlemelerle (5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 1. maddesinde de ifade edildiği gibi) finansal piyasalarda güven ve istikrar sağlamayı amaçlamaktadır. Güvenilir bir piyasa, ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlayan yabancı sermayenin bankacılık sektörüne ilgisini arttıracaktır.

Türkiye’de kriz süreçleri sonucunda 1980’li yıllardan itibaren kamu bankalarının ağırlığı azalmış, yerini yabancı ve özel sermayeli bankalar almıştır. Devam eden süreçte bankaların sermayelerini birleştireceği ve yabancı sermayeli bankaların sektöre ilgisinin artarak devam edeceği kuvvetle muhtemeldir (Köne, 2003). Ülkemizde bugün itibariyle Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankalarının %40’ı yabancı sermayeli olup, Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının %60’lık kısmı tamamen yabancı sermayelidir.

Bu kapsamda, çalışmamızda ilk olarak finansal istikrar kavramı üzerinde durulmuş, daha sonra finans kesiminin önemli aktörü bankalara ilişkin istikrar yapıcı düzenlemelere yer verilmiş ve son olarak bankacılık sektöründe önemli bir yer edinmiş olan yabancı sermayeli bankaların istikrar yapıcı düzenlemelere verdiği tepki ortaya konmuştur.

FİNANSAL İSTİKRAR

İstikrar kavramı kararlılık ve stabilizasyon olarak kısaca tanımlanabilirken aynı zamanda bir başarı kriteri olarak da düşünülmektedir. Finansal istikrar kavramı ise, finansal sistemin başarı kriteri olarak algılanmakta; finansal krizler ise, başarısızlık olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, literatürde her döneme ilişkin finansal krizleri anlamaya çalışan yaklaşımlar yer almaktadır. Yaşanan küresel krizlerde fiyat istikrarı amaçlayan para ve maliye politikalarının finansal krizleri engellemeye yeterli olmaması nedeniyle finansal istikrar olgusu önem kazanmıştır.

Crockett (1997), finansal istikrar kavramını kurumlar ve piyasa ayrımı yaparak açıklamıştır. Finansal kurumlar açısından, faaliyetlerinin dışarıdan bir müdahale olmadan ve sürekli devam etmesinin sağlanmasındaki güven derecesi olarak tanımlamıştır. Piyasalar için ise finansal istikrarı, piyasada her katılımcının ulaşabileceği fiyatların oluşması, kısa süreli dalgalanmaların yaşanmamasının sağlanması olarak ifade etmektedir. Large (2003) ise, finansal istikrarı, finansal sisteme karşı sürdürülebilir güven ortamı olarak tanımlamıştır.

Garry ve Schinasi (2004) göre genel ifadeyle finansal istikrar; finansal sistemin hem ekonomik kaynakların, hem de diğer ekonomik süreçlerin (ekonomik büyüme ve sosyal refah gibi) etkin dağılımını sağlaması, finansal riskin ölçülmesi ve yönetilmesi ve bu temel özellikleri devam ettirebilme gücü olarak tanımlamıştır. Özince (2005), istikrarlı piyasalar için güçlü ve sağlam finansal kurumların gerekliliğini vurgulamıştır.

Finansal istikrardan söz edilebilmesi için, parasal bir ekonomi ve paranın kullanıldığı bir ortam kısaca finansal sisteme ihtiyaç vardır. Finansal sistemin içindeki parasal sistem, anlaşmalar, kurumlar, sistemin işleyişi arasındaki etkin işleyişle istikrarın sağlanacağına dikkat çekmektedir.

Finansal sisteminin istikrarsızlığı ülke ekonomisinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Finansal istikrarı sağlamaya yönelik düzenlemeler bu kapsamda önem arz etmektedir. Finans piyasalarının aracılık fonksiyonları nedeniyle istihdam, üretim düzeyi üzerinde etkilidir. Bu nedenle oluşabilecek bir finansal kriz ülke ekonomisine doğrudan zarar vermektedir (Chant ve diğerleri, 2003). King ve Levine (1993) finans sistemi iyi olan ülkelerin diğerlerine göre ekonomilerin daha hızlı büyüdüğünü, Levine (1997) fon kaynaklarının verimli alanlara aktarılarak tasarrufların özendirildiğini, Rajan ve Zingales (1998), Levine ve diğerleri (2007) ise finansal kuruluşlarının varlığının önemi yanında etkinliklerinin ve kalitelerinin ekonomi içinde fon akışının belirleyicileri olduğunu vurgulamıştır. Finansal sistem içerisinde tasarruf sahiplerine ait fonların reel sektöre dahil edilmesi ekonomik büyüme için gereklidir. Bu aracılık faaliyeti ise finansal piyasa oyuncuları tarafından gerçekleştirilmektedir. Goodhart ve diğerleri (1998), Elliehausen (1998) yapılan düzenlemelerin olumlu taraflarının yanında yapılan düzenlemelere karşı bir uyum maliyetinin olduğunu belirtmiştir. Briault, (2002), Alfon ve Andrews (1999) düzenlemelerin banka davranışlarında rekabet, ahlaki riziko riski açısından olumsuz davranışlara yöneltebildiğini, Hail ve Leuz (2006) ise düzenleme maliyetinin yansımaları olarak artan işlem maliyetlerinin fiyatlamalara etkisi üzerinde durmuştur

Delice ve arkadaşları ise, finansal regülasyonları bankacılık alanındaki regülasyonlar ve sermaye piyasalarındaki regülasyonlar olmak üzere iki bölüm altında incelemiştir. Buna göre, bankacılık alanındaki regülasyonlar riskleri yok etmek ve azaltmak mantığına dayanırken, sermaye piyasalarındaki regülasyonlar piyasada eşit rekabet koşulları oluşturulması mantığına dayanmaktadır (Delice vd., 2004).

Bankacılık Sektöründe İstikrar Sağlayıcı Düzenlemeler

Bankacılık sektörü finansal gelişmenin en önemli unsurlarından biridir. Ekonomik büyüme için finansal gelişmenin önemi son yıllarda daha net anlaşılmıştır. Örneğin Levine ve Zervos (1998), bankacılık sektörü ile finansal sistem ve ekonomik büyüme arasında sıkı bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

Günümüzde, bankacılık sektörü, küresel ekonomide önemli bir konuma sahiptir (Malul vd., 2009). Bankacılık sistemi hala pek çok ülkede, özellikle, gelişmekte olan pazarlarda, finansal sistemin büyük kısmını oluşturmaktadır.

Bankacılık sektöründe yaşanan olumsuzluklar doğrudan pazarı etkileyip ekonomik büyümeyi engellemektedir. Bankacılık sektöründeki pozitif gelişmeler ise sektördeki firmaları yatırıma yönlendirmektedir (Cetorelli, Gambera, 2001).

Allen ve Herring’e göre (2001), 16 adet bankacılık düzenlemesi vardır. Genel olarak bu düzenlemelerin sistemik riskin önlenmesi, yatırımcılar için koruma sağlanması, verimliliklerinin artırılması, ve sosyal refah olmak üzere dört amacı vardır. Allen ve Herring hiçbir düzenleme ile bu hedeflerin tümünü elde etmenin mümkün olmayacağını belirterek çalışmalarında bankacılık istikrarı için sadece sistemik riskin önlenmesine dönük düzenlemelere odaklanmışlardır. Çalışmalarında, istikrarın sağlanması için 8 tür yardımcı düzenlemeye olduğunu belirtmişlerdir. Bu düzenlemeler şunlardır:

- 1) varlık kısıtlamaları
- 2) sermaye yeterliliği şartı
- 3) mevduat sigortası
- 4) uyum ve uygun giriş testleri
- 5) mevduat faiz tavan oranı
- 6) disponibilitate
- 7) zorunlu
- 8) hizmet ve ürün hatlarında kısıtlamalar.

Bankacılık sektöründe güven eksikliği en önemli kriz sebebi olarak kabul edilmiştir. Yatırımcının bankaların tam ve zamanında bilgi aktarmaması ve şeffaf olmaması nedeniyle, eksik ve doğru olmayan bir bilgiye sahip olan yatırımcı, içinde bulunduğu güvensizlik ortamında bankadan mevduatını çekmek isteyebilir. Böyle bir durum aktif ve pasifi arasında dengesizlik bulunan ve likidite riskiyle karşı karşıya kalan bankanın zor duruma düşmesine, hatta batma noktasına gelmesine neden olur. Bu çerçevede, güvensizliğin engellenmesi ve bankaların risk ağırlıklı mali yapısının kontrolü amaçlı dünyaca kabul edilmiş standartların uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemelerin nedenleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (www.bis.org);

- Finansal sistemde güvensizlik ve istikrarsızlığın hakim olması,
- Sermaye çerçevesinde sistemdeki sermayenin mevcut genel düzeyinin en aza inmesinden dolayı artan likidite riski,
- Rekabet eşitsizliği,

- Risklerin ve minimum tutulması gereken sermaye miktarının ölçülmesine yönelik kapsamlı yaklaşımların olmaması nedeniyle hesaplanamayan riskler,
- Uluslararası faaliyet gösteren bankalar arasında uygulama anlamında belirli standartlar olamaması nedeniyle bankalar arası fırsat eşitsizliği,
- İflas eden ve finans sektörüne global anlamda zarar veren bankaların sayılarının artması,
- Kamu oyununun doğru aydınlatmaması ve şeffaflığın olmaması nedeniyle oluşan krizler,
- Bağımsız merkezi ve uluslararası denetim eksikliği,
- Bankaların, bankacılık faaliyetleriyle diğer finansal aracılık faaliyetleri arasında belirgin bir sınır olmayışı, riskli yatırım alanlarının kısıtlanmayışı.

Sonuç olarak, ülkelere göre bazı uygulama farklılıkları olmakla birlikte tüm dünyada benimsenen ve yaptırımı olan bir takım standartlar geliştirilmiştir. Bu standartlar değişen piyasa koşullarına ve yeni oluşan ihtiyaçları karşılamaya yönelik sürekli bir revizyona tabi tutulmakta ve güncelliği sağlanmaktadır. Bu çerçevede, Basel-I ve Basel-II uzlaşıları ortaya atılmış ve daha sonra yaşanan küresel krizler neticesinde 2010 yılında Basel-III ek sermaye kuralları olarak kamuoyuna açıklanmıştır.

Türkiye’de finansal sistem, fon ihtiyacının büyük ölçüde (yaklaşık %75) bankacılık sisteminden karşılandığı banka-ağırlıklı bir mali sistemdir. Bu yapıyla Anglosakson (ABD ve İngiliz) finansal sistemlerden çok, kıta Avrupa’sı finansal sistemlerine benzemektedir (Barth, Rolle ve Rice, 2001).

Türkiye’de bankacılık düzenlemelerinde 5411 sayılı Bankacılık Kanununun Amaç başlıklı 1. Maddesinde, *“Bu kanunun amacı, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına,.....”* diyerek devam edilmektedir. Buradan hareketle yapılan düzenlemelerin nihai hedefinin istikrar ve güven ortamı oluşturmak olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu konuda BDDK’nın ilgili Kanununun 93. Maddesinde görev ve yetkileri; *“Kurum, bu kanun ile diğer mevzuatın verdiği yetkiler çerçevesinde finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması, mali sektörün gelişmesi.....”* olarak ifade edilmiştir (Tiryaki, 2012). Bu kapsamda yasa koyucu, görevli ve yetkili kurumları da belirlemiştir. Ayrıca, Merkez Bankalarının fiyat istikrarının yanı sıra finansal istikrar sağlanmasında üstlendikleri sorumluluklar ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, ülkemizde 2011

yılında TCMB, BDDK, SPK, TMSF başkanlarından ve Hazine Müsteşarından oluşan Finansal İstikrar Komitesi oluşturulmuştur.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 1. Maddesinin gerekçesi; “*Finansal piyasalarda güven, açık ve kapsamlı piyasa standartlarının oluşturulması, finansal suçların azaltılması, yeterli derinlik ve likiditeyi haiz piyasaların tesis edilmesi, ulusal ve uluslararası değişikliklere uyum sağlayan ve yatırımcılara güven veren sistemlerin oluşturulması suretiyle sağlanır*” olarak belirtilmiştir. Aynı maddenin gerekçesinde finansal piyasa aktörlerinin davranışlarının düzenlenmesi ve faaliyetlerin işlerliğinin denetime tabi olması gerektiği vurgulanmıştır. Kamunun aydınlatılmasını sağlayarak şeffaf ve anlaşılabilir, yeterli düzeyde, doğru zamanda bilgi edinilmesine yönelik düzenlemeler yapmak, tasarrufların verimli olacak alanlardaki kredilere yönlendirilmesi sağlamak, piyasa disiplini bozmayacak şekilde tasarruf sahiplerinin mevduatlarını güvence altına almak kanunun amaçları arasında yer almaktadır. Avrupa Birliği direktifleri, uluslararası ilkelere ve standartlar ile uyumlu olarak bu Tasarı hazırlanmıştır.

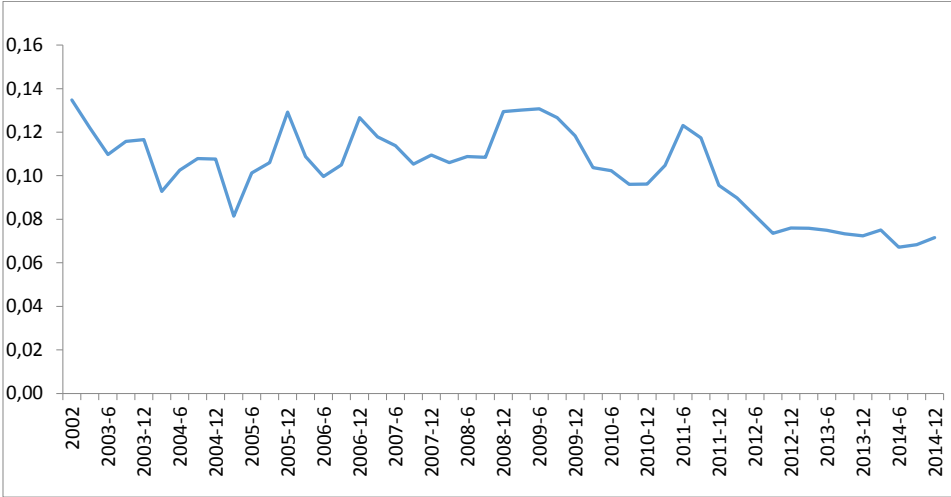
5411 sayılı Bankalar Kanunu’nun 88. maddesinde BDDK’nın bankacılık sektörü ile ilgili düzenlemeler yapmaya yetkili olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu kapsamda, BDDK tarafından yayımlanan 19 adet yönetmelik bulunmaktadır. Literatürde ise; likidite, sermaye ve karşılıklarla ilgili düzenlemeler ağırlıktadır. Nitekim Basel III Standartları kapsamında; “Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik” ve “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” ler revize edilmiş, Likidite Karşılama Oranı hesaplamasıyla ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bankaların beklenen ya da beklenmeyen zararlar karşısında yükümlülüklerini yerine getirebilmesi amaçlı ayırdıkları genel, özel ve zorunlu karşılıklar ihtiyati tedbir açısından önemlidir. Bu kapsamda çalışmamızda, likidite ve sermaye yeterliliği ile ilgili bankacılık düzenlemelerine yer verilmiştir.

Likidite Düzenlemeleri

BDDK tarafından yapılan düzenlemelerden biri “*Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik*”tir. 1 Kasım 2006 tarihli yayımlanan yönetmelik 5411 sayılı Bankalar kanunu md.46 ve md.93’e dayandırılarak yürürlüğe girmiştir. İlgili yönetmeliğin birinci maddesinde amacının, bankaların yükümlülüklerini karşılayacak seviyede likidite bulundurmalarını sağlayacak düzenlemeler yapmak olduğu ifade edilmiştir. Özellikle likidite oranının hesaplanmasını ilişkin düzenlenen yönetmelikte vadelere ve yükümlülük türlerine göre belli dönem aralıklarını kapsayan bildirim cetveli çerçevesinde likidite rasyosunun hesaplanma ve bildirilme şekli

açıkça ifade edilmiştir. Aynı yönetmeliğin md.15/4. fıkrasında uyumsuzluk olsun ya da olmasın kurulun eğer gerekli görmesi halinde 5411 sayılı kanunun md.67 gereğince tedbir almaya yetkilidir. Buradan da anlaşılacağı üzere likidite rasyosunun hesaplanması ve bildirilmesiyle ilgili kurum hassasiyeti oldukça fazladır. Nitekim 2008 küresel krizin nedenleri arasında gösterilen likidite bolluğu, reyting kuruluşlarının denetimin eksikliği, özensiz kredilerinin yaygınlaşması gösterilmektedir (Crotty, 2009). Küresel kriz sonucu Basel standartlarının yeterliliği sorgulanmış ve Basel II standartlarının eksikliklerini tamamlamak amaçlı ek düzenleme olarak Basel III standartları BIS tarafından yayınlanmıştır. Bu düzenlemeyle, sermaye düzenlemelerine ek olarak sermaye Likidite düzenlemeleri ile ilgili standartlar oluşturulmuş, Likidite Karşılama Oranı (Liquidity Coverage Ratio) ve Net İstikrarlı Fonlama Oranları (Net Stable Funding Ratio) dahil edilmiştir. Uygulamaya 2018 tarihinde başlanması öngörülmüştür (BDDK, 2010a). Ancak, her düzenlemenin sektör ve ekonomi üzerinde bir maliyeti oluşmaktadır. Nitekim BIS likidite ve yeni sermaye düzenlemelerinin makroekonomik göstergeler üzerine etkilerini inceleyen iki rapor yayınlamıştır^{***}. Düzenleyici otoritenin olası finansal krizin önlenmesi amacını taşıyan düzenlemelerin ülke ekonomisine getireceği ek maliyet ile finansal krizin yaratabileceği toplumsal maliyet arasında karar vermesi oldukça güçtür. Özellikle de aşırı miktarda likit tutmanın bankalar için alternatif maliyeti olup, sermayedar için ilave bir kar beklentisine neden olmaktadır. Finansal piyasalarda uluslararası para hareketliliği ve ülkelerin makro ekonomik göstergelerindeki beklentilerinin gerçekleşmesinde yabancı sermayenin etkisi dikkate alındığında öngörülen standartların uluslararası platformda uygulanıyor olması ülkelerin yabancı sermayeyi korkutmak gibi çekincelerini azaltacaktır. Yabancı sermayeyi ülkeye gelmesini sağlamak için özelleştirme ve kurallarını gevşeterek sıkı düzenlemelerden ülkeler kaçınmaktaydı (UNCTAD, 1998). Ancak, 2008 küresel krizlerle birlikte ülkelerde yaşanan finansal krizlerin sermayenin serbest dolaşımının yarattığı yayılma etkisiyle global krizlere dönüşmesi bu konuda tartışmalara neden olmuştur. Düzenlemelerin ne kadar katı ya da ne kadar esnek olması gerektiği ülkelerin yapısal ve ekonomik dinamiklerine bağlı olup, Türkiye için 2001 krizi sonrası aldığı likidite, sermaye, düzenli karşılık gibi yapısal reformlar makroekonomik göstergelerin de iyi seyretmesi nedeniyle 2008 krizinin etkilerini çok fazla hissetmemesini sağlamıştır (BDDK, 2010b). Türk Bankacılık sektörünün 2001-2014 yılları arasındaki likidite rasyosu Grafik 1’de yer almaktadır.

^{***} Bkz. “Assessing the macroeconomic impact of the transition to stronger capital and liquidity requirements”, 2010 <http://www.bis.org/publ/othp12.pdf> Erişim Tarihi: 20.02.2015, “An assessment of the long-term economic impact of stronger capital and liquidity requirements” 2010, <http://www.bis.org/publ/bcbs173.pdf> 20.02.2015

Grafik 1: Türk Bankacılık Sektörünün Likidite Rasyosu (%)*

* Likidite Rasyosu: Nakit Değerler, Merkez Bankası, Piyasalar, Bankalar ve Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar toplamının Toplam Aktiflere oranını ifade etmektedir.

Kaynak: <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis> Erişim Tarihi: 24.04.2015.

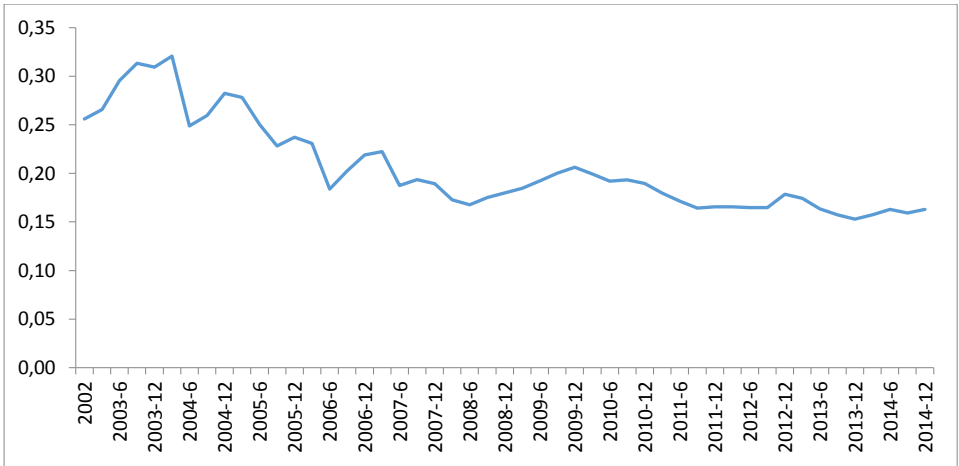
Bankaların likidite rasyoları dönemler itibariyle dalgalanma göstermektedir. Özellikle son yıllarda bankaların likidite düzeyleri azalmış, bu azalış da daha çok yabancı bankalardan kaynaklanmıştır.

Sermaye Yeterliliği Düzenlemeleri

Bankacılık sektörünün 2001 yılında yaşanan kriz sonrası Yeniden Yapılandırma Programı kapsamında sermaye yapısının güçlendirilmesi amaçlı düzenlemeler yapılmıştır. Bankalar Kanununda yapılan değişiklikler kapsamında BDDK'nın kuruluşuyla sektörel düzenlemeler yapılarak Avrupa Birliği (AB) direktiflerine uyum sağlama amacı güdülmüştür. Bu düzenlemelere alt yapı oluşturacak denetim ve mali tabloların şeffaflaştırılmasına yönelik “Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik” yayınlanmıştır. Söz konusu yönetmeliğin amacı olarak; bankaların mali yapısını, mali performansı ve yönetim etkinliği hakkında bilgi veren mali tabloların hazırlanması ve belli zaman aralıklarıyla kamuoyuna açıklanmasını sağlamak olduğu ifade edilmiştir. Nitekim, Basel II standartları kapsamında, piyasa disiplini ve bankaların sermaye ve risk hakkında bilgileri kamuoyuna açıklıyor olması gerektiği vurgulanmaktadır. Tavsiye niteliği taşıyan ve 2006 yılında kabul edilen Basel II Standartları, AB Parlamentosu ve Konseyi tarafından çıkarılan 2006/48/EC ve 2006/49/EC sayılı direktiflerle AB Hukukunda yerini almıştır. Ülkemizde de Resmi Gazete'nin 01 Kasım

2006 tarih ve 26333 sayılı nüshasında; BDDK tarafından Basel Standartlarına Uyum kapsamında “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine Ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” ilk kez yayımlanmıştır. İlgili yönetmelikte riske dayalı sermaye hesaplanması yöntemine başka bir ifadeyle teminat, vade ve risk faktörlerine göre yeniden bir sermaye yeterliliği hesaplaması yöntemine geçilmiştir. Bankalar Kanunu md.45’de “Bu Kanunun uygulanmasında maruz kalınan riskler nedeniyle ulaşılabilecek zararlara karşı yeterli özkaynak bulundurulması sermaye yeterliliğini ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır. Kanun uyarınca %8 olarak belirlenen minimum sermaye yeterlilik rasyosu, BDDK tarafından gelişen ekonomik süreç sonucunda %12 olarak belirlenmiş olup, küresel krizin atlatılmasında güvenlik tamponu görevi yaptığı söylenebilir (Tuna, 2011). Türk Bankacılık sektörünün 2002-2014 yılları arasındaki sermaye yeterlilik oranları Grafik 2’de yer almaktadır.

Grafik 2: Türk Bankacılık Sektörü Sermaye Yeterlilik Rasyosu (%)

Kaynak: <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis> Erişim Tarihi: 28.04.2015.

Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların sermaye yeterlilik rasyolarının 2008 yılına kadar yıllar itibariyle azalan bir seyir izlediği, daha sonraki dönemde aynı seviyesini koruduğu söylenebilir. Bununla birlikte sektörün ortalama sermaye yeterlilik rasyosunun BDDK’nın %12 olarak belirlediği oranın üzerinde olduğu görülmektedir. Tablo 1’de ise, G-20 ülkelerinin 2009-2014 tarihleri arasındaki sermaye yeterliliği oranları yer almaktadır.

Tablo 1: G-20 Ülkeleri Banka Sermaye Yeterliliği Rasyosu (%)

	2009	2010	2011	2012	2013
ABD*	14,3	15,3	15,3	14,6	14,4
Almanya	14,8	16,1	16,4	17,9	19,2
Arjantin	18,8	17,7	15,6	14,1	13,6
Avustralya	11,9	11,4	11,6	11,9	11,6
Birleşik Krallık	14,8	15,9	15,7	16,4	-
Brezilya	19,0	17,7	17,3	16,7	16,1
Çin	11,4	12,2	12,7	13,3	12,2
Endonezya*	17,4	17,2	16,1	17,3	19,8
Fransa	12,4	12,7	12,3	14,5	15,4
G.Afrika	14,1	14,9	15,1	15,7	14,8
Hindistan**	13,2	13,6	14,2	13,4	12,3
İtalya	11,7	12,1	12,7	13,3	13,4
Japonya	13,3	13,3	14,2	14,2	14,9
Kanada	14,7	15,6	15,9	15,4	14,3
Kore	14,4	14,6	14,0	14,3	14,5
Meksika	16,5	16,9	15,7	15,9	15,6
Rusya*	20,9	18,1	14,7	13,7	13,5
Suudi Arabistan	16,9	17,6	17,6	18,2	17,9
Türkiye*	18	19	16,5	17,9	15,3

*Basel I standartları uygulanmaktadır.

**Basel I ve Basel II standartları uygulanmaktadır.

Kaynak: <http://data.imf.org/?sk=f15905b8-c65e-4aff-abc8-41c925a3aad7&sId=1390030109571> Erişim Tarihi: 20.03.2015.

Tablo 1’de görüleceği üzere, G-20 ülkeleri arasında 2009 yılında ilk 5’de yer alan Türk Bankacılık sektörü, 2010 yılında ise en yüksek sermaye yeterliliği oranına sahiptir. Bu oran, Rusya’da %18,1, Brezilya’da %17,7 Almanya’da ise %16,1’dir. Sermaye yeterliliği sektörün yatırım için güvenli bir liman olduğunun göstergesi olup, istikrarın sağlanması ve olası krizin etkilerinin en aza indirgenmesi için önemli bir unsurdur. Nitekim sermaye gücünün yanında yabancı yatırımcının en çok ilgilendiği husus yatırımdan sağlayacağı kar miktarıdır.

Tablo 2’de G-20 ülkelerinin bankacılık sektörüne ait özkaynak karlılığı (ROE) ve aktif karlılığı (ROA) rakamları 2009-2013 yılları arasında yer almaktadır.

Tablo 2: G-20 Ülkeleri Bankacılık Sektörü Özkaynak Karlılığı (ROE) ve Aktif Karlılığı (ROA) (%)

Ülkeler	2009		2010		2011		2012		2013	
	ROA	ROE	ROA	ROE	ROA	ROE	ROA	ROE	ROA	ROE
ABD	0,20	-0,5	0,94	8,2	1,22	6,8	1,41	3,1	1,57	3,3
Almanya	0,21	5,0	0,37	8,8	0,53	13,0	0,45	10,8	0,36	7,5
Arjantin	1,00	19,2	2,81	24,4	2,42	25,3	2,47	40,0	1,88	43,7
Avusturalya	1,05	18,9	1,17	20,1	1,27	22,0	1,16	20,0	1,32	23,0
Birleşik Krallık	0,002	-0,1	0,32	6,9	0,29	6,1	0,28	5,8	-	-
Brezilya	1,73	22	1,9	28,9	1,7	14,0	1,37	15,8	1,34	14,0
Çin	0,90	16,2	1,1	17,5	1,3	20,4	1,3	19,8	1,3	19,2
Endonezya	2,61	26,3	2,7	26,1	2,9	20,3	3,1	21,0	3,1	24,5
Fransa	0,29	7,2	0,59	12,0	0,39	8,3	0,31	6,0	0,49	8,4
G.Afrika	1,15	18,0	1,26	18,3	1,54	21,0	1,52	20,2	1,45	19,1
Hindistan	1,00	13,1	0,98	14,3	0,89	15,0	0,94	13,8	0,74	11,1
İtalya	0,31	4,0	0,29	3,7	-0,87	-13,0	-0,06	1,0	-0,77	-11,5
Japonya	-0,20	5,5	0,20	5,5	0,30	7,3	0,30	6,0	0,30	8,9
Kanada	0,73	18,2	1,06	22,9	1,13	22,5	1,11	21,5	1,10	22,3
Kore	0,58	5,8	0,71	7,2	1,05	13,2	0,66	8,2	0,33	4,0
Meksika	1,48	15,2	1,80	16,8	1,53	15,5	1,83	17,5	2,1	19,3
Rusya	0,72	4,9	2,04	12,5	2,47	17,3	2,39	17,9	1,87	14,0
Suudi Arabistan	1,92	16,4	1,95	14,7	2,12	16,3	2,13	16,0	2,00	14,6
Türkiye	3,27	26,4	3,08	23,9	2,23	19,05	2,35	19,6	2,02	17,4

Kaynak: IMF,GFRS-FSI tables.

 Kaynak: <http://data.imf.org/?sk=f15905b8-c65e-4aff-abc8-41c925a3aad7&slid=1390030109571> Erişim Tarihi: 20.03.2015.

Tablo 2'de görüldüğü üzere 2009-2013 tarihleri arasındaki 5 yıllık süreçte G-20 ülkeleri arasında bankacılık sektörü açısından Türkiye 2009 yılında %3,27 aktif getirisiyle en yüksek getiri oranına sahip ülke konumundadır. Türkiye'yi %2,61 ile Endonezya ve %1,71 ile Brezilya izlemektedir. 2010 yılında Türkiye %3,08 aktif getirisiyle en yüksek getiri sağlayan ülke konumunda olmaya devam etmiştir. 2011, 2012, 2013 yıllarında aktif karlılığından azalış olmasına karşın ilk 3 ülke arasında yer almaktadır. 2009-2013 yıllarındaki özkaynak getirisine bakıldığında 2009 yılında %26,4 oranıyla ilk sıraya sahiptir. 2008 küresel krizinde bankacılık sektörünün sağlam sermaye ve güçlü likidite yapısıyla çok etkilenmediğini tablodaki karlılık rakamlarından da izlenebilmektedir. Arjantin ve Endonezya bu süreçte en yüksek özsermaye karlılığına sahip ülkeler olarak

öne çıkmaktadır. Karlılığın yanı sıra istikrarlı ve güvenli bir piyasa ortamı yabancı sermayenin ülkedeki sürekliliği için önemli olup Türk Bankacılık sektöründe bu güven ortamı oluşturulmuştur. Nitekim 2014 yılına girerken Türk Bankacılık Sektöründe yabancı sermaye tutarı 262 milyar TL, toplam bankacılık sektörü içindeki mevduat bankalarındaki payı %16 olup, özel bankalar arasında ise %28’ lik bir paya sahiptir (BDDK, 2014).

YABANCI BANKALARIN FİNANSAL İSTİKRAR ÜZERİNE ETKİLERİ

UNCTAD (1999) yabancı sermayeyi bir ülkeye başka bir ülkedeki yerleşik kişi veya kurumlarının sermaye transferi yapması olarak tanımlamaktadır. Bu sermaye transferleri, doğrudan yabancı sermaye yatırımları (Foreign Direct Investment: FDI) ile dolaylı yabancı sermaye yatırımları (yabancı portföy yatırımları) (Foreign Portfolio Investment: FPI) olarak adlandırılmaktadır. Bankacılık sektörüne olan yabancı sermayenin ilgisinin başlamasında uluslararası işletmeciliğin yaygınlaşmasının etkisi vardır. Sermayenin sınır ötesine yaygınlaşması 2. Dünya Savaşının bitmesiyle başlamıştır. Özellikle, Amerikan bankaları için doların uluslararası para olması, çokuluslu Amerikan şirketlerinin dış ülkelere yatırımlarının artması gibi başlıca nedenler itici faktör olmuştur (Parasız, 2005).1980’li yıllardan sonra önem kazanan küreselleşmenin üçüncü dünya ülkelerinin borç sorununa çözüm olarak sermayenin bu ülkelere kaymasına etkisi büyük olmuştur. Zamanla Japon bankaları dünyada önemli alacaklılar arasına girerek Amerikan bankalarını geride bırakmıştır. 1990’lı yıllara gelindiğinde küreselleşmenin etkisi artmış ve yapısal bir değişiklik sürecine girilmiştir. Deregülasyon uygulamaları, yerel bankacılık sistemine girişlerdeki kısıtlamaların azaltılması yerel piyasaları çekici hale getirmiştir. Classens vd. (2008), bu uygulamaların ülkeden ülkeye farklılık göstermesinin sonucu olarak yabancı sermayenin dağılımdaki farklılıklara dikkat çekmiştir. Yapılan çalışmada, yabancı bankaların bankacılık sektörüne girmeleriyle gelişmekte olan ülkelerdeki yerel bankalara göre daha fazla kar elde ettikleri ve bu kar sonucu daha fazla vergi ödediği; gelişmiş ülkelerde ise, tam ters yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca, çalışmada finansal hizmetlerde yabancı bankaların sağladığı kalite artışı, yönetimde iyileşme ve tasarruf sahipleri ile yatırımcı ilişkisinde iyileşme sağladığı vurgulanmaktadır. Goldberg vd. (2000), kriz dönemlerinde ve sonrasında yabancı bankaların yerel bankalara nazaran kredi vermeye devam ettikleri ve böylece istikrarın tekrar sağlanmasında olumlu etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Buch ve Golder (2001), yerel bankaların yabancı bankalara karşı rekabet avantajına sahip olmadıklarını, azalan faiz marjları nedeniyle iflas risklerinin olduğunu ve bunun da finansal istikrarı olumsuz etkilediğini saptamışlardır. Levine (2004) yabancı banka girişi ile

artan rekabetin sonucu net faiz marjlarını belirlediğini ancak yabancı banka sahipliğinin açıklamada yeterli olmadığını tespit etmiştir. Hermes ve Lensink (2004)'in yaptıkları çalışmada ise, finans sisteminin gelişmişlik düzeyi arttıkça yabancı banka girişinin ulusal bankaların maliyetlerini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Uiboupin (2004), yabancı bankaların yerel bankalarda giderlerin artmasına neden olduğu, rekabeti arttırdıkları, yerel bankaların faiz getiren varlıkları, faiz dışı gelirleri ve karlılıkları üzerinde olumsuz bir etki yarattığı sonucuna varmıştır. Detragiache vd. (2006), yabancı bankaların uluslararası standartlara sahip büyük firmalarla çalıştığı ve bunun sonucu olarak yerel bankaların küçük-orta ölçekli işletmelere kredi verebildiği, bunun da yönetim maliyetinin ve risklerin artmasına neden olduğu kanaatine varmışlardır. Lee (2012) tarafından yapılan çalışmada, Avrupa bankalarının Latin Amerika ve Asya'daki yerel bankalara nazaran kredi arzlarını azalttıkları görülmüştür.

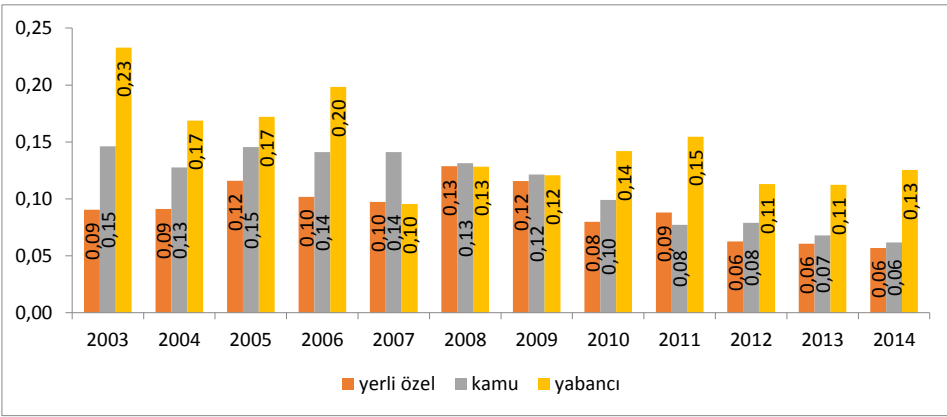
Parasız (2005), 2001 krizinde para ve bankacılık krizinin birlikte yaşandığı bir süreçte finansal kırılganlığın artması ve bankaların bilançolarındaki sorunlar, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Güçlü ekonomiye geçiş programı ile birlikte bankaların yeniden yapılandırılması çalışmaları başlamış ve BDDK tarafından uygulamaya konulmuştur. Yapılan bu düzenlemeler 2001 krizi sonrası dönemde yabancı sermayenin ülkemize olan ilgisinin artmasında etkili olmuştur. Bu dönemin özelliği, yabancı sermayenin ulusal bankaların paylarını satın alarak, söz konusu bankalarda sermaye çoğunluğuna veya nitelikli paya sahip olmasıdır. Bir ülkenin ekonomik yapısı, bu yönde uygulanan politikalarla bankacılık sektörünün yakın bir ilişkisi olduğu, ayrıca bu ilişkinin bankaların sahiplik yapısını da etkilediğini vurgulamıştır (Akgüç, 2007). Türk ekonomisinin büyüyen ve gelişen makroekonomik performansı, artan nüfusu, AB'ne aday ülke konumunda olması yabancı sermaye için önemli nedenlerdir. Ayrıca, yasal düzenlemelerde yerli yabancı bankalar arasında herhangi bir ayırımın yapılmaması, yabancı sermayenin bir bankada sahip olabileceği pay oranına sınır getirilmemiş olması, enflasyon oranının tek haneli rakamlara inmesi, kurumsal yönetişimde yaşanan gelişmeler ile bankacılık düzenleme ve denetiminde kat edilen gelişmeler yabancı sermaye için çekici faktörlerdir (Aysan ve Ceyhan, 2007). Türkiye'nin içinde bulunduğu G-20 ülkeleri arasında bankacılık sektörünün sermaye ve karlılık oranları açısından değerlendirildiğinde yabancı sermaye için oldukça ilgi çekici olduğunu söylenebilir.

Aralarında G-20 ülkelerine ait Amerikan, İngiliz, Alman, Fransız, Rus ve İtalyan bankalarının yanısıra Katar, Kuveyt, İran, İsrail gibi ülkelerdeki yabancı sermaye, Türk Bankacılık sektörüne banka satın alarak, şube açarak ya da banka ortaklığı aracıyla girmiş, pazarda yerini almıştır. Bununla birlikte,

yabancı sermayenin ülke büyümesi için olumlu etkisi olduğu kadar bankacılık sektörünün istikrarın korunması açısından takip edilmeleri önemlidir. Nitekim, TCMB’nin Mayıs 2010 tarihli Finansal İstikrar Raporu’nda; Sistemik öneme sahip finansal kuruluşlardan kaynaklanabilecek risklerin belirlenmesi açısından yabancı sermayeli bankalarının ana ülkelerinde sistemik öneme sahip olan uluslararası finansal kuruluşlar olmasına karşın, ülkemizdeki faaliyetleri sınırlı olup iştirak olarak faaliyet göstermeleri, sektörün içindeki payı dikkate alındığında bulaşma etkisinin sınırlı olacağı ifade edilmiştir.

Aşağıda yer alan grafiklerde, 2003:2014 yılları arasında yabancı sermayeli bankaların karlılık, likidite ve sermaye yeterliliği açısından yerli ve kamu sermayeli bankalarla karşılaştırmasına yer verilmiştir.

Grafik 3: Likidite Rasyosu (%)

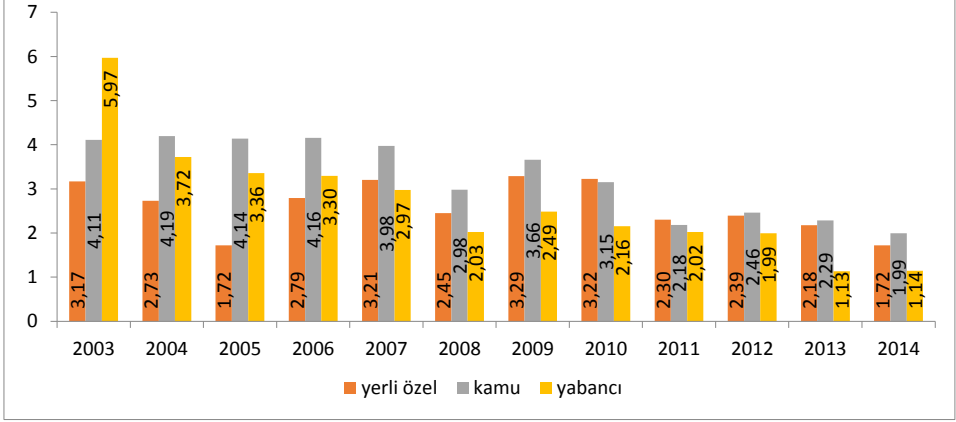
Kaynak: <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis> Erişim Tarihi: 26.04.2015.

Son 12 yıllık dönemde ülkemiz bankalarının likidite yapısına bakıldığında, yabancı bankaların yerli bankalara ve kamu bankalarına göre daha likit olduğu söylenebilir. 2003-2006 arası dönemde bu fark daha fazla iken, 2007 yılından sonra yabancı bankaların likidite rasyolarında önemli ölçüde gerileme gözlenmektedir. Bu gerileme ile beraber yerli bankaların likidite yapısına yaklaşılmıştır.

Resmi Gazete’nin 11 Aralık 2009 tarih ve 27429 sayılı nüshasında yayımlanmış olan “Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” kapsamında bankalara likidite rasyoları ile ilgili alt sınırlar belirlenmiştir. İlgili düzenleme sonrası sektörün likidite seviyesinde bir kırılma yaşanmış ancak yerli ve kamu bankalarının likidite seviyelerinde azalmalar gözlenmiştir. 2010 yılında %12 olan oran, 2011 yılında %15 seviyelerine yükselmiştir.

Bankacılık sektörü için önemli göstergelerden biri de aktif karlılığıdır. Sektördeki aktif karlılık düzeyi aşağıdaki Grafik 4'de görülmektedir.

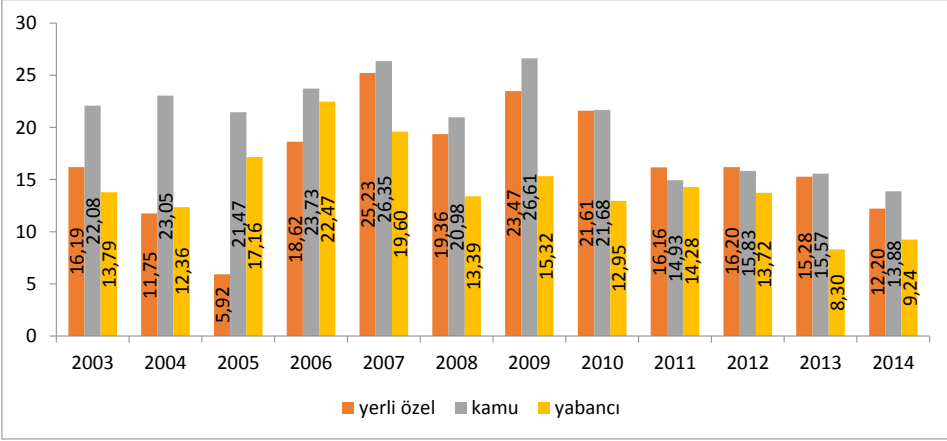
Grafik 4: Aktif Karlılığı (%)

Kaynak: <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis> Erişim Tarihi: 27.04.2015.

Grafik 4'de görüldüğü üzere, aktif karlılığı 12 yıllık süreçte sektörel olarak azalmış ancak yerli-kamu-özel bankalar arasındaki fark dengelenmiştir. 2003 yılında yabancı bankaların karlılık düzeyleri aynı dönemde özel bankaların karlılıklarının neredeyse iki katı iken, daha sonraki yıllarda yabancı bankaların aktif karlılıkları azalmaya başlamış ve özel bankalar ile kamu bankalarının karlılık düzeylerine yakın seyretmiştir. 2007 ve sonrası dönemde ise, kamu ve özel bankaların aktif karlılıkları yabancı banka karlılıklarından az da olsa yüksek seyretmektedir.

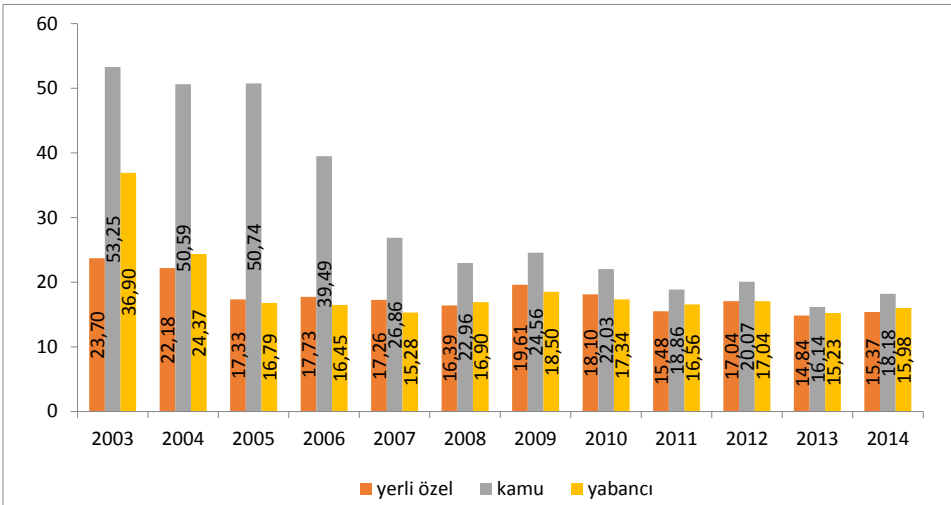
Bankaların karlılık göstergelerinden bir diğeri de **öz kaynak** karlılığıdır. Bankaların 2003-2014 arası 12 yıllık döneme ait **öz kaynak** karlılıkları Grafik 5'de yer almaktadır.

Grafik 5: Özkaynak Karlılığı (%)

Kaynak: <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis> Erişim Tarihi: 28.04.2015.

Sektörün özkaynak karlılığında yıllar itibariyle bir dalgalanma olduğu söylenebilir. Öz kaynak karlılığı açısından kamu bankaları öne çıkmaktadır. 2011 ve 2012 yılı hariç diğer yıllarda kamu bankalarının karlılık düzeyleri özel ve yabancı bankaların karlılık düzeylerinin üzerinde seyretmiştir. 2011 yılından itibaren sektörün tamamında karlılık düzeyleri düşmüş ve birbirine yaklaşmıştır.

Aşağıdaki tabloda bankaların aynı dönem aralığındaki sermaye yeterlilik rasyoları görülmektedir.

Grafik 6: Sermaye Yeterliliği (%)

Kaynak: <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis> Erişim Tarihi: 28.04.2015.

Bankaların sermaye yeterlilik rasyoları açısından sektördeki kamu bankalarına bakıldığında 2003-2006 yılları arasındaki dönem ile 2007 sonrası dönem olmak üzere iki farklı dönemden bahsedilebilir. Kamu bankalarının 2003-2006 arası dönemde ortalama %50'ler seviyesinde olan sermaye yeterlilik rasyoları, 2007'den itibaren önemli ölçüde azalarak özel ve yabancı bankaların sermaye yeterlilik düzeylerine gerilemiş ve 2011 yılından itibaren %18'ler seviyesine inmiştir. Kamu bankalarındaki bu değişimin Resmi Gazete'nin 01 Kasım 2006 tarih ve 26333 sayılı nüshasında; BDDK tarafından Basel Standartlarına Uyum kapsamında yayınladığı *"Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine Ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik"* den kaynaklandığı söylenebilir.

SONUÇ

Finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir olması tüm ülkeler için olduğu gibi, ülkemiz açısından da önemlidir. Finansal istikrar mali piyasaların tümü için geçerli olmasına rağmen, mali piyasaların en önemli aktörlerinden biri olan bankalar açısından değerlendirildiğinde finansal istikrarı sağlayıcı ortak bir takım düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemelerin banka, müşteri ve ülke ekonomisi olmak üzere üç tarafı bulunmaktadır. Bu nedenle, istikrar sağlayıcı bankacılık düzenlemeleri oldukça önemlidir. Ülkemizde yapılan bankacılık düzenlemeleri 2001 yılından sonraki süreçte bankaların krizlere karşı dayanıklılığı artırmış ve özellikle 2008 yılında ABD'de patlak veren ekonomik krizin ülkemizde yansımalarının daha az olmasını sağlamıştır. G 20 ülkeleriyle kıyaslandığında ülkemizde faaliyette bulunan gerek yerli gerekse yabancı sermayeli bankaların aktif karlılıkları ve özsermaye karlılıkları daha yüksek seviyelerdedir.

Yabancı sermayenin ülkemize geliş nedenlerinden biride sektör karlılığıdır. Düzenleyici otoritelerin istikrar sağlamak amaçlı politikalarını sıkı tutması ve kararlılık göstermesi sayesinde, yabancı sermayenin ülkemiz ekonomisine etkilerinin pozitif yönlü olduğu, gerek sermaye yeterlik gerek likidite yeterliliği bakımından sektörle paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sağlanan karların banka bünyesinde kalması yönündeki BDDK'nın tutumu ise kar transferlerini kısmen engellemekte ülke ekonomisine katkıyı arttırmaktadır. Ancak özellikle kredi payındaki bireysel ve kobi kredilerinin dağılımı daha karlı görünen bireysel kredilerden ise ekonomiye üretim sağlayıcı KOBİ kredilerine ağırlık verilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, yabancı sermaye sektörde rekabeti arttırıcı, hizmet kalitesini iyileştirici ve ekonomik büyümeyi olumlu etkilerini olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, düzenleyici otoritenin denetleyici ve düzenleyici rolünün devamı ve bu konudaki kararlılığı olumlu etkilerin devamı için vazgeçilmezdir.

KAYNAKLAR

- Akgüç, Ö. (2007). Türkiye’de Yabancı Bankalar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36.
- Alfon, I. Andrews P. (1999). Cost-Benefit Analysis in Financial Regulation. *Occasional Paper Series*, September, London.
- Allen, F. & Herring, R. (2001). Banking Regulation Versus Securities Market Regulation. *The Wharton School–University of Pennsylvania*, 1, 1-58
- Barth, J., Caprio Jr, G., & Levine, R. (2007). “ Reassessing the Rationale and Practice of Bank Regulation and Supervision around the Globe. Seminar on Current Developments in Monetary and Financial Law. Washington DC.23-27
- Barth, J.R., D.E. Rolle ve T.N. Rice (2001). Commercial Banking Structure, Regulation and Performance: an International Comparison, *World Bank Working Paper*, 2537
- BDDK(2010a). Sorularla Basel III. Ankara
- BDDK. (2010b). Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Çalışma Tebliği. Ankara
- Briault, C. (2002). Revisiting the Rationale for a Single National Financial Services Regulator, *FSA Occasional Paper Series*, February, London.
- Brunnermeier, M. K., Crockett, A., Goodhart, C. A., Persaud, A., & Shin, H. S. (2009). The Fundamental Principles Of Financial Regulation. *London. Centre for Economic Policy Research*,(11)
- Buch, C. M., & Golder, S. M. (2001). Foreign Versus Domestic Banks İn Germany And The US: A Tale Of Two Markets?. *Journal of Multinational Financial Management*, 11(4), 341-361.
- Cetorelli N., Gambera M., (2001). Banking Market Structure, Financial Dependence and Growth: International Evidence from Industry Data, *The Journal of Finance*, 5(2), 617–648
- Chant, J., Alexandra L., Illing M., Daniel F. (2003). Essays on Financial Stability. *Bank of Canada, Technical Report (95)*.1-111.
- Claessens, S., Van Horen, N., Gurcanlar, T., & Mercado Sapiain, J. (2008). Foreign bank presence in developing countries 1995-2006: data and trends.. *Available at SSRN 1107295*.
- Crockett, A. (1997). Why is Financial Stability a Goal of Public Policy in Maintaining Financial Stability in a Global Economy?.*Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City*, 82, 7-36

- Crotty, J. (2009). Structural Causes of The Global Financial Crisis: A Critical Assessment of the 'New Financial Architecture. *Cambridge Journal of Economics* ,33(4), 563-580
- Dede G.A.(2007). *Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Dönüşüm Sürecine Yabancı Sermayeli Bankaların Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osman Gazi Üniversitesi: Eskişehir*
- Delice, G., Doğan, A., & Uzun, A. M. (2004). Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,5(1), 101-130.
- Detragiache, E., Tressel, T., & Gupta, P. (2008). Foreign Banks in Poor Countries: Theory and Evidence. *The Journal of Finance*, 63(5), 2123-2160.
- Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (4875 S.K.), Resmi Gazete, 25141, 17 Ocak 2003
- Elliehausen, G. (1998).The Cost of Banking Regulation: a Review of Evidence. *Federal Reserve Bulletin*, April, 171-206.
- Garry, J. S., & Schinasi, G. (2004). *Defining financial stability. IMF Working Paper*,128-190.
- Goldberg, L., Dages, B. G., & Kinney, D. (2000). *Foreign and Domestic Bank Participation in Emerging Markets: Lessons from Mexico and Argentina (7714)*. National Bureau of Economic Research.
- Goodhart, C.A., Hartman, P., Llewellyn, D., Rojas-Suarez, L., and Weisbrod, S. (1998). *Financial Regulation Why, How and Where now?*, Routledge, London.
- Hail, L., and Leuz C. (2006). International Differences in the Cost of Equity Capital: Do Legal Institutions and Securities Regulation Matter?.*Journal of Accounting Research*, 44, 485-531
- Hermes, N., & Lensink, R. (2004). Foreign Bank Presence, Domestic Bank Performance and Financial Development. *Journal of Emerging Market Finance*,3(2), 207-229.
- King, R. G., & Levine, R. (1993). Finance and Growth: Schumpeter Might be Right. *The Quarterly Journal of Economics*, 717-737.
- Köne, A. Ç. (2003). Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 4(2), 233-246
- Tuna K. (2011). Bankacılık Sektöründe Basel III sonrası Risk Yönetimi. *Payment Systems Magazine*, (3)
- Large, A. (2003). Financial Stability: Maintaining Confidence in a Complex World. *Financial Stability Review*, 170-174.

- Levine, R. (2003). *Denying Foreign Bank Entry: Implications for Bank Interest Margins*. Banco Central de Chile.
- Levine, R. (1997). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. *Journal of Economic Literature*, 35(2), 688-726.
- Levine R., Zervos S., (1998). Stock Markets, Banks and Economic Growth. *American Economic Review*, 88, 537-558
- Malul, M., Shoham, A. and Rosenboim, M. (2009). The International Imperfect Banking Systems: the Israeli Case. *EuroMed Journal of Business*, 4(2), 159-172
- Mishkin, F. S. (1999). Global Financial Instability: Framework, Events, Issues. *The Journal of Economic Perspectives*, 3-20.
- Örnek, İ. (2008). Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(02), 199-207.
- Özince, E. (2005). Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri. *Bankacılar Dergisi*, (53), 18-22.
- Parasız İ. (2005). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*. (8. Basım). Bursa: Ezgi Kitabevi
- Rajan, R., and L. Zingales, (1998). Financial Dependence and Growth. *American Economic Review* 88(3), 559-86.
- TBB. (2015). *Bankalarımız 2014*. İstanbul
- TCMB. (2010). Finansal İstikrar Raporu, 42.
- Tiryaki G. (2012). Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında), *TBB, Yayın 289*, İstanbul,
- Uiboupin, J. (2004). Effects of Foreign Banks Entry on Bank Performance in the CEE Countries. *University of Tartu Faculty of Economics and Business Administration Working Paper*, (33).
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (1998). World Investment Report: Trends and Determinants. 1-14.
- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu.
- www.bddk.gov.tr Erişim Tarihi: 20.04.2015.
- www.bis.org Erişim Tarihi: 14.02.2015.
- <http://data.imf.org/?sk=f15905b8-c65e-4aff-abc8-41c925a3aad7&-sId=1390030109571>, Erişim Tarihi: 20.03.2015.
- www.tbb.org.tr Erişim Tarihi: 24.04.2015.

ANTİK DÜNYADAN ÇAĞDAŞ DÜNYAYA: MICHAEL LONGLEY’NİN HOMEROS DESTANLARINDAN YAPTIĞI ÇEVİRİLERDE ŞİDDET GERÇEĞİ

From Antiquity to the Contemporary World: The Reality
of Violence in Michael Longley’s Translations from
Homeric Epics

Mümin HAKKIOĞLU*

Özet: Kuzey İrlanda’nın önde gelen şairlerinden Michael Longley, Homeros’un *İlyada* ve *Odysseia* destanlarından yaptığı çeviriler ile hem kendi yazın yolculuğuna hem de ülkesinde yaşanan politik karmaşaya ışık tutar. Bu çeviri şiirlerde, özgün anlatıları parçalayarak ve bölerek ya da yeniden birleştirerek adeta yeni metinler yaratır. Sözü edilen metinler iki boyutta değerlendirilebilir. Birincisinde, Longley, Homeros ile kendisini karşılaştırarak dil ve sanat üzerinden onunla bir yarışa girer; ustasını yüceltirken kendisini de büyütür. İkincisi, şiddetin insanlık tarihi kadar eski olduğu gerçeğine ilişkindir. Şair bu gerçeği vurgulamak için Homeros metinlerindeki şiddet ve savaş sahnelerini, XX. yüzyılın ikinci yarısında Kuzey İrlanda’da yaşanan karmaşayı anlatmada kullanır. Böylece geçen onca zamana karşın insanoğlunun uygarlaşmadığına, şiddetin fırsat bulduğu her yerde ve zamanda ortaya çıkan evrensel bir sorun olduğuna işaret eder. Longley, Odysseus ve Hektor üzerinden kini ve öç almayı dizelerine taşırken, Troya Savaşı sırasında Priamos ve Akhilleus arasında varılan ateşkes üzerinden İrlanda Sorunu’na ilişkin kendi çözümünü sunar: Yaşananları unutmadan ve geçmişe takılıp kalmadan bir uzlaşma kültürü oluşturmak, bağışlayıcılığı öne çıkarıp başkalarıyla duygudaşlık geliştirmek ve sorunun çözümüne yönelik kararlı adımlar atmak.

Anahtar Sözcükler: Michael Longley, Kuzey İrlanda şiiri, İrlanda Sorunu, politik şiddet, Homeros, *İlyada* ve *Odysseia* çevirileri

Abstract: Michael Longley, one of Northern Ireland’s foremost poets, sheds light both on his literary journey and the political chaos in his country through his translations from Homer’s *Iliad* and *Odyssey*. In these translated poems, he creates almost new texts by breaking and dividing the original narratives or interweaving them. These texts can be evaluated in two dimensions. In the first, comparing himself with Homer, Longley

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Rektörlük, Yabancı Diller Bölümü, 29100, Bağlarbaşı, Gümüşhane, e-posta: muminhakkioğlu@gumushane.edu.tr.

vies with him through language and art; when he glorifies his master he aggrandises himself as well. The second pertains to the reality that violence is as old as the history of humanity. To emphasise this reality, the poet uses the scenes of violence and war in Homer's texts to tell the chaos in the second half of the 20th century in Northern Ireland, thus pointing out that the man cannot civilise himself in spite of the time elapsed and that the violence is a universal problem which emerges at any time and place when and where it finds an opportunity. While conveying hatred and revenge to his lines through Odysseus and Hector, Longley proffers his own solution to end the Irish Troubles through the ceasefire between Achilles and Priam during the Trojan War: To establish a reconciliation culture by neither forgetting nor living in the past, to develop empathy with the others by highlighting forgiveness and to take resolute steps for the solution of the problem.

Key Words: Michael Longley, Northern Irish Poetry, Irish Troubles, political violence, Homer, Translations of Iliad and Odyssey

Kuzey İrlandalı şair Michael Longley'nin (1939-), ülkesindeki karmaşayı anlatma yöntemlerinden biri de *İlyada* ve *Odyseia* destanlarından yer yer yaptığı çevirilerdir. Kuşkusuz, şiddet gerçeğine yoğunlaştığı bu çeviri-şiiirlerinde, iletisini sözü edilen destanlar üzerinden okuruna taşımasının birtakım nedenleri vardır. Öncelikle, klasikler Longley'nin Trinity College'de geçen öğrencilik yıllarında eğitim gördüğü alandır. Yazın serüveninin başından bu yana, Homeros metinlerindeki anlatım zenginliği, kendisi için büyük bir hayranlık nedenidir. İkicisi, bir Avrupalı olarak, Longley'nin içinde yetiştiği kıta uygarlığı, büyük oranda Greko-Romen kültürünün bir ürünüdür. Bu nedenle, yaptığı çeviriler, çağdaş okur için tanıdık ve bildik olacak, dizelerin alıcısını bulmasında sorun yaşanmayacaktır. Üçüncüsü ise, şairin bu destanlarda anlatılanlarla ülkesinde yaşananlar arasında kurduğu çarpıcı koşutluklardır. Okurunu yaşadığı zamandan alarak antik Yunan dünyasına götürdüğü çeviri şiiirlerinde, Longley, Homeros metinlerindeki kanlı anlatılar eşliğinde, onu yeniden XX. yüzyılın son çeyreğindeki Belfast'a geri getirip dinsel ve politik gerekçeler üzerinden yürütülen silahlı çatışmalarla yüzleştirir. Bir anlamda, bu metinleri İngilizceye çevirirken kendi şimdisinin öyküsünü yazar ve antik ozanı çağdaş zamanların tanığı yapar:

İngilizceye çevirmeyi denediğim Homeros'taki anlar bana oldukça çağdaş görünüyorlar. İçimde güçlü duyguların açığa çıkmasına olanak tanıyor ve şimdiyle ilgili, başka türlü beceremeyeceğim bir şeyler söylememin-kişisel/politik söylemlerin- yolunu açıyorlar. [...] İlyada ilk büyük Avrupa şii-

ridir, savaş ve barış üzerine söylenmiş engin bir tefekkürdür. Bugün bile yaşamlarımıza ışık tutuyor, bu yüzden geçerliliğini hala koruyor (Brown, 2002: 90).

Gorse Fires (1991)'da yer alan 'Homecoming' (Yuvaya Dönüş) ve 'The Butchers' (Kasaplar) gibi, kaynak metni *Odysseia Destanı* olan çeviri şiirler ile sözü edilen ışık daha da belirginleşir. Bu kitap, bir tür yuvaya dönüştür, *The Echo Gate* (1979)'i izleyen on iki yıllık poetik suskunluğunun ardından, şairin gerçek yuvası şiire dönüşüdür (Brearton, 2006: 165).

'Homecoming' (Yuvaya Dönüş), Longley'nin, *Odysseia Destanı*'nın on üçüncü bölümünün başlarından (216-17) yaptığı bir çeviridir. Yirmi yıl önce Troya Savaşı'na katılmak için yurdundan ayrılan Ithake Kralı Odysseus'un sıla özlemi, yaşadığı birçok serüvenin ardından, Phaiaklar tarafından ülkesinin kıyılarına bırakılmasıyla son bulur. Ancak sorunların şefkat ve sevgiyle çözüldüğü yuva, bu kez Odysseus'un yüzleşmesi gereken başka olumsuzlukların merkezidir. Troya Savaşı sona ereli on yıl geçmesine karşın kendisinden haber alınmamış, öldüğünü düşünen yerli ve yabancı gençler, sarayını işgal ederek karısı Penelopeia'ya talip olmuşlardır. Longley, şiirinde öykünün bu arka planını okuruyla paylaşmaz. Yalnızca, Odysseus'un Ithake'ye varışını vermekle yetinir. Phaiaklar yolculuk sırasında uykuya dalan kralı uyandırmadan, kumsala yatırarak geri dönerler. Odysseus artık yuvasındadır:

The brightest star came out, the day-star, dawn's star
And the seafaring ship drew near to Ithaca, to home
And that harbour named after the old man of the sea, two
Headlands huddling together as breakwater, windbreak,
Haven where complicated vessels float free of moorings
In their actual mooring-places.

[...]

When they had scrunched ashore at this familiar cove
And disembarked, they lifted Odysseus out of his hollow
Just as he was, linen sheet and glossy rug and all,
And put him to bed on the sand, still lost in sleep (2006: 171).

Göründü yıldızların en parlağı, sabahyıldızı, seher yıldızı
Ve yanaştı denizleri aşır gelen gemi yuvası Ithake'ye
Deniz ihtiyarının adıyla bilinen o limanda, iki

*Burun sokulup birbirine dalgakıran olurlar, rüzgârkesen olurlar,
Dururlar demir atma yerlerinde böylece
Mükellef gemiler demir atmadan.*

[...]

*Bindirip karaya bu bildik koyda
Ayak bastıktan sonra kıyıya, çekip çıkardılar Odysseus'u bulunduğu kovuktan
Uyandırmadan, keten çarşaflar çıkardılar, parlak halılar ve daha neler neler,
Yatırdılar kumların üzerine onu, uzaklarda gibiydi uykusunda hala.¹*

Eamonn Hughes'ün (2001: 31) de belirttiği gibi, "Longley, her gördüğü karayı yuvaya dönüş olarak anlamlandıran bir Odysseus'dur". Sağduyu ve uzlaşımın ötelendiği ülkesine yabancılaşan bir münzevi, kâbusu rüyaya çevirecek işaretler bakınan bir umut yolcusudur. Bu yönden değerlendirildiğinde, 'Homecoming' (Yuvaya Dönüş)'in Kuzey İrlanda'daki açmaza açık göndermelerde bulunan diğer şiiirlere bir temel oluşturduğu söylenebilir. Odysseus'un yuvası Ithake'dir; Michael Longley için ise "yuva Belfast'tır. Belfast yuvadır" (Healy, 1995: 559). Kralın işgal altında bulduğu sarayı gibi, şairin ülkesi de politik şiddetin karanlığındadır. Odysseus, bu karmaşayı sona erdirmenin kendince bir yolunu bulmuştur. Soru, yuvasına dönüşünde krala eşlik eden şairin, aynı yolu izleyip izlemeyeceğidir. Ülkesindeki açmazla açık koşutluklar kurduğu 'The Butchers' (Kasaplar), okura bunun yanıtını verir.

Yirmi sekiz dizelik bu çeviri-şiiir, gerçekte tek bir cümleden oluşmaktadır. Azra Erhat'ın *Odyseia* çevirisi temel alındığında, şiiirin ilk on yedi dizesi 'Taliplerin Öldürülmesi' başlıklı yirmi ikinci bölümün sonlarını (346-49) anlatırken, son on bir dizesi ise 'Ölüler Ülkesi' adlı yirmi dördüncü ve son bölümün başlarını (360) yansıtar. Bir anlamda, Longley, Homeros metinlerini parçalayarak, bölerek ya da özgün dizeleri ayıklayıp gerekli gördüklerini bir araya getirerek yeni bir metin yaratır. Bu şiiir, karşıt topluluklar arasındaki kini ve acımasızlığı sergilemesiyle Kuzey İrlanda'nın panoramik bir resmi gibidir:

[...] Kırklı yaşlarımın sonlarına doğru Odyseia ile yeniden tanışmam, yaşadığım acıları dile getirmeme olanak verdi. Bana en büyük iyiliği, kendi kirlerimden bir şiiir yaratabileceğimi göstermesi oldu. Odyseia'daki anlar başka türlü değinmenin neredeyse olanaksız olduğunu düşündüğüm duygularla uyum içindeydi: kalp kırıklığı, paranoya, öfke, kin, korku. Homeros yepyeni bir duygusal ve psikolojik söz-

1 Makalede yer alan şiiir ve metin çevirilerinin tümü makale yazarına aittir.

cük dağarcığı sundu bana. Gorse Fires'daki son şiir 'The Butchers' bir temizlenme, bir arınmaydı. Tiksindiğim şeylerden arınıyordum, Kuzey İrlanda'ya ve o iğrenç mezhepçiliğine ilişkin tiksindiğim şeylerden, yirmi beş yıldır sürdürdüğüm yazın yolculuğumdan, kamusal yaşamdan ve yaydığı zehirlerden (McDonald, 1998-9: 9).

Erhat'ın çevirisine göre, yurduna vardıktan hemen sonra, Odysseus, tanrıların da yardımıyla oğlu Telemakhos ile buluşarak bir plan yapar ve bu plan uyarınca dilenci kılığında saraya sokulur. Önce taliplerden Ithake'nin en üstün delikanlısı sayılan Antinoos'u öldürür, sonra öteki işgalcilere kimliğini açıklar. Onlarsa, bütün suçu ölen Antinoos'a yükleyerek bağışlanma dilerler, onca zamandır sarayda yiyip içtiklerine karşılık kat kat mal ve altın verebileceklerini söylerler. Ancak öç almak için tutuşan Odysseus, oğlu Telemakhos, sığırtmaç ve domuz çobanı ile birlikte bütün talipleri öldürür. 'The Butchers' (Kasaplar), bizlere bundan sonrasını anlatır. Şiirde, "Üstü başı çamur içinde ve bir köylünün boğasını parçalayıp yuttuktan sonra/ göğsünden ve avurtlarından kan damlayan bir aslanı andıran Odysseus; *Odysseus, spattered with muck and like a lion dripping blood/From his chest and cheeks after devouring a farmer's bullock*" (2006: 194), taliplerle gönül eğlendirerek kendisine ihanet eden on iki iffetsiz hizmetçisini çağırır. Onlara bütün ölüleri saray dışına taşıtırıp avlunun giriş kapısının önüne yığıdırır, bol suyla ve süngerlerle içerideki koltukları ve masaları yıkattırır. Temizliğin ardından avluya götürülen hizmetçiler, bir revakla yuvarlak dam arasına gerilen bir gemi halatına asılarak öldürülürler. Şiirin en dehşet uyandırıcı sahnesi ise, kavga sırasında hazne odasına gizlenen silahları taliplere taşıyarak Odysseus'a ihanet eden keçi çobanı Melanthios'a uygun görülen cezadır:

And when they had dragged Melanthios's corpse into the haggard
And cut off his nose and ears and cock and balls, a dog's dinner,
Odysseus, seeing the need for whitewash and disinfectant,
Fumigated the house and the outhouses, so that Hermes
Like a clergyman might wave the supernatural baton
With which he resurrects or hypnotises those he chooses,
And waken and round up the suitors' souls, and the housemaids',
Like bats gibbering in the nooks of their mysterious cave
When out of the clusters that dangle from the rocky ceiling
One of them drops and squeaks, so their souls were bat-squeaks
As they flittered after Hermes, their deliverer, who led them
Along the clammy sheughs, then past the oceanic streams

And the white rock, the sun's gatepost in that dreamy region,
Until they came to a bog-meadow full of bog-asphodels
Where the residents are ghost or images of the dead (2006:194).

*Ve götürüp Melanthios'un cesedini çeke çeke harman yerine
Kesip burnuyla kulaklarını ve erkekliğini attıktan sonra köpeklere,
Badanalama ve dezenfekte etme gereği gören Odysseus,
Tütsüledi evi ve müştemilatı ki, Hermes
Sallayabilsin bir din adamı gibi kimini dirilttiği
Kimini hipnoz ettiği mucizevi esasını,
Ve kaldırıp uykularından toplayabilsin diye, sakinleri ruhlar ile meoeta görün-
töleri olan
Bataklık zambaklarıyla dolu bataklık-çayıra varıncaya kadar
Nemli yollardan götürüp okyanustaki akıntılardan
Ve ak kayadan, o düşler ülkesindeki güneşin kapılarından geçirdiği,
Kaya tavandan asılıp sallananlardan biri
Koyverip kendini boşluğa çılgılığı bastığında
Gizemli mağaralarındaki kuytularda nasıl cırlarsa öteki yarasalar
İşte öyle cırlayıp kuryeleri Hermes'in ardından uçuşan
Talipler ile hizmetçilerin ruhlarını.*

Şiirin ilk on yedi dizesini oluşturan öykü, destanın yirmi dördüncü ve son bölümünün başından alınan on bir dizeyle sonlandırılır. Longley, burada olağanüstü sözdizinsel bir ustalık göstererek iki kaynak metni birleştirir, böylece ilk bölümdeki kıyım ile şiirin doğaüstü öğeler barındıran son dizeleri arasında tam bir uyum ortaya çıkarır. Özgün metinle karşılaştırıldığında 'The Butchers' (Kasaplar) için söylenmesi gerekeni R. R. Russell (2003: 227) tek cümle ile özetler: "[Longley'nin] çevirisi Homeros'unkinden çok daha kanlıdır."

Şairin, bu şiirde, birtakım anlatı ve sözcüklerle kendi ülkesindeki açmazı işaret ettiği görülür. İffetsiz hizmetçilerin asılarak öldürülüşleri, 1971 yılında Derry'de İngiliz askerleri ile girdiği ilişki nedeniyle IRA tarafından saçının bir bölümü kazınıp üzerine katran dökülüp tüy yapıştırılarak küçük düşürülen genç kıza ya da onun gibi olup da öldürülen kızları, kadınları anımsatır. Böylece, antik dünyanın hizmetçileri ile şairin ülkesinde düşmanla düşüp kalkanlar arasında bir koşutluk oluşturulur.

Melanthios'a verilen ceza ise, Shankill Kasapları^{2*} adlı, Belfast'taki birlik-yanlısı bir çetenin kan donduran eylemlerini çağırıştırır. Bir söyleşisinde barbar dünya ile uygar dünya arasındaki koşutluklara dikkat çeken Longley, bu şiirin Kuzey İrlanda'da yaşanan şiddet olaylarına değindiğini ve sözü edilen çeteye ilintili olduğunu söyler (Wilmer, 1994: 117). Kurbanlarını acımasızca dövdükten sonra, kasap bıçakları ve satırlarla bedenlerini parçalayarak ve uzuvlarını kesip kopararak öldürmeleriyle bilinen Shankill Kasapları, Tony Novosel'in (2013: 122) deyişiyle, "şiddeti yeni ve korkunç düzeylere ulaştır[mışlardır]." *Odyseia Destanı*'ndaki Melanthios ile çağdaş Belfast sokaklarında bedenleri parçalanan kurbanlar birlikte düşünüldüğünde, Longley'nin gerçekte, şiddetin "reddedilemez bir kalıt gibi babadan oğula geçtiği bir dünya"yı (Volsik, 2007: 677) anlattığı söylenebilir.

'The Butchers' (Kasaplar)'daki çağdaş anıştırmalar bunlarla sınırlı kalmaz. Yunan mitolojisinde tanrıların habercisi olan ve öteki dünyada ruhlara kılavuzluk yapan Hermes'in, Erhat'ın çevirisindeki olağan güzergâhını değiştirdiği, 'Asfodel Çayı'nın (360) yerini, 'bataklık zambakları' (bog-asphodels) ile dolu bir 'batak-çayır'a bıraktığı görülür. Longley'nin şiirini Homeros'un kine bağlayan, fakat aynı anda ondan ayırıştırıran bataklık zambağı ve yetiştirdiği bataklık-çayır alanları, İrlanda'nın batısını anımsattığı gibi Batı Belfast'taki 'Bog Meadows' (Batak Çayırlar) adlı bölgeyi de imler. Sözü edilen yerlerde çokça görülen parlak sarı renkteki bu çiçeğin, yeterli kalsiyum içermediğinden hayvanlarda cam kemiği hastalığına neden oluşu, Ulster'daki açmaza yapılan bir başka göndermedir. Bataklık zambağı, gerek yetiştirdiği alan gerek adı gerekse yol açtıkları yönünden, şiddetten beslenen paramiliter örgütleriyle tam bir Kuzey İrlanda simgesine dönüşür.

Yine Erhat'ın çevirisinde Hermes'in ardına düşen ruhlar 'Okenaos'un akışını izleyerek Ak Kaya'ya varırken (360), Longley'nin şiirinde 'okyanusdaki akıntılar'dan geçirilirler. Bu anlatı, bir kez daha, okyanus adası olarak bilinen İrlanda'ya dönük bir çağırışım olarak çıkar karşımıza. Bu çağırışım, güzergâh

2 Lenny Murphy (1952-1982) önderliğinde birlikyanlısı UVF (Ulster Gönüllüler Gücü) üyesi kişilerce oluşturulan bu çete, 1975-1982 yılları arasında çoğu Katolik onlarca insanı, bedenlerini parçalayarak, uzuvlarını kesip kopararak işkenceyle öldürmüşlerdir. Kurbanları arasında Katolik sandıkları ya da polis muhbiri olduklarından kuşkulandıkları Protestanlar da bulunmaktadır. Ömrünün son on yılının büyük bölümünü, işlediği başka suçlar nedeniyle hapisanede geçiren Murphy'nin, arkadaşlarını içeriden yönlendirdiğine ve birçok cinayetin azmettiricisi olduğuna inanılmaktadır. Çetenin on bir üyesi yakalanıp mahkemeye çıkarılmış ve 1979 yılında toplam on dokuz cinayetten kırk iki kez ömür boyu hapis cezasına çarptırılmışlardır. Bu, Birleşik Krallık yargı tarihinin en ağır cezası olarak kayıtlara geçmiştir. Martin Dillon'ın (1989: 12) verdiği bilgiye göre mahkemeye başkanlık eden yargıç, verilen cezayı "şuur yoksunu mezhep bağnazlığı karşısında kalıcı bir anıt" olarak tanımlamıştır. Ancak bu cinayetlerle bağı kanıtlanmadığı için sözü edilen cezadan hüküm giyenler arasında çete lideri Murphy yoktur. Çoğu üyesinin tutuklanması ve Lenny Murphy'nin hapisten çıkmasından kısa süre sonra İRA tarafından öldürülmesiyle Shankill Kasapları'nın şiddet eylemleri son bulmuştur.

üzerindeki yollarla (sheughs) daha da genişletilir. Ulster İngilizcesinde çokça kullanılan ‘yol, su yolu’ anlamındaki ‘sheugh’ sözcüğü ile Hermes’i izleyen taliplerin ve hizmetçilerin ruhları, Kuzey İrlanda’daki karmaşada yaşamını yitirenlerin ruhlarına karışır. Ortam, bir kez daha antik dönemlerden çağdaş zamanlara evrilir.

Şiirdeki bir başka çağdaş anlatı, taliplerin ve hizmetçilerin öldürülüşünün ardından Odysseus’un sarayını son kez temizlemek istediği sahnede görülür. Homeros metninde kral, en son bütün evi kükürtle tütsüler. Oysa ‘The Butchers’ (Kasaplar)’da kükürtten söz edilmez, yerine ‘badanalama’ ve ‘dezenfekte etme’ gibi daha çağdaş kavramlar kullanılır. Ancak badanalama yüzeysel bir temizlik eylemidir, izleri örter fakat işlenen suç ortadan kaldırmaz. Bu çerçevede, Longley’nin şiirinde ‘ruhların kuryesi’ olarak nitelenen Hermes, özgün metnin dışına çıkılarak din adamına benzetilir. R. R. Russell (2010: 115), bu benzetmenin Kuzey İrlanda’da kitlelere yön veren Protestan din adamı Ian Paisley³ ile ilintili olduğunu savlar. Ona göre, yandaşlarını Katoliklere karşı şiddet eylemlerine kışkırtan, fakat hiçbir olayla ilişkisi kanıtlanamayan Paisley, kirli ellerini temiz tutmayı başararak şiirde sözü edilen ‘badanalama’ eylemi ile tam bir uyum gösterir. Bu yönden bakıldığında, Hermes’in istediğine hayat verdiği, istediğini ise hipnoz ettiği büyülu değneği, özelde Paisley’nin, genelde ise şiddete yön veren bütün öncü figürlerin büyülu sözlerine bürünür.

Şairin, ülkesindeki okura tanıdık gelen bu tür anlatılar kullanması, hiç kuşkusuz, bilinçli bir seçimdir. Fran Brearton’ın (2006: 176) vurguladığı gibi bu seçim, “Kuzey İrlanda’da öğ alma tutkusuyula işlenen birçok cinayeti, daha genel anlamda, İrlanda’da bölgeler üzerindeki egemenlik savlarını ve bunun doğal sonucu olarak belli bölgeleri belli insanlardan ‘arındırma’ arzularını çağrıştıran bir taktiktir.” Ancak, bu taktik uyarınca, ‘The Butchers’ (Kasaplar)’da olaylar en başından anlatılmadığından, taliplerin öldürülüşü, Melanthios’un bedeninin parçalanışı ve onca temizliği yapmalarının ardından hizmetçilerin asılışı karşısında okurun kurbanlarla duygudaşlık kurmaya yöneldiği görülür. Bağışladığında okurun gözünde daha da yücecek olan Odysseus, öğ almayı seçerek ‘Homecoming’ (Yuvaya Dönüş) şiirinde edindiği desteği yitirir. Öcünü alır, ne ki, sonunda şiddet sarmalındaki bir figür olup çıkar.

3 Ian Paisley (1926-2014), on altı yaşında vaaz verecek, yirmi beş yaşında yerleşik Protestan anlayışların ötesine geçerek Bağımsız Presbiteryen Kilisesi (Free Prebyterian Church)’ni kuracak kadar etkin bir din adamı, 1965’de Kuzey İrlanda Başbakanı Terence O’Neill’in, İrlanda Cumhuriyeti Başbakanı Sean Lemass’ı ülkesine davet etmesi üzerine uzlaşmaz birlikyanlısı tutumları ve Tanrı vergisi konuşma yeteneği ile kısa sürede yaklaşık bin kişiyi Stormont’a yığabilecek kadar kitleleri peşinden sürükleyebilen güçlü bir politik figürdür. Yaşamı boyunca Katoliklerle yan yana gelmekten özenle kaçınan Paisley, 2007 yılında Kuzey İrlanda başbakanı olurken, yardımcılığını Sinn Fein’den Martin McGuinness yapmıştır.

Michael Longley, şiddet gerçeğini ve faillerinin düşünsel ve tinsel yapılarını bir de *The Ghost Orchid* (1995) kitabındaki 'The Helmet' (Miğfer) şiiriyle bizlere sunar. *İlyada Destanı*'nın altıncı bölümünün sonlarındaki dizeleri (186) yansılayan iki dörtlükten oluşan bu şiirin başkişisi Hektor'dur. Troya surlarına dayanan Akhalara karşı savaşıacak Hektor, son bir kez karısını ve küçük oğlunu görüp vedalaşmak ister. Şiir, bu veda sırasında Troyalı savaşçıyla oğlu arasındaki sahneyi anlatır. Ancak, Erhat'ın çevirisiyle karşılaştırıldığında, Longley'nin burada da bilinen yöntemini sürdürdüğü, bir yandan Homeros metnini çeviriyor gözükürken, diğer yandan bazı dizeleri atladığı ve kendi metnine birtakım çağdaş anlatılar kattığı görülür:

When shiny Hector reached out for his son, the wean
Squirmed and buried his head between his nurse's breasts
And howled, terrorised by his father, by flashing bronze
And the nightmarish nodding of the horse-hair crest.

His daddy laughed, his mammy laughed, and his daddy
Took off the helmet and laid it on the ground to gleam,
Then kissed the babbie and dandled him in his arms and
Prayed that his son might grow up bloodier than him (2006: 226).

*Adlı sanlı Hektor uzandığında almak için oğlunu, çocuk
Kırılıp soktu başını dadısının koynuna
Ve bastı feryadı, korkmuştu görünüşünden babasının, ışıldayan tunç miğferinden
Ve at yelesinden sorgucunun kâbus gibi sallanışından.*

*Güldü babası, annesi güldü, babası
Çıkarıp miğferini başından bıraktı yere ışımsın diye,
Öptü bebesini sonra ve atıp tuttu kollarında
Bir de dua etti, büyüsün de oğlu daha gaddar olsun kendisinden bile.*

Hektor'un aile sevgisi ile oğlu için tanrılara yakarışının yan yana sunulduğu şiirde, yakınlarla gösterilen sevgi ve şefkat, dışarıya karşı nefret ve kine dönüşür. Üstünlüğü kan akıtma üzerinden tanımlayan Troyalı savaşçının yaklaşımı, tam da varlığını ötekinin yokluğu üzerine kuran ve şiddeti yücelten paramiliter örgütlerinkini anımsatır. Sonuçta, eylemleriyle yarını istila eden bu insanların, çocuklarını kendilerine benzettikleri ve onları şiddetin kutsandığı

bir döngüye hapsedtikleri ortadadır. Babası tarafından 'terörize' edilen bebeğin, geleceğin teröristine dönüşmesinin temelleri böylece atılır.

Longley, aile sevgisinin dışarıya karşı nasıl kanlı bir gerçeğe evrilebildiğine bir de 'The Parting' (Veda) ile dikkat çeker. Bu şiir de 'The Helmet' (Miğfer) gibi *İlyada Destanı*'nın altıncı bölümünün sonlarından (187) alınmış, bir anlamda şair, aynı sahneden iki şiir çıkartmıştır. Yalnızca iki dizeden oluşan 'The Parting'de, savaşa gidecek Hektor'un, karısı Andromakhe'ye vedası sahnelenir:

He: 'Leave it to the big boys, Andromache.'
'Hector, my darling husband, och, och,' she (2006: 226).

Hektor: 'Ehline bırak o işi, Andromakhe.'
'Hektor, sevgili kocacığım, of, of,' Andromakhe.

Bu şiir, Homeros'a bir meydan okuma olarak da anlaşılabilir. Sonuçta, özgün metinde sayfalar alan ve ayrıntılandırılan öyküyü, Longley oldukça kısa ve öz anlatarak iletisini okuruna ulaştırmayı başarmıştır. Şiirin çağdaş açmazla ilişkisi ise, Ulster İngilizcesinde çokça kullanılan ve kızgınlık, pişmanlık, yazıklanma ve onaylamama belirten 'och' ünlemiyle kurulur. Andromakhe'nin yalvarışını, yani sağduyunun sesini işitmeyen Hektor'un tutumundan, varlığını kavga üzerinden sürdüren yerleşik düşünce ve inanç yapılarına bir pencere açılır.

Hektor'un, 'The Helmet' (Miğfer) ve 'The Parting' (Veda)'de hazırlandığı savaş 'Campfires' (Kamp Ateşleri)'da başlamıştır. *İlyada Destanı*'nın sekizinci bölümünün sonunu (219-20) anlatan bu şiirde gece olmuş, savaşa ara verilmiştir; Troyalılar, düşmana korku salmak amacıyla yaktıkları öbek öbek ateşlerin çevresinde şölen yapıp dinlenmekte, yeniden savaşa tutuşacakları tanyerini beklemektedirler. Burada okur, "şiddetin sonu gelmeyen ve kendisini sürekli yenileyen doğası"na (Marcin, 2010: 117) tanık olur. E. K. Andrews'un (2000: 96) belirttiği gibi "[g]eçmiş başka bir ülke değil, şimdinin başka bir sürümüdür yalnızca." Tarihsel döngü içinde çağdaş zamanlarda yanan şiddet ateşi, İlyon önündeki kamp ateşlerinin ardıdır sadece:

All night crackling campfires boosted their morale
As they dozed in no man's land and the killing fields.
(There are balmy nights –not a breath, constellations
Resplendent in the sky around a dazzling moon-
When a clearance high in the atmosphere unveils

The boundlessness of space, and all the stars are out
Lighting up hilltops, glens, headlands, vantage
Points like Tonakeera and Allaran where the tide
Turns into Killary, where salmon run from the sea,
Where the shepherd smiles on his luminous townland.
That many campfires sparkled in front of Ilium
Between the river and the ships, a thousand fires,
Round each one fifty men relaxing in the firelight.)
Shuffling next to the chariots, munching shiny oats
And barley, their horses waited for the sunrise (2006: 224).

*Yükseltti morallerini gece boyu yanan kamp ateşleri
Kestirirlerken sahipsiz topraklarda ve ölüm tarlalarında.
(Yaraya merhem olur geceler –derin bir sükût kaplar her yanı, gökyüzünde
Işıl ışıl binlerce yıldız dolanır çevresinde parlak ayın-
Atmosferdeki duruluk kaldırdığında örtüsünü
Sonsuzluğunu uzayın ve bütün yıldızlar uzattığında başlarını
Aydınlatmak için dağların doruklarını, dar vadileri, denizlere bakan burunları,
Akıntının Killary'ye döndüğü, somon balıklarının denizden seğirttiği,
Çobanın ışıldayan topraklarına bakıp gülümsediği
Tonakeera ve Allaran gibi seyrangahları.
Ne çok kamp ateşi parlıyordu ırmakla gemiler arasında
Önünde İlyon'un, binlerce ateş yanıyordu
Elli adam vardı her birinin ışığında yatıp dinlenen.)
Atlarıysa arabaların yanında oynatıp ayaklarını, parlak yulaf
ve arpa yiyerek bekliyorlardı tanyerini.*

Gece vakti gökyüzünün adeta bir haritasını sunan görsel ve betimleyici öğelerle dolu bu şiirde kültürel artalan, Homeros metnindeki imge ve benzetmelerle biçimlendirilir. İrlanda adasının batısına kalan Killary, Tonakeera ve Allaran gibi yerler, şairin imgeleminde, ılık geceleri, ışıl ışıl binlerce yıldız, parlak ayı, gülümseyen çobanı, somon balıkları, tarlalarda dinlenen insanları, yulaf ve arpa yiyen atları ile pastoral bir cennet gibi anlatılır. Öte yandan 'sahipsiz topraklar' (no man's land) ve 'ölüm tarlaları' (the killing fields) anlatılarıyla çağdaş savaşa da gönderme yapılır. Donna L. Potts (2011: 92), birinci

anlatının I. Dünya Savaşı'nı, ikincisinin ise Vietnam Savaşı'nı imlediğini yazar ve Killary, Tonakeera ve Allaran'ı Homeros destanına sokan şiirin, bu anlatılarla, geçmiş ile şimdiyi, antik dünya ile çağdaş İrlanda'yı birbirine bağladığını savlar. Jody Allen Randolph ve Douglas Archibald (2003: 190) ise 'The Helmet' (Miğfer) ve 'Ceasefire' (Ateşkes) gibi şiirlerle birlikte 'Campfires' (Kamp Ateşleri)'in daha geniş bir savaş alanına vurgu yaptığını inanırlar: "Longley [şiirinde] Troya'yı, Flanders'ı, Ulster'ı, Kamboçya'yı bir araya getirir ve yüzümüzü Kandahar ve Bağdat gibi başka coğrafyalara da çevirmek zorunda bırakır bizi." Bu durumda, zamanı ve mekânı aşan bir kimliğe bürünür Longley'nin iletisi: Şiddet, yalnızca belli bölgelere özgü bir gerçek değil, fırsat bulduğu her yerde ortaya çıkan evrensel bir sorundur.

Sonuçta, Andromakhe'nin kaygısı gerçek olur. Erhat'ın çevirisinde anlatıldığı üzere, Troyalı savaşçı kavga sırasında Akhilleus tarafından öldürülür ve cesedi atlı arabanın arkasına bağlanarak yerlerde süründürülür. Oğlunun öldürülmesi nedeniyle büyük acı yaşayan Troya Kralı Priamos, tanrıların da yol göstermesiyle Akhilleus'un barakasına ulaşır. Amacı, düşmanına yalvararak Hektor'un cesedini geri almak ve savaşta ölenlerin yasını tutmak için ondan süre istemektir (512-535). Longley, *İlyada Destanı*'nın yirmi dördüncü bölümünde anlatılan öykünün bundan sonrasını 'Ceasefire' (Ateşkes) şiiriyle okuruna taşır. Sarah Broom (2002: 109), uzlaşma ve bağışlama kavramlarını öne çıkartan bu şiiri, Longley'nin politikaya en yakın duran şiiri olarak görür:

-I-

Put in mind of his father and moved to tears
Achilles took him by the hand and pushed the old king
Gently away, but Priam curled up at his feet and
Wept with him until their sadness filled the building.

-II-

Taking Hector's corpse into his own hands Achilles
Made sure it was washed and, for the old king's sake,
Laid out in uniform, ready for Priam to carry
Wrapped like a present home to Troy at breakday.

-III-

When they had eaten together, it pleased them both
To stare at each other's beauty as lovers might,
Achilles built like a god, Priam good-looking still
And full of conversation, who earlier has sighed:

-IV-

'I get down on my knees and do what must be done
And kiss Achilles' hand, the killer of my son' (2006: 225).

-I-

*Aklına gelince kendi babası, boğulup gözyaşına
Elinden tuttu Akhilleus onun ve itti yaşlı kralı
Yavaşça, fakat Priamos kıvrıldı ayaklarının dibine
Kederleri doldurana dek binayı ağladılar birlikte.*

-II-

*Aldı Hektor'un cesedini kollarına Akhilleus
Emin oldu yıkamıp temizlendiğinden, yaşlı kralın hatırına,
Üniformasına sarıldığından, Priamos götürsün diye
Bir hediye gibi paketlenip hazırlandığından tanyerinde yuvası Troya'ya.*

-III-

*Oturup birlikte yediklerinde, ikisi de hoşnut kaldı
Seyretmekten iki sevalı gibi birbirlerinin cemalini,
Akhilleus bir tanrı gibi heybetliydi, evvelce iç çeken Priamos
Hala yakışıklı ve muhabbet dolu:*

-IV-

*'Çökerim üzerine dizlerimin ve yaparım yapmam gerekeni
Ve öperim oğlumun katili Akhilleus'un elini.'*

'Ceasefire' (Ateşkes), ilk kez, IRA'nın 31 Ağustos 1994'te ateşkes yaptığını duyurmasından iki gün sonra *The Irish Times*'da yayımlanır ve büyük yankı uyandırır. Ancak sürece bir katkı olsun diye yazdığı bu şiirde, barış umutlarını kırmamak için şairin söylemeyi atladığı bir gerçek vardır: *İlyada Destanı*'ndaki ateşkes on iki günlüktür ve süre sonunda savaş kaldığı yerden devam etmiştir. Fran Brearton, belki de bu yüzden, şiirin yer aldığı *The Ghost Orchid*'in birçok yönden tutku dolu bir kitap olmasına karşın asla olanla yetinmediğini öne sürer. Ona göre (2006: 207), "şair son sözün söylendiğini ya da söylenebileceğini asla düşünmez." Bu durum, ateşkes ile yeşeren umutların şairin dünyasında ne denli kırılğan olduğunu da gösterir. Longley, bu kırılğanlığı ortadan kaldırmamanın, süreci sağlam bir temele oturtmanın formülünü ise yine 'Ceasefire' (Ateşkes) bağlamında sunar okuruna:

1994'deki ateşkesin ardından, burada, insanların yirmi beş yıllık karmaşayı ve bu karmaşanın sonuçlarını (kollarını, bacaklarını yitiren, kulak zarları patlayan, gözlerini kaybeden insanlar ve sevdiklerinin cesetlerinin nerede olduğunu bilmeyen insanlar) tümüyle unutmak istemeleri benim için sıra dışı bir şeydi. Yakınlarını yitirenlerin ve olanlardan zarar görenlerin bağışlayıcılıklarını göstermeleri için acele etmeleri isteniyordu sanki: 'Gelin bir çizgi çekelim bunların üzerine'. Oysa gerçekte –sanırım bunu söylemek klişeden öteye geçmeyecek- benim anlatmak istediğim şey, bağışlamanın bellek yitimi olmadığıdır. Aynı şeylerin yeniden yaşanmayacağından emin olabilmek için olanların bütün ayrıntılarıyla anımsanması gerekir. Geçmişini yeniden yaşamak tarihi unutanların yazgısıdır: çok doğru bir söz. [...] Barış, tam anlamıyla savaşın olmayışıdır; uygarlık, savaşın olanaksızlığıdır. Uygarlığın yolunu açmak için yaşadığımız kâbusu zihnimizde kesinlikle geriye dönük canlandırmalı, bu kâbusu en son kırıntısına kadar kavramalı ve bir daha gerçekleşmeyeceğinden emin olmalıyız. Sanırım, çıldırmamak için duygularınızı bastırmalı, acının, kederin üstesinden gelmelisiniz. Ancak unutulmaması son derece önemli olan şey, tanıklık etmek, başkalarının tanıklıklarını dinlemek, tanık olan herkesin dinlendiğinden emin olmak ve bu tanıklıkların geçerli olduğuna yönelik geride kuşku bırakmamaktır (Brearton, 1997: 35-36).

'Ceasefire' (Ateşkes)'de, kurbanın babası ile katil aynı karededir. Bu resim, barışın ve esenliğin uçlarda dolaştığını gösteren anlamlı bir iletidir. Longley'nin Kuzey İrlanda'daki şiddet sorununa yönelik önerdiği çözüm, Akhilleus ile Priamos arasındaki ilişkinin boyut değiştirmesiyle ortaya çıkar. Oturup konuşan, yemek yiyen düşmanlar artık birbirlerini tanımışlar, dost olmasalar da yaşadıkları benzer acılar üzerinden duygudaşlık geliştirmişlerdir. Bakışları iki düşmaninkini değil, iki aşığinkini andırmaktadır. Şair, çözümü işte burada görür: Bir araya gelmek, oturup konuşmak, sağduyuyu yüceltmek ve sorunun çözümü için kararlı adımlar atmak. Ancak, Kuzey İrlanda toplumundaki istismar geleneğinden ötürü bu konuda birtakım çekinceler taşımaktadır: "Biz İrlandalıların insanların acıları üzerinde tekelcilik oluşturmakta üstümüze yoktur. Şimdiden kaçabilmek için geçmişi çarpıtmakta üstümüze yoktur. İrlanda'da, mitsel döngüleri kırmak ve anma törenlerindeki irdelenmemiş, ayinsel yapılara karşı koymak zorundayız. Böyle yapmazsak, her şey yeniden olacaktır" (Longley, 1995: 158).

Şiirde, bilinen nedenlerle Akhilleus'un karargâhına giden Priamos'un, güç dengesini yavaş yavaş kendine çevirdiği görülür. İlk adımı atmış, güç olanı yapmıştır. Bu özveri karşısında Akhilleus, yaşlı kralın daha çok üzülmemesi için Hektor'un cesediyle bizzat ilgilenir. Davranışı oldukça özenlidir; onu kollarına alır, adeta yeniden can vermek istemiş gibi, yıkanıp temizlendiğinden, üniformasının giydirildiğinden emin olmak ister. Kavga sırasında yaşamı ellerinde olan Hektor'un şimdi de cesedi ellerindedir. Edna Longley (2000: 303) tam da bu duygusal ve eylemsel karmaşaya dikkat çeker: "'Ceasefire'da çelişkili duygular barındıran tutum, özen göstermede ve öldürmede kullanılan 'el' sözcüğü çevresinde gelişir." Bu çelişki, özgün metinde yıkanıp yağlanan, entariye ve güzel bir keten çarşafa sarılan Hektor'un (528), şiirde savaş giysilerinin giydirilmesinde ve bir armağan gibi paketlenmesinde de ortaya çıkar. Şair, Akhilleus'un düşmanına saygısını, dostlara verilen hediye imgesi ve savaş terminolojisine ait üniforma sözcüğü üzerinden vurgular. Dostluğu ve düşmanlığı çağrıştıran bu sözcük karşıtlığı, IRA'nın duyurduğu ateşkesin antik dönemdeki gibi süreklilik göstermeyeceğine yönelik Longley'de oluşan kaygının metin içine gizlenmesi olarak görülebilir. Sonuçta, bu ateşkes süreci, IRA'nın 9 Şubat 1996'da Londra'da gerçekleştirdiği, iki kişinin ölümü ve yüzün üzerinde insanın yaralanmasıyla sonuçlanan bombalama eylemi ile kesilmiştir.

Longley için 'Ceasefire' (Ateşkes), hem bir kutlama hem de bir uyarıdır. Kutlamadır, çünkü yirmi beş yıldır süren şiddet eylemlerine ara verilmiş, bir barış olasılığı belirmiştir. Uyarıdır, çünkü toplum, şiddeti yücelten gerekçelerden arınmadıkça aynı şeyler yinelenip duracaktır. Steven Matthews (1997: 2),

Longley'nin şiirini sone biçiminde yazmasının bu arınmaya dönük olduğuna inanır. Ona göre ateşkes, oturup konuşma, bağışlama, karşı tarafın dayanma gücüne tanık olma gibi sonraki aşamalara taşındığında, Kuzey İrlanda'da uzlaşma olasılığı belirecek, taraflar arasında müşfik uyumlar ortaya çıkabilecektir. Bu tam da E. K. Andrews'un (2000: 81) işaret ettiğine koşut bir düşüncedir: "[K]avganın çözümü bir tarafın ötekini yenmesinden değil, bir zenginlik ve yenilenme kaynağı, yaratıcılığın önünü açacak bir dürtü olarak farklılıkları kabullenmekten geçer."

Sonuç olarak, Michael Longley'nin *İlyada* ve *Odyseia* destanlarından yaptığı çevirilerde ana metinlere tam olarak bağlı kaldığını söylemek güçtür. Onun yöntemi, iletisini kısa ve öz biçimde sunabileceği dizelere yoğunlaşmaktır. Bunu yaparken kaynak metinlerdeki çoğu dizeyi ve anlatıyı atladığı, bazı bölümleri birleştirdiği ve destanlarda hiç yer almayan birtakım çağdaş anlatılar kullandığı görülür. Sözü edilen anlatılar, çoğunlukla İrlanda adasını ve özellikle kuzeyde yoğunlaşan politik karmaşayı çağrıştıran sözcüklerden oluşur.

Longley'nin Homeros'tan yaptığı çevirileri iki boyutta değerlendirmek olasıdır. Birincisinde, şair, bir yandan antik ozanın yazınsal yetkesini hayranlık derecesinde benimserken, bir yandan da onun gölgesinden sıyrılmaya çabalar. İstedığı gibi parçalayıp böldüğü, bazı dizelerini ve anlatılarını görmezden geldiği destanlar üzerinden antik ozanla bir tür yazınsal yarışa girdiği gözlenir. *Odyseia*'nın yirmi ikinci ve yirmi dördüncü bölümlerindeki bazı dizelerin birleştirilmesiyle oluşturulan yirmi sekiz dizelik 'The Butchers' (Kasaplar)'ın tek bir cümleden oluşması ve *İlyada*'da sayfalar alan Hektor ile Andromakhe'nin vedasını 'The Parting' (Veda)'de yalnızca iki dizeye sığdırması bu yarışın göstergelerinden sayılabilir. Şair, şiir serüvenini Homeros'un sözleriyle anlatarak kendisini ustasına kanıtlamak ister gibidir. Bu yönden bakıldığında, antik ozan Longley için hem bir onay makamı hem de karşılaştırılmaktan onur duyacağı gerçek bir rakiptir.

İkincisinde ise, Homeros destanlarındaki kanlı anlatılar ve savaş sahneleri eşliğinde okura bir Kuzey İrlanda resmi gösterilir. Şair, çeviri-şiirlerinde kullandığı çağdaş anlatılarla Odysseus'un sarayını Belfast'a, Troyalılar ile Akhalılar arasında yıllarca süren savaşı ise Kuzey İrlanda'daki cumhuriyetçi ve birlikyanlı paramiliter örgütlerin şiddet eylemlerine dönüştürür. Böylece, aradan geçen onca zamana karşın, uygarlaşamayan insan gerçeğinin altını çizerek uyar dünyadaki barbarlığa ve bu tinsel yapıyı yücelten nedenlere dikkat çeker.

Longley'nin Homeros metinlerini çevirirken yazınsal gelenek ve kültürel bellek üzerinden izlediği çift yönlü bakış açısı, kendisine ülkesindeki karmaşayı Katolik-Cumhuriyetçi ve Protestan-Birlikyanlı geleneklerin ötesinden izle-

me olanağı verir. Şair, özgür ve nesnel kalabileceği bir alan oluşturarak, Kuzey İrlanda'yı ele geçiren şiddet gerçeğine yönelik çözümü yine bu destanlardan yaptığı çeviriler üzerinden sunar okuruna. Ona göre, ateşkesten daha önemli olan, sürecin sürdürülebilirliğidir. Barışın kalıcılığı, yaşananları unutmadan fakat geçmişe de takılıp kalmadan bir uzlaşma kültürü oluşturmaktan geçmektedir.

KAYNAKLAR

- Andrews, E. K. (2000). "Conflict, violence and 'The fundamental interrelatedness of all things' in the poetry of Michael Longley", Alan J. Peacock & Kathleen Devine (eds.), *The Poetry of Michael Longley* (ss. 73-99), Great Britain: Colin Smythe Limited.
- Brearton, F. (2006). *Reading Michael Longley*. Northumberland: Bloodaxe Books.
- Brearton, F. (Spring 1997). "Walking forwards into the past: An interview with Michael Longley", *Irish Studies Review*, No. 18, 35-39.
- Broom, S. (2002). "Learning about dying: Mutability and classics in the poetry of Michael Longley", *New Hibernia Review*, Vol. 6, No. 1, 94-112.
- Brown, J. (2002). *In the Chairs: Interviews with Poets from the North of Ireland*, Cliff of Moher-County Clare: Salmon Publishing.
- Cieniuch, M. (2010). "To will one myth out, to will a different one into history –Contemporary Irish history written through the classics in the poetry of Michael Longley and Seamus Heaney", Liliana Sikorska (ed.), *History is Mostly Repair and Revenge: Discourses of/on History in Literature in English*, (Vol.1, ss.113-), Frankfurt: Peter Lang.
- Dillon, M. (1989). *The Shankill Butchers: A Case Study of Mass Murder*, London: Hutchinson.
- Healy, D. (July 1995). "An interview with Michael Longley", *The Southern Review*, 31/3, 557-561.
- Homeros (2004). *İlyada*, çev. Azra Erhat & A. Kadir, (16. Basım), İstanbul: Can Yayınları.
- Homeros (2003). *Odysseia*, Çev. Azra Erhat & A. Kadir, (14. Basım), İstanbul: Can Yayınları.
- Hughes, E. (March 2001). "Profile: A poet in his prime", *Fortnight*, No. 393, 29-31.
- Longley, E. (2000). *Poetry and Posterity*, Tarsset: Bloodaxe.
- Longley, M. (2006). *Collected Poems*, London: Jonathan Cape.
- Longley, M. (Winter 1995). "Memory and acknowledgement", *The Irish Review* (1986-), No: 17/18, 153-159.

- Matthews, S. (1997). *Irish Poetry: Politics, History, Negotiation: The Evolving Debate, 1969 to the Present*, Basingstoke: Macmillan.
- McDonald, P. (1998-9). "An interview with Michael Longley: "Au revoir, oeuvre", *Thumbscrew*, No.12, 5-14.
- Novosel, T. (2013). *Northern Ireland's Lost Opportunity: The Frustrated Promise of Political Loyalism*. London, GBR: Pluto Press.
- Potts, D. L. (2011). *Contemporary Irish Poetry and the Pastoral Tradition*, Columbia, Missouri: University of Missouri Press.
- Randolph, J. A. & Archibald D. (2003). "Introduction", *Colby Quarterly*, Vol. 39, No: 3, 189-192.
- Russell, R. R. (2010). *Poetry and Peace: Michael Longley, Seamus Heaney, and Northern Ireland*, Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame University.
- Russell, R. R. (September 2003). "Inscribing cultural corridors: Michael Longley's contribution to reconciliation in Northern Ireland", *Colby Quarterly*, Vol. 39, No: 3, 221-240.
- Volsik, P. (2007). "That dark permanence of ancient forms: Negotiating with the epic in Northern Irish poetry of the troubles", Tim Kendall (ed.), *The Oxford Handbook of British and Irish War Poetry* (ss. 669-683), Oxford-New York: Oxford University Press.
- Wilmer, C. (1994). *Poets Talking*, Manchester: Carcanet.

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ İZLEDİKLERİ ÇİZGİ FİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME: CAILLOU VE SÜNGER BOB ÖRNEĞİ

An Assessment on Cartoons Which are Watched
by Preschoolers: The Sample of Caillou and
Sponge Bob

Derya HAMARAT*

Sonnur İŞİTAN**

Ayça ÖZCAN***

Hafize KARAŞAHİN****

Özet: Bu çalışma, 4-6 yaş okul öncesi dönem çocuklarının en çok hangi çizgi filmleri izlediklerini ve bu çizgi filmlerin içeriklerinin belirtilen yaş dönemindeki çocukların gelişimleri açısından uygun olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplamak için görüşme formu ve kontrol listesi uygulanmıştır. Verilerin analizi için SPSS 12.0 programında (Statistical Package for Social Sciences) yapılmıştır. Yapılan görüşmelere göre çocuklar tarafından en çok izlenen çizgi filmler Caillou ve Sünger Bob olarak tespit edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda; incelenen çizgi filmlerin içerik analizi doğrultusunda Caillou çizgi filminin Sünger Bob göre çocukların yaşantısına daha uygun olduğu ve gelişimlerine daha fazla katkı sağladığı saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Okul Öncesi Eğitim, Çizgi film, Kitle İletişim Araçları.

Abstract: This research was done to identify the cartoons that (4-6 year-old) preschool children watched most and whether these cartoons were appropriate for those age group or not. Previous research content analysis method has used. In order to gather data, interviewing forms and control list/checklist were used. All data were analyzed by SPSS 12.0 program. According to meetings done for this research, cartoons named Caillou and Sponge Bob were stated as the most watched cartoons by children. As a result,

* Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim A.B.D Yüksek Lisans Öğrencisi

** Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi.

*** Okul Öncesi Öğretmeni, Balıkesir/Bigadiç İskele İlkokulu

**** Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okul Öncesi Öğretmenliği A.B.D Yüksek Lisans Öğrencisi

the cartoon Caillou was determined more appropriate and contributing to children's developments than Sponge Bob cartoon on terms of contents of cartoons considering children's livings.

Key Words: Preschool Education, Cartoon, The Mass Media Tools.

GİRİŞ

Okul öncesi dönem çocukları günümüzde pek çok çevresel uyarana maruz kalmaktadır. Okul öncesi çağa yönelik olarak çeşitli TV kanalları, çocuk programları, çizgi filmler, DVD'ler, internet kaynakları bulunmaktadır. Çocuklar TV izlemeyi çok fazla tercih etmektedirler. Çocuklar TV izlerken eğlenmenin yanı sıra dünyayı anlamak ve tanımak için de izlerler (Ünal ve Durualp, 2012).

Rideout, Vandewater ve Wartella (2003) okul öncesi (0-6 yaş) yaş grubu çocuklarla yaptıkları çalışmada hemen hemen tüm çocukların evinde TV setinin olduğunu (%99.0), yarısının (%50.0) evde üç veya daha fazla TV'ye sahip olduklarını saptamışlardır. Özellikle okul öncesi çağda (4-6 yaş) çocukların günde yaklaşık iki saat ve daha fazla TV izlediklerini belirtmişlerdir. TV izleme konusunda kız ve erkek çocuklar arasında farklılık bulunmamaktadır.

Okul öncesi dönemdeki çocukların hayal dünyaları oldukça gelişmiştir. Bu dönemde tükenmeyen enerjileri, güçlü olma merakları bulunmaktadır ancak gerçekleri değerlendirme yetenekleri sınırlıdır. Çocukların gelişimsel özelliklerinden dolayı onları etkileyebilecek türden çeşitli çizgi filmler geliştirilmiştir (Ünver, 2002). Aral, Ceylan ve Bıçakçı (2011) 4. ve 5. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada erkek çocukların boş zamanlarında en fazla TV izlediklerini (%50.3), kız çocuklarının ise ikinci sırada (%49.4) boş zaman etkinliği olarak tercih ettiklerini bulmuşlardır. Kız çocuklarının % 30.6'sının, erkek çocukların %31.7'sinin çizgi film izlediklerini bulmuşlardır.

Çizgi filmlerin okul öncesi dönem çocukları üzerinde olumlu ve olumsuz pek çok etkisi bulunmaktadır. Bu etkiler çizgi filmlerin içeriklerinin olumlu olup olmamasıyla ilişkilidir. Televizyonun bu dönemde çok fazla izlenmesi çocuğun gelişiminde birtakım olumsuzluklara neden olabilmektedir. Bu dönemde çocuklar herhangi bir çizgi filmde gördüğü bir hareket veya olayı olduğu gibi yapmaya çalışabilir (Tümkan, 2007).

Yaşar ve Paksoy (2011) yaptıkları çalışmada, okul öncesi beş yaş grubu çocukların izledikleri çizgi filmlerdeki saldırgan içerikli görüntülerin, çocukların serbest oyunları sırasındaki saldırganlık düzeylerine etkisi araştırılmışlardır. Buna göre çocuklara biri saldırgan içerikli, biri eğitici içerikli olmak üzere iki

adet çizgi film izletilerek, çocukların oyun davranışları gözlenmiştir. Araştırma sonucunda, saldırgan içerikli çizgi film öğelerini çocukların oyunlarının başlangıç aşamasında daha çok kullandıkları, sonrasında pek kullanmadıkları saptanmıştır. Gözlenen olumsuz davranışların oyun sırasındaki rolleri canlandırırken gözlemlendiği, oyun bitiminde olumsuz davranışların da ortadan kalktığı görülmüştür. Ayrıca saldırgan içerikli çizgi film izlendikten sonra sergilenen olumsuz davranışların süreklilik göstermedikleri gözlenmiştir. Eğitici içerikli çizgi filmin izlenmesinden sonra ise çocukların oyunlarında çizgi filme ait unsurların gözlenmediği ancak daha sakin nitelikteki oyunlara yöneldikleri saptanmıştır.

Lillard ve Peterson (2011) dört yaş grubundaki çocuklarla yaptıkları çalışmada televizyonun çocukların yürütücü işlevleri üzerinde olumsuz etkisi olduğunu bulmuşlardır. Amerikan Pediatri Akademisi (1999), iki yaşın altındaki çocukların televizyon izlememelerini, daha büyük çocukların ise günde 1-2 saat televizyon izlemelerini, ebeveynlerin de çocukların izledikleri programları denetlemelerini önermiştir (Akt; Rideout, Vandewater ve Wartella 2003).

Çocuklar izledikleri çizgi filmlerdeki karakterleri rol model olarak benimsemektedirler (Oruç, Tecim ve Özyürek, 2011). Alan yazına bakıldığında çizgi filmlerin çocukların şiddet ve saldırganlık gibi olumsuz davranışları üzerinde etkili olduğunu savunan çalışmalar bulunmaktadır (Peters ve Blumberg, 2002; Coyne ve Whitehead, 2008). Çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri düşünüldüğünde izledikleri çizgi filmlerin içerikleri araştırmaya değer bir konudur.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, 4-6 yaş okul öncesi dönem çocuklarının yoğunlukla izledikleri çizgi filmlerin içeriklerinin okul öncesi çocukların gelişimleri açısından uygun olup olmadığının belirlenmesi amacıyla planlanmıştır.

Araştırmada, çocukların hangi çizgi filmleri izlediklerini belirlemek amacıyla araştırmacılar çocuklarla yüz yüze görüşerek çocuklardan hangi çizgi filmleri izlediği öğrenilmiş ve görüşme formuna kaydedilmiştir. Bunun için Balıkesir il merkezinde anaokuluna devam eden orta sosyo-ekonomik düzeyde 36-72 aylık 60 çocukla görüşülmüştür. Çocukların sevdikleri yaklaşık 26 çizgi film tespit edilmiştir. Buna göre çocukların sevdikleri üç çizgi film Caillou, Pepe ve Sünger Bob olduğu saptanmıştır. Akman, Yagan, Ozer, Kaya, Zorlu, ve Sahillioglu (2011) ve Oruç, Tecim ve Özyürek (2011) yaptıkları çalışmada okul öncesi dönem çocukların en çok izledikleri çizgi filmin Caillou olduğunu belirtmişlerdir. Chen (2009) Sünger Bob'un özellikle ilkökul çocukları

tarafından çok fazla rağbet gördüğünü belirtmiştir. Pepe içerik olarak daha farklı olduğundan Caillou ve Sünger Bob incelenmek üzere seçilmiştir.

Şekil 1: Okul öncesi dönem çocukların en çok izledikleri çizgi filmler

En çok izlenen çizgi filmler	Görüşmeye katılan çocuklar n-60	
	f	%
Caillou	34	56,7
Sünger Bob	10	16,7
Pepe	13	21,7

Her çocuk bu soruya birden fazla çizgi film ismi söylemiştir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki ana soruya cevap aranmıştır:

- Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri çizgi filmlerin içeriği gelişimsel açıdan uygun mudur?

Yukarıdaki ana problem sorusu dâhilinde aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri Caillou ve Sünger Bob çizgi filmlerinin konu plan özellikleri çocukların gelişimleri açısından uygun mudur?
2. Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri Caillou ve Sünger Bob çizgi filmlerinde işlenen mesajlar nelerdir?
3. Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri Caillou ve Sünger Bob çizgi filmlerinde bulunan değerler nelerdir?
4. Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri Caillou ve Sünger Bob çizgi filmlerinde kültürel ve ideolojik öğeler yer almakta mıdır?
5. Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri Caillou ve Sünger Bob çizgi filmlerindeki karakterlerin yüz ifadeleri belirgin midir?
6. Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri Caillou ve Sünger Bob çizgi filmlerinde senarist ve uyarlayan adı bulunmakta mıdır?
7. Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri Caillou ve Sünger Bob çizgi filmlerinde uzman desteği var mıdır?
8. Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri Caillou ve Sünger Bob çizgi filmlerinin dil ve üslup özellikleri çocukların gelişimleri açısından uygun mudur?

YÖNTEM

Araştırmada içerik analizi yapılmıştır. “İçerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılıdır... İçerik analizi genellikle diğer yöntemlerle birlikte kullanılır. Özellikle gözlem ve görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde kullanılır... Araştırmacı araştırmaya başlamadan önce kategorileri belirler. Araştırmacı toplanan betimsel bilgilerle konuya aşına hale gelir ve analizler devam ederken kategoriler ortaya çıkar” (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010;269-270).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışma kapsamında incelenen çizgi filmlerin evreni Caillou 239 bölüm, Sünger Bob 187 bölüm olarak tespit edilmiştir. Araştırmacılar tarafından evrenden random yöntemiyle çizgi filmlerin %20’si belirlenmiştir. Caillou çizgi filminden 50, Sünger Bob çizgi filminden 40 bölüm çalışmanın örneklemi oluşturmuştur.

Veri Toplanması

Araştırmacılar tarafından hazırlanan kontrol listesi ile çizgi filmlerin içerik analizi yapılmıştır. Hazırlanan kontrol listesinde çizgi filmdeki karakterler, konu plan özellikleri, işlenen mesajlar, değerler, kültürel ve ideolojik öğeler, karakterlerin yüz ifadeleri ve kıyafetleri, senarist ve uyarlayan adı, uzman incelemesi ve dil –üslup özellikleri yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma sürecinde toplanan verilerin analizi için SPSS 12.0 programında (Statistical Package for Social Sciences) değerlendirilmiştir. Çizgi filmlerin içeriklerinin incelendiği kontrol listesinde yer alan konu plan özellikleri, işlenen mesajlar, değerler, kültürel ve ideolojik öğeler, karakterlerin yüz ifadeleri, senarist ve uyarlayan adı, uzman incelemesi ve dil üslup özelliklerinin sayısı ve yüzdeleri analiz edilmiştir.

Gözlemciler Arası Güvenirlik Çalışması:

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla, izlenen çizgi filmler için gözlemciler arası güvenilirlik çalışması yapılmıştır. “Uygulayıcılar arası (Interrater) güvenilirliği tek bir formun iki uygulayıcı tarafından uygulanması ve aralarındaki korelasyona bakılması ile ölçülür. Ölçek kategorik bir ölçüm yapıyorsa (evet/hayır gibi) iki araştırmacının uygulamasında ne kadar uyum olduğuna bakılır. Aralarındaki uyum (örn. %82) rapor edilir” (Aktürk ve Acemoğlu, 2012).

"P (Uzlaşma Yüzdesi) = [Na (Görüş Birliği) / Na (Görüş Birliği) + Nd (Görüş Ayrılığı)] X 100 (Türnüklü, 2000) formülü yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu hesaplama sonucunda P = % 92,0 değeri bulunmuş ve araştırma güvenilir olarak varsayılmıştır.

BULGULAR

Şekil 2: Araştırma Kapsamında İncelenen Çizgi Filmlerde Bulunan Karakterler

Sünger Bob		Caillou	
<i>Sünger Bob Kare Pantolon</i>	Dizinin esas karakteridir. Süngerdir.	<i>Caillou</i>	Dizinin esas karakteridir. 4 yaşında, saçsız erkek çocuktur.
<i>Salyangoz Gary</i>	Sünger Bob'un evcil hayvanı salyangozdur.	<i>Doris</i>	Caillou'nun annesi. Sekreterlik yapar.
<i>Deniz Yıldızı Patrick</i>	Denizyıldızıdır. Sünger Bob'un en iyi arkadaşıdır.	<i>Boris</i>	Caillou'nun babası. Tamir işlerinde çok yetenekli olduğu söylenemez.
<i>Ahtapot Squidward</i>	Bir ahtaptottur ve Sünger Bob'un kapı komşusudur.	<i>Rosie</i>	Caillou'nun kız kardeşi. Caillou'dan 2 yaş küçüktür. Saçları turuncudur.
<i>Sandy Cheeks</i>	Texas'lı bir sincaptır ve Sünger Bob'un arkadaşıdır.	<i>Büyük anne</i>	Boris'in annesi ve Caillou'nun babaannesi. Caillou'nun sorunlarına yaratıcı çözümler üretir.
<i>Eugene H. Krabs</i>	Yengeç Krusty restoranının sahibi yengeçtir. Parayı sever. Genellikle "Bay Yengeç" diye çağrılır.	<i>Büyük baba</i>	Boris'in babası ve Caillou'nun dedesi. Caillou'yu gezmeye götürür ve onunla ilgilenir.
<i>Pearl Krabs</i>	Bay Yengeç'in balina kızıdır.	<i>Gilbert</i>	Caillou'nun çok değerli kedisidir.
<i>Sheldon J. Plankton</i>	Chum Bucket restoranının sahibidir. Yengeç-Burgerin formülünün çalınmasını istiyor. Ayrıca karısı bir bilgisayarlıdır.		

Sünger Bob çizgi filmindeki karakterler nesne ve hayvanlardır. Caillou'daki karakterler insan ve evcil hayvandır. Sünger Bob, kurgusal, Caillou ise gerçekçi bir yapıya sahiptir.

Karakterlerin Kıyafetleri:

Araştırma kapsamında incelenen Caillou çizgi filmde ana karakter olan Caillou'nun sarı tişört, mavi şort, kırmızı ayakkabı genelde giydiği kıyafetler arasında yer alır. Bunların dışında Caillou pijama, mayo, mont, kırmızı şapka, mavi tişört, sandalet, bere, eldiven, atkı yeşil pantolon gibi kıyafetler de giydiği gözlenmiştir.

Sünger Bob çizgi filminde ana karakter olan Sünger Bob beyaz gömlek, kahverengi şort, kırmızı kravat, siyah ayakkabı ve beyaz çorap genelde giydiği kıyafetler arasındadır. Bunların dışında Sünger Bob uyurken giydiği iç çamaşırı, dans kıyafeti, bando kıyafeti, garson kıyafeti, mavi şort, lacivert yelek, siyah şapka gibi kıyafetler giydiği gözlenmiştir. Sünger Bob'da cinsiyet tam olarak belirgin değildir (Conrad, 2009). İncelenen çizgi filmlerde bulunan karakterlerin yüz ifadeleri belirgin olduğu görülmektedir.

Bu bölümde araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1: Örneklemi Oluşturan Çizgi Filmlerin Konu-Plan Dağılımı

	Caillou (n=50)				Sünger Bob (n=40)			
	Evet		Hayır		Evet		Hayır	
Konu Plan Özellikleri	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%
1-Çocuğun yaşantısına uygun olma	48	96.0	2	4.0	12	30.0	28	70.0
2-Çocuğun yaşına uygun olma	50	100.0	0	0.0	29	72.5	11	27.5
3-Çocuğun gelişimine katkı sağlama	47	94.0	3	6.0	11	27.5	29	72.5
4-Çizgi filmin planının tutarlı olması	49	98.0	1	2.0	36	90.0	4	10.0
5-Olay örgüsünün tutarlı olması	50	100.0	0	0.0	36	90.0	4	10.0

Araştırma kapsamında çizgi filmlerin konu plan özelliği Tablo.1'de gösterilmektedir. Verilere göre çizgi filmin çocuğun yaşantısına uygun olma Caillou'da %96,0 Sünger Bob'da %30,0, yaşına uygun olma Caillou'da %100,0, Sünger Bob'da %72,5, çocuğun gelişimine katkı sağlaması Caillou %94,0 Sünger Bob'da %27,5, planının tutarlı olması Caillou'da %98,0 Sünger Bob'da %90,0, olay örgüsünün tutarlı olması Caillou'da %100,0, Sünger Bob'da %90,0 dır.

Tablo 2: Örneklemi Oluşturan Çizgi Filmlerde Verilen Mesajların Dağılımı

Mesajlar	Caillou		Sünger Bob	
	(f)	%	(f)	%
Olumlu	45	90.0	17	42.5
Olumsuz	1	2.0	16	40.0
Yok	4	8.0	7	17.5
TOPLAM	50	100.0	40	100.0

Tablo.2'de Caillou çizgi filminin içerdiği mesajlar incelendiğinde %90.0 olumlu,%2.0 olumsuz mesaj bulunmakta ve çizgi filmin %8.0'ı hiçbir mesaj içermemektedir. Sünger Bob'da ise olumlu mesajlar % 42.5, olumsuz mesajlar %40.0 oranında bulunmakta ve çizgi filmin %17.5 'inde hiçbir mesaj yer almaktadır. Olumlu ve olumlu mesajlara için örnek olarak; Caillou'nun'nun "

büyük babanın arkadaşı” adlı bölümünde büyüklere saygı, “Caillou’nun spor günü” adlı bölümde kendine güven duyma, “Caillou’nun keki” adlı bölümde paylaşma ve yardımlaşma, “Saklanbaç” adlı bölümünde anlayışlı olma, kardeşiyle iyi geçinme, paylaşma gibi olumlu mesajlar yer alırken; Sünger Bob’un “turşu” adlı bölümünde haklı olanların kazanması, “Yeni Squidward” adlı bölümünde yardımseverlik, temiz olmak ve dostluk gibi olumlu mesajlar yer almaktadır. Olumsuz mesaj olarak ise Caillou’nun “Caillou’nun müzik kutusu” adlı bölümde kardeşiyle kavga etme ve tek başına oyun oynama gibi olumsuz mesajlar bulunurken; Sünger Bob’un “küfürbaz” adlı bölümünde küfür etme, arkadaşlarını şikâyet etme, “Güçlü Sünger” adlı bölümünde yalan söyleme, kavga etme, olmayan bir şeyi olmuş gibi gösterme, “Korkak cesurlar” adlı bölümünde korkularına yenik düşme, “Squidward’un dönüşü” adlı bölümde ise kendini olduğundan farklı gösterme gibi olumsuz mesajlar yer almaktadır.

Tablo 3: Örneklemi Oluşturan Çizgi Filmlerde Bulunan Değerlerin Dağılımı

Değerler	Caillou (n=50)				Sünger Bob (n=40)			
	Var		Yok		Var		Yok	
	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%
1. Toplumsal Değerler	18	36.0	32	64.0	11	27.5	29	72.5
2. Bireysel Değerler	36	72.0	14	28.0	28	70.0	12	30.0
3. Ailevi Değerler	8	16.0	42	84.0	0	.0	40	100.0
4. Diğer Değerler	0	.0	50	100.0	0	.0	40	100.0

Tablo 3’te Caillou çizgi filminde %36.0 toplumsal , %72.0 bireysel, %16.0 ailevi değer bulunmaktadır. Sünger Bob’da ise %27.5 oranında toplumsal, % 70.0 bireysel değer olduğu görülmektedir. Toplumsal değer olarak; Caillou’nun “Caillou Antartika” adlı bölümünde başkalarından özür dileme, “Gökyüzünde Bir Ev” adlı bölümünde komşuluk ilişkileri ve onları ziyaret etme, “Çilek Lekesi” adlı bölümünde çevredeki tanıdıklarımıza yardımcı olma gibi değerler yer alırken; Sünger Bob’un “Küfürbaz” adlı bölümünde kötü konuşanların sevilmemesi, “Dans Sorumlusu” adlı bölümde arkadaşlarına zor durumlarında destek olma gibi toplumsal değerler yer almaktadır. Bireysel değer olarak, Caillou’nun “Bir, iki, bom” adlı bölümünde dua etmek, “Bay Tamirci” adlı bölümünde yardımseverlik, “Saklanbaç” adlı bölümünde anlayışlı olma, “Ben buldum” adlı bölümde gurur duyma, kendine güven, başarıma gibi değerler bulunurken; Sünger Bob’un “Kuzen Black Jack” adlı bölümünde cesur olma, “Kültür Şoku” adlı bölümde başarıma duygusu gibi bireysel değerler bulunmaktadır. Ailevi değer olarak, Caillou’nun “Caillou Yardım Ediyor” adlı bölümünde kardeşler arasındaki olumlu bağ, “Caillou Bisiklet Sürmeyi Öğreniyor” adlı bölümde aile bireyleri arasındaki yardımlaşma, “Hepsi Bir Günlük Bir İş” adlı bölümde anne-babanın çocuklarını eğitme konusundaki

hassasiyetleri, “Mıknatıs Çılgınlığı” adlı bölümde evde yapılacaklarda aile bireyleri arasında olan dayanışma gibi ailevi değerler yer alırken; Sünger Bob’un hiçbir bölümünde ailevi değere yer verilmemiştir. Bütün bu değerler dışında her iki çizgi filmde de farklı değerler bulunmamaktadır.

Tablo 4: Örneklemi Oluşturan Çizgi Filmlerde Bulunan İdeolojik ve Kültürel Öğelerin Dağılımı

Kültürel Öğeler	Caillou (n=50)		Sünger Bob (n=40)	
	(f)	%	(f)	%
Var	7	14.0	2	5.0
Yok	43	86.0	38	95.0
İdeolojik Öğeler				
	(f)	%	(f)	%
Var	0	0.0	0	0.0
Yok	50	100.0	40	100.0

Tablo 4’te çizgi filmlerde bulunan kültürel ve ideolojik öğelere yer verilmiştir. Caillou’da %14.0 kültürel öğe bulunurken ideolojik öğe bulunmamaktadır (%0.0). Sünger Bob’da da %5.0 oranında kültürel öğe bulunurken ideolojik öğe bulunmamaktadır(%0.0). Kültürel öğe olarak Caillou çizgi filminin “ Bir Nisan Şakası” adlı bölümünde nisan bir şakası,” Meksika Partisi” adlı bölümünde “pinata” denilen kültürel bir öğeden bahsedilmektedir. Sünger Bob’da ise “ Akça Şekerine Dönüşüyor” adlı bölümünde “akça” adı verilen bir ağaçtan bahsedilmektedir.

Tablo 5: Örneklemi Oluşturan Çizgi Filmlerde Bulunan Senarist, Uyarlayan ve Uzman İncelemesi Dağılımı

Senaristin Adı	Caillou (n=50)		Sünger Bob (n=40)	
	(f)	%	(f)	%
Belirtilmiş	50	100.0	40	100.0
Belirtilmemiş	0	0.0	0	0.0
Uyarlayanın Adı				
	(f)	%	(f)	%
Belirtilmiş	0	0.0	0	0.0
Belirtilmemiş	50	100.0	40	100.0
Uzman İncelemesi				
	(f)	%	(f)	%
Var	0	0.0	0	0.0
Yok	50	100.0	40	100.0

Tablo 5’te çizgi filmlerin her ikisinde de yer alan senarist adı, uyarlayan adı ve uzman incelemesine yer verilmiştir. Caillou ve Sünger Bob’un incelenen çizgi filmlerin hepsinde senarist adı bulunurken hiç birinde uyarlayan adı ve uzman incelemesi bulunmamaktadır.

Araştırma kapsamında çizgi filmlerin dil-üslup özelliği tablo 6’da gösterilmektedir. Araştırmacılar tarafından “Çizgi filmde Türkçe doğru ve güzel

kullanılmıştır.” maddesi Caillou için % 100.0; Sünger Bob için % 92,5 oranında, “Çizgi filmde kullanılan kelimeler çocukların dil gelişimine uygundur.” maddesi Caillou’da % 100.0, Sünger Bob’da %80.0 oranında, “Çizgi filmde kullanılan kelimeler açık ve anlaşılır şekildedir.” maddesi Caillou’da % 100.0 Sünger Bob’da %100.0 oranında, “ Çizgi filmde argo kelimeler bulunur.” maddesi Caillou’da % 0.0, Sünger Bob’da %25.0 oranında, “Çizgi filmde kullanılan anlatım çocukların yaş gruplarına (48-72 ay) uygundur.” maddesi Caillou’da %100.0 Sünger Bob’da %97.5 oranında, “Çizgi filmdeki dil ve üslup çocuğun yaşantısına uygundur.” maddesi Caillou’da % 100.0 Sünger Bob’da %65.0 oranında, “ Çizgi film çocuğun kelime dağarcığına yeni kelimeler katar.” maddesi Caillou’da %38.0, Sünger Bob’da %32.5 oranında, “Çizgi filmde seviye üzerinde kelime-ifade vardır.” maddesi Caillou’da % 6.0, Sünger Bob’da %7.5 oranında, “Çizgi filmde kullanılan dilde anlatım bozukluğu vardır.” maddesi Caillou’da %4.0, Sünger Bob’da %15.0 oranında, “ Çizgi filmde kullanılan dilin telaffuz biçiminde hata vardır.” maddesi ise Caillou’da %2.0, Sünger Bob’da %12.5 oranında olduğu saptanmıştır.

Tablo 6: Örneklemi Oluşturan Çizgi Filmlerin Dil-Üslup Özelliklerinin Dağılımı

Maddeler	Caillou (n=50)				Sünger Bob (n=40)			
	Evet		Hayır		Evet		Hayır	
	(f)	%	(f)	%	(f)	%	(f)	%
1-Çizgi filmde Türkçe doğru ve güzel kullanılmıştır.	50	100.0	0	.0	37	92.5	3	7.5
2-Çizgi filmde kullanılan kelimeler çocukların dil gelişimine uygundur.	50	100.0	0	.0	32	80.0	8	20.0
3-Çizgi filmde kullanılan kelimeler açık ve anlaşılır şekildedir.	50	100.0	0	.0	40	100.0	0	.0
4-Çizgi filmde argo kelimeler bulunur.	0	.0	50	100.0	10	25.0	30	75.0
5-Çizgi filmde kullanılan anlatım çocukların yaş gruplarına(48-72 ay) uygundur.	50	100.0	0	.0	39	97.5	1	2.5
6-Çizgi filmdeki dil ve üslup çocuğun yaşantısına uygundur.	50	100.0	0	.0	26	65.0	14	35.0
7-Çizgi film çocuğun kelime dağarcığına yeni kelimeler katar.	19	38.0	31	62.0	13	32.5	27	67.5
8-Çizgi filmde seviye üzerinde kelime-ifade vardır.	3	6.0	47	94.0	3	7.5	37	92.5
9-Çizgide kullanılan dilde anlatım bozukluğu vardır.	2	4.0	48	96.0	6	15.0	34	85.0
10-Çizgi filmde kullanılan dilin telaffuz biçiminde hata vardır.	1	2.0	49	98.0	5	12.5	35	87.5

Yukarıda verilen verileri birkaç örnekle açıklayacak olursak şunları söylememiz mümkündür;

Örneğin, “Çizgi filmde argo kelimeler bulunur.” maddesi Caillou’nun hiçbir bölümü için geçerli değilken; Sünger Bob’un “Yengecin Rakibi Plankton” adlı bölümde geçen salak, yer cücesi, dalavereci gibi argo kelimeler yer almaktadır. “Çizgi filmdeki dil ve üslup çocuğun yaşantısına uygundur.” maddesi Caillou’nun incelenen bütün bölümleri için geçerlidir. Sünger Bob’da ise yaklaşık olarak yarı yarıya çocuğun yaşantısına uygunluk vardır. “Çizgi film çocuğun kelime dağarcığına yeni kelimeler katar.” maddesi Caillou’nun “Caillou Antartika” adlı bölümünde Antartika ve buzdağı kelimelerini, “Caillou ve Gilbert” adlı bölümde kuru temizleme gibi kelimeleri çocuğun kelime dağarcığına katarken; Sünger Bob’un “Monopoly” adlı bölümünde “kurdeşen,” “Seyyar Hamburgerci” adlı bölümde “dümen çevirmek” gibi yeni kelimeler katmaktadır. “Çizgi filmde seviye üzerinde kelime-ifade vardır.” maddesi Caillou’nun “Büyük Babanın Arkadaşı” adlı bölümünde “kroki”, “gibi seviye üzerinde kelime varken; Sünger Bob’un “Kayıp Şilte” adlı bölümünde “Şilte”, “Squidwart Sevimsiz Hayalet” adlı bölümünde “omurgasız” gibi seviye üzerinde kelime bulundurmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma okul öncesi dönem çocuklarının sıklıkla izledikleri Caillou ve Sünger Bob adlı çizgi filmlerin içerik analizlerinin belirlenmesi amacıyla planlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; incelenen çizgi filmlerin konu-plan özellikleri açısından Caillou çizgi filminin Sünger Bob’a göre daha olumlu özelliklere sahip olduğu saptanmıştır. Buna göre Caillou çizgi filminde çocuğun günlük yaşamında karşılaşılabileceği durumlar yer alırken Sünger Bob çocuğun yaşantısına daha uzaktır. Çünkü Sünger Bob çizgi filmi deniz altında geçmektedir. Bu da bir insanın yaşamına uygun olmadığını göstermektedir.

Yapılan araştırmada incelenen çizgi filmlerin içerdiği mesajlara bakıldığında; Caillou çizgi filminde çoğunlukla olumlu mesajlar yer alırken Sünger Bob’da olumlu ve olumsuz mesaj oranı yaklaşık olarak yarı yarıyadır. Olumlu mesaj olarak her iki çizgi filmde de güven duygusu kazandırma, saygı, sorumluluk bilincini geliştirme, arkadaşlık, fedakarlık, bir işi başarma, paylaşma, yardımlaşma, temiz olma, işbirliği, düzenli olma, problem çözme becerisi, karar verme, kurallara uyma gibi olumlu mesajlar bulunmaktadır. Olumsuz mesaj olarak ise Caillou çizgi filminde sadece kıskançlık ve kardeşiyle geçinememe gibi mesajlar yer alırken Sünger Bob çizgi filminde küfür etme, cimrilik, şikayet etme, saldırganlık, çıkar ilişkisi, hile yapmak, kıskançlık gibi mesajlar içermektedir. Christakis ve Zimmerman (2007) yaptıkları çalışmada 2-5 yaş arasında şiddet içeren programlar izleyen erkek çocukların ileriki yıllarda (7-10 yaş) problem davranışlarının artmasında etken olduğunu bulmuşlardır.

Ayrıca izlenen programların çocukların saldırganlık ve şiddet içeren davranışlarını tetiklediği saptanmıştır (Peters ve Blumberg, 2002; Coyne ve Whitehead, 2008). Bu nedenle çocuklar tarafından izlenen programların içeriklerinde olumlu davranış kalıplarının olması gerekmektedir.

İncelenen çizgi filmlerde yer alan toplumsal değerler içerisinde iletişim, empati, saygı, yardımlaşma, kurallara uyma, komşuluk ilişkileri, saygı gibi değerler bulunmaktadır. Bireysel değerler bakımından incelendiğinde her iki çizgi filmde yüksek oranda bireysel değer içermektedir. Bunlar kendine güven, kararlılık, başarı duygusu, sorumluluk bilinci kazanma, empati gibi değerler bulunmaktadır. Ailevi değer açısından bakıldığında Sünger Bob'da bu değere hiç rastlanmamaktadır. Caillou çizgi filminde ise kardeş sevgisi, aile ile olumlu ilişkiler, aile büyüklerine saygı, anne-babanın sözünü dinleme, aile içinde iş bölümü yapma gibi değerlere yer verilmektedir. Her iki çizgi filmde de bu değerler dışında herhangi farklı bir değer yer almamaktadır. Işıtan (2014) yaptığı çalışmasında Caillou çizgi film karakteri ile ilgili resimli öykü kitaplarında işlenen konu, mesaj ve değerlerin okul öncesi dönem çocuklarına uygun olduğunu saptamıştır.

Araştırmacılar tarafından incelenen çizgi filmlerde toplumsal değerlerde olduğu gibi kültürel öğeler, tamamen olmamakla beraber düşük oranda her iki çizgi filmde de yer almaktadır. Çizgi filmlerde yer alan kültürel öğelere örnek verecek olursak; gelenek-görenek, yöresel yemekler, inanç, bir nisan, kültürel oyunlar ve farklı kültürlerle ait dillerdir. İdeolojik öğe bakımından incelendiğinde her iki çizgi filmde de her hangi bir ideolojik öğeye rastlanmamaktadır. İzlenen programlar sayesinde çocuklar çeşitli kültürel değerleri, toplumsal ve cinsiyet rollerini, farklı kültürleri ve kendi kültürlerini öğrenebilmektedirler (Aktaş, 2008; İnanlı, 2009).

Araştırma kapsamında yer alan çizgi filmlerin her ikisinde senarist adı belirtilmiştir. Caillou çizgi filminin senaristi Fransız yazar Christine L'Heureux ve çizer Hélène Desputaux, Sünger Bob çizgi filminin senaristi ise Stephen Hillenburg'dır. Her iki çizgi filmde de uyarlayan adı bulunmamakta ve uzman incelemesi olup olmadığı belirtilmemiştir.

Türkçenin doğru ve güzel kullanımı bakımından incelendiğinde her iki çizgi filmde de kullanılan ifadelerin uygun olduğu görülmektedir. Her iki çizgi filmde de kelimeler açık ve anlaşılırdır. Çocuğun, doğumundan altı yaşına kadar geçirdiği dönem dil gelişimi için kritik dönemdir. Aile, bu dönemde çocuğun dil gelişiminde çok etkili olmaktadır. Çocukların içinde buldukları çevresel uyaranlar onların dil gelişimlerine katkı sağlamaktadır (Demir, 2011). Ancak, çizgi filmlerde kullanılan kelimeler içerisinde Caillou çizgi filminde

argo kelime yer almazken Sünger Bob çizgi filminde az oranda da olsa argo kelime bulunmaktadır. Okul öncesi dönem dil gelişimi açısından kritik dönem olduğundan kullanılan ifadelerin uygun olması, argo, küfür vb. olumsuz ifadelerin bulunmaması gerekmektedir. Çocuklar yaşamlarının ilk günlerinden itibaren çevrelerindeki sesleri algılamaktadırlar ve bebekliklerinden itibaren içinde yaşadıkları çevrede konuşulan dilin temel yapısını kazanmaya başlamaktadırlar. Çocuklar dili çevresindeki modelleri dinleyip, onları taklit ederek, geri-iletimi algılayarak, düşünce ve deneyimlerini paylaşarak öğrenmektedirler. Bu nedenle çocukların dili kazanmalarında sosyal çevrelerinin yanı sıra çocuklara sunulacak zenginleştirilmiş, uyarıcı nitelikteki dil çevreleri de oldukça önemlidir (Güven ve Bal, 2000).

Okul öncesi dönemde çocuklar çizgi film karakterleriyle özdeşim kurabilmektedirler (Oruç, Tecim ve Özyürek, 2011). Çocukların karakterlerin yerine kendilerini koymak istemelerinin nedenleri arasında gelişim özellikleri, hayal gücü ve yaratıcılıklarının etkisi yüksektir. Yapılan araştırma sonucunda; Caillou çizgi filminin Sünger Bob'a göre çocukların yaşantısına daha uygun olduğu ve gelişimlerine daha fazla katkı sağladığı saptanmıştır. Sünger Bob çizgi filmindeki ana karakterin cinsiyeti net değildir (Carter, 2010). Cinsel kimlik yaşamın ilk yıllarında çocuğun çevresiyle kurduğu etkileşimler sonucunda oluşmaktadır. Çocukların cinsel kimliklerini kazanmaları önemli bir konudur (Dönmezer, 2003). Ancak eğlendirici olması nedeniyle üniversite öğrencileri ve yetişkinler tarafından da izlenmektedir (Conrad, 2009). Bu nedenle okul öncesi dönemden ziyade daha büyük yaş grupları için uygundur.

Baydar, ve diğerleri, (2003) çocuklara yönelik eğitici programların onların gelişimlerine faydalı olduğunu bulmuşlardır. Yaptıkları çalışmada "Benimle oynar mısın?" programının okul öncesi çocukların okula hazırlanmasıyla ilgili bilişsel becerileri ve annelerin ebeveynlik becerileri üzerinde faydalı olduğunu saptamışlardır. Bu nedenle çocuklara yönelik olan programlar alan uzmanları tarafından desteklendiğinde çocuklar için faydalı olmaktadır.

Yukarıda belirtilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Çocukların izledikleri çizgi filmlerin içerikleri tekrar düzenlenebilir.
- Genel olarak bütün çizgi filmlerin çocukların yaş ve gelişim özellikleri bakımından incelenerek yayınlanması sağlanmalıdır.
- Çocuklar kendilerini ana karakter ile özdeşleştirdikleri için bu karakterlerin verdikleri mesajların genellikle olumlu olması gerekmektedir.

- Ailelerin çocuklarıyla çizgi film izlerken daha fazla vakit geçirmeleri ve çocuklarının yaş ve gelişim seviyelerini dikkate alarak çizgi filmlerin seçiminde titiz davranmaları önerilmektedir.
- Okul öncesi eğitimcileri ve aileler çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkileri konusunda bilgilendirilmelidirler.
- Ailelerin çizgi filmlerin izlenme sürelerini denetim altında tutmaları önerilir.
- Aile içinde çizgi film izleme konusunda belli kuralların olması ve bu kurallara uyulmasına dikkat edilmesi önerilir.

KAYNAKLAR

- Akman, B., Yagan, S., Ozer, G., Kaya, A., Zorlu, G. ve Sahillioglu, D. E. (2011). Caillou: A Cartoon All Children Admire. *ICERI2011 International Conference of Education, Innovation Held in Madrid, Spain, 14-16 November 2011*, p.687. Retrieved from: <http://www.library.iated.org/down.doc>, *ICERI2011TOC*.
- Aral, N., Ceylan, R. ve Bıçakçı, M.Y. (2011). Çocukların Televizyon Seyretme Alışkanlıklarının Yaş ve Cinsiyete Göre İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19 (2), 489-498.
- Aktaş, H. (2008). *Çocuk Televizyonlarının Eğitim ve Eğlendirme Özelliklerinin Çocuğun Gelişimine Etkisi Digi Türk Baby TV Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aktürk, Z.ve Acemoğlu, H. (2012). *Tıbbi Araştırmalarda Güvenilirlik ve Geçerlilik*. *Dicle Tıp Dergisi*, 39 (2), 316-319.
- Baydar, N., Gökşen, F., Kağıtçıbaşı, Ç. ve Küntay, A. (2003). Benimle Oynar Mısın? "Programı etkinlik araştırması Anne Çocuk Eğitim Vakfı Araştırmaları. 10.01.2014 tarihinde <http://www.acev.org/kaynaklarimiz/arastirmalarimiz-ve-yayinlarimiz> adresinden erişildi.
- Büyükoztürk, Ş. Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 7. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Carter, A.C. (2010). *Constructing Gender And Relationships İn Spongebob Squarepants: Who Lives İn A Pineapple Under The Sea?* Master of Art Thesis Department of Communication. University of South Alabama College of Arts and Sciences.
- Chen, CY. (2009). *The Study of Learning Behavior Influence on Elementary School Students by Watching "SpongeBob SquarePants " - A Case Study of Third to Sixth Graders in Sindian Elementary School*. Masters of Thesis Department of Journalism. etd-0820109-142658.pdf. http://libetd.shu.edu.tw/ETD-db/ETD-search/view_etd?URN=etd-0820109-142658. (Erişim Tarihi: 18.06.2012).
- Conrad, E. (2009). Social Mores and SpongeBob Squarepants. 06.18.2012 <http://webpages.shepherd.edu/ECONRA01/portfolio/spongebobFI-NAL.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.06.2012).
- Coyne, S.M. ve Whitehead, E. (2008). Indirect Aggression in Animated Disney Films. *Journal of Communication*, 58 (2), 382-395.

- Christakis, D.A. ve Zimmerman, F.J. (2007). Violent Television Viewing During Preschool Is Associated With Antisocial Behavior During School Age. *Pediatrics*, 120 (5), 993-999.
- Demir, S.(2011). Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişimi ve Sorunları, *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, 1 (1), 38-49.
- Dönmezer, İ. (2003). *Ailede İletişim ve Etkileşim*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Güven, N. ve Bal, S. (2000). Dil Gelişimi ve Eğitim. 0-6 yaş Dönemindeki Çocuklar İçin Destekleyici Etkinlikler. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- İşıtan, S. (2014). Caillou Çizgi Film Karakteri İle İlgili Türkçe Resimli Öykü Kitaplarının Biçimsel ve İçerik Özelliklerinin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 13(1), 191-204.
- İnanlı, M. (2009). *Televizyondaki Çocuk Programlarının Beş-Altı Yaş Çocukları İçin Sözel Şiddet ve Antisosyal Sözcükler İçerme Durumunun İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lillard, A.S. ve Peterson, J. (2011). The Immediate Impact of Different Types of Television on Young Children's Executive Function. *Pediatrics*, 128 (4), <http://pediatrics.aappublications.org/content/early/2011/09/08/peds.2010-1919>. (Erişim Tarihi: 10.02.2014)
- Oruç, C., Tecim, E. ve Özyürek, H. (2011). Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik Ve Çizgi Filmler. *Ekev Akademi Dergisi*, 15 (48), 281-297.
- Peters, K.M. ve Blumberg, F.C. (2002). Cartoon Violence: Is It as Detrimental to Preschoolers as We Think? *Early Childhood Education Journal*, 29 (3) ,143-148.
- Piedmont Child Care Center Newsletter (2012). "Mindful Television Watching". 20.01.2014 tarihinde http://www.piedmontchildcare.org/uploads/Jan_2012_Newsletter.pdf. adresine erişildi.
- Rideout, V. J., Vandewater, E.A. ve Wartella, E.A. (2003). Zero to Six. Electronic Media In The Lives Of Infants, Toddlers And Preschoolers. A Kaiser Family Foundation Report. The Kaiser Family Foundation's website 08.02.2014. tarihinde www.kff.org. adresinden erişildi.
- Tümkan, F. (2007). Televizyondaki Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkisi. *KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Milli Eğitim Dergisi*, 1, 65-88. <http://talimterbiye.mebnet.net/Dergi/4.pdf>. (Erişim Tarihi: 25.12.2013).

- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitelikte bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6 (24), 543-559.
- Ünal, N. ve Durualp, E. (2012). Televizyonun okul öncesi çocukla üzerindeki etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 93-104.
- Ünver, T.(2002). “Bir Popüler Kültür Ürünü: Çizgi Film Pokemon”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yaşar, M. ve Paksoy, İ. (2011). Çizgi filmlerdeki saldırgan içerikli görüntülerin, çocukların serbest oyunları sırasındaki saldırganlık düzeylerine etkisi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2), 279-298.

KİTAP İNCELEMESİ: SOSYAL BİLİMLERDE TARİHSEL EMPATİ VE BAKIŞ AÇISI KAZANMA

Book Review: Historical Empathy and Perspective
Taking in the Social Studies

Emel OKUR-BERBEROĞLU*

Editörler: O. L. Davis Jr., Elizabeth Anne Yeager, & Stuart J. Foster

Bu yazıda, 'Sosyal Bilimlerde Tarihsel Empati ve Bakış Açısı Kazanma' adlı editörlü bir kitabın incelemesi yapılacaktır.

'Tarihsel empati ve bakış açısı kazanma' kavramı, son 10 yıldır hem dünyada hem de Türkiye'de ivme kazanmış bir araştırma alanıdır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın halen kullanılmakta olan tarih eğitimi müfredatında da 'tarihsel empati kavramı yer almaktadır. Bu bağlamda, tarih eğitim programında "eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yorum yapma, takım çalışması, problem çözme, öz yönetim, bağımsız çalışma, araştırma yapma, empati kurma, analitik düşünme vb. bilgi, beceri, yetenek ve tutumların öğrencilere kazandırılması" gerektiği ifade edilmektedir (MEB, 2007: 11). Tarihsel empati ile ilgili çok fazla basılı kitap yayını bulunmamaktadır. Araştırmalar, daha çok makaleler üzerine yoğunlaşmıştır. Yapılmış olan alanyazın taramasında, incelemesi yapılan bu kitabın yurt dışı kaynaklarında sıkça kullanılmasına rağmen Türkiye'de yapılan çalışmalarda fazla kullanılmadığı dikkat çekmiştir. Bu nedenle, kitabın Türkiye'de yapılacak olan araştırmalara kuramsal temel olarak iyi bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Kitap, 9 bölüm ve 194 sayfadan oluşmaktadır. Birinci bölümde yazar O. L. Davis Jr., tarihsel empati ve uygulama çalışmaları konusuna genel bir giriş yapmıştır. Buna göre lise dengi büyük öğrenciler, farklı bakış açılarını yakalama konusunda küçük sınıflara göre daha başarılı ve öğrenme sürecinde daha aktif yer almaktadır.

Tarihsel empati gelişimi konusunda öğretmenler, kilit öneme sahiptir. Öğretmenin seçeceği konu, vereceği ödevler, soracağı sorular öğrencide empati gelişimini tetikleyecektir. Tabii ki burada önemli olan diğer bir konu da öğret-

* LIC (Livestock Improvement Corporation), 140 Riverlea Road, Hamilton, New Zealand, e-posta: emelokur17@gmail.com.

menin, kendisinin de böylesi bir empati sürecinden geçmiş olmasıdır. Bu tür bir deneyimi yaşamamış olan bir öğretmenin, empati eğitimi vermesi beklenemez. O nedenle üniversite düzeyinde, tarih öğretmeni yetiştirme sürecinde de tarihsel empati gelişimine önem verilmesi gerekmektedir. Ya da bir diğer seçenek olarak öğretmenlerin profesyonel gelişimleri kapsamında, tarihsel empati öğretimi konusunda hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi düşünülebilir.

İkinci bölümde yazarlar Elizabeth Anne Yeager ve Stuart J. Foster, tarihsel empatinin tarihi anlayabilme üzerine rolünü açıklamışlardır. Buna bağlamda tarihsel empati, tarihsel kanıtlara dayanarak mantıksal düşünmeyi ve o dönemki tarihsel bilgilere yaklaşmayı sağlayan bir araçtır. Aynı zamanda geçmişte bilinenler ile olası başka sonuçlar arasında köprü kurmayı sağlayan, yaratıcı bir düşünme yeteneğidir.

Üçüncü bölümde yazarlar Peter Lee ve Rosalyn Ashby, İngiltere’de ‘tarihsel empati’ kavramının tarihsel gelişimini aktarmışlardır. Aynı zamanda ‘empati’, ‘sempati’, ‘bakış açısı alma’ ve ‘mantıksal düşünme’ arasındaki farkı açıklamışlardır. Çünkü empati kavramının, İngiltere eğitim sisteminde kabul görmesi uzun tartışmalara sahne olmuştur.

Dördüncü bölümde yazar Bruce A. VanSledright, bir tarih öğretmenin tarihsel bir olayı değerlendirmesinden yola çıkarak, yapılan değerlendirmenin tarihsel empati olup olmadığı incelenmiştir. Yazar, bu değerlendirmeyi yapan Ashby ve Lee (1987)’nin tarihsel empati derecelendirmesine de değinmiştir.

Beşinci bölümde yazar Linda S. Levstik, Yeni Zelanda’nın ulusal tarihini ve tarih eğitimine atıfta bulunarak, öğrencilerde tarihsel bakış açısı kazanma sürecini irdelemiştir. Çünkü Yeni Zelanda, yasal olarak iki kültürlü (Maori ve Pakeha) bir ülkedir ve eğitim programında her iki kültüre dair de unsurlar bulunmaktadır. Aynı zamanda cinsiyet, aile, ırk, sınıfsal unsurlar, kişinin coğrafik olarak nerede yaşadığı ve kendini küresel ölçekte nerede gördüğü tarihsel anlayışı üzerine etkilidir. Özellikle ulusal tarih söylemleri, tarihsel düşünmenin gelişimini etkilemektedir.

Altıncı bölümde yazar Elizabeth Anne Yeager ve Frans H. Doppen’in orta-öğretim öğrencileri ile yaptığı bir araştırmaya yer verilmiştir. ABD’de yapılan araştırmada, konu alanı olarak Amerika’nın II. Dünya Savaşı sırasında Japonya üzerinde atom bombası kullanılması seçilmiştir. Öğrencilere neden Amerika’nın atom bombası kullandığı, bir başka seçenek olup olmayacağı, Manhattan Projesi’nin başarısı, Başkan Truman’ın neden atom bombası kullanımuna onay verdiği gibi sorular üzerine düşünceleri hedeflenmiştir. Bu amaçla öğrencilere, o döneme ait 15 farklı birincil ve ikincil kaynak sunulmuştur. Ayrıca

kaynaklar ile beraber, öğretmene de önemli görevler düştüğü ifade edilmektedir. Öğretmenin süreç boyunca öğrencilere, yönlendirici ve düşündürücü sorular yönelmesi gerektiğine vurgulanmaktadır.

Yedinci bölümde yazar Sherry L. Field, Amerika’da ilköğretim sosyal bilim-ler öğretmenleri için yayınlanan Social Studies& the Young Learner adlı der-ğinin 1988-2000 yılları arasındaki 12 cildini incelemiştir. Meta-analiz tarzında olan araştırama sonucunda, tarihsel bakış açısı oluşturabilmek için kullanılabilcek beş bakış açısı belirlemiştir: Kişisel bakış açısı, kültürel bakış açısı, kro-nolojik bakış açısı, toplumsal bakış açısı ve tarihi-bioçografik bakış açısı. Yazar, çalışmasında tek tek bu bakış açılarını açıklamıştır.

Sekizinci bölümde yazar Karen L. Riley, Nazilerin Yahudilere yapmış oldu-ğu katliam gibi tartışmalı politik bir konunun, müfredatta nasıl yer alması ve nasıl anlatılması gerektiğinden bahsetmektedir.

Dokuzuncu bölümde yazar Stuart J. Foster, kitabın diğer bölümlerini de yorumlayarak ‘tarihsel empati nedir, ne değildir’ sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır. Temel olarak tarihsel empati uygulamasının başarılı olabilmesi için ‘konu bağlamı, sonucu ve tarihsel kanıtların’ anlaşılabilirliği gerektiğini ifade etmektedir. Bir başka deyişle tarihsel empati, geçmiş hayal etme ya da geçmişte yaşamış gibi davranma demek değildir. Uygulamanın başarılı olabilmesi için bir diğer nokta, öğrencilere konu ile ilgili zengin kaynaklar sunmaktır. Böylece, öğrenci kendine özgü tarihsel bakış açısı geliştirebilecektir. Yalnız burada önemli olan öğrencinin, elde edeceği çıkarımlarının ‘deneme’ niteliğinde olduğunun farkında olması gerektiğidir. Çünkü geçmişteki olay, karakter, değerleri anlayabilmek çok karmaşık, tartışmalı ve göreceli bir durumdur. Bu nedenle tarihsel empati eğitiminde öğrencide sorgulama yeteneğinin gelişmesi, şüpheliğinin artması, tarihsel araştırmaların geçmiş- günümüz arasında sonu gelmeyen bir diyalog olduğunu anlayabilmesi hedeflenmelidir. Burada en önemli görev, öğ- retmene düşmektedir. Belirlenen hedefler doğrultusunda öğretmenin, öğrenciyi net bir sonuca ulaştırması değil, onu düşünmeye sevk etmesi gerekmektedir.

Kitabın kapağı deri ciltli, sayfaları ise birinci kalite hamur kâğıda basılmıştır. Sayfaların sefalon kaplı olmaması, kitabın okunmasını kolaylaştırmaktadır. Kitapta, dikişli cilt kullanılmıştır, bu da kitaba dayanıklılık vermektedir. Bu da uzun süreli olarak, kitabın kaynak olarak kullanımını kolaylaştırmaktadır.

Kitap İngilizce yazılmış olup Türkçe çevirisine rastlanmamıştır. Diğer yan- dan tarihsel empati konusunda yazılmış pek fazla kitap ta bulunmamaktadır. Kitap, 2001 yılı basımı olmasına rağmen, tarihsel empati ve bakış açısı kazan- ma konusunda temel bilgiler yansıttığı için araştırmalara iyi bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Davis Jr, O. L., Yeager, E. A., & Foster, S. J. (Ed) (2001). *Historical Empathy and Perspective Taking in the Social Studies*. Lanham, Maryland, USA: Rowman & Littlefield Publisher Inc.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2007). *Talim Terbiye Kurulu Tarih Öğretim Programı*. 8 Aralık 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> adresinden erişildi.

BİST'DE İŞLEM GÖREN TURİZM İŞLETMELERİNİN TOPSİS YÖNTEMİ İLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of the Financial Performances
of the Tourism Enterprises Traded on BIST with
TOPSIS Method

Hakan ÖZÇELİK*

Bahar KANDEMİR**

Özet: Turizm sektörü, gerek ekonomiye sağladığı katkı gerekse istihdam üzerindeki olumlu etkisi nedeniyle ülkelerin ekonomik kalkınmalarında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle turizm şirketlerinin finansal performanslarını ölçmek yöneticiler, yatırımcılar ve sektörde yer alan diğer şirketler açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın temel amacı, turizm şirketlerinin finansal performanslarını finansal oranlardan yararlanarak ölçmektir. Bu amaçla çalışmada TOPSİS yönteminden yararlanılmış ve Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören yedi turizm şirketinin 2010-2014 dönemine ilişkin finansal performansı likidite, kaldıraç, kârlılık ve faaliyet göstergeleri kapsamındaki sekiz finansal orana göre değerlendirilmiştir. Çalışmada, TOPSİS yöntemi kullanılmıştır. Analizde kullanılan Finansal Tablolar, BİST'ten elde edilmiştir. Çalışma sonucunda 2010-2014 döneminde BİST'te faaliyet gösteren turizm işletmeleri performansları değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Turizm Sektörü, Finansal Performans, TOPSİS.

Abstract: Tourism sector is the pupil of countries due to both its contribution to the economy and the positive impact on employment. Measuring the financial performances of the tourism firms, therefore, is crucial for managers, investors and other businesses in the sector. The main purpose of the study is to measure the financial performances of the tourism firms utilizing financial ratios. For this purpose, the TOPSIS method is used in this study and financial performances of seven tourism firms traded in Borsa İstanbul (BIST) are evaluated as to eight financial ratios including liquidity, leverage, profitability, and activity indicators between the period 2010-2014. In this study, TOPSIS

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman A.B.D.

** Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman A.B.D., Yüksek Lisans Öğrencisi

method is used. Financial Statements used in this analysis are taken from the Istanbul Stock Exchange (BIST). BIST in the period 2010-2014 tourism businesses operating performance was evaluated in the study results.

Key Words: Tourism Sectors, Financial Performance, TOPSIS.

GİRİŞ

Turizm işletmeleri, turistik ihtiyaçların karşılanması amacıyla, üretim faktörlerinden yararlanarak turistik mal ve hizmetleri üreten, pazarlayan ve finanse eden, turistik ihtiyaçları karşılamayı amaç edinen, nihai hedefi kar elde etmek olan ekonomik birimler olarak tanımlanmaktadır (Oral ve Kurgun, 1997). Turizm sektörü dünyanın genelinde hızlı bir geliştirme göstererek hizmet sektörünün önemli bir kısmını oluşturur. Turizm sektörü konaklama, yeme içme, acentecilik gibi birçok konuda hizmet sunulan geniş bir sektör konumundadır.

Performans, hedeflere ulaşabilmek için gösterilen planlı tüm faaliyetlerin nitel ya da nicel olarak değerlendirilmesidir (Erdil ve Kalkan 2005). İşletme performansı ise işletme yapısı, finansal yapı ve sermaye yapısıyla ilgili geniş bir boyut içindeki sorulara yanıt veren analiz, ölçüm, değerlendirme ve yorumlarla amacına ulaşan nitel ve nicel bir çalışmadır. İşletme performansının ölçümü gerek yöneticiler gerekse ortaklar ve yatırımcılar açısından oldukça önemlidir. İşletmelerin performans ölçümleriyle, bir işletmenin elindeki kaynakları ne derecede etkin kullandığı tespit edilebilir. Ayrıca, kârlılık düzeyindeki artış ve azalışlar, maliyet kontrol süreçlerinin değerlendirilmesi, performans ölçüm sonuçlarından anlaşılabilir (Kabakçı 2008; Ecer ve diğerleri, 2011).

Finansal performans ölçümü, işletmelerin ekonomik amaçlarının gerçekleştirilme derecesini ifade eder (Ecer ve diğerleri, 2011). Finansal performans ile işletmelerin performansına bütünsel bir bakış açısı sağlanabilmektedir (Coşkun 2007; Aydeniz 2009). Finansal performans ölçümleri genellikle çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak yapılmaktadır. Bu yöntemler birbirinden farklı alternatif karar birimleri içerisinde belirlenen kritere ve ağırlıklara göre optimum sonucu bulmayı amaçlamaktadır (Aytekin ve Sakarya, 2013). Yapılan literatür incelemesinde turizm işletmelerinin finansal performanslarının TOPSIS yöntemi ile ölçülmesine ilişkin bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Türk turizm sektöründe borsaya kote olan şirketlerin incelendiği bu çalışmada amaç, turizm işletmelerinin finansal performanslarını değerlendirmektir. Analizlerde BIST'te işlem gören yedi turizm işletmesinin 2010-2014 dönemine ilişkin sekiz finansal oranı kullanılmıştır.

LİTERATÜR ÖZETİ

İşletmelerin performanslarının değerlendirilmesi, karlılığın artırılması ve sürdürülebilirliklerinin sağlanabilmesi açısından önemlidir. Çok sayıda ki performans değerlendirme yöntemlerinden birisi de TOPSIS yöntemidir.

Topsis yöntemi nicel verilere dayalı çok amaçlı karar verme tekniklerindedir. Yöntem ilk olarak Hwang ve Yoon (1981) tarafından pozitif çözüme en yakın nokta, negatif çözüme en uzak nokta mantığına göre, Yoon (1987), Hwang, Lai ve Hwang (1996) tarafından geliştirilmiştir (Kaya ve Gülhan, 2010). Ulusal ve uluslararası literatürde TOPSIS yöntemi kullanılarak birçok çalışma yapılmıştır. TOPSIS yöntemi ile oran analizi kullanılarak işletme performansının değerlendirildiği çalışmalar kronolojik olarak aşağıda özetlenmiştir.

Acar (2003) çalışmasında; 150 civarında işletme üzerinde 11 oran ile finansal performans analizi yapmıştır. Ayrıca çalışmada içe dönük ve dışa dönük analizlerden bahsedilmiş ve sonuç olarak finansal oranların finansal performansa etkilerinin önemlilik düzeyleri tespit edilmiştir.

Yurdakul ve İç (2003); Türkiye’de otomotiv sektöründe faaliyet gösteren ve İMKB’ye kayıtlı 5 büyük işletmenin 1998-2001 finansal tablolarından elde edilen finansal oranları kullanarak firmaların derecelendirilmesine yönelik bir model geliştirmiş ve TOPSIS yöntemi yardımıyla genel firma performansını gösteren tek bir puana çevirmiştir. Çalışma sonucunda; söz konusu işletmelerin İMKB’deki hisse değerleri ile TOPSIS yönteminden elde edilen sonuçlar birbiriyle tutarlı çıkmıştır.

Eleren ve Karagül (2008), 1986-2006 yılları arası Türkiye Ekonomisinin performansını TOPSIS yöntemiyle değerlendirmişlerdir. Çalışmada 7 ayrı makro değişken kullanılmış ve her bir yıl için başarı puanları elde edilmiştir. Buna göre performansın en yüksek olduğu yıl 1986 yılı iken onu sırasıyla, 1990, 1987 ve 1993 yılları izlemiştir. Performansı en düşük olan yıllar ise 1999, 2001, 2006 ve 2000 yılları olarak tespit edilmiştir.

Demireli (2010) çalışmasında, yurt çapında yaygın olarak faaliyet gösteren kamu bankalarının 2001–2007 yılları arasındaki performanslarını çok kriterleri karar verme yöntemlerinden TOPSIS yöntemi ile belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda kamu sermayeli bankaların yerel ve küresel finansal krizlerden etkilendiğini, performans puanlarının yurtdışı verilere dayalı olarak sürekli olarak dalgalanmalar gösterdiğini ve bankacılık sektöründe göze çarpan bir iyileşmenin kaydedilemediğini belirlemiştir.

Yükçü ve Atağan (2010), farklı finansal performans ölçütlerine göre işletme performansının değerlendirilmesi amaçlı çalışmalarında, performans ölçütü olarak dört yöntem kullanılmıştır. TOPSIS yöntemi ile performans ölçütleri tek bir değere indirgenmiş ve bir gruba ait farklı illerdeki otellerin performansı karşılaştırılmıştır.

Uyguntürk ve Korkmaz (2012), İMKB'de işlem gören 13 ana metal sanayi işletmesinin 2006-2010 dönemine ait finansal tabloları kullanılarak, işletmelerin finansal performansları TOPSIS yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz kapsamına alınan 13 işletme için hesaplanan finansal oranlar 2006, 2007, 2008, 2009 ve 2010 yılları için ayrı ayrı olmak üzere işletmelerin finansal performanslarının belirlenmesinde kullanılmıştır.

Ege, Topaloğlu ve Özyamanoğlu (2013) yapmış oldukları çalışmada, kurumsal yönetim endeksinde yer alan ve analize dahil edilen 18 işletmenin 2009-2011 yılları arasındaki finansal performanslarını TOPSIS yöntemini kullanarak değerlendirmişlerdir.

Bakırcı, Shiraz ve Sattary (2014) BIST'da işlem gören, Demir Çelik Metal Ana Sanayi sektöründeki 14 firmanın 2009-2011 yıllarına ait finansal performansları belirlenmesine yönelik çalışma gerçekleştirmişlerdir. Performans analizi, firmaların finansal tablolarından elde edilen finansal göstergeleri kullanılarak Veri Zarflama Analizi yöntemi ile yapılmıştır. VZA'ye göre nisbi etkinlik düzeyleri belirlenen firmaları kendi aralarında sıralamak için VZA Süper Etkinlik ve TOPSIS yöntemleri kullanılmıştır.

Ömürbek ve Mercan (2014) yapmış oldukları çalışmada; T.C. Merkez Bankası tarafından 22 alt sektöre ayrılan imalat sektörüne ait işletmelerin finansal oranları kullanılarak, TOPSIS ve ELECTRE yöntemleri ile finansal açıdan değerlendirilmiştir. Belirlenen oranlar; farklı durumlar karşısında farklı grupların farklı amaçlarına yönelik olmak üzere dört farklı finansal oran grubunda en çok kullanılan oranlar olup imalat alt sektörlerinin genel değerlendirmesinde kullanılabilecek oranlardır.

Saldanlı ve Sırma (2014) çalışmalarında, işletmelerde karar vericilerin, karar sürecinde sahip oldukları çok sayıda finansal verinin derlenerek bir skor halinde sunulmasında, TOPSIS yöntemi kullanımının uygunluğunu değerlendirilmiştir. Yöntemin finansal olarak anlamlılığını test etmek için iki uygulama gerçekleştirilmiştir. İlk uygulamada, BIST-100'de bulunan İmalat Sanayii işletmelerinin çeşitli finansal değerleri kullanılmış, bulunan TOPSIS Skorları, işletmelerin piyasa performanslarıyla karşılaştırılmıştır. İkinci uygulamada ise, yöntemin aynı faaliyet kolundaki işletmelerde nasıl bir

sonuç göstereceğini incelemek adına Borsa İstanbul’da işlem gören bankaların verileriyle yöntem çalışılmıştır.

Akbulut ve Rençber 2015 yılında yapmış oldukları çalışmada; BİST’te işlem gören İmalat sektöründeki 32 işletmenin 2010-2012 dönemini kapsayan üç yıllık finansal performansları ile pazar değeri/defter değeri oranları karşılaştırılmıştır. Analizde finansal performansı ölçmek için 10 adet değişken ve borsa performansı için pazar değeri/defter değeri oranı kullanılarak TOPSIS yöntemi ile performans değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

AMAÇ VE KAPSAM

Çalışma kapsamına BİST’te işlem gören ve turizm sektöründe yer alan ve Tablo 1’de gösterilen 7 işletme dâhil edilmiştir. 2010–2014 dönemini kapsayan 5 yıllık süreçte finansal oranların hesaplanmasında kullanılan bilgiler, BİST’in ve Kamuyu Aydınlatma Platformu’nun (KAP) resmi internet sitelerinde yayınlanan yıllık mali tablolardan elde edilmiştir (BİST, 2014; KAP, 2014).

BİST turizm sektöründe işlem gören 7 işletmenin 2010 - 2014 mali yılları dönem sonu itibariyle oluşan bilanço ve gelir tablolarından yararlanılmıştır. Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)’ndan (kap.gov.tr) alınan finansal tablolardan elde edilen likidite, finansal yapı, faaliyet ve karlılık oranları arasından seçilen ve Tablo 2’de gösterilen 8 genel kabul görmüş finansal oran yapılan çalışmaya dahil edilmiştir.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan BİST Turizm Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmeler

BİST İşlem Kodu	İşletme Adı
AYCES	ALTINYUNUS ÇEŞME TURİSTİK TESİSLER ANONİM ŞİRKETİ
MAALT	MARMARİS ALTINYUNUS TURİSTİK TESİSLER A.Ş.
METUR	METEMTUR OTELCİLİK VE TURİZM İŞLETMELERİ ANONİM ŞİRKETİ
NTTUR	NET TURİZM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
PKENT	PETROKENT TURİZM A.Ş.
TEKTU	TEK-ART İNŞAAT TİCARET TURİZM SANAYİ VE YATIRIMLAR ANONİM ŞİRKETİ
UTPYA	UTOPYA TURİZM İNŞAAT İŞLETMECİLİK TİCARET ANONİM ŞİRKETİ

FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ

Finansal oranlar, işletmelerin likidite, büyüme, karlılık gibi temel konularda güçlü ve zayıf taraflarının belirlenmesini sağlamaktadır (Hitchner, 2003). İşletmelerin performanslarının ölçülebilmesi için ilk olarak amaçların ve uygun performans göstergelerinin karşılaştırılabilir olması gerekmektedir (Akal,

2005). Finansal performans ölçümlerinde genellikle çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemler birbirinden farklı alternatif karar birimlerinden belirlenen kriterlere ve ağırlıklara göre optimum sonucu bulmayı amaçlamaktadır (Aytekin ve Sakarya, 2013). İşletmenin performansını kendi içinde karşılaştırırken, işletmenin geçmiş yıllara ait oranları kullanılmakta ve bunların yıllar itibariyle gösterdiği değişiklik dikkate alınmaktadır. Oran analizi tek bir yıla ait oranlar ile değil geçmiş yılların oranlarını da göz önüne alarak değerlendirme yaptığından dolayı ve en çok kullanılan analiz tekniğidir. (Çabuk ve Lazol, 2009). Bu çalışmada da oran analizleri kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan finansal oranlar, işletmelerin likidite durumu, işletme varlıklarının etkin kullanımı, mali yapı ve karlılık durumu hakkında bilgi verebilecek nitelikteki oranlar seçilmiştir. Finansal performans ölçümünde kullanılacak birçok oran olmakla birlikte rastgele her oranın kullanılması ulaşılmak istenen amaçtan sapmalara neden olabilmektedir. Çalışmadaki performans değerlendirme amacına uygun oranların seçiminde, literatür taraması verileri, sektördeki yönetici ve akademik uzman görüşleri dikkate alınmıştır. Analizde kullanılan finansal oranlar ve hesaplanma yöntemleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2’deki bilgilere göre işletmelerin kısa vadeli borç ödeyebilme gücünün, bir başka ifadeyle likidite durumunun tespitinde cari oran ve nakit oranı kullanılmıştır. İşletme varlıklarının etkin kullanımının belirlenmesinde stok devir hızı, öz kaynak devir hızı ile mali yapı oranlarını temsilen kaldıraç oranı olarak da bilinen toplam borcun toplam aktife oranı kullanılmıştır. Kaldıraç oranı yardımıyla işletme aktiflerinin yüzde kaçının borçla karşılandığı belirlenebilmektedir. Son olarak ise işletme karlılığının belirlenmesinde net kar marjı ve öz sermaye karlılığı oranları ile Satılan Malın Maliyeti/Net Satışlar Oranı analiz kapsamına alınmıştır.

Tablo 2: Çalışma Kapsamında Kullanılan Oranlar

Oranlar	Formüller
S1.Cari Oran	Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
S2.Nakit Oran	Nakit ve Benzerleri/Kısa Vadeli Yabancı Kaynak
S3.Kaldıraç Oranı	Yabancı Kaynak Toplamı/Aktif Toplamı
S4.Stok Devir Hızı	Satılan Malın Maliyeti/Ortalama Stok
S5.Özkaynak Devir Hızı	Net Satışlar/Ortalama Özkaynak
S6.Özsermaye Karlılığı	Net Kar/Özkaynak
S7.Net Kar Marjı	Net Kar/Net Satışlar
S8.Satılan Malın Maliyeti/Net Satışlar	Satılan Malın Maliyeti/Net Satışlar

YÖNTEM VE UYGULAMA

Bu araştırmanın amacı, BİST’de 2010-2014 yılları arasında işlem gören turizm sektöründeki işletmelerin finansal verilerini dikkate alarak performansını analiz etmektir. Bunun için işletme performanslarını en iyiden en kötüye doğru sıralayan çok kriterli karar verme yöntemi olan TOPSIS analizi kullanılacaktır. TOPSIS yöntemi nitel bir çevrim yapılmaksızın, doğru-yanlış veri üzerinde uygulanabilmektedir. Bu yöntemle alternatiflerin, belirli kriterler doğrultusunda ve kriterlerin alabileceği maksimum ve minimum değerler arasında ideal çözüme uzaklıkları değerlendirilerek sıralanması mümkündür. TOPSIS analizinde Microsoft Office Excel programından yararlanılmıştır. Veriler BİST internet sitesinde yer alan finansal tablolardan elde edilmiştir. BİST’te işlem gören ve çalışmaya dahil edilen 2010-2014 yıllarında finansal tablo verileri tam olan yedi adet şirket çalışmaya dahil edilmiştir.

TOPSİS YÖNTEMİ

TOPSIS analizi işletmelerin kar, maliyet, üretim ve işgücü gibi önemli unsurlarının ve araçlarının etkin bir şekilde kullanılması, denetimi ve özellikle işletme performans analizinde kullanılan Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden biri olarak bilinmektedir (Kaya ve Gülhan, 2010).

TOPSIS yöntemi, Pozitif İdeal çözüm ile Negatif İdeal çözüm noktalarını bir araya getirmeye çalışmaktadır. Pozitif ideal çözüm, oluşan faydanın en yüksek, maliyetin en düşük olduğu çözüm noktası iken negatif ideal çözüm faydanın en düşük, maliyetin ise en yüksek olduğu çözüm noktasını ifade etmektedir. TOPSIS yöntemi yaklaşımının temelinde en çok tercih edilen alternatifin yalnızca pozitif ideal çözüme en yakın mesafede olması değil aynı anda negatif ideal çözüme de en uzak mesafede olan alternatif olduğu fikri bulunmaktadır (Ergül, 2010). Yöntem 6 adımdan oluşmaktadır. (Ömürbek ve Kınay, 2013) Bu adımlar Tablo 3 de özetlenmiştir.

Tablo 3: Topsis Analizi Uygulama Adımları

Adım 1:	Karar matrisinin oluşturulması
Adım 2:	Normalize edilmiş karar matrisi oluşturma
Adım 3:	Ağırlıklı karar matrisi oluşturma
Adım 4:	Maksimum ve minimum çözüm noktalarının belirlenmesi
Adım 5:	Ayırım ölçülerinin hesaplanması
Adım 6:	İdeal çözüme göreli yakınlıkların hesaplanması

Adım 1. Karar Matrisinin Oluşturulması

Karar matrisi satırlarında üstünlüklerin sıralanması istenen alternatif karar noktaları, sütunlarında ise değerlendirme faktörlerine ait değerlerinin yer aldığı bir matristir. İlk adımda bu şartlara uyan bir karar matrisi oluşturulur.

Karar matrisi şu şekilde gösterilir:

Tablo 4: Karar Matrisi

Alternatifler	Değerlendirme Faktörleri		
	a_1	...	a_n
A_1	a_{11}	...	a_{1n}
A_2	a_{21}	...	a_{2n}
...
A_m	a_{m1}	...	a_{mn}

Adım 2: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin (R) Oluşturulması

Karar matrisinin oluşturulmasından sonraki adım, karar matrisinin normalleştirilmesidir. Normalleştirme işleminin gerçekleştirilmesinde birçok yöntem bulunmaktadır. Bunlardan en sık kullanılanı vektör normalizasyonudur. Aşağıdaki denklemde de gösterildiği gibi karar matrisindeki her bir değer bulunduğu sütunun değerlerinin kareleri toplamının kareköklerine bölünerek matrisin normalleşmesi gerçekleştirilir (Özcan, 2012).

Normalize Edilmiş Karar Matrisi, A matrisinin elemanlarından yararlanarak ve aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmaktadır (Dumanoğlu ve Ergül, 2010).

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}}$$

R matrisi aşağıdaki gibi oluşturulmaktadır.

$$j = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix}$$

Adım 3. Ağırlıklı Karar Matrisi Oluşturma

Adım 2’de elde edilen matristeki her bir matris elemanı karar verici tarafından belirlenen ağırlık değerleri (w_{ij}) ile çarpılır ve aşağıdaki gibi bir V matrisi elde edilir.

Ağırlık hesaplaması Topsis yönteminde dışarıdan müdahalenin olduğu tek yerdir. Bu kısımda farklı yöntemler bulunmaktadır. Bunlar yazarın inisiyatifi-ne bağlıdır. Bu kapsamda literatürde kullanılan yöntemlerden bazıları aşağıda özetlenmiştir;

Yayar ve Baykara (2012) çalışmalarının Topsis yöntemi uygulama kısmında kullanılan ağırlık katsayılarını; her bir değerlendirme kriterine bir önem puanı vermiş ve bunların toplam önem puanları içerisindeki ondalık payını hesaplayarak bulmuştur.

Sakarya ile Aytekin (2013), Özden vd (2012) ve Ömürbek ile Kınay (2013) çalışmalarında ağırlık katsayılarını eşit olarak belirlemiştir.

Ertuğrul ve Karakaşoğlu (2009) çalışmalarında ağırlıkları bulanık AHP yöntemiyle belirlemiştir.

Uyguntürk ve Korkmaz (2012) değerlendirme kriterinin toplamını bütün kriterlerin toplam değerine oranlayarak ağırlıkları belirlemiştir. Bu çalışmada da aynı yöntemle göre ağırlıklar belirlenmiştir.

4.Aşama: İdeal ve Negatif İdeal Çözümlerin Oluşturulması

Topsis yöntemi, her bir değerlendirme kriterinin monoton artan veya azalan bir eğilime sahip olduğunu varsaymaktadır. Bu aşamada maksimum ve minimum çözüm noktalarının belirlenmesinde Adım3’de elde edilen matriste her bir sütunun elemanları içerisinde en büyük ve en küçük değerler alınır.

Bu aşamada ağırlıklı normal değerlere göre pozitif-ideal çözüm (A^+) ve negatif ideal çözüm (A^-) değerleri bulunur. A^+ ve A^- ağırlıklandırılmış normalize edilmiş değerler cinsinden tanımlanır.

İdeal çözümler aşağıdaki eşitlikler kullanılarak hesaplanabilmektedir.

$$A^+ = \{ v_1^+, v_2^+, \dots, v_n^+ \} \text{ (Maksimum değerler)}$$

$$A^- = \{ v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^- \} \text{ (Minimum Değerler)}$$

Burada v_{ij} Adım 3'de elde edilen matrisin her bir elemanını ifade etmektedir. Buna göre her sütunun maksimum değerleri ve minimum değerleri bu aşamada belirlenir.

Adım 5. Ayrım Ölçülerinin Hesaplanması

Bu aşamada her bir karar noktasının maksimum ve negatif çözüm noktalarına sapmaları hesaplanmaktadır. Bu hesaplama Öklit Uzaklık Yaklaşımı'ndan yararlanılarak yapılmaktadır. Buna göre sonuçta, her bir alternatif karar verme birimleri için pozitif ideal ayırım (S^+) ve negatif ideal ayırım (S^-) değerleri belirlenir. Pozitif ideal çözüme uzaklığı ölçmek kullanılan formüller şu şekildedir;

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2}$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$$

Adım 6. İdeal Çözüme Göreli Yakınlık Hesaplanması

Bu adım Topsis yönteminin son adımındır, dolayısıyla sıralama bu adımda elde edilen değerlere göre yapılmaktadır. Burada kullanılan ölçüt, negatif ayırım ölçüsünün toplam ayırım ölçüsü içerisindeki payıdır. Bu işleme ait formül şu şekildedir;

$$C_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+}$$

Bu kısımda elde edilen C_i^+ değeri 0 ile 1 arasındadır. Değerin 0 olması negatif çözüme mutlak yakınlığı, 1 olması pozitif çözüme mutlak yakınlığı göstermektedir. Bu aşamadan sonra alternatif karar noktaları arasında büyüklüklerine göre sıralama yapılır, bu da karar noktalarının önem sıralamasını göstermektedir.

Tüm adımlar sırasıyla gerçekleştirildikten sonra alternatifler negatif ideal noktadan göreceli uzaklıklarına göre büyükten küçüğe doğru sıralanırlar.

Böylece alternatiflerin önem sıraları belirlenmiş olur. Değeri en büyük olan alternatif diğerlerine göre en iyi olan alternatiftir (Ersöz vd., 2011).

TOPSIS YÖNTEMİ İLE TURİZM SEKTÖRLERİNİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Adım 1: Karar Matrisinin (A) Oluşturulması

Karar matrisinin satırlarında üstünlükleri sıralanmak istenen karar noktaları, sütunlarında ise karar vermede kullanılacak değerlendirme faktörleri yer almaktadır. Çalışmada 7 karar noktası (işletmeler) ve 8 değerlendirme faktörü (finansal oranlar) bulunmaktadır. Öncelikle TOPSIS yöntemi için Standart Karar Matrisi oluşturulmuştur. Buna göre çalışmaya konu olan işletmelere ait 2010 yılı karar matrisi Tablo 5'deki gibidir. Örnek teşkil etmesi açısından sadece 2010 yılına ilişkin veriler tabloda gösterilmiş, diğer yıllara ait hesaplamalar Excel'de yapılarak, sonuçlar değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Standart Karar Matrisi

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8
AYCES	0,179	0,039	0,169	34,67	0,193	-0,034	-0,178	0,726
MAALT	2,845	2,007	0,108	15,29	0,329	0,053	0,162	0,290
METUR	0,991	0,021	0,981	1,22	6,441	-5,418	-0,841	0,827
NTTUR	5,111	1,607	0,097	0,63	0,108	0,184	1,699	0,523
PKENT	0,446	0,215	0,599	11,10	1,528	0,084	0,055	0,768
TEKTU	6,872	3,662	0,061	9,05	0,066	8,314	0,125	0,468
UTPYA	1,123	0,012	0,614	1,31	0,472	-0,074	-0,157	0,837

Adım 2: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin (R) Oluşturulması

Aşağıdaki formül yardımıyla standart karar matrisindeki değerler kullanılarak rij değerleri hesaplanmıştır (Tablo 6 da gösterilmiştir).

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}}$$

Tablo 6. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8
AYCES	0,019	0,008	0,128	0,855	0,029	-0,003	-0,093	0,414
MAALT	0,311	0,448	0,082	0,377	0,049	0,005	0,084	0,165
METUR	0,108	0,005	0,741	0,030	0,968	-0,545	-0,437	0,471
NTTUR	0,558	0,358	0,073	0,015	0,016	0,018	0,884	0,298
PKENT	0,049	0,048	0,453	0,274	0,229	0,008	0,028	0,438
TEKTU	0,750	0,817	0,046	0,223	0,010	0,837	0,065	0,267
UTPYA	0,122	0,003	0,464	0,032	0,070	-0,007	-0,081	0,477
TOPLAM	1,917	1,687	1,987	1,806	1,371	0,313	0,450	2,530

Adım 3: Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin (V) Oluşturulması

3. adımda değerlendirme faktörlerine ilişkin ağırlık dereceleri (w_j) belirlenerek, bir önceki adımda hesaplanan normalize edilmiş değerler, (w_j) değerleri ile çarpılarak ağırlıklandırılmış normalize edilmiş değerler bulunmaktadır. Değerlendirme faktörlerine ilişkin ağırlık dereceleri hesaplanırken öncelikle Tablo 5'deki her bir kriterin (CO, LO, SDH vd.) 7 işletmeye ait sütun değerleri toplanmıştır. Daha sonra 8 kritere ilişkin bulunan bu değerler toplanarak toplam kriter değeri (12,061) hesaplanmıştır. Son olarak ise her bir kriterin sütun toplamı, kriterlerin toplam değerine bölünerek ağırlıklar hesaplanmıştır. Buna göre 2010 yılı değerlendirme kriterlerine ilişkin ağırlıklar $w_1 = 0,159$ (1,917/12,061), $w_2 = 0,140$ (1,687/12,061), $w_3 = 0,165$ (1,987/12,061), $w_4 = 0,149$ (1,806/12,061), $w_5 = 0,114$ (1,371/12,061), $w_6 = 0,026$ (0,313/12,061), $w_7 = 0,037$ (0,450/12,061) ve $w_8 = 0,21$ (2,530/12,061) şeklinde hesaplanmıştır. Tablo 7 de sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo 7. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi

2010	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8
AYCES	0,003	0,001	0,021	0,127	0,003	-0,001	-0,003	0,087
MAALT	0,049	0,063	0,014	0,056	0,006	0,001	0,003	0,035
METUR	0,017	0,001	0,122	0,119	0,110	-0,014	-0,016	0,099
NTTUR	0,089	0,050	0,012	0,002	0,002	0,001	0,033	0,063
PKENT	0,008	0,007	0,075	0,041	0,026	0,001	0,001	0,092
TEKTU	0,119	0,114	0,008	0,033	0,001	0,022	0,002	0,056
UTPYA	0,019	0,001	0,077	0,005	0,008	-0,001	-0,003	0,100

Adım 4: İdeal (A+) ve Negatif İdeal (A-) Çözümün Belirlenmesi

Bu adımda, ideal A^+ ve negatif ideal A^- çözüm kümeleri oluşturulmaktadır. A^+ seti için V matrisinin her bir sütunundaki en büyük değer, A^- seti için V matrisinin her bir sütunundaki en küçük değer seçilmiş ve kümeler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

$$A^+ = \{ 0,119; 0,114; 0,122; 0,127; 0,110; 0,022; 0,033; 0,100 \}$$

$$A^- = \{ 0,003; 0,001; 0,008; 0,002; 0,001; -0,014; -0,016; 0,035 \}$$

Adım 5: Alternatifler Arasındaki Mesafe Ölçülerinin Hesaplanması

Her alternatifin pozitif ideal çözümden olan mesafesi (S^+) ve negatif ideal çözümden olan mesafesi

(S^-) aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

$$S^+ = \{ 0,223; 0,202; 0,205; 0,215; 0,206; 0,192; 0,229 \}$$

$$S^- = \{ 0,138; 0,098; 0,171; 0,115; 0,102; 0,172; 0,098 \}$$

Adım 6: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

Her bir karar noktasının ideal çözüme göreli yakınlığı (C) hesaplanmıştır ve tablo 8 de gösterilmiştir.

Tablo 8: İdeal Çözüme Göreli Yakınlık Değerleri

İŞLETMELER	2010 Yılı C Değeri	Sıralama
AYCES	0,382	3
MAALT	0,327	6
METUR	0,455	2
NTTUR	0,348	4
PKENT	0,331	5
TEKTU	0,473	1
UTPYA	0,300	7

İdeal çözüme göreli yakınlık değerlerine bakıldığında turizm sektöründe en iyi performansı (0,473) TEKTU kodlu Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi Ve Yatırımlar Anonim Şirketi gösterdiği görülmektedir. İkinci sırada ise 0,455’lik bir performans derecesiyle Metemtur Otelcilik ve Turizm İşletmeleri Anonim Şirketi gelmektedir. Son sırada ise; 0,300’lük bir performans ile Utopya Turizm İnşaat İşletmecilik Ticaret Anonim Şirketi gelmektedir.

BULGULAR

Analiz kapsamına alınan 7 işletme için hesaplanan finansal oranlar 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yılları için ayrı ayrı olmak üzere işletmelerin finansal performanslarının belirlenmesinde kullanılmıştır. Hesaplanan finansal oranlar TOPSIS yöntemi aracılığıyla genel işletme performansını gösteren tek bir puana çevrilmiştir. Tablo 9’da turizm sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin TOPSIS yöntemine göre hesaplanan C^+ değerleri ve sıralamaları gösterilmiştir. Daha sonra işletmelerin sıralaması yapılarak, performans derecelendirme işlemi tamamlanmıştır.

Tablo 9: Turizm İşletmelerinin C⁺ Puanları ve Sıralamaları (2010-2014)

İşletmeler	2010		2011		2012		2013		2014	
	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra
AYCES	0,382	3	0,264	5	0,355	4	0,233	6	0,242	7
MAALT	0,327	6	0,498	2	0,464	1	0,500	1	0,486	1
METUR	0,455	2	0,451	3	0,455	2	0,440	2	0,391	3
NTTUR	0,348	4	0,220	7	0,340	5	0,212	7	0,345	4
PKENT	0,331	5	0,321	4	0,303	6	0,376	3	0,440	2
TEKTU	0,473	1	0,525	1	0,376	3	0,245	5	0,246	6
UTPYA	0,300	7	0,262	6	0,282	7	0,287	4	0,330	5

Değerlendirme sonuçlarına göre 2010 yılında en iyi performans gösteren ilk üç işletme; TEKTU, METUR ve AYCES, 2011 yılı en iyi performans gösteren ilk üç işletme; TEKTU, MAALT ve METUR, 2012 yılı en iyi performans gösteren ilk üç işletme MAALT, METUR, ve TEKTU, 2013 yılı en iyi performans gösteren ilk üç işletme MAALT, METUR ve PKENT, ve 2014 yılı en iyi performans gösteren ilk üç işletme MAALT, PKENT ve METUR olduğu Tablo 10'dan görülmektedir.

Tablo 10: Yıllar İtibariyle Performans Sıralaması

SIRALAMA	2010	2011	2012	2013	2014
1	TEKTU	TEKTU	MAALT	MAALT	MAALT
2	METUR	MAALT	METUR	METUR	PKENT
3	AYCES	METUR	TEKTU	PKENT	METUR
4	NTTUR	PKENT	AYCES	UTPYA	NTTUR
5	PKENT	AYCES	NTTUR	TEKTU	UTPYA
6	MAALT	UTPYA	PKENT	AYCES	TEKTU
7	UTPYA	NTTUR	UTPYA	NTTUR	AYCES

Tablo 10'daki performans sıralamaları incelendiğinde; ilk yıl alt sıralarda olan MAALT işletmesinin, 2011 yılında 2. sıra ve sonraki yıllarda ilk sırayı aldığı görülmektedir. TEKTU işletmesinin 2010 ve 2011 yıllarında ilk sırayı aldığı görülürken, sonraki yıllarda düşüş eğiliminde olduğu, METUR işletmesinin tüm dönemlerde ilk üçte yer aldığı, ilk dönem 3. sırada yer alan AYCES işletmesinin sonraki yıllarda son üçte performans sergilediği, 2010 yılında son üç içerisinde yer alarak kötü bir performans sergileyen PKENT işletmesinin sonraki yıllarda istikrarlı yükselişle son iki yılda ilk üçte yer alarak iyi performans sergilediği UTPYA işletmesinin genel performansını kötü olduğu ve son olarak NTTUR işletmesinin genel performans değerlemesinde istikrarsız bir görünüm sergilediği söylenebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İşletmelerin performanslarının değerlendirilmesi büyüme ve süreklilik amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için önemlidir. TOPSİS yöntemi performans değerlendirme kriterlerinden birisi olup, rakip işletmelerle performans değerlendirilmesinde anlamlı veriler sağlamaktadır. Çalışmada Turizm işletmelerinin muhasebe bilgi sistemleri aracılığı ile üretilen bilgilerden olan finansal tablolardan elde edilen oranlar, TOPSİS yönteminde genel performans oranına indirgenerek performans karşılaştırmasına imkan sağlamıştır. Çalışmaya dahil edilen turizm işletmeleri likidite göstergesi, kaldıraç göstergesi, kârlılık göstergesi ve faaliyet göstergesindeki belirli oranlara göre değerlendirilmiştir.

Turizm işletmeleri, yatırım maliyetlerinin yüksek olduğu ve dolayısıyla yatırım geri ödeme sürelerinin uzun olduğu sektörlerden biridir. Sektörde yatırım karlılığı açısından, finansal performansın ölçülmesi önemlidir. Bu çalışmada BİST’te işlem gören 7 işletmeye ait 2010-2014 dönemi finansal tablolarından alınan oranlar kullanılarak, işletmelerin yıllar itibarıyla bir birlerine göre performans değerlendirmeleri TOPSİS yöntemiyle elde edilen katsayı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. İşletmelerin göstermiş oldukları performanslardaki değişikliklerin nedenleri, ayrıntılı finansal analiz yardımıyla ortaya çıkartılabilir.

İşletmelerin performans değerlendirilmelerinde, finansal oranlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Finansal analizde kullanılan tekniklerden birisi olan oran analizi, işletmelerin dönemsel, dönemler arası ve işletmeler arası performans değerlendirilmesinde önemli bir kriterdir. Ancak oran analiziyle yapılan değerlendirme işleminde, her oran ayrı ayrı kullanılmakta iken, TOPSİS yöntemi aracılığıyla, birden fazla oran bir arada değerlendirilmiş, performans değerlendirme ölçüsü tek bir katsayıya indirgenerek, işletmeler arası genel sıralamalar yapılmıştır. Bu bağlamda, finansal oranların TOPSİS yönteminde veri olarak kullanılması ile, bir çok sektörde olduğu gibi Turizm sektöründeki işletmelerin performans değerlendirilmesinde kullanılabileceği çalışmada gösterilmiştir.

TOPSİS yöntemi, işletme performanslarını etkileyen çok sayıda değişkeni bir araya getirerek genel bir performans değeri sunarak, performans ölçüm etkinliğinin artmasına katkı sağlamaktadır. Performans değerlendirme sonuçları, sektörde yatırım yapmak isteyen yatırımcılar açısından doğru ve güvenilir bilgiler sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar, M. (2003). "Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 21-37.
- Akal, Z. (2005). *İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi; Çok Yönlü Performans Göstergeleri*, 6.Baskı, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Akbulut, R. ve Rençber, Ö.F. (2015). BİST'te İmalat Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performansları Üzerine Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 65, 118-136.
- Aydeniz, A. S. (2009). Makroekonomik Göstergelerin Firmaların Finansal Performans Ölçütleri Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: İMKB'ye Kote Gıda ve İçecek Şirketleri Üzerine Bir Uygulama, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 263-277.
- Bakırcı, F., Shiraz, S.S. ve Sattary, A. (2014). BİST'da Demir, Çelik Metal Ana Sanayii Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performans Analizi: VZA Süper Etkinlik ve TOPSIS Uygulaması, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 14(1), 19.
- Coşkun, A. (2007). *Stratejik Performans Yönetimi ve Performans Karnesi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Çabuk, A. ve Lazol, İ. (2009), *Mali Tablolar Analizi*, 8.Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Demireli, E. (2010), "TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Sistemi: Türkiye'deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), 101-112.
- Dumanoğlu, S. ve Ergül, N. (2010), İMKB'de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 48, 101-111.
- Ecer, F., Ulutağay, G. ve Nasiboglu, E. (2011). Does Foreign Ownership Affect Financial Performance? An Industrial Approach, *Middle Eastern Finance and Economics*, 14: 152-166.
- Ege, İ., Topaloğlu E., E. ve Özyamanoğlu, M. (2013). Finansal Performans İle Kurumsal Yönetim Notları Arasındaki İlişki: BİST Üzerine Bir Uygulama, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 100-117.

- Eleren, A. ve M. Karagul, (2008). “1986-2006 Türkiye Ekonomisinin Performans Değerlendirmesi”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(1), 1-14.
- Erdil, O. ve Kalkan, A. (2005). Kobilere Sağlanan Desteklerin Kobilerin Performanslarına Etkisi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 103-122.
- Ergül, N. (2010). *İMKB’de İşlem Gören Enerji Şirketlerinin Mali Performanslarının TOPSIS Yöntemi ile Analizi*, 1.Baskı, İstanbul: Beta Basım.
- Ersöz, F., Kabak, M. ve Yılmaz, Z. (2011). Lisansüstü Öğreniminde Ders Seçimine Yönelik Bir Model Önerisi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 13(2), 227-249.
- Ertuğrul, İ. ve Karakaşoğlu, N.(2009). *Performance Evaluation Of Turkish Cement Firms With Fuzzy Analytic Hierarchy Process And TOPSIS Methods*, *Expert Systems with Applications*, 36(1), 702-715.
- Hitchner, J. R. (2003). *Financial Valuation Applications and Models*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Kabakçı, Y. (2008). Sermaye Yapısı ile Şirket Performansı Arasındaki İlişki: Gıda Sektöründe Bir Uygulama, *Ege Akademik Bakış*, 8 (1): 167-182.
- Kaya, A. ve Gülhan, Ü. (2010). Küresel Finansal Krizin İşletmelerin Etkinlik ve Performans Düzeylerine Etkileri:2008 Finansal Kriz Örneği. *İstanbul Üniversitesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 11, 61-89.
- Oral, S. ve Kurgun, O.A. (1997). *Otel İşletmeciliği ve Otel İşletmelerinde Verimlilik Analizleri*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Ömürbek, N. ve Mercan Y. (2014). İmalat Alt Sektörlerinin Finansal Performanslarının TOPSIS ve ELECTRE Yöntemleri İle Değerlendirilmesi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 237-266.
- Ömürbek, V. ve Kınay, B. (2013). Havayolu Taşımacılığı Sektöründe Topsis Yöntemiyle Finansal Performans Değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(3) ,343-363.
- Özcan, M. (2012). *AHP ve TOPSIS Yöntemlerinin Personel Seçimi Sürecindeki Etkililiğinin Karşılaştırılması: Bir Üretim İşletmesinde Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Özden, Ü., Başar, Ö., D. ve Kalkan, S.B. (2012). İMKB’de İşlem Gören Çimento Sektöründeki Şirketlerin Finansal Performanslarının Vikor Yöntemi İle Sıralanması. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 23-44.

- Sakarya, Ş.ve Aytekin, S. (2013). İMKB'de İşlem Gören Mevduat Bankalarının Performansları İle Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin Ölçülmesi: Promethee Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Bir Uygulama. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 99- 109.
- Saldanlı, A. ve Sırma, İ. (2014). Topsis Yönteminin Finansal Performans Göstergesi Olarak Kullanılabilirliği, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(41).ss.185-202.
- Uyguntürk, H. ve Korkmaz, T. (2012). Finansal Performansın Topsis Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 95-115.
- www.kap.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.06.2015
- www.borsaistanbul.com, Erişim Tarihi: 15.06.2015
- Yayar R. ve Baykara H.V. (2012). TOPSIS Yöntemi ile Katılım Bankalarının Etkinliği ve Verimliliği Üzerine Bir Uygulama, *Business and Economics Research Journal*, 3(4), 21-42.
- Yurdakul, M. ve Y.T, İç (2003). "Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü ve Analizine Yönelik TOPSIS Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma", *Gazi Uni. Muh. Mim. Fak. Dergisi*, 18(1), 1-18.
- Yükçü, S. ve Atağan, G. (2010), "TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerleme", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 45, 55-66.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE VE ÇEVRE EĞİTİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ (ORDU ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)¹

Opinions of Pre-Service Teachers About
Environment and Environmental Education
Ordu University Sample)

Talip ÖZTÜRK*

Filiz Zayımoğlu ÖZTÜRK**

Özet: Çevre eğitimi almış bilinçli bireylerin yetiştirilmesindeki en büyük katkı hiç şüphesiz okullarımızda etkili vatandaşlar yetiştiren öğretmenlerindir. Ülkemizin öğretmen yetiştirme programlarında çevre eğitiminin amaçları; öğretmenlerin çevre bütünlüğü ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki karmaşık ilişkileri anlamalarını sağlamak; yerel, ulusal, bölgesel ve küresel seviyede ekonomik büyüme programlarının doğuracağı çevre sorunlarını tanımlarına yardımcı olmak; öğretmenlere, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için aktif çalışmaya sevk edecek sorumluluk duygusu ve değer yargılarını aşılacak; öğretmenlerin çevre eğitimi yeterli bir şekilde yürütebilmeleri için çevre ve sosyo-kültürel kalkınma sonucu ortaya çıkan sorunlar ve çözümleri hakkında yeterli bilgiyle donatmak şeklinde belirtmektedir. Bu çalışma öğretmen adaylarının ulusal ve küresel çaptaki çevre sorunları ile ilgili olarak öğretmen adaylarının farkındalıkları, çevre bilincini geliştirmek için kullanabilecekleri etkinliklere ve bu sorunların çözümüne yönelik görüşlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma aynı zamanda öğretmen adaylarının sosyal ve akademik duyarlılıklarının cinsiyetlerine ve öğrenim gördükleri bölümlere göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek üzerinde durmaktadır. Çalışmanın örneklemini 2013-2014 eğitim yılı bahar yarıyılında Ordu üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan 134 kişilik birinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Veriler anket yoluyla toplanmıştır. Bu çalışmada kullanılan ölçek, Karadayı (2005) tarafından geliştirilmiş, İbiş (2009) tarafından son şekli verilmiş olup, anketin güvenilir olduğu anlamına gelen Alfa güvenilirlik katsayısı 0,96 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada

1 Bu çalışma, 11-14 Eylül 2014 tarihlerinde St. Petersburg / Rusya'da gerçekleştirilen "5th European Conference on Social and Behavioral Sciences" da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,
e-posta: talipozturk@odu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,
e-posta: filizzayimogluozturk@odu.edu.tr.

elde edilen veriler yüzde ve frekans tablolarının yanında bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir. Bu çalışmada elde edilen bulgular uygulama sonucuna yönelik analizleri içermektedir. Alt problemlere göre başlıklandırılmış bulgular beş aşamada sunulmuştur. Öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimine yönelik görüşleri akademik ve sosyal duyarlılık başlıkları altında incelenmiş, cinsiyet ve öğrenim görülen anabilim dalı değişkenlerine göre incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında ulaşılan sonuçlarına göre katılımcıların; dünyadaki ve Türkiye'deki en önemli çevre sorunu olarak doğal kaynakların aşırı kullanımını gördükleri, Çevre ile ilgili sorunların çözümünde en etkili grup olarak çevre kuruluşlarını gördükleri söylenebilir. Katılımcıların çevre konusunda, toplumun bilinçlendirmesinde en çok katkının TV ve radyolar aracılığıyla sağlandığını düşündükleri görülmüştür. Araştırma verileri ışığında sosyal ve akademik duyarlılık alt boyutuna ilişkin katılımcı görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı, fakat anabilim dalı değişkenine göre bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Öğretmen Adayları, Çevre Eğitimi, Çevre Sorunları.

Abstract: Largest contribution undoubtedly belongs to the teachers in nurturing environment conscious individuals in our schools. The objectives of environmental education in teacher education programs in our country are; to ensure the environmental integrity of the teacher to understand the complex relationships between sustainable development; to help them recognize the environmental issues at the global level in local, national, regional levels; to equip teachers with sufficient information, to instill a sense of responsibility for environmental protection and to engage actively work for the improvement and value judgments; to train teachers in order to perform adequately the environmental education about the environment and socio-cultural development based problems and solutions. This study aimed at the determination of the awareness and sensitivity of the pre-service teachers about the national and global environmental problems, the activities they can use for the promotion of environmental consciousness and their opinions for the solution of these problems. This study also dwelled upon to find out whether social and academic sensitivities of pre-service teachers vary according to their gender and academic departments. The sample of this study was constituted by 134 pre-service teachers studying in the first year in Faculty of Education, Ordu University in 2013–2014 academic year spring term. The data were collected by questionnaires. The scale used in the study was developed by Karadayı (2005) and adapted to its latest form by İbiş (2009) and Cronbach alpha reliability coefficient was calculated to be 0,96, which means the scale was reliable. The data gathered in this study will be evaluated by the use of frequency and percentage tables, independent samples t- test, and One-Way Anova analyses. The findings obtained in this study include the analysis of the application results. According to the sub-problems, findings are titled and presented in five stages. Teachers' views on the environment and the training of candidates examined

under the title of academic and social sensitivity, and gender and education variables were analyzed according to the department. According to the findings obtained from the study participants results which are achieved by the light the findings; the teacher candidates see the excessive use of natural resources as the most important environmental problem in Turkey and the world, and they said they see environmental organizations as the most effective environmental groups in solving these problems. It was seen that most valuable contributions provided through the TV and radios in order to raise awareness in the community thought. It was also concluded that there is no significant difference between the opinions of the participants in terms of and "education field" dimension but there is a significant difference in terms of "gender" dimension related to social and academic sensitivity.

Key Words: Pre-Service Teachers, Environmental Education, Environmental Problems.

GİRİŞ

Günümüzde yaşanan teknolojik ilerlemeler ve insanların bitmek bilmeyen ihtiyaçlarını karşılamak için yaşanan değişimler beraberinde insanın içinde yaşadığı çevreyi etkilemesine ve değiştirmesine neden olmaktadır. Tüm bu değişimlerle birlikte son yıllarda çevrenin miras değil gelecek nesillere aktarmak için bir emanet olduğu anlayışının oluşmasıyla birlikte çevrenin doğru kullanılması küresel bir sorun olarak önem kazanmıştır.

Çevre sorunlarının; insanoğlunun yaşamını sürdürdüğü çevreyi daha fazla kazanmak amacıyla sürekli sömürmesinden, bireysel çıkarlarını toplumun ortak çıkar ve değerlerinden daha üstün tutmasından kaynaklandığı bilinmektedir (Geray, 1995). Bu tür bir küresel sorunla mücadele etmek ancak çevre eğitimi almış ve çevre bilinci gelişmiş bireylerle mümkün olacaktır. Bu bağlamda çevre bilinci, doğal çevreyi koruma ve kullanma ile ilgili duyarlılığı geliştirmek (Başal, 2003) olarak ifade edilirken, çevre eğitimi ise çevreyle ilgili konularda bilinçli ve mevcut çevresel problemlerin çözümüne katkı sağlayacak ve yeni problemlerin oluşumunu engelleyecek bilgi, beceri, tutum, güdü, kişisel ve toplumsal görev ve sorumluluklara sahip bir dünya nüfusu geliştirme amacı olan yaşam boyu süren disiplinler arası bir yaklaşımdır şeklinde ifade edilmektedir (Moseley, 2000).

Toplumu oluşturan bütün bireylerde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması, bireylerin sürece aktif katılımları ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif olarak katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alma olarak tanımlanan çevre eğitiminin temel amacı; dünyanın karşı karşıya

bulunduğu çevresel sorunlardan haberdar olan ve bu sorunların nasıl çözülebileceğini bilen çevre okuryazarı bireyler yetiştirmektir. Bu sayede bireylerin çevre bilinci geliştirilerek, çevreye olan duyarlılıklarını artırmak ve yaşanabilir bir çevrenin sürdürülebilmesine olumlu katkılar sağlamaktır (Hungerford ve Peyton, 1976; Roth, 1992; Hsu, 2004).

Çevre eğitimi almış bilinçli bireylerin yetiştirilmesindeki en büyük katkı hiç şüphesiz okullarımızda etkili vatandaşlar yetiştiren öğretmenlerindir. Ülkemizin öğretmen yetiştirme programlarında çevre eğitiminin amaçları; öğretmenlerin çevre bütünlüğü ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki karmaşık ilişkileri anlamalarını sağlamak; yerel, ulusal, bölgesel ve küresel seviyede ekonomik büyüme programlarının doğuracağı çevre sorunlarını tanımalarına yardımcı olmak; öğretmenlere, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için aktif çalışmaya sevk edecek sorumluluk duygusu ve değer yargılarını aşılacak; öğretmenlerin çevre eğitimi yeterli bir şekilde yürütebilmeleri için çevre ve sosyo-kültürel kalkınma sonucu ortaya çıkan sorunlar ve çözümleri hakkında yeterli bilgiyle donatmak; yeni içerik ve yöntem uygulamaları için özgüven sağlamak; her grup ve insan için örgün ve yaygın çevre eğitiminin gereğini kavratmak şeklinde belirtmektedir (Özdemir, 2003).

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimi ile ilgili görüşlerini belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar sorgulanmıştır:

1. Öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimi ile ilgili görüşleri nasıldır?
2. Öğretmen adaylarının ölçeğin “sosyal duyarlık” alt boyutu ile ilgili görüşleri nasıldır?
3. Öğretmen adaylarının ölçeğin “akademik duyarlık” alt boyutu ile ilgili görüşleri nasıldır?
4. 4.1. Öğretmen adaylarının “çevre sorunları ve çevre eğitimi anketi”nin sosyal duyarlık alt boyutu ile ilgili görüşleri, cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- 4.2. Öğretmen adaylarının “çevre sorunları ve çevre eğitimi anketi”nin akademik duyarlık alt boyutu ile ilgili görüşleri, cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
5. 5.1. Öğretmen adaylarının “çevre sorunları ve çevre eğitimi anketi”nin sosyal duyarlık alt boyutu ile ilgili görüşleri, öğrenim görülen anabilim dalına göre farklılaşmakta mıdır?

5.2. Öğretmen adaylarının “çevre sorunları ve çevre eğitimi anketi”-nin akademik duyarlık alt boyutu ile ilgili görüşleri, öğrenim görülen anabilim dalına göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Bu çalışmada, ilköğretim bölümü öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimiyle ilgili görüşleri ile sosyal ve akademik duyarlılıklarını tespit etmek amacıyla literatürde “Descriptive Method” veya “Survey Research” olarak yer alan betimsel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2009). Araştırmanın çalışma grubunu, 2013–2014 öğretim yılı bahar yarıyılında Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde öğrenim gören 134 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcılar seçkisiz örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Katılımcıların kişisel bilgileri tablo 1’de ayrıntılı olarak verilmiştir

Tablo 1: Katılımcıların Kişisel Bilgileri

Kişisel Bilgiler	f	%	
Cinsiyet	Kadın	93	69,4
	Erkek	41	30,6
Anabilim Dalı	Sınıf Öğretmenliği	31	23,1
	İlk. Matematik Öğretmenliği	51	38,1
	Okulöncesi Öğretmenliği	52	38,8
Toplam	134	100	

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların 93’ünün kadın (%69,4), 41’inin erkek (% 30,6), 31’inin sınıf öğretmenliği (% 23,1), 52’sinin okulöncesi öğretmenliği (% 38,8) ve 51’inin ilköğretim matematik öğretmenliği (%38,1) öğrencisi olduğu görülmektedir. Katılımcıların tamamı birinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri “Çevre Sorunları ve Çevre Eğitimi Anketi (İbiş, 2009)” adlı ölçek kullanılarak toplanmıştır. Bu çalışmada kullanılan ölçek ilk olarak Karadayı (2005) tarafından geliştirilmiş, daha sonra ise İbiş (2009) tarafından biyoloji öğretmen adaylarına uygulanmak üzere üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Örneğin anketin maddelerinin güvenilirliği için pilot uygulama yapılmış ve uygulama sonucunda bir soru anketten çıkarılmıştır. İbiş (2009) tarafından yapılan pilot çalışma sonuçlarına göre anketin güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha değeri 0,81 bulunmuştur. Bu değerler bir ölçeğin güvenilirlik değeri açısından yeterli olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada yapılan uygulamada elde edilen güvenilirlik katsayısı ise 0,61’dir. Bu değer 0.60 - 0.80 arasında olması ölçeğin oldukça güvenilir bir ölçek olduğu anlamına gelmektedir. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde SPSS programı yardımı ile yüzde,

frekans, aritmetik ortalama, t-testi ve ANOVA kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sosyal ve akademik duyarlılıklarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin tespiti için bağımsız gruplar t-testi gerçekleştirilmiştir. Yine öğretmen adaylarının sosyal ve akademik duyarlılıklarının öğrenim gördükleri bölümlere göre farklılık gösterip göstermediğinin tespiti için de bağımsız örneklem için tek faktörlü varyans analizinden (One-Way Anova) yararlanılmıştır. Bu farkın hangi sınıflar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla da LSD testi yapılmıştır. Bütün değerlendirmelerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak belirlenmiştir. Verilerin katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan t-testinden önce varyansların homojenliği için Levene testi yapılmış ve ölçeğin hem sosyal duyarlılık (,042) hem de akademik duyarlılık (,002) alt bölümlerinde elde edilen değerler, t-testinin yapılmasının olanaklı olduğunu göstermiştir.

BULGULAR

Bu bölümde alt problemler doğrultusunda sırasıyla katılımcıların çevre ve çevre eğitimi ile ilgili görüşleri genel olarak değerlendirilmiştir. Daha sonra bu görüşler çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın problem cümlesi doğrultusunda yanıtlanması gereken sorulardan birincisi, 'Öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimi ile ilgili görüşleri nasıldır?' sorusudur. Bu amaç doğrultusunda, ölçekten elde edilen puanların yüzdeleri (%) ve frekans (f) değerleri tablolar şeklinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların "Sizce Dünyadaki En Önemli Çevre Sorunu Hangisidir?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	f	%
Doğal kaynakların aşırı kullanımı	32	23,8
Enerji sorunu	1	,7
Hava kirliliği	19	14,2
İklim değişikliği	22	16,4
Kentleşme	12	9,0
Nüfus artışı	10	7,5
Radyoaktif kirlilik	29	21,6
Su kirliliği	6	4,5
Diğer (Irkcılık, Plansız yerleşim ve göç, Küresel ısınma)	3	2,2
Toplam	134	100

Tablo 2 incelendiğinde sırasıyla katılımcıların %23,8'inin dünyadaki en önemli çevre sorunu olarak doğal kaynakların aşırı kullanımını, %21,6'sının

'radyoaktif kirlilik' ve %16,4'ünün ise iklim değişikliği' görüşü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların belirttikleri diğer çevre sorunlarının ise 'ırkçılık, plansız yerleşim ve göç, küresel ısınma' şeklinde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların "Sizce Türkiye'deki En Önemli Çevre Sorunu Hangisidir?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	f	%
Doğal kaynakların aşırı kullanımı	36	26,9
Enerji sorunu	6	4,5
Hava kirliliği	34	25,4
İklim değişikliği	18	13,4
Radyoaktif kirlilik	6	4,5
Su kirliliği	14	10,4
Ormanların azalması	17	12,6
Diğer (Bilinçsizlik, Nüfus Artışı, Çarpık Kentleşme)	3	2,2
Toplam	134	100

Tablo 3 incelendiğinde sırasıyla katılımcıların %26,9'unun Türkiye'deki en önemli çevre sorunu olarak doğal kaynakların aşırı kullanımını, %25,4'ünün 'hava kirliliği' ve %13,4'ünün ise 'iklim değişikliği' görüşü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların belirttikleri diğer çevre sorunlarının ise 'bilinçsizlik, nüfus artışı, çarpık kentleşme' şeklinde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların "Çevre İle İlgili Sorunların Çözümüne İlişkin En Etkili Grup Hangisidir?" Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	f	%
Devlet adamları	26	19,4
Yöneticiler	11	8,2
Eğitmciler	39	29,1
Öğrenciler	13	9,7
Çevre kuruluşları	42	31,3
Diğer (Bütün İnsanlar, Herkes)	3	2,2
Toplam	134	100,0

Tablo 4 incelendiğinde sırasıyla katılımcıların %31,3'ünün çevre sorunlarının çözümünde en etkili grup olarak çevre kuruluşlarını, %29,1'inin eğitimcileri ve %19,4'ünün ise 'devlet adamları' görüşü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların belirttikleri diğer grupların ise 'bütün insanlar ve herkes' şeklinde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların “Sizce İnsanların Çevre Konusunda Bilinçlenmelerine En Çok Hangisi Katkıda Bulunmaktadır ?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	f	%
Gazete ve Dergiler	8	5,9
TV ve Radyolar	66	49,3
Okullar	35	26,1
Çevre Kuruluşları	17	12,7
Belediyeler	4	3,0
Çevre ve Orman Bakanlığı	4	3,0
Diğer (.....)	-	-
Toplam	134	100

Tablo 5 incelendiğinde sırasıyla katılımcıların %49,3’ünün çevre konusunda insanları bilinçlendirmede en çok katkıyı ‘TV ve Radyo’, %26,1’inin ‘okullar’ ve %12,7’sinin ise ‘çevre kuruluşları’nın sağladığı görüşü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların diğer maddesiyle ilgili görüş belirtmedikleri dikkat çekmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların “Aşağıdaki Görüşlerden Hangisini Kendinize Yakın Hissediyorsunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	f	%
Çevreyi tahrip etme ve ekolojik dengeyi bozma pahasına ekonomik gelişme hızla devam etmelidir.	5	3,7
Ekonomik yaptırımlar ile teknolojik ve ekonomik gelişme arasında dengeler kurularak yaşanabilir bir dünya modelinin oluşturulması gereklidir.	111	82,8
Çevre ve doğal dengeyi koruyabilmek için ekonomik ve teknolojik gelişmenin sınırlandırılması gereklidir.	18	13,4
Toplam	134	100

Tablo 6 incelendiğinde sırasıyla katılımcıların %82,8’inin çevre konusunda kendilerine en yakın buldukları ifade olarak ‘Ekonomik yaptırımlar ile teknolojik ve ekonomik gelişme arasında dengeler kurularak yaşanabilir bir dünya modelinin oluşturulması gereklidir.’ görüşü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların “Sizce Çevre Konularının Öğretilmesinin Amacı Aşağıdakilerden Hangisidir?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	f	%
Öğrencileri çevre korumada aktif olmaları için yüreklendirmesi	56	41,8
Öğrencilere okulda öğrendiklerinin günlük yaşamla ilgili olduğunu göstermesi	18	13,4
Öğrencilerin günümüz sorunlarını anlamalarına yardım etmesi	23	17,2
Bilmeleri gereken bir şey olması	15	11,2
Problem çözme ve karar verme becerilerini öğretmek için iyi bir yöntem olması	10	7,5
Çevre konularının ilgi çekici olması ve öğrencilerde dikkat uyandırması	9	6,7
Başka bir neden (Dünyada yalnız değiliz, Eğitimle çevre bilinci geliştirmek, Sorunların farkına varılıp düzeltilmesi)	3	2,2
Toplam	134	100

Tablo 7 incelendiğinde sırasıyla katılımcıların %41,8’inin çevre konularının öğretimindeki amacın ‘Öğrencileri çevre korumada aktif olmaları için yüreklendirmek’, %17,2’sinin ‘Öğrencilerin günümüz sorunlarını anlamalarına yardım etmek’ ve %13,4’ünün ise ‘Öğrencilere okulda öğrendiklerinin günlük yaşamla ilgili olduğunu göstermek’ üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların “Sizce Çevre Eğitimi Hangi Öğretim Kademesinde Verilmeye Başlanmalıdır?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	f	%
Okul öncesi eğitim kademesinde	113	84,3
İlköğretim kademesinde	20	14,9
Ortaöğretim kademesinde	-	-
Yüksek öğretimde	-	-
Yaygın eğitimde	1	,7
Toplam	134	100,0

Tablo 8 incelendiğinde sırasıyla katılımcıların %84,3’ünün okullarımızda çevre eğitime okul öncesi eğitim kademesinde ve %14,9’u ise ilköğretim kademesinde başlanmalı şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir.

Tablo 9: Katılımcıların “Öğretmenliğe Başladığınızda Derslerinizde “Çevre Eğitimi” Kazandırmak Amacıyla Aşağıdaki Metotlardan Hangilerini Kullanmayı Tercih Ederdiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

	f	%
Çevre konuları ile ilgili başlıkları içeren kitap, yazı, tv ve radyo programlarının tartışılması	41	18,5
El becerilerine dayalı faaliyetler	28	12,6
Bağımsız ya da grup araştırma projeleri	38	17,1
Arazi gezileri	77	34,7
Sivil hareket faaliyetleri	32	14,4
Diğer		
• Kirli bir ortamda 1 hafta yaşatırım		
• Deney yaptırırım		
• Aşırı kirlenmiş bir ortama götürüp temizletirdim	6	2,7
• Slogan hazırlatırım		
• Yerinde öğretirim		
• Yaşayarak öğrenmesini sağlarım		
Toplam	222	100,0

Tablo 9 incelendiğinde sırasıyla katılımcıların %34,7’sinin öğretmen olduklarında derslerinde çevre eğitimi kazandırmak için uygulayacakları metot olarak arazi gezilerini, %18,5’inin çevre konuları ile ilgili başlıkları içeren kitap, yazı, tv ve radyo programlarını tartışarak ve %17,1’inin ise araştırma projeleri şeklinde görüş bildirdikleri görülmektedir. Katılımcıların belirttikleri diğer metotlar ise ‘kirli bir ortamda 1 hafta yaşama, deney yapma, aşırı kirlenmiş bir ortamda temizlik yapma vb.’ şeklinde olduğu dikkat çekmektedir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın problem cümlesi doğrultusunda yanıtlanması gereken sorulardan ikincisi, ‘Öğretmen adaylarının ölçeğin “sosyal duyarlık” alt boyutu ile ilgili görüşleri nasıldır? sorusudur. Bu amaç doğrultusunda, ölçekten elde edilen puanların yüzdeleri (%) ve frekans (f) değerleri tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Katılımcıların Ölçeğin “Sosyal Duyarlık” Alt Boyutu İle İlgili Verdikleri Cevaplar

Sosyal Duyarlık	Hiç bir zaman	Nadiren	Ara Sıra	Genellikle	Her zaman
	%	%	%	%	%
TV ve radyolarda çevre, çevre sorunları ve doğa ile ilgili programları takip ederim.	4,5	14,2	50,7	28,4	2,2
Basın ve gazetelerde çıkan çevre, çevre sorunları ve doğa ile ilgili haberleri dikkatli bir şekilde okurum.	3,0	13,4	38,1	37,3	8,2
Alışverişlerimde çevre ile dost ürünleri almaya özen gösteririm.	6,7	23,9	35,1	28,4	6,0
Öğretmenliğe başladığımda okulumda çevre ile ilgili faaliyetleri yürütmekte görev almak isterim.	,7	3,7	10,4	24,6	60,4
Çevreyi korumak amacıyla herhangi bir çevreci grubun çalışmalarına katılırım.	9,0	23,1	23,1	20,9	23,9
Çevre ile ilgili süreli yayınları takip ederim.	20,9	31,3	38,1	9,0	,7
Çevre eğitimi ile ilgili seminer, konferans vb. etkinliklere katılırım.	20,9	28,4	28,4	17,2	5,2
Öğretmenliğe başladığımda öğrencilerimi, çevre ile ilgili araştırma ve projelere yönlendiririm.	-	3,7	7,5	38,1	50,7
Öğretmenliğe başladığımda derslerimde doğal çevrenin yanı sıra günlük hayatın vazgeçilmez bir bölümü olan yapay çevre, kamuya açık alanlar vb. konuları derslerimde işlerim.	2,2	1,5	23,9	32,1	40,3

Tablo 10’da yer alan sosyal duyarlılık alt boyutuna ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların %60,4’ünün ‘Öğretmenliğe başladığımda okulumda çevre ile ilgili faaliyetleri yürütmekte görev almak isterim’; %50,7’sinin ‘Öğretmenliğe başladığımda öğrencilerimi, çevre ile ilgili araştırma ve projelere yönlendiririm’ ve %40,3’ünün ise ‘Öğretmenliğe başladığımda derslerimde doğal çevrenin yanı sıra günlük hayatın vazgeçilmez bir bölümü olan yapay çevre, kamuya açık alanlar vb. konuları derslerimde işlerim.’ şeklinde görüş bildirdikleri görülmektedir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın problem cümlesi doğrultusunda yanıtlanması gereken sorulardan üçüncüsü, 'Öğretmen adaylarının ölçeğin "akademik duyarlık" alt boyutu ile ilgili görüşleri nasıldır?' sorusudur. Bu amaç doğrultusunda, ölçekten elde edilen puanların yüzdeleri (%) ve frekans (*f*) değerleri tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Katılımcıların Ölçeğin "Akademik Duyarlık" Alt Boyutu İle İlgili Verdikleri Cevaplar

Akademik Duyarlık	Hiçbir Zaman	Nadiren	Ara Sıra	Genellikle	Her zaman
	%	%	%	%	%
Kendimiz ve ailemiz küçük çapta da olsa yaşam tarzımızdaki değişikliklerle hava kalitesinin artırılmasına katkıda bulunabiliriz.	,7	3,7	9,7	43,3	42,5
Havayı, toprağı, suyu kirletmeyen, enerji ve diğer doğal kaynakların kullanımını en aza indiren daha verimli ve temiz teknolojiler kullanılmalıdır.	-	1,5	4,14	13,4	80,6
Ozon tabakasının delinmesini önlemek için tüm dünya ülkelerinin uluslararası antlaşmaları kabul etmeleri gerekmektedir.	-	-	7,5	14,9	77,6
Çevre eğitiminde sorunlar, çözüm önerileri ile birlikte işlenmelidir.	-	,7	2,2	17,9	79,1
Yağmur ormanlarının tahribi ile Avrupa ülkelerindeki iklim değişikliği arasında bir ilişki vardır.	,7	3,7	7,5	30,6	57,4
Küresel ısınma, CO ₂ ve diğer sera gazları salınımının artması ile ortaya çıkmıştır.	-	,7	3,0	32,8	63,4
Çevre eğitiminde, birçok bilimsel disiplinin temel bilgileri sentezlenerek temel çevre bilgisi kazandırılmalıdır.	-	3,0	2,2	17,9	77,8
Çevre eğitiminde sosyal çevre, aile, toplum ve diğer sosyal öğeler, çevrenin sosyal bileşeninin kavranmasını kolaylaştıracaktır.	-	-	3,7	23,1	73,1

Tablo 11'de yer alan akademik duyarlık alt boyutuna ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların %80,6'sının 'Havayı, toprağı, suyu kirletmeyen, enerji ve diğer doğal kaynakların kullanımını en aza indiren daha verimli ve temiz teknolojiler kullanılmalıdır'; %79,1'inin 'Çevre eğitiminde sorunlar, çözüm önerileri ile birlikte işlenmelidir' ve %77,6'sının 'Ozon tabakasının delinmesini önlemek için tüm dünya ülkelerinin uluslararası antlaşmaları kabul etmeleri gerekmektedir.' şeklinde görüş bildirdikleri görülmektedir.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda yapılan analizlerden elde edilen öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimine ilişkin sosyal ve akademik duyarlılık boyutlarına ilişkin görüşlerinin “cinsiyet” değişkenine ait t-testi sonuçları tablolar şeklinde aşağıda görülmektedir.

Sosyal Duyarlılık

Tablo 12: Öğretmen Adaylarının Çevre ve Çevre Eğitimine Yönelik Görüşlerinin “Cinsiyet” Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	\bar{X}	Ss	t	p
Kadın	93	3,4827	,50851	2,860	,005
Erkek	41	3,1843	,65386		

Tablo 12 incelendiğinde, öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimine ilişkin görüşlerinin “cinsiyet” değişkenine göre farklılaştığı görülmektedir [t(409)=0.260, p≤.05]. Bu bulgudan hareketle, öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimine ilişkin görüşleri üzerinde “cinsiyet” değişkeninin sosyal duyarlılık alt boyutuna etkisi olduğu ifade edilebilir.

Akademik Duyarlılık

Tablo 13: Öğretmen Adaylarının Çevre ve Çevre Eğitimine Yönelik Görüşlerinin “Cinsiyet” Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	\bar{X}	Ss	t	p
Kadın	93	4,6841	,32999	3,883	,000
Erkek	40	4,4031	,48494		

Tablo 13 incelendiğinde, öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimine ilişkin görüşlerinin “cinsiyet” değişkenine göre farklılaştığı görülmektedir [t(409)=0.260, p≤.05]. Bu bulgudan hareketle, öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimine ilişkin görüşleri üzerinde “cinsiyet” değişkeninin akademik duyarlılık alt boyutuna etkisi olduğu ifade edilebilir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda yapılan analizlerden elde edilen öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimine ilişkin sosyal ve akademik duyarlılık boyutlarına ilişkin görüşlerinin “anabilim dalı” değişkenine ait tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları tablolar şeklinde aşağıda görülmektedir.

Sosyal Duyarlık

Tablo 14: Öğretmen Adaylarının Çevre ve Çevre Eğitime İlişkin Görüşlerinin “Anabilim Dalı” Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Anabilim Dalı	n	\bar{X}	Ss	f	p
Sınıf Öğr.	31	3,3369	,46480		
Matematik	51	3,3355	,65376	,991	,374
Okulöncesi	52	3,4786	,54100		

Tablo 14'deki bulgulara göre, öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitime yönelik görüşlerinin “anabilim dalı” değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir [F(2-408)=4.091, p≤.05]. Bu bulgudan hareketle, öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitime ilişkin görüşleri üzerinde “anabilim dalı” değişkeninin sosyal duyarlılık alt boyutuna etkisi olmadığı ifade edilebilir.

Akademik Duyarlık

Tablo 15: Öğretmen Adaylarının Çevre ve Çevre Eğitime İlişkin Görüşlerinin “Anabilim Dalı” Değişkenine Göre Varyans Analizi Sonuçları

Anabilim Dalı	n	\bar{X}	Ss	f	p
Sınıf Öğr.	31	4,6492	,34973		
Matematik	51	4,5098	,44077	2,099	,127
Okulöncesi	51	4,6593	,38331		

Tablo 15'deki bulgulara göre, öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitime yönelik görüşlerinin “anabilim dalı” değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir [F(2-408)=4.091, p≤.05]. Bu bulgudan hareketle, öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitime ilişkin görüşleri üzerinde “anabilim dalı” değişkeninin akademik duyarlılık alt boyutuna etkisi olmadığı ifade edilebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında ulaşılan sonuçlarına göre katılımcıların; dünyadaki ve Türkiye'deki en önemli çevre sorunu olarak doğal kaynakların aşırı kullanımını gördükleri, Çevre ile ilgili sorunların çözümünde en etkili grup olarak çevre kuruluşlarını gördükleri söylenebilir.

Araştırma sonucunda katılımcıların çevre konusunda, toplumun bilinçlendirmesinde en çok katkının TV ve radyolar aracılığıyla sağlandığını düşündükleri görülmüştür. Aydın (2010)'ın yaptığı çalışmada coğrafya öğretmen

adayları, insanların çevre konusunda bilinçlendirmelerine en çok “TV ve Radyolar”ın katkı sağladığını belirtmişlerdir. Aydın ve Kaya (2011) tarafından yapılan araştırmaya katılan öğrencilerin %52’si kitle iletişim araçlarının çevre bilinci oluşturmada etkili olduğunu düşündüklerini göstermiştir. Ayrıca Vazoğlu ve diğerlerinin (2005) tıp fakültesi son sınıf öğrencileri üzerinde yürüttüğü çalışmada, katılımcıların %90’ı televizyonu ve %80’i ise gazeteleri çevre bilinci geliştirmede etkili bulduklarını belirtmişlerdir. Tüm bu çalışmaların yanında Daştan (1999)’ın da yaptığı çalışmada çevre konusunda bilgilendirmenin gönüllü örgütler, kitle iletişim araçları ve eğitim aracılığı ile gerçekleştirilebileceğine dair bulguları bu çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Katılımcıların çevre konularının öğretilmesinin amacını ‘öğrencileri çevre korumada aktif olmaları için yüreklendirmesi’ olarak gördükleri; gelecekte öğrencilerine çevre eğitimi verebilmek amacıyla katılımcıların arazi gezileri metodunu kullanmaya eğilimli oldukları ve çevre eğitimine okul öncesi eğitimle birlikte başlanması gerektiği şeklinde görüşe sahip oldukları söylenebilir. Erten (2005)’in yaptığı çalışmada çevre eğitiminde okul öncesi eğitim kademesinde oluşan ilgilerin ve tutumların gelecekteki istendik davranışların temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. Yapılan çalışmada yer alan çevre eğitimine okul öncesi eğitimle birlikte başlanması gerektiği ifadesi Erten (2005)’in çalışmasındaki sonuçları desteklemektedir.

Sosyal Duyarlılık alt boyutuna ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların; ‘Öğretmenliğe başladığımda okulumda çevre ile ilgili faaliyetleri yürütmekte görev almak isterim; Öğretmenliğe başladığımda öğrencilerimi, çevre ile ilgili araştırma ve projelere yönlendiririm; Öğretmenliğe başladığımda derslerimde doğal çevrenin yanı sıra günlük hayatın vazgeçilmez bir bölümü olan yapay çevre, kamuya açık alanlar vb. konuları derslerimde işlerim.’ maddelerine en yüksek puan verdikleri sonucuna ulaşmıştır.

Akademik Duyarlılık alt boyutuna ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların; ‘Havayı, toprağı, suyu kirletmeyen, enerji ve diğer doğal kaynakların kullanımını en aza indiren daha verimli ve temiz teknolojiler kullanılmalıdır; Çevre eğitiminde sorunlar, çözüm önerileri ile birlikte işlenmelidir; Ozon tabakasının delinmesini önlemek için tüm dünya ülkelerinin uluslararası antlaşmaları kabul etmeleri gerekmektedir.’ maddelerine en yüksek puan verdikleri sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma verileri ışığında sosyal ve akademik duyarlılık alt boyutuna ilişkin katılımcı görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı fakat öğrenim görülen anabilim dalı değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Erol (2005) ise yaptığı çalışmada kız öğrencilerin çevre

sorunlarına yönelik tutumlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir ve bu sonuç araştırma verileriyle örtüşmemektedir. Yapılan araştırmada kadın öğretmen adaylarının erkeklere göre daha olumlu görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Ancak farklı öğrenim düzeylerinde yapılan çevre araştırmalarının sonuçları bu çalışmayı destekler nitelikte olduğu görülmüştür (Baş Tarsus, 2010; Bodur, 2010; Sağır, Aslan ve Cansaran, 2008; Özpinar, 2009; Atasoy, 2005; Ek ve diğerleri, 2009; İbiş, 2009).

KAYNAKLAR

- Atasoy, E. (2005). *Çevre İçin Eğitim: İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Çalışma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Aydın, F. (2010). Coğrafya Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunları ve Çevre Eğitimi Hakkındaki Görüşleri (Gazi Üniversitesi Örneği). *International Online Journal of Educational Sciences (IOJES)*, 2 (3), 818-839.
- Aydın, F. ve Kaya, H. (2011). Sosyal bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının Değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 229-257.
- Baş Tarsus, M. (2010). *Evaluation of Environmental School Students*. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Başal, H. A. (2003). Okul Öncesi Eğitimde Uygulamalı Çevre Eğitimi. *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, Sevinç M. (Ed.). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Bodur, G. (2010). *Hemşirelik Öğrencilerinin Çevre Duyarlılığına İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Daştan, H. (1999). *Çevre Koruma Bilinci ve Duyarlılığının Oluşmasında Eğitimin Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ek, H. N., Kılıç, N, Öğdüm, P., Düzgün, G. ve Peker, S. (2009). Adnan Menderes Üniversitesinin Farklı Akademik Alanlarında Öğrenim Gören İlk ve Son Sınıf Öğrencilerinin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları ve Duyarlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (1), 125-136.
- Erol, G. (2005). *Sınıf Öğretmenliği İkinci Sınıf Öğrencilerinin Çevre ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Erten, S. (2005). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarında Çevre Dostu Davranışların Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 91-100.
- Geray, C. (1995). Çevre Koruma Bilinci ve Duyarlılığı İçin Halkın Eğitimi, *Yeni Türkiye Özel Sayısı*, 1 (5), 665.
- Hsu, S. J. (2004). The Effects of an Environmental Education Program on Responsible Environmental Behavior and Associated Environmental Literacy Variables in Taiwanese College Students. *The Journal of Environmental Education*, 35 (2), 37-48.

- Hungerford, H. ve Peyton R. B. (1976). *Teaching Environmental Education*. Portland, ME: J. Weston Walch.
- İbiş, S. (2009). *Biyoloji Öğretmen Adaylarının Küresel ve Ulusal Çevre Sorunları Hakkındaki Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karadayı, G. (2005). *Ortaöğretim Öğretmenlerinin Küresel, Ulusal ve Yerel Çevre Sorunları Hakkındaki Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Moseley, C. (2000). Teaching for Environmental Literacy. *Clearing House*, 74 (1), 23-25.
- Özdemir, A. (2003). *İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilgi ve Bilinçlerinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özpinar, D. (2009). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Çevre Sorunları Hakkındaki Görüşleri (Afyonkarahisar İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Roth, C. E. (1992). Environmental Literacy: Its Roots, Evolution And Directions in the 1990s. Columbus, OH: ERIC Clearinghouse for Science, Mathematics, and Environmental Education.
- Sağır S., Aslan O. ve Cansaran, A (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Bilgisi ve Çevre Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *İlköğretim Online E-Dergi*, 7 (2): 496-511.
- Vaizoğlu, S., Altıntaş, H., Temel, F., Ahrabi, F.A., Aydoğan, D., Bostancı, S., Duran, A., Koçkesen, D., Turan, N. ve Güler, Ç. (2005). Tıp Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilincinin Değerlendirilmesi. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 4 (4), 151-171.

TOPSIS VE MOORA YÖNTEMLERİ İLE TEDARİKÇİ SEÇİMİ: TURİZM SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Vendor Choice with TOPSIS and MOORA Methods:
A Practice in Tourism Sector

Ali ŞİMŞEK*

Ozan ÇATIR**

Nuri ÖMÜRBEK***

Özet: Bu çalışmada Fethiye ilçesinde faaliyet gösteren bir otel işletmesinin tedarikçi seçiminde dikkat ettikleri kriterlerin önem dereceleri belirlenerek TOPSIS ve MOORA yöntemleriyle otel işletmesi için en uygun tedarikçinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada *fiyat, kalite, teslimat, ilişki ve hizmet* olmak üzere 5 ana kriter başlığında 20 alt kriter çerçevesinde 6 alternatif firma değerlendirilmiştir. Kriter ve alt kriterlerin ağırlıkların belirlenmesinde ise otel işletmelerinin satın alma biriminden sorumlu çalışanlarına mail yoluyla gönderilen anketlerin değerlendirilmesiyle elde edilmiştir. Sonuç olarak yapılan anketlerden, gerçek değeri olmayan kriter ve alt kriterlerin önem ağırlıkları, tüm kriterlerin tedarikçi seçimindeki kriter önem ağırlıkları ve alternatif tedarikçilerin bu kriterler açısından değerlendirme sonuçları elde edilmiştir. Elde edilen veriler çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS ve MOORA yöntemlerine göre çözümlenmektedir. Otel işletmelerinin tedarikçi seçiminde dikkat ettikleri kriterler incelendiğinde; tedarikçi firmaların otel işletmelerine sundukları ürünlerde ilk olarak fiyat düzeyine bakılmaktadır. Tedarikçi firmalar piyasa ortamındaki ürün fiyatlarına göre bir ayarlama yapmaktadırlar. Otel işletmeleri ürünün fiyat değerine baktıktan sonra; tedarikçi firmanın ürününün satış öncesi, satış anı ve satış sonrası sunmuş oldukları hizmet düzeyi kriterine dikkat etmektedirler. Otel işletmeleri ürünün fiyat değerine ve tedarikçinin hizmet düzeyini inceledikten sonra, tedarikçi firmanın piyasadaki durumuna, ürünün

* Öğretim Görevlisi, Uşak Üniversitesi, Ulubey Meslek Yüksekokulu, e-posta: ali.simsek@usak.edu.tr

** Öğretim Görevlisi Doktor, Uşak Üniversitesi, Ulubey Meslek Yüksekokulu,
e-posta: ozan.catir@usak.edu.tr

*** Doçent Doktor, Süleyman Demirel Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü,
e-posta nuriomurbek@sdu.edu.tr

kalitesine ve lojistik imkânlarına bakmaktadırlar. Otel işletmesinin vermiş olduğu bilgilere göre TOPSIS ve MOORA yöntemi (Oran Analizi ve Referans Noktası Yaklaşımı) kullanılarak uygulama sonucunda en iyi tedarikçi firma “B Tedarikçi” firması ve en uygun olmayan tedarikçi firma ise “F Tedarikçi” firması çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tedarik Zinciri Yönetimi, TOPSIS, MOORA.

Abstract: In this study, determining the most suitable vendor for a hotel which operates in Fethiye with TOPSIS and MOORA methods by determining the importance degrees of the criteria which the hotel management pays attention to in the vendor choice is aimed. In the study, 6 alternative firms were evaluated under 5 main criterion titles which include price, quality, delivery, association and service and within the framework of 20 subtitles. Determining the load of the criteria and the lower criteria was acquired through the evaluation of the questionnaires which were sent to the purchasing unit workers via e-mails. As a result, the importance load of criteria and lower criteria with no real value, the importance load of all criteria in the vendor choice and the evaluation results of alternative vendors in terms of these criteria were acquired from the questionnaires. The data obtained were analyzed according to the TOPSIS and MOORA methods which are among the determining methods with many criteria. When the criteria which the hotel managements pay attention to in the vendor choice, firstly the price level is looked at in the products which are presented to hotel managements by the vendor firms Vendor firms make an adjustment according to the product prices in the market place. After hotel managements look at the product's price value, they pay attention to the criterion of the level of the service which vendor firm presents before sale, at the time of the sale and after sale. After hotel managements examine the products price value and vendor's level of service, they look at the vendor's situation in the market, the quality of the product and the logistic opportunity. According to the information given by hotel management, as a result of the application using TOPSIS and MOORA methods, the best vendor firm came up as 'B Vendor' and the least suitable vendor firm as 'F Vendor'.

Key Words: Vendor Chain Method, TOPSIS, MOORA.

GİRİŞ

Rekabetçi pazar koşullarında, işletmelerin ayakta kalabilmeleri için hitap ettikleri müşterilerin çok hızlı bir şekilde değişen istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini sağlayabilecek çözümlere yönelmesi gerekmektedir (Özel ve Özyürek, 2007:415). İşletmelerin rekabet etme koşullarını tatmin edilir bir düzeye çekebilmesi için operasyonel maliyetlerinin minimum düzeyde olması gerekmektedir (Çevirgen, 2009:1341). Küreselleşmenin rekabete etkisinin en az düzeyde hissedilmesi ve işletmelerin kaliteli, daha az maliyetli ve zama-

nında üretim yapabilmesi için tedarikçilerin güvenilir olması gerekmektedir (Baynal ve Yüzügüllü, 2013:77).

İşletmelerin kısa ve uzun dönem planlarındaki ürünün maliyeti, kalitesi, zamanında teslim edilmesi gibi stratejik hedeflerinin sonuca ulaşması, işletmenin ürünlerini ürettiği ana üretim binası ile tedarikçiler arasındaki tüm olaylar “tedarikçi yönetimi” olarak tanımlanmaktadır (Gökalp ve Soylu, 2010:5). 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren satın alma işlemi tedarik yönetimi ile bir adım yukarı taşınarak günü kurtaran bir olgu olmaktan çıkmıştır. Tedarikçi yönetimi ile işletmeler ve tedarikçiler arasındaki ilişki uzun vadeli hale dönüşerek sağlıklı bir yapı haline dönüşmüştür (Kasapoğlu ve Yurder, 2013: 167).

Tedarik zincirinin ilk adımında bulunan tedarikçiler, işletmenin amaç ve hedeflerine ulaşmasında önemli bir paya sahiptirler (Akyüz, 2012:197). İşletmelerin kısa ve uzun vadeli strateji planlarına sadık kalmalarında yardımcı olabilecek en önemli etken sağlam bir tedarikçi ağıdır (Arıkan ve Küçükçe, 2012:255). İşletmelerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda en uygun tedarikçilerin belirlenmesi, amaçlanan tedarikçi seçim problemleri, birbiriyle çatışan, somut ve soyut birden fazla kriteri bünyesinde bulunduran bir Çok Kriterli Karar Verme problemidir (Özdemir, 2010: 56). İşletmeler içinde birçok birey, özel ve kamu kuruluşlarıyla etkileşim halindeki otel işletmelerinde de (Sheelan ve Ritchie, 2005:721) tedarikçi seçimi önem arz etmektedir.

Bu çalışma 3 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde turizm sektöründeki tedarikçi seçimi alanında TOPSIS ve MOORA yöntemleriyle yapılmış olan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise tedarikçi seçimi, TOPSIS ve MOORA yöntemleri konusu teorik olarak açıklanmıştır. Son bölümde ise turizm sektöründe faaliyet gösteren bir otel işletmesinde TOPSIS ve MOORA yöntemleri kullanılarak tedarikçi seçimi yapılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Dickson (1966) yılında tedarikçi seçimiyle ilgili literatürdeki ilk çalışmayı yapmıştır. Dickson bu çalışmasını 273 adet işletmedeki satın alma sorumlusu ile görüşmüş ve sonuç olarak tedarikçi seçimine etki eden 23 kriter ortaya koymuştur (Sezhiyan ve Nambirajan, 2010: 29). Tedarikçi seçimi problemlerinde Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinin kullanımıyla ilgili literatürde birçok çalışmaya rastlamak mümkündür.

Deng, Hu, Deng ve Mahadevan (2014:156-167), tedarikçi seçiminde klasik AHP'nin bir uzantısı olan D-AHP yöntemini kullanmışlardır. D-AHP yöntemi, belirsiz bilginin gösteriminde etkili ve verimli olacağına vurgu yapmaktadır.

Kar'a (2014: 2762-2771) göre, tedarikçi seçimindeki karar alma tedarik yönetimi literatüründe çok araştırılmış bir konudur. Ancak bu konuda grup kararı alınmasıyla ilgili çalışmalar henüz yaygın olarak kullanılmamaktadır. Kar, bu çalışmada tedarikçi seçimi problemlerinde grup kararı alınmasıyla ilgili bir yaklaşım önermektedir. Bu yaklaşım, bulanık amaç programlamada diskriminant (ayırma) analizi ve bulanık analitik hiyerarşi sürecinde grup kararının verilmesi birleştirilerek, tedarikçi seçiminde kullanılmıştır. Jadidi, Zolfaghari, ve Cavalieri (2014: 158-165), tedarikçi seçimi ve sipariş tahsisi konusunda çok amaçlı problemler için yeni normalize edilmiş hedef programlama modelini kullanmışlardır. Tedarikçi seçim problemi için ücret, hatalı ürün ve yol-zamanın minimizasyonu yapılarak çok amaçlı optimizasyon problemi kullanılmıştır. Qian (2014: 697-706) ise çalışmada ücret, teslimat süresi, hizmet düzeyi ve personel seçimi veya yatırım konularında piyasa temelli strateji için ortak kararlar alınmasını incelemektedir.

Agarwal ve Vijayvary (2013: 61-79), çok uluslu yiyecek endüstrisindeki personel seçimiyle ilgili problemi ANP yöntemini kullanarak çözümlenmiştir. Görener ise (2013: 47-62), tedarik zincirinin uygulanabilir bir alanı olan imalat sektöründe, sayısal ve sözel ifadelerin çözümlenmesi yapılabilen VIKOR yöntemini bulanık tabanını da ekleyerek çözümlenmiştir. Hsu, Kuo, Chen ve Hu (2013: 164-172), yeşil tedarik zinciri yönetimindeki tedarikçi seçiminin karbon yönetim modelinin geliştirilmesinde DEMATEL yöntemini kullanmışlardır. 3 boyutlu ve 13 karbon yönetim kriterinin belirlenmesi için 3 elektronik üreticisinden görüşme yoluyla uzman görüşü alınmış ve konuyla ilgili literatür taraması yapmışlardır. Parthiban, Zabur ve Katarak (2013: 1535-1548), tedarikçi seçimi problemini bulanık mantık, SWOT analizi ve veri zarflama analizi yöntemleri gibi çok kriterli karar verme tekniklerini birleştirerek 20 tedarikçi üzerinde bir uygulama yapmışlardır. Peric, Babic ve Veza (2013: 816-829), tedarik alanlarındaki arz kotalarının tedarikçi seçimi ve değerlendirmesi için bir model önerisinde bulunmuşlardır. Tedarikçi seçimi ve tedarik miktarının belirlenmesinde analitik hiyerarşi süreci ve çok amaçlı doğrusal programlamayı kullanarak bulanık doğrusal programlama yöntemini kullanmışlardır. Rajesh ve Malliga (2013: 1283-1292) çalışmada, bütünleşmiş bir yaklaşım olan analitik hiyerarşi süreci ve kalite fonksiyon dağılımını tedarikçi seçimi konusunda birleştirerek, geliştirilmesine yönelik bir örnek uygulama yapmışlardır. Viswanadham ve Samvedi (2013: 6484-6498), çalışmada tedarik zincirindeki önemli ve kritik olan performanslara dayalı ve risk tabanlı karar kriterlerinin belirlenmesini bulanık analitik hiyerarşi süreci ve bulanık ideal çözüme benzerliğe göre tercih sıralama tekniğini bir uygulama üzerinde göstererek önermişlerdir.

Vijayvagy (2012: 16-28), çalışmasında tedarikçi seçimi için entegre karar modeliyle ilgili bir uygulama yapmıştır. Uygulama için 50 üst yöneticiyle anket yapılmış, elde edilen veriler analitik hiyerarşi süreci ve ideal çözüme benzerliğe göre tercih sıralama tekniği kullanılarak çözümlenmiş ve karşılaştırılarak sonuçları yorumlanmıştır. Kuo ve Lin (2012: 2852-2863), çevre koruma sorunları nedeniyle yeşil göstergeleri dikkate alarak tedarikçi seçimi problemi analitik ağ süreci ve veri zarflama analizi yöntemlerini kullanarak çözümlenmiştir. Hu, Munson ve Fotopoulos (2012: 287-305) çalışmasında, belirsiz fiyat ortamındaki zamanlama ve miktar esnekliğini daraltarak perakendeciler hakkında en iyi zamanlama ve satın alma miktarı konusunda satın alma stratejilerini araştırmışlardır (zaman, miktar ve personel seçimi). Bu konuyu geleneksel kafes yöntemini ve Monte Carlo Simülasyon yöntemini kullanarak çözümlenmişlerdir. Çalışmanın çoklu boyut ve çoklu tedarikçi seçimi ile ilgili problemlere çözüm bulunmasında yararlı olacağı vurgulanmaktadır. Zhang, Lee ve Chen (2012: 1877-1889), çalışmasında bütünlük bir metodoloji olan veri zarflama analitik hiyerarşi süreci yöntemi (DEAHP) ve faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemini (ABC) birleştirip tedarikçi değerlendirmesi ve seçimi için geliştirmişlerdir.

ÇKKV yöntemlerinden biri olan TOPSIS yönteminin kullanımının literatürde yaygın olduğu görülmektedir. Ayık ve Kılavuz (2013: 1-18) çalışmasında, üniversitelerin öğrenci işlerinde kullandıkları yazılımı temin eden tedarikçilerin seçiminde analitik ağ süreci ve TOPSIS yöntemini kullanarak bir öneride bulunmuşlardır. Kılıç (2013: 7752-7763) çalışmasında, hava filtresi sektöründe çoklu öge/tedarikçi ortamında en iyi tedarikçinin seçiminde kullanılacak, bulanık ideal çözüme benzerliğe göre tercih sıralama tekniğini ve karışık tamsayı doğrusal programlama modelini içeren entegre bir yaklaşımı önermektedir. Roshandel, Miri-Nargesi ve Hatami-Shirkouhi (2013: 10170-10181) çalışmasında, tedarikçi seçimi ve değerlendirilmesinde hiyerarşik bulanık ideal çözüme benzerliğe göre tercih sıralama tekniğini 25 geçerli kriteri deterjan üretimi endüstrisinde uygulayarak bir çözüm önerisi sunmuşlardır. Shidpour, Shahrokhi ve Bernard (2013: 875-885) çalışmasında, mühendislik alanında yeni ürün geliştirme süreci için TOPSIS yöntemini önermiştir.

Yayar ve Baykara (2012: 21-42) çalışmasında, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının etkinlik ve verimliliklerini ölçmek için TOPSIS yöntemini kullanmışlardır. Chen (2011: 1651-1670) çalışmasında, tedarik zincirindeki tekstil sektöründe tedarikçi seçimi ve değerlendirilmesi için yapılandırılmış bir metodoloji önermiştir. Çalışmasında, SWOT analizi, veri zarflama analizi ve ideal çözüme benzerliğe göre tercih sıralama tekniğini kullanmıştır. Lin, Chen ve Ting (2011: 1760-1765) çalışmasında, elektronik sektöründeki tedarik-

çi seçimi için kurumsal kaynak planlamasını önermişlerdir. Tedarikçi seçiminde ana kriterlerin ağırlıklarını ANP ve TOPSIS yöntemiyle belirledikten sonra doğrusal programlama ile tedarikçilerin derecelendirmesini hesaplamıştır. Supçiller ve Çapraz (2011: 1-22) çalışmasında, oluklu mukavva kutu üreten bir firmanın tedarikçi seçimini AHP ve TOPSIS yöntemlerini entegre ederek bir çözüm önerisinde bulunmuştur. Dumanoğlu (2010: 323-339) çalışmasında, çimento sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mali performansını TOPSIS yöntemini kullanarak değerlendirmiştir.

ÇKKV yöntemlerinden bir diğeri olan MOORA yöntemi ile yapılan çalışmalardan biri olan Brauers ve Zavadskas (2006: 445-469) çalışmasında, yeni bir yöntem olan MOORA yöntemini geçiş ekonomilerinde bir özelleştirme örneği ile literatüre kazandırmıştır. Brauers, Zavadskas, Peldschus ve Turskis (2008: 541-548) çalışmasında, yol tasarımı için belirlenen alternatiflerin çok amaçlı optimizasyonu ve en iyi yol tasarımı için en uygun alternatifin belirlenmesini amaçlamaktadır. Brauers ve Ginevicius (2009: 121-140) çalışmasında, bölgesel kalkınmayla ilgili yeni model önermektedir. Bölgesel gelir hesaplamasının bölge nüfusunun refahının ölçümü için yeterliyken genel olarak refah ekonomisini temsil etmediği çalışmada vurgulanmaktadır. Brauers, Ginevicius ve Podzevko (2010: 613-640) çalışmasında, turizm sektöründeki yerel istihdamın teşvikleriyle ilgili kirliliğin azaltılması, yenilenebilir enerji ve turizmin geliştirilmesiyle ilgili sorunların MOORA yöntemi kullanılarak çözümü noktasında bir model önermektedir. Chakraborty (2011: 1155-1166) çalışmasında, üretim ortamında yöneticilerin birçok kriteri değerlendirerek, kritik kararlar vermesi gerektiğini belirterek durumla ilgili çözüm önerisi için MOORA yöntemini kullanmıştır. Brauers ve Ginevicius (2013: 940-956) çalışmasında, yatırımcıların işletmelere yatırım yaparken birçok riski ve yararı göz önünde bulundurmalıdır. Bu gibi durumlarda yatırımcıların nasıl bir yol izleyeceği noktasında Belçika'daki Bel20 listesi temel alınarak MOORA yöntemi kullanılarak bir çözüm önerisi sunulmaktadır. Yıldırım ve Önay (2013: 59-81) çalışmasında, bulut teknolojisinin değerlendirilmesi için kriterleri Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemine göre önem dereceleri hesaplanmış ve alternatifler MOORA yöntemi kullanılarak çözüm elde edilmiştir. Brauers (2013: 39-58) çalışmasında, yeni bir liman kuruluşunda etkili olan faktörleri MOORA yöntemini kullanarak bir çözüm önerisi sunmuştur. Özdağoğlu (2014: 283-294) çalışmasında ise, işletmelerin karar verme aşamalarında birçok kriteri bir arada bulundurarak bir seçim yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Çalışmada bir işletmede verilen kararların MOORA yöntemi kullanılarak farklı normalizasyon yöntemleriyle çözümü yapılarak seçimlerin değişip değişmediğini incelemektedir.

METODOLOJİ

Bu bölümde tedarikçi seçimi, TOPSIS ve MOORA yöntemleriyle ilgili teorik bilgiler verilmektedir.

Tedarikçi Seçimi

Karar alma süreci için kabul edilen satıcı kriterleri ortaya çıktıktan sonra tedarikçi seçim kararları zorlaşmıştır. 1960 yılından itibaren tedarikçilerin performansının ölçümü ve seçimi için kriterlerin analizi birçok bilim adamı ve uygulayıcı için odak noktası olmaktadır (Benyoucef, Ding ve Xie, 2003: 4). Tedarikçi seçimi işletmeler için önemli bir karar verme anıdır. Örneğin, endüstriyel işletmelerin toplam harcama maliyetlerinin büyük bir kısmını satın alma maliyetleri oluşturmaktadır (Boer, Labro ve Morlacchi, 2001: 75). Tedarikçi seçim kararları birçok firmada üretim ve lojistik kararlarının en önemli parçasıdır. Ancak bu kararlar birçok nedenden ötürü genellikle karmaşıktır (Weber, Current ve Desai, 2000: 90). Çünkü tedarikçinin ürünün gelişimine katkısı süreç anında ölçülememektedir. Bu durum, ürünün teknolojik yapısına bağlı olarak ve tüketiciyle birlikte alınrsa karmaşıklık göz ardı edilebilmektedir (Nassimbeni ve Battain, 2003: 2934).

Literatürde tedarik süreciyle ilgili birçok tanım yapıldığı görülmektedir. İşletmenin tedarik süreci, üretici tarafından nihai ürünün tüketiciye ulaştırılacak olan yere dağıtım anına kadar olan tüm kısmı kapsamaktadır (Wei, Liang ve Wang, 2007: 627). Üreticinin, mal veya hizmetin hammaddesinin tedarik edilmesinden, üretilip tüketiciye ulaştırılması arasındaki tüm olaylar olarak ifade edilmektedir (Stadtler ve Kilger, 2001: 9). Tedarik süreci, organizasyonların (En düşük fiyat ve en yüksek hızla tedarikçiler ve müşteriler arasındaki bilgi ve materyalin akışını işbirliği yaparak artırmak) küresel ağıdır (Govil ve Proth, 2002: 7).

Tedarik zinciri içerisindeki satın alma yönteminin en kritik aktivitesi tedarikçi seçimidir. Çünkü bir tedarik zincirindeki nesnelerin ulaşmasında tedarikçinin fiyat, kalite, teslimat ve hizmetteki performansı kilit bir rol üstlenmektedir (Amid, Ghodspour ve O'Brien, 2006: 394). İşletmeler yeni bir ürün veya mevcut ürünün yeni bir eki için mevcut tedarikçileri ile çalışmaya devam edebilir veya yeni bir tedarikçi seçimine gidebilir. Bu gibi durumlarda işletmenin önemli gördüğü özellikleri tespit edilmelidir (Susuz, 2005: 19). Tedarikçi seçim sürecinin eksiksiz ve sorunsuz bir şekilde yapılabilmesi için; (i) hazırlık, (ii) aday tedarikçilerin belirlenerek ön eleme, (iii) nihai tedarikçilerin tespit edilmesi, (iv) belirlenen tedarikçilerin ilettikleri tekliflerin incelenmesi ve değerlendirilmesi ve (v) nihai karar, aşamalarına uygun hareket edilmesi gerek-

mektedir (Power, Desouza ve Bonifazi, 2006: 101-102). Ancak işletmelerin tedarikçi seçiminde, tek bir tedarikçi veya tek bir değerlendirme süreci üzerinde durmamaları gerekmektedir (Kapar, 2011: 55).

Tedarikçi seçiminin; (i) tedarikçi seçiminde belirlenen birçok kriter ve alt kriter bulunması, (ii) belirlenen kriterlerin sayısal ve sözel veriler olabilmesi, (iii) işletmenin birçok tedarikçiyle çalışması ve (iv) değerlendirme anında bir-biriyle yakın birçok özelliğin bulunması gibi nedenlerden dolayı zor ve karmaşık yapısı bulunmaktadır (Muralidharan, Anantharaman ve Deshmukh, 2011: 1307). Tedarikçilerin değerlendirilmesinde etkin ve nihai bir sonuç alınması için birden fazla kriterin göz önünde bulundurulması gereken bir karar verme sürecidir (Türer, Ayvaz, Bayraktar ve Bolat, 2008: 31). Bu nedenlerden dolayı tedarikçi seçimi yapılırken ÇKKV yöntemleri tercih edilmektedir.

TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) Yöntemi

Tedarikçi seçiminin doğru bir şekilde yapılabilmesi için karar vericinin birçok kriteri objektif bir şekilde değerlendirmesi gerekmektedir. Karar vericinin alternatifleri kriterlere göre değerlendirebilmesi için çok kriterli karar verme yöntemlerinden birini tercih etmesi gerekmektedir (Çakın, 2013: 80). ÇKKV yöntemlerinden biri olan "Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution" (TOPSIS) Hwang ve Yoon tarafından 1981 yılında literatüre kazandırılmıştır (Cheng, Chan ve Huang, 2003: 550). TOPSIS yönteminin temeli, karar verici tarafından oluşturulan alternatiflerin Pozitif İdeal çözüme en yakın ve Negatif İdeal çözüme en uzak olmasına dayanmaktadır. Kriterlerin tek bir alternatifte veya Pozitif İdeal çözüme en yakın uzaklıkta hesaplanması istenmektedir (Nann ve Tian, 2011: 1141). Yedi adımdan oluşan TOPSIS yöntemi aşağıda açıklanmaktadır (Monjezi, Denghani, Singh, Sayadi ve Gholinejad, 2012: 97; Salmeron, Vidal ve Mena, 2012: 2447; Tzeng ve Huang, 2011: 69-70; Boran, Genç, Kurt ve Akay, 2009: 11366; Tong ve Su, 1997: 28).

1. Adım: A Karar Matrisinin Oluşturulması: Karar matrisinin satırlarında alternatifler, sütunlarında ise kriterler yer almaktadır. A karar matrisinde "m" adet alternatif, "n" adet kriter bulunmaktadır. Başlangıç matrisi olarak kabul edilen A matrisi karar verici tarafından oluşturulmaktadır. A karar matrisi aşağıda gösterilmektedir:

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Oluşturulması: A karar matrisindeki veriler kullanılarak normalize edilmiş karar matrisi (R) aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$R_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}} \quad (i=1, \dots, m; \quad j=1, \dots, n)$$

Elde edilen normalize edilmiş karar matrisi aşağıda gösterilmektedir:

$$R_{ij} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix}$$

3. Adım: Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin Oluşturulması: Ağırlıklı standart karar matrisinin oluşturulması için ilk olarak değerlendirme kriterlerinin ağırlık değerlerinin (w_i) hesaplanması gerekmektedir. Kriterlerin ağırlık değerlerinin toplamı 1'e eşittir.

$$\sum_{i=1}^n w_i = 1$$

Ağırlıklı standart karar matrisi (V), bir önceki adımda elde edilen R matrisinin her bir sütunundaki değerler ile w_i değeri çarpılması sonucu elde edilir. Elde edilen V matrisi aşağıda gösterilmektedir:

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & \dots & w_n r_{1n} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & \dots & w_n r_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ w_1 r_{m1} & w_2 r_{m2} & \dots & w_n r_{mn} \end{bmatrix}$$

4. Adım: Pozitif İdeal (A^+) ve Negatif İdeal (A^-) Çözümlerin Oluşturulması: Hem Pozitif İdeal çözüm (PIS), hem de Negatif İdeal çözüm (NIS) hesaplamalarında kullanılan J fayda, J' kayıp anlamına gelmektedir. PIS A^+ ve NIS A^- değerlendirme kriteri (m) kadardır. PIS setinin oluşturulması için V matrisinden elde edilen değerlerden en büyüğü (minimizasyon yönü varsa en küçüğü) aşağıdaki formül yardımıyla seçilir.

$$PIS = A^+ = \{(\max_i v_{ij} | j \in J), (\min_i v_{ij} | j \in J')\}$$

Yukarıdaki formülden hesaplanacak set, $A^+ = (v_1^+, v_2^+, v_3^+, \dots, v_n^+)$ şeklindedir.

NIS setinin oluşturulması için V matrisinden elde edilen değerlerden en küçüğü (maksimizasyon yönü varsa en büyüğü) aşağıdaki formül yardımıyla seçilir.

$$NIS = A^- = \{(\min_i v_{ij} | j \in J), (\max_i v_{ij} | j \in J)\}$$

Yukarıdaki formülden hesaplanacak set, $A^- = (v_1^-, v_2^-, v_3^-, \dots, v_n^-)$ şeklindedir.

5. Adım: Pozitif ve Negatif İdeal Ayırım Ölçülerinin Hesaplanması: TOPSIS yönteminde her bir kriterin değerlendirme kriteri değerinin pozitif ve negatif ideal çözüm setinin sapmalarının hesaplanabilmesi için euclidean uzaklık yaklaşımı kullanılmaktadır. Elde edilen ayırım sapma değerleri; Pozitif İdeal Ayırım (S_i^*) ve Negatif İdeal Ayırım (S_i^-) şeklinde gösterilmektedir. Pozitif İdeal Ayırım (S_i^*) ve Negatif İdeal Ayırım (S_i^-) aşağıdaki formüller yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2} \quad S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$$

$S_i^* S_i^*$ ve $S_i^- S_i^-$ için yapılacak işlem sayısı alternatif sayısı kadardır.

6. Adım: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması: Her bir alternatifin ideal çözüme göreli yakınlığının (C_i^*) hesaplanabilmesi için bir önceki adımda bulunan S_i^* ve S_i^- değerleri kullanılmaktadır. Negatif ideal ayırım ölçüsünün toplam ayırım ölçüsüne bölünmesiyle elde edilen değer, ölçüt olarak kullanılmaktadır. C_i^* 'nin hesaplanabilmesi için aşağıdaki formül kullanılmaktadır:

$$C_i^* = S_i^- / (S_i^- + S_i^*)$$

Yukarıda formülde gösterilen C_i^* değeri $0 \leq C_i^* \leq 1$ aralığındadır. $C_i^*=1$ ise karar noktasının pozitif ideal çözüme, $C_i^*=0$ ise karar noktasının negatif ideal çözüme mutlak yakınlığı olduğu anlamına gelmektedir.

7. Adım: Her Bir Alternatifin Göreceli Sıralamasının ve Nihai Sonuç: 6. Adımda elde edilen değerler büyükten küçüğe sayısal değerine göre sıralanarak alternatiflerin önem sıralaması elde edilir.

MOORA (The Multi-Objective Optimization by Ratio Analysis Method) Yöntemi

Oran Analizi Temeline Dayalı Çok Amaçlı Optimizasyon Yöntemi (MOORA-The Multi-Objective Optimization by Ratio Analysis Method), Brauers ve Zavadskas (2006) tarafından literatüre kazandırılmıştır. MOORA yöntemi, farklı öngörülerin gruplandırılmasına dayanmaktadır (Brauers ve Zavadskas,

2006: 445-469). MOORA yöntemi, tüm alternatif ve kriterlerin yanıtlarının olduğu bir matris ile başlamaktadır. Matris " x_{ij} " şeklinde gösterilmektedir. x_{ij} ifadesi, i. niteliğin veya amacın j. alternatife tepkisi/yanıtı olarak tanımlanmaktadır (Brauners ve Ginevicius, 2009: 123). MOORA yöntemi, *oran sistemi* ve *referans noktası yaklaşımı* olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır (Brauers ve Zavadskas, 2006: 445-469; Brauers et al., 2008: 543; Brauers ve Ginevicius, 2009: 123-124; Brauers, 2013: 42-44).

Oran Sistemi Yaklaşımı

Oran sistemi yaklaşımı, herhangi bir amaçla ilgili alternatiflerin tepkisinin karşılaştırıldığı durumdaki fayda (fayda: bu amaçla ilgili tüm alternatiflerin temsil edilebilmesi) olarak tanımlanmaktadır. Oran sistemi yaklaşımı çözümü için ilk olarak x_{ij}^* değerinin hesaplanması gerekmektedir. x_{ij}^* değeri aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$x_{ij}^* = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{j=1}^m x_{ij}^2}}$$

x_{ij}^* değerinin hesaplanmasında kullanılan matematiksel ifadeler; x_{ij} , i. amaçla ilgili j. alternatifin tepkisi/yanıtı; $j=1, 2, \dots, m$; m kadar alternatifin sayısı; $i=1, 2, \dots, n$; n kadar amacın sayısı; x_{ij}^* , i. amaçla ilgili j. alternatifin tepkisi/yanıtının normalize edilmesini temsil eden boyutsuz sayı şeklinde tanımlanmaktadır. Boyutsuz sayılar, özel bir ölçü birimi olan, örneğin bölme veya çarpma gibi işlemlerden elde edilir. Amaçlarla ilgili alternatiflerin tepkisi/yanıtı $[0; 1]$ aralığına göre normalize işlemi yapılır. Bazen de aralık $[-1; 1]$ arasında olur ve bu aralığa göre normalize işlemi yapılır. Örneğin, verimlilik artışı olması beklenen bazı sektör, bölge ve ülkelerde verimlilikte bir artış yerine bir azalma görülebilmektedir (Negatif Boyutsuz Sayı).

Optimizasyon için, bu tepki/yanıtlardan maksimizasyon durumunda olanlar toplamından minimizasyon durumunda olanların toplamı çıkarılır. Optimizasyon için (y_j^*) kullanılan formül aşağıda gösterilmektedir.

$$y_j^* = \sum_{i=1}^{i=g} x_{ij}^* - \sum_{i=g+1}^{i=n} x_{ij}^*$$

Optimizasyon işlemi için kullanılan formüldeki matematiksel ifadeler; $i=1, 2, \dots, g$ amaçların maksimize edilmesi; $i=g+1, g+2, \dots, n$ amaçların minimize edilmesi; y_j^* tüm amaçlara göre normalleştirilmiş j. alternatifin değerlendirilmesi (y_j^* değeri, maksimum ve minimum değer toplamına göre pozitif veya negatif olabilir) şeklinde ifade edilmektedir. Optimizasyon değerleri hesaplandıktan sonra optimizasyon değerleri sıralı bir şekilde sıralanarak nihai tercih elde edilir.

Referans Noktası Yaklaşımı

Referans noktası yaklaşımı, oran sistemi yaklaşımında da kullanılan x_{ij}^* formülü ile normalizasyon işlemi yapılmaktadır. x_{ij}^* formülünden değerler dışarı çıkarılarak "Maksimal Araç Referans Noktası" elde edilmektedir. Maksimal araç referans noktası, gerçekçi ve sübjektif olmayan koordinatlar olarak adlandırılmaktadır. Koordinatlar (r_i), referans noktasının seçiminde ve aday alternatiflerden birisinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Boyutsuz sayı olarak verilen i . amaçla ilgili j . alternatif normalize edilen tepki/yanıtlar x_{ij}^* değerinin hesaplandığı formülle bulunduktan sonra koordinatlar, $(r_i - x_{ij}^*)$ formülü ile hesaplanmaktadır. Formülde kullanılan matematiksel ifadeler; $i=1, 2, \dots, n$ nitelikler olarak, $j=1, 2, \dots, m$ alternatifler olarak, $r_i = i$. inci referans noktasının koordinatı ve $x_{ij}^* =$ normalize j . alternatifle ilgili i . nitelik olarak açıklanmaktadır. Elde edilen değerlerle oluşturulan matris "Tchebycheff'in Min-Max Metrik" formülü kullanılarak nihai sıralama yapılmaktadır. Tchebycheff'in Min-Max Metrik işlemi için kullanılan formül aşağıda gösterilmektedir.

$$\min_{(i)} \left\{ \max_{(j)} |r_i - x_{ij}^*| \right\}$$

$|r_i - x_{ij}^*|$ işlemi, minimizasyon yapılırken x_{ij}^* değerinin r_i değerinden büyük olması durumunda mutlak değer matematiksel ifadesi kullanılmaktadır.

Amaçların Önem Değeri Verildiği Durumlarda

Oran sistemi ve referans noktası yaklaşımında amaçların eşit önem değerine sahip olduğu düşünülerek işlemler yapılmaktadır. Ancak bazı durumlarda amaçlardan bazılarının önem değerleri diğerlerine göre farklı önem değerine sahip olabilirler. Bu gibi durumlarda ilk olarak $[0; 1]$ aralığına ait amaçlarla ilgili alternatifler x_{ij}^* formülü kullanılarak normalize edilmektedir. Elde edilen normalize edilmiş alternatif değerleri her amaca göre verilmiş olan önem değerleri ile çarpılmaktadır. Bu işlem "Önem Katsayısı" olarak adlandırılmakta ve y_j^* olarak gösterilmektedir.

$$y_j^* = \sum_{i=1}^{i=g} s_i x_{ij}^* - \sum_{i=g+1}^{i=n} s_i x_{ij}^*$$

Önem katsayısı hesaplanmasında kullanılan matematiksel ifadeler; $i=1, 2, \dots, g$ amaçların maksimize edilmesi; $i=g+1, g+2, \dots, n$ amaçların minimize edilmesi; $s_i = i$. amacın önem katsayısı; y_j^* : tüm amaçlara göre normalleştirilmiş j . alternatifin değerlendirilmesi ile önem katsayıları şeklinde tanımlanmaktadır. MOORA yönteminde hangi yaklaşım seçildiyse, bu işlemden sonraki işlemler seçilen yaklaşımdaki işlemlerle aynı devam etmektedir.

TOPSIS VE MOORA YÖNTEMLERİYLE TEDARİKÇİ SEÇİMİ

Bu çalışmada, Fethiye ilçesinde faaliyet gösteren bir otel işletmesinde tedarikçi seçiminde dikkat edilen kriterlerin belirlenerek TOPSIS ve MOORA yöntemleriyle en uygun tedarikçinin seçilmesi amaçlanmıştır. Otel işletmelerinde tedarikçi seçimi yapılırken dikkat edilen kriterlerin belirlenmesinde ilgili literatürden (Seçme ve Özdemir, 2008: 175-191; Su, Dyer ve Gargeya, 2009: 83-97; Sezhiyan ve Nambirajan, 2010: 26-37; Supçiller ve Çapraz, 2011: 1-22 ve Sarıoğlu, 2011: 239-253) ve otel personelinden faydalanılmıştır. Literatür taraması sonucunda otel işletmeleri için tedarikçi seçiminde Şekil 1 ve Tablo 1.'de gösterilen *fiyat, kalite, teslimat, ilişki ve hizmet* olmak üzere 5 ana kriter başlığında 20 alt kriter belirlenmiştir. 20 alt kriterden; düşük başlangıç fiyatı, satın alma ıskontosu, ödeme vadesi, satın alma sonrası hizmet, hatasız ürün miktarı ve zamanında teslimat kriterleri gerçek değerleri yansıtmaktadır. Diğer kriterlerin değerleri ise 15 otel işletmesine mail yoluyla gönderilen anketler sonucunda elde edilmiştir. Ancak geri dönen anketlerden 9 tanesi değerlendirmeye uygun bulunmuştur. Gönderilen anketlerde otel işletmelerinin satın alma biriminden sorumlu çalışanların belirlenen kriterlerin önem ağırlıklarını ve bölgede bu otellere malzeme temin eden 6 tedarikçi firmayı bu kriterler bazında da değerlendirmeleri istenmiştir. Böylece anketlerden; gerçek değeri olmayan kriterlerin değerleri, tüm kriterlerin tedarikçi seçimindeki kriter ağırlıkları ve alternatif tedarikçilerin bu kriterler açısından değerlendirme sonuçları elde edilmiştir.

Şekil 1. Tedarikçi Seçimi Hiyerarşik Gösterimi

Değerlendirmeye uygun görülen anketlerden elde edilen veriler Microsoft Office Excel 2013 kullanılarak değerlendirilip hesaplanmıştır. Kriter ve alt kriterlerin kodları ve önem ağırlıkları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Tedarikçi Seçimi Kriter/Alt Kriter ve Önem Ağırlıkları

Açıklama	Kodlama	Kriterlerin Ö.A.	Alt Kriterlerin Ö.A.	Ö.A.
Fiyat	Kriter	K₁		
Düşük Başlangıç Fiyatı		K _{1,1}	0,0333	0,0111
Maliyet Analiz Sistemi		K _{1,2}	0,1667	0,0556
Maliyetin Azaltılması		K _{1,3}	0,2000	0,0667
Sektörel Fiyat Durumlarına Uyum	Alt Kriter	K _{1,4}	0,3333	0,0222
Ürün-Fiyat Uygunluğu		K _{1,5}	0,1667	0,0556
Satın Alma İskontosu		K _{1,6}	0,3000	0,1000
Ödeme Vadesi		K _{1,7}	0,0667	0,0222
Kalite	Kriter	K₂		
Dağıtımda Tutarlılık		K _{2,1}	0,5625	0,0833
Satın Alma Sonrası Hizmet	Alt Kriter	K _{2,2}	0,1481	0,0555
Hatasız Ürün Miktarı		K _{2,3}	0,0625	0,0093
Teslimat	Kriter	K₃		
Dağıtım Hızı		K _{3,1}	0,0526	0,0019
Zamanında Teslimat	Alt Kriter	K _{3,2}	0,0370	0,0175
Sevkiyat Şekli		K _{3,3}	0,4737	0,0175
İlişki	Kriter	K₄		
Uzun Dönemli İlişki		K _{4,1}	0,1364	0,0253
İlişki Yakınlığı	Alt Kriter	K _{4,2}	0,1852	0,0084
İletişime Açıklık		K _{4,3}	0,4091	0,0758
Dürüstlük		K _{4,4}	0,4091	0,0758
Hizmet	Kriter	K₅		
Şikâyet Politikaları		K _{5,1}	0,0714	0,0212
Çözüm Odaklılık	Alt Kriter	K _{5,2}	0,2963	0,1905
İletişim		K _{5,3}	0,2857	0,0847

TOPSIS Yönteminin Uygulanması

Otel işletmelerindeki tedarikçi seçimi için oluşturulan modelin TOPSIS yöntemine göre 7 adımdan oluşan çözümü Microsoft Office Excel 2013 kullanılarak yapılmıştır.

1. Adım: A Karar Matrisinin Oluşturulması: Otel işletmesindeki tedarikçi seçimiyle ilgili; “düşük fiyat başlangıcı” alt kriteri için “TL” değeri, “satın alma iskontosu” için “yüzde” değeri, “ödeme vadesi” alt kriteri için “ay” değeri, “hatasız ürün miktarı” alt kriteri için “adet” değeri, “zamanında teslimat” alt kriteri için “süre” değeri dikkate alınmıştır. Diğer alt kriterlerin değerlendiril-

mesi için otel işletmesinin ilgili biriminden sorumlu müdürlerin tedarikçiler hakkındaki düşünceleri sayısal ifadeye dönüştürülmüştür. Fethiye ilçesinde faaliyet gösteren A otel işletmesinin tedarikçi seçiminde dikkat ettiği kriter ve alt kriterlere verdikleri değerler ve ölçütler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. A Karar Matrisinin Oluşturulması

Kriterler	K ₁					K ₂			K ₃		K ₄				K ₅					
Alt Kriterler	K _{1.1}	K _{1.2}	K _{1.3}	K _{1.4}	K _{1.5}	K _{1.6}	K _{1.7}	K _{2.1}	K _{2.2}	K _{2.3}	K _{3.1}	K _{3.2}	K _{3.3}	K _{4.1}	K _{4.2}	K _{4.3}	K _{4.4}	K _{5.1}	K _{5.2}	K _{5.3}
Ölçütler	TL	Değer	Değer	Değer	Değer	Min Yüzde	Ay	Değer	Değer	Adet	Değer	Değer	Değer	Değer	Değer	Değer	Değer	Değer	Değer	Değer
Tedarikçi	Min	Max	Max	Max	Max	Min	Max	Max	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max
A	0,229	9	9	9	9	0	2	6	5	0	5	7	8	9	9	9	9	8	7	8
B	0,235	8	8	8	9	0	2	9	9	0	9	9	8	9	9	9	9	9	8	8
C	0,238	8	8	8	8	0	2	6	5	0	6	3	8	6	6	6	6	7	6	6
D	0,240	7	7	7	7	0	2	8	7	0	7	3	7	8	8	8	8	8	7	8
E	0,250	5	6	5	6	0	2	6	5	0	6	3	8	6	6	6	6	6	7	6
F	0,260	2	2	2	2	0	2	6	5	0	6	3	8	6	6	6	6	7	6	6

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Oluşturulması: Bu adımda Tablo 2'deki sütunlardaki her bir değer, ilgili sütundaki bütün değerlerin kareleri toplamının kareköküne bölünmesiyle normalize edilmiş karar matrisi elde edilmektedir. Elde edilen yeni değerler Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 3. Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Oluşturulması

Alt Kriterler	K _{1,1}	K _{1,2}	K _{1,3}	K _{1,4}	K _{1,5}	K _{1,6}	K _{1,7}	K _{2,1}	K _{2,2}	K _{2,3}
Tedarikçiler	Min	Max	Max	Max	Max	Min	Max	Max	Max	Min
A	0,052	81	81	81	81	0	4	36	25	0
B	0,055	64	64	64	81	0	4	81	81	0
C	0,057	64	64	64	64	0	4	36	25	0
D	0,058	49	49	49	49	0	4	64	49	0
E	0,063	25	36	25	36	0	4	36	25	0
F	0,068	4	4	4	4	0	4	36	25	0
Toplam	0,352	287	298	287	315	0	24	289	230	0
Karekökü	0,593	16,941	17,263	16,941	17,748	0	4,899	17,000	15,166	0
Alt Kriterler	K _{3,1}	K _{3,2}	K _{3,3}	K _{4,1}	K _{4,2}	K _{4,3}	K _{4,4}	K _{5,1}	K _{5,2}	K _{5,3}
Tedarikçiler	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max
A	25	49	64	81	81	81	81	64	49	64
B	81	81	64	81	81	81	81	81	64	64
C	36	9	64	36	36	36	36	49	36	36
D	49	9	49	64	64	64	64	64	49	64
E	36	9	64	36	36	36	36	36	49	36
F	36	9	64	36	36	36	36	49	36	36
Toplam	263	166	369	334	334	334	334	343	283	300
Karekökü	16,217	12,884	19,209	18,276	18,276	18,276	18,276	18,52	16,823	17,321
Alt Kriterler	K _{1,1}	K _{1,2}	K _{1,3}	K _{1,4}	K _{1,5}	K _{1,6}	K _{1,7}	K _{2,1}	K _{2,2}	K _{2,3}
A	0,386	0,531	0,521	0,531	0,507	0	0,408	0,353	0,330	0
B	0,396	0,472	0,463	0,472	0,507	0	0,408	0,529	0,593	0
C	0,401	0,472	0,463	0,472	0,451	0	0,408	0,353	0,330	0
D	0,405	0,413	0,405	0,413	0,394	0	0,408	0,471	0,462	0
E	0,421	0,295	0,348	0,295	0,338	0	0,408	0,353	0,330	0
F	0,438	0,118	0,116	0,118	0,113	0	0,408	0,353	0,330	0
Alt Kriterler	K _{3,1}	K _{3,2}	K _{3,3}	K _{4,1}	K _{4,2}	K _{4,3}	K _{4,4}	K _{5,1}	K _{5,2}	K _{5,3}
A	0,308	0,543	0,416	0,492	0,492	0,492	0,492	0,432	0,416	0,462
B	0,555	0,699	0,416	0,492	0,492	0,492	0,492	0,486	0,476	0,462
C	0,370	0,233	0,416	0,328	0,328	0,328	0,328	0,378	0,357	0,346
D	0,432	0,233	0,364	0,438	0,438	0,438	0,438	0,432	0,416	0,462
E	0,370	0,233	0,416	0,328	0,328	0,328	0,328	0,324	0,416	0,346
F	0,370	0,233	0,416	0,328	0,328	0,328	0,328	0,378	0,357	0,346

3. Adım: Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin Oluşturulması: Bu adımda Tablo 1’de gösterilen kriter ve alt kriter önem ağırlıklarının Tablo 3’de elde edilen değerlerle çarpılarak Tablo 4’deki ağırlıklı standart karar matrisi değerleri elde edilmektedir.

Tablo 4. Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin Oluşturulması

Alt Kriterler	K _{1,1}	K _{1,2}	K _{1,3}	K _{1,4}	K _{1,5}	K _{1,6}	K _{1,7}	K _{2,1}	K _{2,2}	K _{2,3}
Tedarikçiler	Min	Max	Max	Max	Max	Min	Max	Max	Max	Min
A	0,004	0,030	0,035	0,012	0,028	0	0,009	0,029	0,018	0
B	0,004	0,026	0,031	0,010	0,028	0	0,009	0,044	0,033	0
C	0,004	0,026	0,031	0,010	0,025	0	0,009	0,029	0,018	0
D	0,004	0,023	0,027	0,009	0,022	0	0,009	0,039	0,026	0
E	0,005	0,016	0,023	0,007	0,019	0	0,009	0,029	0,018	0
F	0,005	0,007	0,008	0,003	0,006	0	0,009	0,029	0,018	0
Alt Kriterler	K _{3,1}	K _{3,2}	K _{3,3}	K _{4,1}	K _{4,2}	K _{4,3}	K _{4,4}	K _{5,1}	K _{5,2}	K _{5,3}
Tedarikçiler	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max
A	0,001	0,010	0,007	0,012	0,004	0,037	0,037	0,009	0,079	0,039
B	0,001	0,012	0,007	0,012	0,004	0,037	0,037	0,010	0,091	0,039
C	0,001	0,004	0,007	0,008	0,003	0,025	0,025	0,008	0,068	0,029
D	0,001	0,004	0,006	0,011	0,004	0,033	0,033	0,009	0,079	0,039
E	0,001	0,004	0,007	0,008	0,003	0,025	0,025	0,007	0,079	0,029
F	0,001	0,004	0,007	0,008	0,003	0,025	0,025	0,008	0,068	0,029

4. Adım: Pozitif İdeal (A⁺) ve Negatif İdeal (A⁻) Çözümlerin Oluşturulması:

Bu adımda Tablo 4'de elde edilen değerlerin ağırlıklı karar matrisindeki her bir tedarikçi seçimi alt kriteriyle ilgili sütunundan pozitif ideal çözümü için (A⁺); ağırlıklandırılmış matrisin her bir sütunundaki en büyük değer, negatif ideal çözüm ise (A⁻); ağırlıklandırılmış matrisin her bir sütunundaki en küçük değer belirlenmektedir. Pozitif ideal ve negatif ideal çözümün hesaplanması Tablo 5'de gösterilmektedir. K_{1,1} (Düşük fiyat başlangıç alt kriteri), K_{1,6} (Satın alma ıskontosu alt kriteri) ve K_{2,3} (hatasız ürün miktarı alt kriteri) alt kriterleri otel işletmelerinde maliyet unsuru oldukları için minimum düzeyde; diğer alt kriterler otel işletmelerine fayda sağlayacağı için maksimum düzeyde olması gerekmektedir.

Tablo 5. Pozitif İdeal (A⁺) ve Negatif İdeal (A⁻) Çözümlerin Oluşturulması

Alt Kriterler	K _{1,1}	K _{1,2}	K _{1,3}	K _{1,4}	K _{1,5}	K _{1,6}	K _{1,7}	K _{2,1}	K _{2,2}	K _{2,3}
Ölçütler	Min	Max	Max	Max	Max	Min	Max	Max	Max	Min
Pozitif İdeal	0,004	0,030	0,035	0,012	0,028	0	0,009	0,044	0,033	0
Negatif İdeal	0,005	0,007	0,008	0,003	0,006	0	0,009	0,029	0,018	0
Alt Kriterler	K _{3,1}	K _{3,2}	K _{3,3}	K _{4,1}	K _{4,2}	K _{4,3}	K _{4,4}	K _{5,1}	K _{5,2}	K _{5,3}
Ölçütler	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max
Pozitif İdeal	0,001	0,012	0,007	0,012	0,004	0,037	0,037	0,010	0,091	0,039
Negatif İdeal	0,001	0,004	0,006	0,008	0,003	0,025	0,025	0,007	0,068	0,029

5. Adım: Pozitif ve Negatif İdeal Ayırım Ölçülerinin Hesaplanması: Bu adımda her bir tedarikçiye ait alt kriter değerlerini gösteren sütun değerlerinden pozitif ideal ve negatif ideal değerler çıkartılarak sırasıyla pozitif ve negatif ideal çözüme uzaklık değerleri belirlenir. Tablo 4 ve 5'deki değerler temel alınarak pozitif ideal ve negatif ideal ayırım ölçülerinin hesaplanması aşağıda gösterilmektedir. Pozitif ideal ayırım ölçüsünün hesaplanması için S_{11}^* değeri üzerinde örnek çözüm üzerinde aşağıdaki gibi yapılmaktadır.

$$S_{11}^* = \sqrt{(0,004 - 0,004)^2 + (0,030 - 0,030)^2 + (0,035 - 0,035)^2 + \dots + (0,039 - 0,039)^2}$$

$$\text{Toplam} = S_{11}^* = \text{Toplam} = S_{11}^* = 0,0005675118$$

$$\text{Karekök} = S_{11}^* = \text{Karekök} = S_{11}^* = 0,023822507$$

Negatif ideal ayırım ölçüsünün hesaplanması için S_{11}^- değeri üzerinde örnek çözüm üzerinde aşağıdaki gibi yapılmaktadır.

$$S_{11}^- = \sqrt{(0,004 - 0,005)^2 + (0,030 - 0,007)^2 + (0,035 - 0,008)^2 + \dots + (0,039 - 0,029)^2}$$

$$\text{Toplam} = S_{11}^- = \text{Toplam} = S_{11}^- = 0,0024129525$$

$$\text{Karekök} = S_{11}^- = \text{Karekök} = S_{11}^- = 0,049121813$$

6. Adım: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması: İdeal çözüme göreli yakınlığın hesaplanmasında ise; bir önceki adımda elde edilen negatif ideal çözüm değerleri, kendi değeri ve aynı sütundaki alternatifin pozitif ideal çözüm değerlerinin toplamına bölünmesiyle elde edilen değerler Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

Tedarikçiler	Pozitif ideal ayırım ölçüsü	Negatif ideal ayırım ölçüsü	İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması
A	0,023822507	0,049121813	0,673415188
B	0,005237391	0,05399208	0,911574577
C	0,038429078	0,036642292	0,488099418
D	0,021445876	0,03815564	0,640179018
E	0,038523252	0,025246729	0,395903035
F	0,057133303	0,001467649	0,025044798

7. Adım: Her Bir Alternatifin Göreceli Sıralamasının ve Nihai Sonuç: Tablo 6.'da elde edilen değerler büyükten küçüğe göre sıralanması Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. Nihai Sonuç ve Sıralanması

Alternatifler	İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması	Sıralama
B*	0,911574577	1
A	0,673415188	2
D	0,640179018	3
C	0,488099418	4
E	0,395903035	5
F	0,025044798	6

Çıkan sonuçlar incelendiğinde otel işletmesinin tedarikçi firma seçiminde “Tedarikçi B” firmasını öncelikle tercih etmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer tedarikçi firmalar ise; Tedarikçi A > Tedarikçi D > Tedarikçi C > Tedarikçi E > Tedarikçi F şeklinde sıralanmaktadır.

MOORA Yönteminin Uygulanması

MOORA yönteminin uygulamasında; karar matrisinin oluşturulması (Tablo 2), normalize edilmiş karar matrisinin oluşturulması (Tablo 3) ve ağırlıklı standart karar matrisinin oluşturulması (Tablo 4) TOPSIS yöntemiyle aynıdır. MOORA yönteminin iki yaklaşımı olan oran sistemi ve referans noktası yaklaşımının ilk aşamaları birbiriyle aynıdır. Bu yüzden ağırlıklı standart karar matrisinde olan işlemler ayrı ayrı gösterilmemiştir.

Oran Sistemi Yaklaşımı Çözümü

Oran sistemi yaklaşımında, Tablo 4’de elde edilen maksimum (Alternatiflerin maksimum olanlarının kümülatif toplamı) ve minimum (Alternatiflerin minimum olanlarının kümülatif toplamı) değerler toplandıktan sonra maksimum değerlerin toplamından minimum değerlerin toplamı çıkartılarak nihai sonuç elde edilmektedir. Nihai sonuçta elde edilen değerler büyükten küçüğe sıralanarak en uygun alternatif seçilmektedir.

Tablo 8. Oran Sistemi Yaklaşımına Göre Alternatiflerin Sonuçları ve Sıralanması

Tedarikçiler	Max Toplam	Min Toplam	Fark (Max)	Sıralama
B*	0,434	0,004	0,429	1
A	0,397	0,004	0,393	2
D	0,375	0,004	0,370	3
C	0,328	0,004	0,323	4
E	0,310	0,005	0,305	5
F	0,258	0,005	0,253	6

Oran sistemi yaklaşımına göre otel işletmelerinin tedarikçi seçiminde TOPSIS yöntemindeki gibi en uygun tedarikçi "Tedarikçi B" ve son sırada ise "Tedarikçi F" yer almaktadır. Diğer tedarikçi firmaların sıralanması ise; Tedarikçi A > Tedarikçi D > Tedarikçi C > Tedarikçi E şeklinde olup TOPSIS yöntemindeki alternatiflerin sıralaması ile aynı olduğu görülmektedir.

Referans Noktası Yaklaşımı Çözümü

Referans noktası yaklaşımı çözümü için ilk önce Tablo 4'deki ağırlıklı standart karar matrisinden elde edilen değerlerin minimum ve maksimum olması durumuna göre referans noktası seçimleri yapılmaktadır.

Referans noktası (r_i değerlerinin hesaplanması) belirlenmesinde, kriterlerin minimum ($K_{1,1}$ kriterine ait sütundaki en küçük sayısal ifade) veya maksimum ($K_{1,2}$ kriterine ait sütundaki en büyük sayısal ifade) olması durumuna göre işlemler yapılmaktadır. Bu işlemler Tablo 9'da gösterilmektedir.

Referans noktaları belirlendikten sonra Tablo 4'deki değerler temel alınarak Tchebycheff'in Min-Max Metrik işlemine göre ($|r_i - x_{ij}^*|$) elde edilen sonuçlar küçükten büyüğe doğru sıralanarak en uygun alternatif seçilmektedir. Bu işlemler Tablo 10'da gösterilmektedir.

Referans noktası yaklaşımına göre otel işletmelerinin tedarikçi seçiminde TOPSIS yöntemi ve oran sistemi yaklaşımındaki gibi en uygun tedarikçi "Tedarikçi B" ve son sırada ise "Tedarikçi F" yer almaktadır. Diğer tedarikçi firmaların sıralanması ise; Tedarikçi D > Tedarikçi A = Tedarikçi E > Tedarikçi C > Tedarikçi F şeklinde olup TOPSIS yöntemi ve oran sistemi yaklaşımına göre alternatiflerin sıralanmasında farklılıklar görülmektedir.

Tablo 9. Referans Noktasının Belirlenmesi (r_i)

Alt Kriterler	$K_{1,1}$	$K_{1,2}$	$K_{1,3}$	$K_{1,4}$	$K_{1,5}$	$K_{1,6}$	$K_{1,7}$	$K_{2,1}$	$K_{2,2}$	$K_{2,3}$
Ölçütler	Min	Max	Max	Max	Max	Min	Max	Max	Max	Min
r_i	0,004	0,030	0,035	0,012	0,028	0,000	0,009	0,044	0,033	0,000
Alt Kriterler	$K_{3,1}$	$K_{3,2}$	$K_{3,3}$	$K_{4,1}$	$K_{4,2}$	$K_{4,3}$	$K_{4,4}$	$K_{5,1}$	$K_{5,2}$	$K_{5,3}$
Ölçütler	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max
r_i	0,001	0,012	0,007	0,012	0,004	0,037	0,037	0,010	0,091	0,039

Uygulanan MOORA yönteminin TOPSIS yönteminden farkı, sonuçların yapılan sıralamaların toplu bir şekilde değerlendirilmesi ve bir baskınlık karşılaştırılması yapılarak sıralamaya konulmasıdır. TOPSIS yöntemi, Oran Analizi ve Referans yaklaşımının sonuçları Tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 11. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerine Göre Tedarikçilerin Sıralanması

Tedarikçiler	TOPSIS	Oran	Referans
A	2	2	3
B	1	1	1
C	4	4	5
D	3	3	2
E	5	5	3
F	6	6	6

TOPSIS yöntemine göre en uygun tedarikçi "B" ve son sırada ise tedarikçi "F" yer almaktadır. Bu yöntemde göre diğer alternatif tedarikçiler; $A > D > C > E$ şeklinde sıralanmaktadır. MOORA yöntemine göre ise bir sıralama yapılması için oran ve referans yaklaşımından elde edilen sıralamaların aynı olması gerekmektedir. Bu sonuçlara göre her iki yaklaşımda da en uygun alternatif tedarikçi "B" ve son sırada ise tedarikçi "F" in yer aldığı görülmektedir.

SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Otel işletmeleri tedarikçi seçiminde hem maliyetlerini minimize etmek hem de müşteri memnuniyetini maksimize etmeyi amaçlamaktadırlar. Otel işletmeleri ürün ve hizmeti tedarik ederken birçok kriteri ve alternatifi göz önünde bulundurması gerekmektedir. Çoğu otel işletmesi mevsimlik dönemler halinde çalıştığından dolayı tedarikçi seçiminde süreklilik sağlayamadığından zorluklar çekmektedirler. Bu çalışmada da otel işletmelerinin dönemsel müşteri potansiyelini yüksek tutmaları ve maliyetlerini minimum düzeyde tutmaları gerektiğinden dolayı tedarikçi seçiminin önemi üzerine bir araştırma yapılmıştır.

Otel işletmelerinin tedarikçi seçiminde dikkat ettikleri kriterler incelendiğinde; tedarikçi firmaların otel işletmelerine sundukları ürünlerde ilk olarak fiyat düzeyine bakılmaktadır. Tedarikçi firmalar piyasa ortamındaki ürün fiyatlarına göre bir ayarlama yapmaktadırlar. Yani ürünün fiyatı piyasa ortamından çok yüksek veya çok altında bir değerde otel işletmelerine önerilmektedir.

Otel işletmeleri ürünün fiyat değerine baktıktan sonra; tedarikçi firmanın

ürünün satış öncesi, satış anı ve satış sonrası sunmuş oldukları hizmet düzeyi kriterine dikkat etmektedirler. Özellikle otel işletmelerindeki müşteriler sadece belli dönemlerde yoğunlaştığından dolayı, müşterilerinin ürün veya hizmetten dolayı mağdur olmamaları istenmektedir. Yani otel işletmeleri tedarikçi firma seçiminde alınan ürün veya hizmette bir problemle karşılaştığında, o problemin çözüme ulaşma süresi, çözüm odaklı davranılması ve iletişime çok önem vermektedirler. Otel işletmeleri ürünün fiyat değerine ve tedarikçinin hizmet düzeyini inceledikten sonra, tedarikçi firmanın piyasadaki durumuna, ürünün kalitesine ve lojistik imkânlarına bakmaktadırlar.

Bu çalışmada da bir otel işletmesinin tedarikçi firma değerlendirmesi için 5 ana kriter ve 20 alt kriter açısından 6 tedarikçi firmanın kıyaslaması yapılmıştır. Otel işletmesinin vermiş olduğu bilgilere göre TOPSIS ve MOORA yöntemi (Oran Analizi ve Referans Noktası Yaklaşımı) kullanılarak uygulama sonucunda en iyi tedarikçi firma "B Tedarikçi" firması ve en uygun olmayan tedarikçi firma ise "F Tedarikçi" firması çıkmıştır. Otel işletmelerinde tedarikçi firmadan ürün veya hizmet alımından sorumlu olan kişinin (karar vericilerinin) doğru olmayan bir tedarikçi firma seçmesi otelin maliyetlerini yükseltmesi olağan bir durum olacaktır. Otel işletmelerinin bu gibi olumsuz durumlarla karşılaşmaması için, karar verme durumlarında çok kriterli karar verme yöntemlerini kullanmaları önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Agarwal, G. ve Vijayvary, L. (2013). Modelling of Intangibles: An Application in Supplier Selection in Supply Chain-A Case Study of Multinational Food Industry. *International Journal of Management and Innovation*, 5 (1), 61-79.
- Akyüz, G. (2012). Bulanık VIKOR Yöntemi İle Tedarikçi Seçimi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (1), 197-214.
- Amid, A., Ghodspour, S., H. ve O'Brien, C. (2006). Fuzzy Multiobjective Linear Model for Supplier Selection in a Supply Chain. *International Journal of Production Economics*, 104 (2), 394-407.
- Arıkan, F. ve Küçükçe, Y., S. (2012). Satın Alma Faaliyeti İçin Bir Tedarikçi Seçimi-Değerlendirme Problemi ve Çözümü. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 255-264.
- Ayık, Y., Z. ve Kılavuz, Y. (2013). Analitik Ağ Süreci Yaklaşımı ve TOPSIS Yöntemi İle Öğrenci İşleri Bilgi Sistemi Yazılımı Seçimi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27 (4), 1-18.
- Baynal, K. ve Yüzügüllü, E. (2013). Tedarik Zinciri Yönetiminde Analitik Ağ Süreci İle Tedarikçi Seçimi ve Bir Uygulama. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42 (1), 77-92.
- Benyoucef, L., Ding, H. ve Xie, X. (2003). Supplier Selection Problem: Selection Criteria and Methods. *Institut National De Recherche En Informatique Et En Automatique*, No: 4726, 1-38.
- Boran, F., E., Genç, S., Kurt, M. ve Akay, D. (2009). A Multi-Criteria Intuitionistic Fuzzy Group Decision Making for Supplier Selection with TOPSIS Method. *Expert Systems with Applications*, 36 (8), 11363-11368.
- Boer, L., D., Labro E. ve Morlacchi, P. (2001). A Review of Methods Supporting Supplier Selection. *European Journal of Purchasing & Supply Management*, 7 (2), 75-89.
- Brauers W. K. M. ve Ginevicius, R. (2013). How to Invest in Belgian Shares by Multimoora Optimization. *Journal of Business Economics and Management*, 14 (5), 940-956.
- Brauers W. K. M., Ginevicius, R. ve Podzevko, V. (2010). Regional Development in Lithuania Considering by the MOORA Method. *Technological and Economic Development of Economy*, 16 (4), 613-640.

- Brauers, W. K. M. (2013). Multi-Objective Seaport Planning By MOORA Decision Making. *Annals of Operations Research*, 206 (1), 39-58.
- Brauers, W. K. M. ve Ginevicius, R. (2009). Robustness in Regional Development Studies: The Case of Lithuania. *Journal of Business Economics and Management*, 10 (2), 121-140.
- Brauers, W. K. M. ve Zavadskas, E. K. (2006). The MOORA Method and its Application to Privatization in a Transition Economy. *Control and Cybernetics*, 35 (2), 445-469.
- Brauers, W. K. M., Zavadskas, E. K., Peldschus, F. ve Turskis, Z. (2008). Multi-Objective Optimization of Road Design Alternatives with an Application of the MOORA Method. *The 25th International Symposium on Automation and Robotics in Construction*, 26-29 Haziran, Vilnius, Lithuania, 541-548.
- Çakın, E. (2013). *Tedarikçi Seçim Kararında Analitik Ağ Süreci (ANP) ve Electre Yöntemlerinin Kullanılması ve Bir Uygulama.* , İzmir: (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çevirgen, A. (2009). Konaklama İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing) Uygulamaları Üzerinde Bir Değerlendirme. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9 (4), 1341-1355.
- Chakraborty, S. (2011). Applications of the MOORA Method for Decision Making in Manufacturing Environment. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 54 (9-12), 1155-1166.
- Chen, Y.-J. (2011). Structured Methodology for Supplier Selection and Evaluation in a Supply Chain. *Information Sciences*, 181 (9), 1651-1670.
- Cheng, S., Chan, C., W. ve Huang, G., H. (2003). An Integrated Multi-Criteria Decision Analysis and Inexact Mixed Integer Linear Programming Approach for Solid Waste Management. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 16 (5-6), 543-554.
- Deng, X., Hu, Y., Deng, Y. ve Mahadevan, S. (2014). Supplier Selection Using AHP Methodology Extended by D Numbers. *Expert Systems with Applications*, 41 (1), 156-167.
- Dumanoğlu, S. (2010). İMKB'de İşlem Gören Çimento Şirketlerinin Mali Performansının TOPSIS Yöntemi İle Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29 (2), 323-339.

- Gökalp, B. ve Soylu, B. (2010). Tedarikçinin Süreçlerini İyileştirme Amaçlı Tedarikçi Seçim Problemi. *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 23 (1), 4-15.
- Görener, A. (2013). Tedarik Zinciri Stratejisi Seçimi: Bulanık VIKOR Yöntemiyle İmalat Sektöründe Bir Uygulama. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5 (3), 47-62.
- Govil, M. ve Proth, J.-M. (2002). *Supply Chain Design and Management Strategic and Tactical Perspectives*. New York: Academic Press (An Elsevier Science Imprint).
- Hsu, C.-W., Kuo, T.-C., Chen, S.-H. ve Hu, A., H. (2013). Using DEMATEL to Develop a Carbon Management Model of Supplier Selection in Green Supply Chain Management. *Journal of Cleaner Production*, 56, 164-172.
- Hu, X., Munson, C., L. ve Fotopoulos, S., B. (2012). Purchasing Decisions under Stochastic Prices: Approximate Solutions for Order Time, Order Quantity and Supplier Selection. *Annals of Operations Research*, 201 (1), 287-305.
- Jadidi, O., Zolfaghari, S. ve Cavalieri, S. (2014). A New Normalized Goal Programming Model for Multi-Objective Problems: A Case of Supplier Selection and Order Allocation. *International Journal of Production Economics*, 148, 158-165.
- Kapar, K. (2011). *Tedarik Zinciri Yönetimi ve Tedarikçi Seçiminde Analitik Hiyerarşi Sürecinin Kullanılması ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kar, A., K. (2014). Revisiting the Supplier Selection Problem: An Integrated Approach for Group Decision Support. *Expert Systems with Applications*, 41 (6), 2762-2771.
- Kasapoğlu, Ö., A. ve Yurder, Y. (2013). Tedarikçi Seçim Kararında Analitik Ağ Süreci Uygulaması. *Gazi üniversitesi iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 165-197.
- Kılıç, H., S. (2013). An Integrated Approach for Supplier Selection in Multi-Item/Multi-Supplier Environment. *Applied Mathematical Modelling*, 37 (14-15), 7752-7763.
- Kuo, R., J. ve Lin, Y., J. (2012). Supplier Selection Using Analytic Network Process and Data Envelopment Analysis. *International Journal of Production Research*, 50 (11), 2852-2863.

- Lin, C.-T., Chen, C.-B. ve Ting, Y.-C. (2011). An ERP Model for Supplier Selection in Electronics Industry. *Expert Systems with Applications*, 38 (3), 1760-1765.
- Luitzen, D. B., Eva, L. ve Pierangela, M. (2001). A Review of Methods Supporting Supplier Selection. *European Journal of Purchasing & Supply Chain Management*, 7 (2), 75-89.
- Monjezi, M., DENGHANI, H., Singh, T., N., Sayadi, A., R. ve Gholinejad, A. (2012). Application of TOPSIS Method for Selection the Most Appropriate Blast Design. *Arabian Journal of Geosciences*, 5 (1), 95-101.
- Muralidharan C., Anantharaman N. ve Deshmukh S., G. (2001). Vendor Rating in Purchasing Scenario: A Confidence Interval Approach. *International Journal of Operations and Production Management*, 21 (10), 1305-1325.
- Nan, Y. ve Tian, Y. (2011). Performance Evaluation on Regional Innovation System Based of AHP-TOPSIS Methodology. *International Conference on Computer Science and Network Technology (ICCSNT)*, 24-26 Aralık 2011, 1140-1143.
- Nassimbeni, G. ve Battain, F. (2003). Evaluation of Supplier Contribution to Product Development: Fuzzy and Neuro Fuzzy Based Approaches. *International Journal of Production Research*, 41 (13), 2933-2956.
- Özdağoğlu, A. (2014). Normalizasyon Yöntemlerinin Çok Ölçütlü Karar Verme Sürecine Etkisi-Moora Yöntemi İncelemesi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 14 (2), 283-294.
- Özdemir, A. (2010). Ürün Grupları Temelinde Tedarikçi Seçim Probleminin Ele Alınması ve Analitik Hiyerarşi Süreci İle Çözümlemesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 55-84.
- Özel, B. ve Özyörük, B. (2007). Bulanık Aksiyomatik Tasarım İle Tedarikçi Firma Seçimi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22 (3), 415-423.
- Parthiban, P., Zabur, H., A. ve Katarar, P. (2013). Vendor Selection Problem: A Multi-Criteria Approach Based on Strategic Decisions. *International Journal of Production Research*, 51 (5), 1535-1548.
- Peric, T., Babic, Z. ve Veza, I. (2013). Vendor Selection and Supply Quantities Determination in a Bakery by AHP and Fuzzy Multi-Criteria Programming. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*, 26 (9), 816-829.

- Power, M., J., Desouza, K., C. ve Bonifazi, C. (2006). *The Outsourcing Handbook How to Implement a Successful Outsourcing Process*, London (Philadelphia): Kogan Page Limited.
- Qian, L. (2014). Market-Based Supplier Selection with Price, Delivery Time, and Service Level Dependent Demand. *International Journal of Production Economics*, 147 (Part C), 697-706.
- Rajesh, G. ve Malliga, P. (2013). Supplier Selection Based on AHP QFD Methodology. *Procedia Engineering*, 64, 1283-1292.
- Roshandel, J., Miri-Nargesi, S., S. ve Hatami-Shirkouhi, L. (2013). Evaluating and Selecting the Supplier in Detergent Production Industry Using Hierarchical Fuzzy TOPSIS. *Applied Mathematical Modelling*, 37 (24), 10170-10181.
- Salmeron, L., J., Vidal, R. ve Mena, A. (2012). Ranking Fuzzy Cognitive Map Based Scenarios with TOPSIS. *Expert Systems with Applications*, 39 (3), 2443-2450.
- Sarıoğlan, M. (2011). Konaklama İşletmelerinde Tedarik Zinciri Yönetimi Kapsamında Tedarikçi Seçim Kriterleri Üzerine Görgül Bir Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (25), 239-253.
- Seçme, N., Y. ve Özdemir, A., İ. (2008). Bulanık Analitik Hiyerarşi Yöntemi İle Çok Kriterli Stratejik Tedarikçi Seçimi: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 175-191.
- Sezhiyan, D., M. ve Nambirajan, T. (2010). Development of Scale to Measure Supplier Selection, Supply Effort Management and Organizational Performance. *Asia-Pacific Business Review*, 6 (4), 26-37.
- Sheehan, L. R. ve Ritchie, J. R. B. (2005). Destination Stakeholders Exploring Identity and Salience. *Annals of Tourism Research*, 32 (3), 711-734.
- Shidpour, H., Shahrokhi, M. ve Bernard, A. (2013). A Multi-Objective Programming Approach, Integrated into the TOPSIS Method, in Order to Optimize Product Design; in Three-Dimensional Concurrent Engineering. *Computers Industrial Engineering*, 64 (4), 875-885.
- Stadtler, H. ve Kilger, C. (2001). *Supply Chain Management and Advanced Planning: Concepts, Models, Software and Case Studies*. Berlin: Springer.
- Su, J., Dyer, C., L. ve Gargeya, V., B. (2009). Strategic Sourcing and Supplier Selection in the U.S. Textile–Apparel–Retail Supply Network. *Clothing and Textiles Research Journal*, 27 (2), 83-97.

- Supçiller, A., A. ve Çapraz, O. (2011). AHP-TOPSIS Yöntemine Dayalı Tedarikçi Seçimi Uygulaması. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (13), 1-22.
- Susuz, Z. (2005). *Analitik Hiyerarşi Prosesi'ne Dayalı Optimum Tedarikçi Seçim Modeli*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana
- Tong, L.-I. ve Su, C.-T. (1997). Optimizing Multi-Response Problems in the Taguchi Method by Fuzzy Multiple Attribute Decision Making. *Quality and Reliability Engineering International*, 13 (1), 25-34.
- Türer, S., Ayvaz B., Bayraktar D. ve Bolat B. (2008). Tedarikçi Değerlendirme Süreci İçin Yapılan Sınır Ağı Yaklaşımı: Gıda Sektöründe Bir Uygulama. *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 20 (2), 31-40.
- Tzeng, G.-T. ve Huang, J.-J. (2011). *Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications*, Boca Raton: CRC Press.
- Vijayvagy, L. (2012). Decision Framework for Supplier Selection through Multi Criteria Evaluation Models in Supply Chain. *International Journal of Management and Innovation*, 4 (2), 16-28.
- Viswanadham, N. ve Samvedi, A. (2013). Supplier Selection Based on Supply Chain Ecosystem, Performance and Risk Criteria. *International Journal of Production Research*, (51) 21, 6484-6498.
- Weber, C., A., Current, J. ve Desai, A. (2000). An Optimization Approach to Determining the Number of Vendors to Employ. *Supply Chain Management: An International Journal*, 5 (2). 90-98.
- Wei, C., C., Liang, G., S. ve Wang M., J. (2007). A Comprehensive Supply Chain Management Project Selection Framework under Fuzzy Environment. *International Journal of Project Management*, 25 (6), 627-636.
- Yayar, R. ve Baykara, H., V. (2012). TOPSIS Yöntemi İle Katılım Bankalarının Etkinliği ve Verimliliği Üzerine Bir Uygulama. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 21-42.
- Yıldırım, B. F. ve Önay, O. (2013). Bulut Teknolojisi Firmalarının Bulanık AHP-MOORA Yöntemi Kullanılarak Sıralanması. *İstanbul üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 24 (75), 59-81.
- Zhang, X., Lee, C., K., M. ve Chen, S. (2012). Supplier Evaluation and Selection: A Hybrid Model Based on DEAHP and ABC. *International Journal of Production Research*, (50) 7, 1877-1889.

IMPORTANCE OF RISK MANAGEMENT FOR THE SUSTAINABILITY OF TOURISM

Turizmin Sürdürülebilirliği İçin Risk Yönetiminin Önemi

Mert URAL*

Abstract: The world tourism industry suffered some severe losses as a result of a series of major international events and the magnitude of disaster risks has become a major topic of discussion for a sustainable tourism especially in the insurance industry. Most of the tourism destinations face a wide range of disasters and crises from a variety of hazards (natural, technological, biological, and civil/political). Risk management for sustainability of tourism refers to the planning and implementation of processes directed towards managing the adverse effects of disasters on tourism. The aim of this paper is to consider the key elements of disasters and their effects upon tourism destinations, and to provide background on risk management processes for sustainable tourism.

Key Words: Disasters, Risk Management, Sustainability of Tourism.

Özet: Dünya turizm sektörü bazı önemli uluslararası olayların neticesinde ciddi kayıplar yaşamış ve doğal afet risklerinin şiddeti özellikle sigorta sektörü açısından sürdürülebilir turizm tartışmalarının ana konusu haline gelmiştir. Birçok turizm merkezi çeşitli tehlikelerden (doğal, teknolojik, biyolojik ve toplumsal/politik) kaynaklı afetler ile yüz yüze gelmektedir. Sürdürülebilir turizm için risk yönetimi, doğal afetlerin turizm sektörüne yönelik olumsuz etkilerini giderebilmek üzere yapılacak planlama ve uygulama süreçlerini kapsamaktadır. Bu çalışmanın amacı, doğal afetlerin temel unsurlarını ve bunların turizm merkezleri üzerine etkilerini tartışmak, ayrıca sürdürülebilir turizm için risk yönetim sürecine bir alt yapı sağlamaktır.

Anahtar Sözcükler: Doğal Afetler, Risk Yönetimi, Turizmin Sürdürülebilirliği.

* Assoc. Prof., Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, 35160 Buca, Izmir, Turkey. e-posta: mert.ural@deu.edu.tr.

INTRODUCTION

The influence of environmental conditions on global patterns of economic development is the subject of especially the 21st century, primarily because identifying these causal effects is challenging. Unlike relatively rare financial crises, political crises, and civil wars, disasters occur regularly/irregularly and repeatedly. The increasing incidence and intensity of natural disasters and climate change have a distinct impact on the environment and vice versa and must therefore be seen as an integrated whole.

Countries face a wide range of disasters and crises from natural, technological, biological and civil/political hazards. Even a hazard impact will not necessarily produce a disaster. If an earthquake were to occur in a distant and unpopulated area and cause no harm to people or damage to facilities, it would not be a disaster.

Risks in the environmental category include both natural disasters (tropical cyclones, tornadoes, hurricanes, typhoons, floods, frosts, droughts, landslides, earthquakes, tsunamis, volcanoes, lahar, erosion, epidemics, plagues) and man-made risks (industrial accidents, transport accidents, crime, terrorism, political conflict, structure failures, structure fire, contamination) (Granger 2000: 25; Swiss Re 2014: 45; World Economic Forum 2014: 12; Hsiang and Jina 2014). Earthquakes, tropical cyclones, and flooding account for approximately 90% of all disaster based economic losses (Banks 2005: 18). Disasters affect countries' tourism and growth in the long-run.

Disasters cannot be prevented with existing science and technology, but the losses they may inflict and the impact on individuals, industries and governments can be reduced with disaster risk management programs. Therefore, determining how to realize tourism disaster risk identification, evaluation, control and transfer with appropriate disaster risk management tools, and establishing a disaster risk and loss evaluation model unique to the tourism industry, are extremely important and urgent tasks (Tsai 2013: 932; Lynham at al.: 2012).

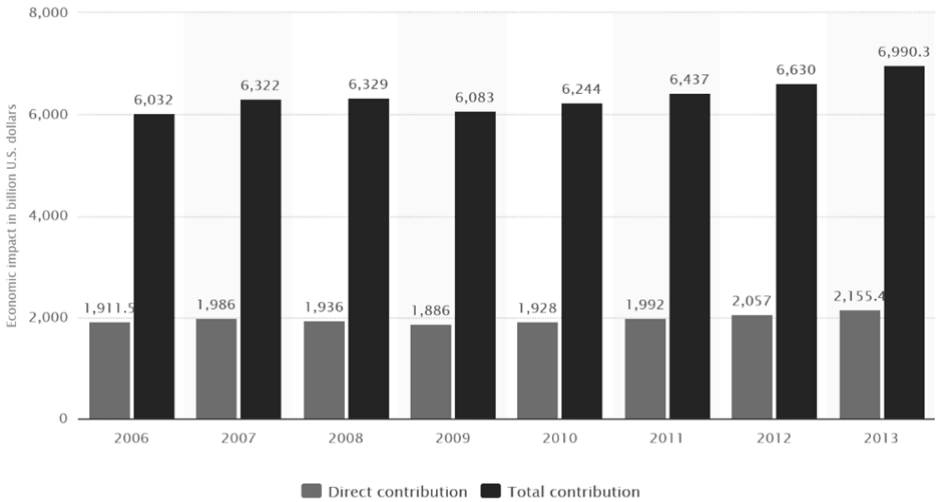
The purpose of this study is to consider the key elements of crises and disasters and their effects upon tourism destinations, and to emphasize the importance of risk management processes for sustainable tourism. The remainder of this paper proceeds as follows. In section 2 details the economics of disasters and sustainability of tourism. Section 3 treats insurance and the risk management framework in tourism industry. Section 4 describes the tourism risk management process and lastly, Section 5 contains some concluding remarks for further discussions.

THE ECONOMICS OF DISASTERS AND SUSTAINABILITY OF TOURISM

During the 21st century, the losses from disasters have expanded dramatically in many developed and developing countries. The trend towards increasing losses is on the rise, making active risk management more essential than ever (Banks 2005: 13). Disasters are often labeled low-frequency (probability)/high-severity events.

The notion that natural disasters might have permanent long-run effects on income is not obvious, in part because these events elicit economic responses fundamentally different from man-made macroeconomic disasters (e.g. currency or banking crises). Skidmore and Toya (2002) argues that disasters may temporarily stimulate economies to grow faster because demand for goods and services increase as populations replace lost capital. Cuaresma, Hlouskova and Obersteiner (2008), and Hallegatte and Dumas (2009) argues that growth may suffer initially, since lives may be lost and productive capital destroyed. Yang (2008) argues that growth should suffer for a finite period, but that it should eventually rebound because the marginal product of capital will rise to abnormally high levels, causing income levels to converge back to their pre-disaster trend. Anttila-Hughes and Hsiang (2011) argues that disasters lead slow growth—but no rebound occurs because the various recovery mechanisms above fail to outweigh the direct negative effect of losing capital. According to this hypothesis, post-disaster output may continue to grow in the long run, but permanently lower than its pre-disaster trajectory.

According to the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), over the past six decades, tourism has experienced continued growth and diversification to become one of the largest and fastest growing economic sectors in the world (WTTC 2010). The global travel and tourism industry -encompassing accommodation, transport, and catering, recreation and visitor services- generates several thousand billion U.S. dollars in revenue each year as seen on Figure 1. The statistic shows the direct and total economic impact of travel and tourism on the global economy from 2006 to 2013. In 2013, while the direct contribution of travel and tourism was 2,155 billion U.S. dollars, the total contribution was 6,990 billion U.S. dollar. The figures for total contribution also include indirect and induced contributions which includes accommodation services, food and beverage services, retail trade, transportation services and cultural, sports and recreational services.

Figure 1: Contribution of travel and tourism to the global economy (in US\$bn)

Source: STATISTA 2014, June 10.

Table 1 provides a snapshot of the projected value of tourism to the world's economy from 2013 to 2024. The total direct and indirect economic contribution (percentage of total) of travel and tourism is estimated to rise from 9.5% (US\$6,990bn) in 2013 to 10.3% (US\$10,965bn) in 2024, and is expected to generate 265,855,000 jobs, 8.9% of total employment in 2013, rising to 346,901,000 jobs, 10.2% of total employment, over the same time period.

Table 1: Travel and tourism sector total contribution to GDP and employment

	2013 USDbn ¹	2013 % of total	2014 Growth ²	2024 USDbn ¹	2024 % of total	2024 Growth ³
World						
Direct contribution to GDP	2,155.4	2.9	4.3	3,379.3	3.1	4.2
Total contribution to GDP	6,990.3	9.5	4.3	10,965.1	10.3	4.2
Direct contribution to employment ⁴	100,894	3.4	2.2	126,257	3.7	2.0
Total contribution to employment ⁴	265,855	8.9	2.5	346,901	10.2	2.4
Visitor exports	1,295.9	5.4	4.8	2,052.4	5.2	4.2
Domestic spending	3,220.6	4.4	4.2	5,057.1	3.6	4.2
Leisure spending	3,412.8	2.2	4.3	5,451.2	2.4	4.4
Business spending	1,103.7	0.7	4.7	1,661.1	0.7	3.7
Capital investment	754.6	4.4	5.8	1,310.9	4.9	5.1

¹2013 constant prices & exchange rates; ²2014 real growth adjusted for inflation (%); ³2014-2024 annualised real growth adjusted for inflation (%); ⁴000 jobs

Source: WTTC, 2014: 7.

Tourism is one of the world's fastest growing industries and is a major source of income for many countries. Being a people-oriented industry, tourism also provides many jobs which have helped revitalize local economies. Many people seek more responsible holidays. These include various forms of alternative or sustainable tourism such as: 'nature-based tourism', 'ecotourism' and 'cultural tourism'. All tourism activities of whatever motivation –holidays, business travel, conferences, adventure travel and ecotourism– need to be sustainable (UNESCO 2014, September 20).

In 2013, there were 1.087 billion international tourist arrivals worldwide, with a growth of 5.0% as compared to 1.030 billion in 2012. Table 2 summarizes the top 10 international tourism destinations tourist arrivals in 2013 (UNWTO, 2014).

Table 2: Top 10 international tourism destinations tourist arrivals (2013)

Rank	Country	UNWTO Region	International tourist arrivals (2013)	International tourist arrivals (2012)	Change (2012 to 2013) (%)
1	France	Europe	84.7 million	83.0 million	2.0
2	United States	North America	69.8 million	66.7 million	4.7
3	Spain	Europe	60.7 million	57.5 million	5.6
4	China	Asia	55.7 million	57.7 million	-3.5
5	Italy	Europe	47.7 million	46.4 million	2.9
6	Turkey*	Europe	37.8 million	35.7 million	5.9
7	Germany	Europe	31.5 million	30.4 million	3.7
8	United Kingdom	Europe	31.2 million	29.3 million	6.4
9	Russia	Europe	28.4 million	25.7 million	10.2
10	Thailand	Asia	26.5 million	22.4 million	18.8

* Turkey is classified as part of Europe in the UNWTO tourism rankings geolocation scheme.

Source: UNWTO, 2014.

In 2013, there were 1.159 billion international tourism receipts worldwide, with a growth of 7.5% as compared to 1.078 billion in 2012. Table 3 summarizes the top 10 international tourism destinations receipts in 2013 (UNWTO, 2014):

Table 3: Top 10 international tourism destinations receipts (2013)

Rank	Country	UNWTO Region	International tourism receipts (2013) (US\$bn)	International tourism receipts (2012) (US\$bn)	Change (2012 to 2013) (%)
1	United States	North America	139.6	126.2	10.6
2	Spain	Europe	60.4	56.3	7.4
3	France	Europe	56.1	53.6	4.8
4	China	Asia	51.7	50.0	3.3
-	Macau, China	Asia	51.6	43.7	18.1
5	Italy	Europe	43.9	41.2	6.6
6	Thailand	Asia	42.1	33.8	24.4
7	Germany	Europe	41.2	38.1	8.1
8	United Kingdom	Europe	40.6	36.2	12.1
-	Hong Kong, China	Asia	38.9	33.1	17.7
9	Australia	Oceania	30.9	31.7	-2.8
10	Turkey	Europe	27.9	25.3	6.8

Source: UNWTO, 2014.

Since the 21st century, more than one million people have been killed and more than 2 billion others have been directly affected by natural disasters. While recognizing that improved rescue, evacuation, and disease control are crucial to reducing the effects of natural disasters (Guha-Sapir and Santos 2013). The world tourism industry suffered some severe losses as a result of a series of major international events. Outlined below is a brief overview of selected major events which have collectively influenced the performance of the tourism industry over the year 2000s. All this events triggered business and consumer uncertainty and falls in tourist arrivals:

- Terrorist attacks in the USA on September 9, 2001.
- SARS virus outbreaks on February 26, 2003.
- Indian Ocean Tsunami on December 26, 2004.
- Tropical Cyclones Hurricane Katrina on August 23, 2005.
- Sichuan Earthquake in China on May 12, 2008.
- Haiti Earthquake on January 12, 2010.
- Japan Earthquake and Tsunami on March 11, 2011.
- Typhoon Haiyan in Philippines on November 8, 2013.

Much of the tourism literature today appreciates the importance of developing tourism 'sustainably'. Whatever the precise meaning of sustainability has

an economic dimension alongside its social and environmental dimensions. Tourism that takes full account of its current and future economic, social and environmental impacts, addressing the needs of visitors, the industry, the environment and host communities. Thus, sustainable tourism should (UNWTO, 2005: 11-12):

- 1) Make optimal use of environmental resources that generate a key element in tourism development, maintaining essential ecological processes and helping to conserve natural heritage and biodiversity.
- 2) Respect the socio-cultural authenticity of host communities, conserve their built and living cultural heritage and traditional values, and contribute to inter-cultural understanding and tolerance.
- 3) Ensure viable, long-term economic operations, providing socio-economic benefits to all stakeholders that are fairly distributed, including stable employment and income-earning opportunities and social services to host communities, and contributing to poverty alleviation.

Sustainable tourism development requires the informed participation of all relevant stakeholders. Achieving sustainable tourism is a continuous process and it requires constant monitoring of impacts, introducing the necessary preventive and/or corrective measures whenever necessary. Sustainable tourism is the concept of visiting a place as a tourist and trying to make only a positive impact on the environment, society and economy. Sustainable tourism should also maintain a high level of tourist satisfaction and ensure a meaningful experience to the tourists.

INSURANCE AND THE RISK MANAGEMENT FRAMEWORK IN TOURISM INDUSTRY

Risk is define as the uncertainty surrounding the outcome of an event, is caused by external or internal vulnerabilities, and an integral and inevitable part of business (Banks 2005: 3). In recent years, the magnitude of disaster risks has become a major topic of discussion especially in the insurance industry. The tourism sector faces certain challenges, including those related to pricing difficulties, earnings and capital volatility, concentrations, limits of insurability, capacity constraints, and contagion effects. Disasters generally results in a large number of individual losses involving many insurance policies as summarized in Table 4.

Table 4: Natural disasters worldwide, 2003-2012¹ (2012 US\$bn)

Disaster type	Number of events	Fatalities	Overall losses (US\$bn)	Total Insured losses (US\$bn)
Earthquake/tsunami	657	678,400	489	77.0
Tropical cyclone ²	424	65,500	539	234.0
Severe thunderstorm ³	2,375	6,310	206	126.0
Heatwave/drought	207	132,600 ⁴	118	22.0
Wildfire	524	1,270	27	11.0
Winter events ⁵	401	13,000	101	44.0
River flood/flash flood ⁶	2,458	54,600	274	48.0

¹ As of July 2013; ² Includes flooding caused by hurricanes and other tropical cyclones. Includes U.S. National Flood Insurance Program losses; ³ Includes tornadoes; ⁴ Famine deaths not considered;

⁵ Includes winter storms, winter damage, and blizzards; ⁶ Excludes flood damage losses caused by tropical cyclones and hurricanes.

Source: Insurance Information Institute 2014, October 07.

For tourism sector, the decision on whether to purchase the insurance coverage is part of the cost/benefit evaluation associated with the risk management decision process (Banks 2005: 72-74). Table 5 summarizes the ten most costly world insurance losses.

Table 5: The ten most costly world insurance losses, 1970-2013¹ (US\$ millions)

Rank	Date	Country	Event	Insured loss in 2013 US\$mn ²
1	Aug. 25, 2005	U.S., Gulf of Mexico, Bahamas, North Atlantic	Hurricane Katrina; storm surge, levee failure, damage to oil rigs	80,373
2	Mar. 11, 2011	Japan	Earthquake (Mw 9.0) triggers tsunami: aftershocks	37,665
3	Oct. 24, 2012	U.S., et al.	Hurricane Sandy, storm surge	36,890
4	Aug. 23, 1992	U.S., Bahamas	Hurricane Andrew: floods	27,594
5	Sep. 11, 2001	U.S.	Terror attacks on WTC, Pentagon and other buildings	25,664
6	Jan. 17, 1994	U.S.	Northridge earthquake (Mw 6.6)	22,857
7	Sep. 6, 2008	U.S., Caribbean: Gulf of Mexico et al.	Hurricane Ike; floods, offshore damage	22,751
8	Sep. 2, 2004	U.S., Caribbean; Barbados et al.	Hurricane Ivan; damage to oil rigs	17,218
9	Jul. 27, 2011	Thailand	Floods caused by heavy monsoon rains	16,519
10	Feb. 22, 2011	New Zealand	Earthquake (Mw 6.3), aftershocks	16,142

¹ Property and business interruption losses, excludes life and liability losses. Includes flood losses in the United States insured via the National Flood Insurance Program; ² Adjusted to 2013 dollars by Swiss Re.

Source: Insurance Information Institute 2014, October 07.

The set of risks and their definitions have been continually revised over the years. Environmental risks have become more prominent since 2011, while health-related risks (pandemics and chronic disease) have become less so. Descending sort of environmental risks are extreme weather events, climate change, water crises, natural disasters, biodiversity loss and ecosystem and man-made environmental disasters (World Economic Forum 2014: 16).

The risk management discipline has become well established in the business world over the past few decades. Many travel and tourism companies are now accustomed to dealing with the high frequency/low severity financial and operating risks that impact their operations. The same type of risk management framework is applicable to disaster risks. In fact, insurance is one of the most efficient and resilient mechanisms available for dealing with low frequency/high severity risks (disasters). But insurance alone is not a sufficient solution. Accordingly, alternative solutions must be factored into the process, including ex ante measures such as loss control/mitigation, and ex post loss financing via reinsurance, capital markets instruments, and public funding. Only when combined is an economy likely to be able to withstand the onset of one or more large disasters (Banks 2005: 13-15).

The risk management (the organizational process) and disaster risk management (the multi-agency, community-based process) in the tourism context refers to the planning and implementation of processes directed towards managing the adverse effects of crises and disasters on tourism destinations (Robertson, Kean and Moore 2006: 16). The tourism industry should be involved in both risk management and disaster risk management processes to identify, analyze, evaluate, treat, monitor and review risks to the tourism destinations.

A tourism organization/company manages its risks for three primary reasons: to maximize the value of the company, ensure sufficient liquidity, and solvency. In order to attempt these primary reasons the company must create a risk management program that centers on one or more of three broad strategies: loss control, loss financing, and risk reduction (Banks 2005: 74-80):

- i. Loss control*; also known as risk mitigation, is typically based on rules, regulations, education, and safety measures, and can be divided into two general categories: avoidance and resistance. Avoidance reduces the financial impact of a hazard by prohibiting expansion in at-risk areas (e.g., no development or construction in certain zones). Resistance, in contrast, tries to reduce the effects of

- a hazard through safety precautions in at-risk areas (e.g., minimum strength and reinforcement standards for particular buildings).
- ii. *Loss financing*; centers on risk prevention and transfer. Loss financing includes insurance, disaster/catastrophe bonds**, derivatives and hedging. Hedging is a risk management strategy without buying insurance policies. A tourism company that is exposed to risk of loss from disaster risk (e.g., windstorm) can purchase a hedge that provides a payment if a windstorm occurs and creates damage at the tourism facility.
 - iii. *Risk reduction*; a third general risk management strategy available to institutions managing exposures, can be split into two components, withdrawal and diversification. Withdrawal refers to the partial or complete abandonment of a business, activity, or location that gives rise to a particular risk exposure. If the tourism facilities are located on an active fault line, it can eliminate the threat of loss from earthquake by closing down the facility and relocating it to another area. The second form of risk reduction relates to diversification, which should be achieved by cross-sectoral integration.

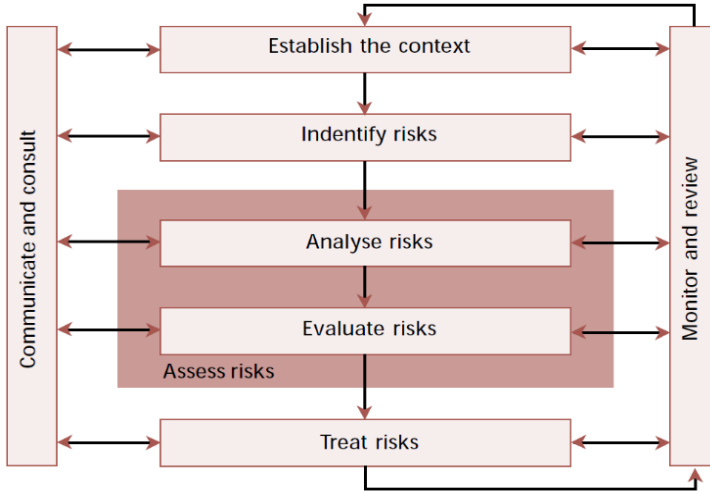
Over the past decade, risk management has assumed a much more important role in many firms across different sectors. The risk analysis and management process is broadly the same across most firms (Kunreuther, Michel-Kerjan and Useem 2013: 7-8).

THE TOURISM RISK MANAGEMENT PROCESS

Here, the generic risk management process has been adapted to be specific to the needs and context of tourism. The process has been developed for destinations, but the same principles also apply to a tourism business or organization undertaking a risk management process. The following Figure 2 provides an overview of the risk management process which is based upon two enabling activities (communicate and consult, and monitor and review), and five major activities: establish the context, identify risks, analyze risks, evaluate risks and treat risks. (Robertson, Kean and Moore 2006: 24).

** Catastrophe (CAT) Bonds; are event-linked bonds, which trigger payments on the occurrence of a specified event. If the defined catastrophic event occurs, the bond issuer pay claims, and part or all of the interest and principal payments are forgiven. If the defined catastrophic event does not occur, the investors receive their principal plus interest equal to the risk-free rate (e.g., LIBOR), plus a spread above LIBOR. The typical average maturity of CAT bonds is 3 years (Cummins and Mahul 2009: 53).

Figure 2: Risk Management Process

Source: Granger, 2000: 20.

Communication and consultation are enabling activities which are fundamental to risk management, and they must be undertaken at each step in the process. Adequate and appropriate communication and consultation will ensure that stakeholders have a sense of the tourism risk management process. It is essential to document all meetings and discussions with stakeholders. Stakeholders in the tourism destination context include: politicians; emergency services; tourism organizations and representatives; experts/technical advisors; government officials; airport and port operators; utilities operators (gas, electricity, water, etc.); interest groups; and media.

Monitoring and reviewing are enabling activities which are essential so that continual improvements can be achieved and to ensure the currency and relevance of the tourism risk management process. Tourism risk management is an ongoing process with regular monitoring and review of hazards, elements at risk, and the progress, outcomes and efficacy of risk treatment measures. Despite the ineluctability of disasters and crises, the tourism industry can minimize disruption and facilitate the return to normal operations with the application of efficient disaster risk management strategies.

UNWTO identifies risks to the safety and security of visitors, host communities and tourism employees from four sources (Robertson, Kean and Moore 2006: 19-20):

1. Source: The Human and Institutional Environment

These risks exist when visitors fall victim to:

- common delinquency (theft, pickpocketing, assault, burglary, fraud, deception);
- indiscriminate and targeted violence (such as rape) and harassment;
- organized crime (extortion, the slave trade, coercion);
- terrorism and unlawful interference (attacks against state institutions), hijacking and hostage taking;
- wars, social conflicts and political and religious unrest; and
- a lack of public and institutional protection services.

2. Source: Tourism and Related Sectors

Tourism and related sectors such as transport, accommodation, can endanger visitors' personal security, physical integrity and economic interests through:

- poor safety standards in tourism establishments (fire, construction errors, lack of anti-seismic protection);
- poor sanitation and disrespect for environmental sustainability;
- the absence of protection against unlawful interference, crime and delinquency at tourism facilities;
- fraud in commercial transactions;
- non-compliance with contracts; and
- industrial disputes by staff.

3. Source: Individual Travelers

Travelers or visitors can endanger their own safety and security, and those of their hosts by:

- practicing dangerous sports and leisure activities, dangerous driving, and consuming unsafe food and drink;
- travelling when in poor health, which deteriorates during the trip;
- causing conflict and friction with local residents through inadequate behavior towards the local communities or by breaking local laws;

- carrying out illicit or criminal activities (e.g., trafficking in illicit drugs);
- visiting dangerous areas; and
- losing personal effects, documents, money, etc., through carelessness.

4. Source: Physical and Environmental Risks

Physical and environmental damage can occur if travelers:

- are unaware of the natural characteristics of the destination, in particular its flora and fauna;
- have not undertaken adequate medical preparations for the trip (vaccinations, prophylaxis);
- do not take the necessary precautions when consuming food or drink or in their personal hygiene; and
- are exposed to dangerous situations arising from the physical environment.

Tourism destinations should consider for mainstreaming risk reduction in post-disaster recovery including the use of hazard scenarios to anticipate long term recovery issues. The desired result is a tourism destination that delivers on its promise consistently and has an established reputation for protecting its residents, businesses, and visitors against the effects of natural hazards.

CONCLUSION

Tourism destinations in every corner of the globe experience a disaster of one form or another at some point in their history. The world tourism industry suffered some severe losses as a result of a series of major international events which were triggered business and consumer uncertainty and falls in tourist arrivals. Many travel and tourism companies are now accustomed to dealing with the high frequency/low severity financial and operating risks, and also with the low frequency/high severity catastrophic risks that impact their operations.

Insurance and alternative solutions including ex ante measures such as loss control/mitigation, and ex post loss financing via reinsurance, capital markets instruments, and public funding must be factored into the risk management process. Only when combined is an economy likely to be able to withstand the onset of one or more large disasters. Risk management in the tourism context

refers to the planning and implementation of processes directed towards managing the adverse effects of crises and disasters/catastrophes on tourism. Despite this, few tourism destinations have properly developed disaster risk management plans in place to help them cope with such eventualities.

The sustainability of a tourism destination is significantly influenced by its ability to adapt to changing market conditions, use resources efficiently and deliver innovative planning and development strategies. Sustainable tourism holds a long-term view; ethically, socially and culturally adapted, ecologically viable and economically sensible and productive requirements. Achieving sustainable tourism is a continuous process and it requires constant monitoring of impacts, introducing the necessary preventive and/or corrective measures whenever necessary. Indicators are variables that help achieve the monitoring needed to assess progress toward sustainability. Selection of international and local indicators must meet not only important technical criteria but policy relevant criteria as well. "Think globally, act locally" is a simple idea or formula which helps to achieve sustainable development in tourism.

REFERENCES

- Anttila-Hughes, J.K. and Hsiang, S.M. (2011). Destruction, disinvestment, and death: Economic and human losses following environmental disaster. *Working paper*. URL [http:// conference.nber.org/confer//2012/EEEHC12/Hsiang_Antilla-Hughes.pdf](http://conference.nber.org/confer//2012/EEEHC12/Hsiang_Antilla-Hughes.pdf).
- Banks, E. (2005). *Catastrophic Risk: Analysis and Management*. John Wiley & Sons Ltd.
- Cuaresma, J.C., Hlouskova, J. and Obersteiner, M. (2008). Natural disasters as creative destruction? Evidence from developing countries. *Economic Inquiry*, 46 (2): 214–226.
- Cummins, J.D. and Mahul, O. (2009). *Catastrophe Risk Financing in Developing Countries Principles for Public Intervention*. World Bank.
- Granger, K. (2000). An information infrastructure for disaster management in Pacific island countries. *Australian Journal of Emergency Management*. Autumn. pp.20-32.
- Guha-Sapir, D. and Santos, I. (2013). *The Economic Impacts of Natural Disasters*, Oxford University Press.
- Hallegatte, S. and Dumas, P. (2009). Can natural disasters have positive consequences? Investigating the role of embodied technical change. *Ecological Economics*. 68 (3): 777–786.
- Hsiang, S.M. and Jina, A.S. (2014). The Causal Effect of Environmental Catastrophe on Long-Run Economic Growth: Evidence from 6,700 Cyclones. *NBER Working Paper*, No: 20352.
- Insurance Information Institute. (2014, October 07). World, Natural Catastrophes. Retrieved from <http://www.iii.org/fact-statistic/catastrophes-global>
- Kunreuther, H., Michel-Kerjan, E. and Useem, M. (2013). *Corporate Strategies for Managing Catastrophic Risks in the S&P 500: Linking Intuitive and Deliberative Thinking*. The Wharton School, University of Pennsylvania, Interim Report.
- Lynham, J. Noy, I. and Page, J. (2012). The 1960 Tsunami in Hawaii: Long Term Consequences of Coastal Disaster. *University of Hawai`i at Mānoa Department of Economics Working Paper Series*, No:12-16.

- Robertson, D., Kean, I. and Moore, S. (2006). *Tourism Risk Management: An Authoritative Guide to Managing Crises in Tourism*. APEC International Centre for Sustainable Tourism (AICST).
- Skidmore, M. and Toya, H. (2002). Do natural disasters promote long-run growth?. *Economic Inquiry*, 40 (4): 664–687.
- STATISTA. (2014, June 10). Retrieved from <http://www.statista.com/statistics/233223/travel-and-tourism--total-economic-contribution-worldwide/>
- Swiss Re (2014). Natural Catastrophes and Man-Made Disasters in 2013: Large Losses from Floods and Hail; Haiyan Hits The Philippines. *Sigma*. No:1, p:45.
- Tsai, C-H. (2013). Multi-Hazard Risk Assessment and Management in Tourism Industry- A Case Study from the Island of Taiwan. *International Journal of Social, Management, Economics and Business Engineering*. 7(8).
- UNESCO. (2014, September 20). Sustainable Tourism. Retrieved from http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_c/mod16.html?panel=2#top
- UNWTO (2005). *Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers*.
- UNWTO (2014). *Tourism Highlights 2014*.
- World Economic Forum. (2014). *Global risks 2014*, 9th edition.
- WTTC (2010). *Travel & Tourism Economic Impact Report 2010*.
- WTTC (2014). *Travel & Tourism Economic Impact Report 2014*.
- Yang, D. (2008). Coping with disaster: The impact of hurricanes on international financial flows, 1970-2002. *Advances in Economic Analysis & Policy*. 8 (1): 1903–1903.

TURİZM EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN, MESLEĞİN GELECEĞİNE İLİŞKİN BAKIŞ AÇILARI

The Perspectives of the Tourism Program
Students to The Future of This Career

Tülay Polat ÜZÜMCÜ*

Ömür ALYAKUT**

Ayşe GÜNSEL***

Özet: Turizm eğitimi ülkemizde, ortaöğretim ve yükseköğretim (ön lisans, lisans ve lisansüstü) düzeyinde verilmekte olup, meslek yüksekokullarında iki yıllık bir önlisans eğitimi ile turizm sektöründe çalışacak ara eleman yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bu araştırmada, meslek yüksekokulu turizm programı öğrencilerinin, turizm eğitimi alma nedenleri tespit edilerek, mesleğin geleceğine ilişkin bakış açıları araştırılmaktadır. Araştırmada öncelikle, Türkiye’de mesleki turizm eğitimi ve turizm eğitiminde meslek yüksekokullarının genel yapısına değinilerek, günümüzde turizm eğitiminin meslek yüksekokullarındaki durumu irdelenmektedir. Bunu takiben araştırma kısmında, Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm Meslek Yüksek Okulunda [MYO] Turizm-Otelcilik eğitimi alan 223 öğrenciye anket uygulanarak, elde edilen veriler SPSS 15 paket programı ile frekans, faktör analizi ve ANOVA analizlerine tabi tutulmaktadır. Bu araştırma, turizm öğrencilerinin turizm sektöründeki, gelecek beklentilerine ilişkin algılarının, turizm eğitimini seçme nedenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorusuna da cevap aramaktadır. Turizm MYO öğrencilerinin (i) ücretlere ve (ii) kariyer imkânlarına ilişkin algılarının turizm eğitimini tercih etme nedenlerine göre farklılaştığını göstermekte iken; iş bulma ve çalışma koşulları ile turizm eğitimi tercih nedenleri arasında herhangi bir ilişkinin varlığına rastlanmamaktadır. Turizm MYO öğrencilerinin ücret ve kariyer beklentilerine ilişkin gelecek algılarının, üniversite tercihlerine göre farklılaşıyor olması üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur. Araştırmamızın tanımlayıcı istatistiklerinde, meslek lisesinden gelen öğrencilerin meslek hakkında bilgi sahibi oldukları ve mesleği sevdikleri görülmektedir. Bu açıdan özellikle bilinçli tercihte bulunan

* Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm MYO

** Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm MYO

*** Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

öğrencilerin sektöre yönelik bir farkındalığa sahip oldukları ve iyi bir ücret ile hızlı yükselme imkânlarına yönelik algıların bu farkındalık sayesinde meydana geldiği düşünülmektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer noktada, çalışma koşullarına yönelik böylesi bir beklentinin olmayışıdır. Turizm meslek lisesi öğrencilerinin, turizm sektöründe staj yapmaları nedeniyle, mesleğin geleceğine yönelik beklentilerinin daha gerçekçi olduğunu, mesleki deneyimi olmayan öğrencilerin ise yeterli ve gerçekçi bilgi sahibi olamadıklarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Meslek Yüksek Okulu, Turizm, Mesleki Eğitim.

Abstract: In our country, tourism education is provided at secondary and higher (associate, undergraduate and post graduate degrees) education institutions; and in vocational schools, via a two year associate education, it is aimed to train intermediate staff who will be employed in the tourism sector. In this study, the perspectives of the tourism program students of the vocational schools to the future of this career are investigated by determining why they want to get tourism education. In the study, first of all, by referring to the general structure of the occupational tourism training and the vocational schools in tourism education in Turkey, the current situation of the tourism education in vocational schools is examined. Following this, in the research part, a questionnaire was conducted to 223 students getting tourism and hotel management education at Kocaeli University Kartepe Tourism Vocational School and the data was evaluated for frequency analysis, factor analysis and ANOVA analysis using the SPSS 15 software package. This study looks for an answer whether the perspectives of the tourism students to the future expectations in tourism sector differ according to the reasons for choosing tourism education. While the findings show that the perspectives of tourism program students of the vocational schools to the future opportunities of (i) the wages and (ii) carrier differ according to the reasons why they prefer tourism education, no relationship has been observed between finding a job, working conditions and the reasons for tourism education preferences. The most important subject to be emphasized is that the perspectives of tourism program students of the vocational schools to the future expectations about wage and career differ according to university preferences. In descriptive statistics of the research, it is observed that the students graduated from vocational schools are informed about the profession and love it. In this respect, it is thought that especially the students with conscious preferences are aware of the sector and the perspectives about rapid growth opportunities with a fair wage occur due to this awareness. Lack of such expectation about working conditions is another important subject to be emphasized. The findings reveal that the expectations of the tourism vocational high school students in terms of the future of the occupation are more realistic as they do apprenticeship in the tourism sector, while the students who do not have work experience do not also have adequate realistic information about this career.

Key Words: Vocational School, Tourism, Vocational Education/Training.

GİRİŞ

Şiddetli rekabetin hüküm sürdüğü küresel iş dünyasının yükselişe geçen alanlarında nitelikli işgörenlerin yetiştirilmesi ve istihdamı hayatî bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, turizm endüstrisinde istihdam edilecek personelin niteliği; hizmetin kalitesini ve devamlılığını sağladığından, turizm işletmelerinde istihdam edilecek işgörenlerin nitelikleri ve gelecek beklentileri gittikçe önem kazanmaktadır (Dinçer, vd., 2013). Ülkemizde ise turizm sektörü, özellikle 2000’li yıllardan itibaren hızlı bir değişim ve gelişim göstermiş ve uluslararası rekabet gücünün en yüksek olduğu sektörlerden biri haline gelmiştir. Türkiye’ye (Türkiye İstatistik Kurumu) [TUIİK] verilerine göre 2014 yılı itibariyle gelen turist sayısı, 41 milyon 415 bin 70 kişi, turizm geliri ise 34 milyar 305 milyon 904 bin \$ dolar gerçekleşmiştir (tuik.gov.tr, 02.02.2015). Bu bağlamda, Türkiye’de turizm sektörünün nitelikli personel ihtiyacını karşılamak üzere, eğitimin çeşitli kademelerinde –lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü- turizm okulları açılmıştır (Dinçer vd., 2013).

Bu eğitim kurumları içerisinde önemli bir yeri olan MYO’1, turizm sektörünün yönetici ve idari personel arasında yer alan ara kademe personel ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak “ülkemizde turizm sektörünün en büyük ihtiyacı olan turizm eğitimi almış nitelikli ara eleman istihdamının hala tam olarak karşılanabildiğini söylemek pek de mümkün değildir (Güzel vd., 2014)”. Bu kademelerin istihdamı ile hizmet sektöründe verimlilik ve kalite artacak ve yetişmiş insan gücü ihtiyacı giderilecektir. Bu doğrultuda araştırma, meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin, okudukları meslek yüksekokulu turizm bölümünü tercih etme nedenlerini ortaya koymak ve bu öğrencilerin geleceğe ilişkin bakış açılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin geleceğe ilişkin bakış açıları ile okulu tercih etme nedenleri arasında bir ilişki olup olmadığı da araştırmanın bir diğer sorunsalını teşkil etmektedir. Bu bağlamda girişi takip eden kuram kısmında; literatürde turizm eğitiminin genel yapısı ve turizm eğitiminin meslek yüksekokullarındaki durumuna değinilerek, daha önce turizm eğitimi konusunda yapılmış akademik çalışmalarla ilgili, araştırmacıların çalışma sonuçları özet bir şekilde verilecektir. Bunu takiben, uygulama kısmı Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu; Turizm-Otelcilik, Turizm-Seyahat Hizmetleri Programı ile Turizm Rehberliği programları üzerinde gerçekleştirilmiş olup; araştırmanın çalışma yöntemi, veri toplama süreci, evren ve örnekleme belirtilerek, örneklemin nitelikleri ve tercih nedenlerine ait bulgular ile araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği ile ilgili testler hakkında bilgiler yer alacaktır. Sonuç kısmında ise, MYO turizm bölümü öğrencilerinin, okudukları okulun geleceğine ilişkin bakış açılarının,

bölümü tercih etme nedenlerine göre farklılaşp farklılaşmamasına yönelik tartışma ve MYO turizm bölümlerine yönelik öneriler yer alacaktır.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Dünya genelinde turizm eğitimi kapsamında üzerinde asıl durulan konu, mesleki eğitimidir. Genel olarak mesleki eğitim, bir toplumdaki bireylerin meslek sahibi olabilmeleri ve bireye mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve uygulama yeteneklerini kazandırarak, kişinin kabiliyetlerinin fiziksel, entelektüel, duygusal, sosyal ve ekonomik yönlerden geliştirilmesini sağlama sürecidir (Aksu ve Bucak, 2012, 9). Turizm mesleki eğitimi ise teorik ve pratik öğrenimden, meslek ahlakına ve mesleğin temel prensiplerine kadar uzanan çeşitli disiplinlerin verildiği ve belli bir iş için sağlanması gereken bir eğitimidir (Üzümcü ve Bayraktar, 2004).

Mesleki turizm eğitiminin temel amacı, turizmin ihtiyaç duyduğu mesleki formasyonu vermektir. Turizm eğitimi veren kurumlar hem turizm işletmelerinin ihtiyacı olan pek çok hizmeti sağlayabilecek alt kademe insan gücünü, hem ara insan gücü olarak tanımlanan orta kademe işgücünü, hem de turizmle ilgili kamu ve özel sektör kurumlarına yönetici, araştırmacı ve planlayıcı elemanları yetiştirmek amacıyla üst kademe insan gücünü sağlamaktır (Aymankuy vd.2013, 104). Toplum düzeyinde verilen turizm eğitiminin amacı ise, toplumda turizm bilincini geliştirmek, turizm kaynaklarını koruma anlayışını geliştirmek, ilkeli dürüst hizmet anlayışını kazandırmaktır (Üzümcü ve Bayraktar, 2004, 80).

Türkiye’de mesleki turizm eğitimi; örgün ve yaygın olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Örgün mesleki turizm eğitimi, örgün eğitim veren ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarındaki okullardan oluşmaktadır. Yaygın turizm eğitimi ise; gerek resmi gerekse özel kurumlar tarafından verilen kısa süreli mesleki kurslar niteliğinde bir görünüm arz etmektedir (Baltacı vd.,2012, 18). Örgün eğitim, belirli yaş gruplarındaki ve aynı seviyedeki bireylere amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitimi de kendi içinde genel ve mesleki eğitim olmak üzere iki alt başlığa ayırmak mümkündür (Hacıoğlu vd.,2008, 4). Örgün turizm eğitimi olarak adlandırılan mesleki düzeyde formasyon veren turizm eğitim ve öğretimi, turizm sektörünün değişik dalları için bilgili, becerikli, yetenekli, verimli ve bilinçli elemanlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Yaygın eğitim ise, değişik yaş gruplarında ve seviyelerindeki bireylere, amaçlara uygun hazırlanmış programlarla, programların gerektirdiği ortam ve sürelerde verilen eğitimidir. Yaygın turizm eğitiminin amacı ise, toplumda turizm bilincini oluşturmaktadır (İbicioğlu vd. 2003).

Bugün, örgün eğitim kapsamında yer alan, ortaöğretim düzeyinde eğitim veren turizm meslek liseleri, sektörün çalışan ihtiyacını karşılamayı amaçlar-ken; sektördeki ara eleman ya da orta kademe yönetici ihtiyacının karşılanması ise ön lisans düzeyindeki meslek yüksekokullarının amaçları arasında yer almıştır. Sektörün, eğitimci ve üst düzey yönetici ihtiyacı ise lisans düzeyinde eğitim veren turizmle ilgili farklı isimlerdeki yüksekokullar ve fakülteler tarafından karşılanmaktadır. Yükseköğretim düzeyindeki bu kurumlar 2547 sayılı kanununun 3.maddesinde şöyle açıklanmaktadır (Kozak, 2009,2):

- *Fakülte*: Yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan; kendisine birimler bağlanabilen bir yükseköğretim kurumudur.
- *Yüksekokul*: Belirli bir mesleğe yönelik eğitim- öğretime ağırlık veren bir yükseköğretim kurumudur.
- *Meslek Yüksekokulu*: Belirli mesleklere yönelik ara insan gücü yetiştir-meyi amaçlayan dört yarıyıllık eğitim - öğretim sürdüren bir yükseköğretim kurumudur.

Türkiye’de lisans eğitimini tamamlayanlar için de, lisansüstü turizm eğitimi -yüksek lisans ve doktora- verilmektedir (Hacıoğlu vd.,2008). Bu araştırmanın da çalışma alanını oluşturan meslek yüksekokulları (MYO), Türkiye’de turizm sektörünün en fazla ihtiyaç duyduğu, nitelikli ara elemanı yetiştiren (Güzel vd.2014) meslek okullardır. Ülkemizde (Yükseköğretim Kurumu [YÖK]) Kanunu’na göre; MYO’lar belirli mesleklere yönelik ara insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan dört yarıyıllık (2 yıllık) eğitim-öğretim sürdüren bir yükseköğretim kurumudur. MYO’ları yapısında iki yıl süreli ön lisans düzeyinde hemen hemen tüm sektörlerle ilgili mesleki eğitim verilen bu okul mezunlarına “ara eleman” kimliği verilmiştir. Ara eleman, işçi ile mühendis, yönetici ve idari personel arasında yer alan kademedir. Bu kademenin istihdamı ile sanayi ve hizmet sektörlerinde verim ve kalitenin artacağı muhakkaktır. Verimliliğin ve kalkınmanın anahtarlarından biri olan yetişmiş insan gücü ihtiyacını giderme görevi MYO’larına verilmiştir. MYO’ları ülkelerin rekabet gücünü güçlendiren önemli bir kurum haline gelmiştir (Davras ve Bulgan, 2012, 219).

Türkiye’de kurulması ve faaliyete geçirilmesi en kolay yükseköğretim kurumları meslek yüksekokullarıdır. 1990 yılında bünyesinde turizm programı bulunduran MYO’ların sayısı 28 iken, bu sayı 1994’te 54 ve 2002’de de 87’ye ulaşmıştır (Ünlüönen ve Boylu, 2005, s.16). Türkiye’de 2013 yılı itibarıyla 91 Üniversitenin Meslek yüksekokulu içerisinde, turizm ve otel işletmeciliği programı bulunmakta (Dinçer vd.,2013, 42) ve (Ölçme Seçme ve Yerleştirme

Merkezi [ÖSYM] 2013) itibariyle, öğrenci sayısı 15642'ye ulaşmıştır. Yine (Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi) [ÖSYS], 2013) sonuçlarına göre; 2012-2013 öğretim yılı itibariyle ön lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrenci sayısı 41.755'e ulaşmıştır (Boylu, ve Arslan,2014, 544-545).

Avrupa Birliği'ndeki ülkelerin mevcut turizm eğitimi veren kurumları incelendiğinde, genelde kurslar ve ortaöğrenim düzeyinde yoğunlaşmakta olduğu görülürken, Türkiye'de bu yoğunlaşma, daha çok yükseköğretim düzeyinde yaşanmaktadır. Turizm eğitimi veren eğitim kurumlarının sayısındaki artışın, mezunların sayısındaki artışına yansımaya rağmen sektöre yansımadağı görülmektedir (Üngüren ve Ehtiyar, 2008). Bu konuda (Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı [TUGEV], 1999) yapılan araştırmada, turizm sektörünün istihdam etmesi gereken eğitimli personel oranları; % 37'si ön lisans ve lisans mezunu, % 15'i yüksek lisans mezunu, % 25'i teknik lise ve % 23'ü lise mezunu olarak belirlenmiştir. Buna karşın, (Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi Başkanlığı [METARGEM],1999-2000eğitim-öğretim yılında) yapılan araştırmada ise; konaklama işletmelerinde çalışanların yaklaşık %74'ünün, restoran işletmelerinde çalışanların %80'inin ve seyahat işletmelerinde çalışanların da %76'sının örgün turizm eğitimi almadıkları tespit edilmiştir (Aymankuy ve Aymankuy,2013, 4).

Yapılan çalışmalarda, turizm eğitimi almış olan öğrencilerin, mezuniyetten sonra farklı çalışma alanlarına yönelmelerinin altında yatan bir kısım faktörlere işaret etmektedir. Bu faktörler araştırmacılar tarafından genel olarak; sektörün yapısı ve sezonluk istihdamın olması (Kozak, 2009; Pelit ve Güçer, 2006; Roney ve Öztin, 2007), düşük ücret ve çalışma koşullarının elverişsizliği (Kuşlivan ve Kuşlivan, 2000; Roney ve Öztin, 2007), iş tanımlarının ve mesleki standartların olmayışı (Tüylüoğlu, 2003), staj süresince yaşanan olumsuz deneyimler (Kozak ve Kızıllırmak, 2001; Pelit ve Güçer, 2006), öğrencilerin turizm alanını istemeyerek tercih etmeleri (Aksu ve Köksal, 2005; Güzel, 2006; Üngüren, 2007) uzun çalışma saatleri ve mesleğin sosyal statü seviyesinin düşüklüğü Kuşlivan ve Kuşlivan (2000) olarak belirlenmiştir (Çatı ve Bilgin 2013, 24). Ayrıca buna turizmle ilgili mesleklerin, meslekte çalışan eğitilmiş iş görenlerin ve mezunların herhangi bir yasal düzenlemeyle korunmaması da önemli bir etken olarak gösterilebilir. Bu durumda mezunlar başka sektörlerle yönelmektedir (Üngüren ve Ehtiyar, 2008). Aşağıda konuya ilişkin olarak yapılan literatür taramasında, araştırmacıların çalışma sonuçları özet bir şekilde yer almaktadır.

Tablo 1: Turizm Eğitimi Üzerinde Yapılmış Çalışmalarla İlgili Literatür Taraması

Yazar/ Yazarlar	Temel Bulgu
Kızılırmak (2000), Kuşluvan (2000), Ağaoğlu (1991), Tüylüoğlu (2003), King vd.(2003), Altman & Brothers (1995)	Turizm sektörünün işgücü ihtiyacını, turizm eğitimi almamış işgücünü istihdam ederek karşılamakta olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca turizm eğitimi almış mezunların büyük çoğunluğunun turizm sektörü dışında istihdam edildiği saptanmıştır.
Ünlüönen (2004), Kuşluvan ve Kuşluvan(2000)	Öğrencilerin okumakta oldukları programa ve mezuniyet sonrası im imkanları ile ilgili değerlendirmelerinde zamanla olumsuz yönde değişimler saptanmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun seçtiği bölümden pişman oldukları ifade edilmiştir.
Ünlüönen (2004), Kuşluvan ve Kuşluvan (2000)	Öğrencilerin okumakta oldukları programa ve mezuniyet sonrası iş imkanları ile ilgili bakış açılarında zamanla olumsuz yönde değişimler saptanmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun seçtiği bölümden pişman oldukları ifade edilmiştir
Aksu ve Köksal (2005)	Öğrencilerin sektöre karşı olumsuz bir tutum ve görüş içersinde oldukları saptanmıştır. Bu öğrencilerin yanında olumlu görüş bildiren öğrenciler de bulunmuş, bu öğrencilerin üniversite giriş sınavında turizm bölümünü ilk sırada ve istekli seçerek, stajlarını yurt dışında gerçekleştirdikleri belirtilmiştir.
Güzel (2006), Aktaş ve Boyacı (1992)	Yükseköğretim kurumlarında sunulan turizm eğitiminin öğrencilerin beklentilerini karşılamadığını ve öğrencilerin tatmin düzeylerinin oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir.
Kozak ve Kızılırmak (2001), Pvesic veBrymer (1990), Baron ve Maxwell (1993), Gez (1994)	Staj yapan öğrencilerin yapmayan öğrencilere göre sektöre karşı daha olumsuz tutum içinde olduklarını saptanmıştır. Turizm eğitimi almış mezunların zamanla turizm sektöründe çalışmak istemediklerini ifade görülmüştür.
Pelit ve Güçer (2006) Çakır (1998), Kuşluvan ve Kuşluvan (2000), Baron ve Maxwell (1993)	Öğrenciler, verilen eğitimin staj esnasında yarar sağlamadığını belirtmiş ve staj yaptıkları kurumlarının kendilerini ucuz iş gücü olarak gördükleri ifade etmiştir. Ayrıca öğrencilerin staj uygulamalarından memnun olmadıkları ve meslekten uzaklaştırdığı saptanmıştır.
Demirer (2000), Johnstone (1994)	Turizm işletmeciliği öğrencilerinin, sektör temsilcilerinin beklentilerini tam anlamıyla karşılamadıkları tespit edilmiştir.
Koyuncu (2000)	Turizm işletmeciliği öğrencilerinin beklentilerinin sektörlere uyuşmadığını saptamış ve çalışma koşullarının öğrencileri olumsuz tutum içersine sürüklediği ifade edilmiştir.
Üzümcü ve Bayraktar (2004)	Turizm öğretmenlerinin verdiği mesleki eğitimi etik açısından inceledikleri araştırmada, etik ilkelerin tam olarak uygulanmadığını ve verilen eğitimin yetersiz olduğunu saptamışlardır.
Purcell ve Quinn (1996)	Turizm endüstrisinde çalışanların eğitim durumları diğer sektörlerde çalışanlara göre düşük kaldığı tespit etmiştir.
Koko ve Guerrier (1994)	Turizm eğitimi almış mezunların, çalışma koşullarının zorluğu gelişim fırsatlarının sınırlılığı, motivasyon yetersizliği ve iş tatminsiz vb. sektörü terk ettiklerini saptamışlardır.

Kaynak: Baltacı F., Üngören E., Avsallı H. ve Demirel O.N. (2012). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 17-25.

Turizm eğitimi almış ve alan öğrencilerin turizm sektörüne yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik araştırmalardan; turizm eğitimi almış, özellikle üniversite mezunlarının başka sektörlerde çalışmak istedikleri anlaşılmıştır. Bu sorunların devam ediyor olması, yapılan çalışmalar sonucu öne sürülen çözüm önerilerinin uygulamada pek de başarıya ulaşamadığı izlenimini vermektedir (Üngüren ve Ehtiyar, 2009, 2097). Turizm eğitiminin her kademesinde öğrencilerin pratik bilgi ve becerilerle donatılması zorunludur. Her ne amaçla ve hangi mesleki kademe kullanılırsa kullanılsın, turizm eğitiminin her kademesinde teori ile uygulama birbirini tamamlayarak bir bütün oluşturacak şekilde yürütülmek zorundadır. Çünkü turizm sektörünün çok dinamik bir yapıya sahip olması, bu alanda verilen eğitimin, dinamik bir yapıya sahip olmasını gerektirmektedir. Diğer bir anlatımla, verilen eğitimin sadece teorik olması yeterli değildir. Verilen eğitimin başarılı olması için uygulamalı eğitime de yer veriliyor olması şarttır (Gamble, 1992, 10, Aktaran: Pelit ve Güçer, 2006). Turizm eğitimi alan kişilerin teorik bilgilerini, meslek yaşamlarında kullanabilmeleri için gerekli olan becerileri de eğitimleri sürecinde geliştirmeleri gerekmektedir (Pelit ve Güçer, 2006, 143-144).

ARAŞTIRMA

Ülkemizde turizm sektörünün nitelikli personel ihtiyacı ve misafir beklentilerinin karşılanması noktasında yaşanan sorunlar, konunun hem sektör hem de eğitim veren okullar açısından sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Bu nedenle, turizm sektörünün ara kademe personel ihtiyacını karşılayan MYO'daki turizm eğitimini ele alması, turizm eğitimi veren kurumlardan mezun olan öğrenci sayısının her geçen yıl artmasına rağmen, bu artışın turizm sektörüne yansımaması ve öğrencilerin sektörü tercih etmemelerinin araştırılması gereklidir. Bu bağlamda araştırma, Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde MYO'larında turizm eğitimi alan öğrencilerin, mesleğin geleceğine ilişkin bakış açılarını tespit etmek ve bu öğrencilerin, eğitimini aldıkları turizm mesleğini tercih edip etmeyecekleri ve bunların nedenlerinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca, bu araştırma, turizm öğrencilerinin turizm sektöründeki, gelecek beklentilerine ilişkin algılarının, turizm eğitimini seçme nedenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorusuna da cevap aramaktadır.

Araştırmanın literatür bölümü, ulusal ve uluslar arası yazında yer alan konuyla ilgili kaynakların taranması ile oluşturulmuştur. Alan araştırmasında ise, anket aracından faydalanılarak turizm öğrencilerinin mesleği tercih nedenleri ve mesleğin geleceğine ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Anketin kullanılma sebebi, nispeten geniş bir örneklem üzerinde kolay veri

toplamayı olanaklı kılması ve istatistiksel programlarla elde edilen verilerin rahatlıkla analiz edilebilir olmasıdır.

Veri Toplama Süreci ve Örneklem

Araştırmanın evreni Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm MYO öğrencileri olup, toplam 800 öğrenci arasından kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiş 223 öğrenciden oluşmaktadır. Anketler 2014 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu; Turizm-Otelcilik, Turizm ve Seyahat Hizmetleri Programı ile Turizm Rehberliği programları öğrencilerine yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Uygulanan anket formu üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda öğrencilere ait demografik bilgiler, ikinci kısımda öğrencilerin tercih nedenleri ve üçüncü bölümde ise turizm eğitimine ilişkin görüşleri yer almaktadır. Anketin ikinci ve üçüncü bölümünde öğrencilerin algılarını ölçmek üzere, 5'li Likert ölçekli sorular kullanılmaktadır. Araştırmanın anket soruları oluşturulurken, tercih nedenlerine ilişkin sorularda Dinçer, Akova ve Kaya (2013), Baltacı, Üngüren vd.(2012) ve gelecek beklentilerine ilişkin sorularda ise Y.Aymankuy, Ş.Aymankuy (2013) çalışmalarından yararlanılmıştır. Mesleğin geleceğine ilişkin bakış açılarını tespit etmeye yönelik bu çalışmada, ankete katılan öğrenciler, Turizm-Otelcilik, Turizm-Seyahat Hizmetleri ile Turizm Rehberliği programlarından oluşmaktadır. Anketin ilk bölümü olan, örneklemin nitelikleri ve tercih nedenlerine ait bilgilere ait bulgular Tablo 2`de sunulmuştur.

Tablo 2: Örneklemin Nitelikleri

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	147	65,9
	Erkek	76	34,1
Yaş	17-21	186	83,4
	22-26	33	14,8
	27-31	4	1,8
Eğitim	Düz lise	59	26,4
	Anadolu Lisesi	11	4,9
	Anadolu Turizm ML	38	17,0
	Süper Lise	6	2,7
	Kız Meslek Lisesi	93	41,8
	Diğer	16	7,2
Alan	Kat	3	1,3
	Önbüro	11	4,9
	Mutfak	81	36,3
	Servis	19	8,5
	Ağırlama-Gıda	12	5,4
	Seyahat	3	1,3
	Diğer	63	28,3
Sınıfı	Birinci sınıf	111	49,8
	İkinci sınıf	112	50,2
Öğretim	Gündüz	121	54,3
	Gece	102	45,7
Bölüm	Otelcilik	205	91,9
	Seyahat	8	3,5
	Rehberlik	10	4,5
Çalışma Alanı	Konaklama	65	29,1
	Yiyecek-İçecek	89	39,9
	Seyahat	25	11,2
	Rehberlik	17	7,6
	Diğer	19	8,5
	Yanıtız	8	3,6

* Ankete toplam 223 öğrenci katılmıştır. Her cevabın yanıtız soru sayısı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere; öğrencilerin %65,9’nun kız öğrencilerden, %34,1’inin erkek öğrencilerden, %83,4’ünün 17-21 yaş, %14,8’inin 22-26 yaş ve %1,8’inin 27-31 yaş grubundan oluştuğu görülmektedir. Almış oldukları lise eğitimi sorulduğunda ise; en büyük oran %41,3 ile kız meslek lisesi mezunları olduğu, %26 oranında düz lise, %16,6 Anadolu turizm meslek lisesi, %4,9 Anadolu lisesi, %2,7 süper lise ve %7,2 oranında diğer liselerden olduğu anlaşılmaktadır. Bu öğrencilerin liselerdeki bölümlerine bakıldığında da; %36,3 mutfak, %8,5 servis, %5,4 ağırlama-gıda, %4,9 önbüro, %1,3 kat, %1,3 seyahat, %28,3 diğer bölümlerde okudukları görülmektedir.

Bu bulgulara göre; anketi yanıtlayan öğrencilerin, %57,9'unun turizm ile ilgili bir mesleki eğitim almış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin; %50,2'sinin yiyecek-içecek ile ilgili, %6,2 sinin konaklama ile ilgili ve %1,3'ünün ise seyahat bölümü ile ilgili, toplamda %57,7'sinin turizm ile ilgili bölümlerde mesleki bir turizm eğitimi aldıkları anlaşılmaktadır. Anketi yanıtlayan öğrencilerin iki sınıf içinde eşit olduğu görülürken, birinci eğitim öğrencilerinin ikinci öğretim öğrencilerinden sadece %5daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Öğrencilerin meslek yüksekokulundaki bölümleri incelendiğinde, tamamına yakın bir kısmı %92 ile turizm-otelcilik, %7 ile seyahat ve rehberlik bölümlerindedir. Tablo 2'ye göre, öğrencilerin çalışmak istedikleri alanlar; çoğunluğun %69 -yiyecek içecek ve konaklama- ile okuduğu bölüme paralel olarak otelcilik ve %18,8 ile seyahat -seyahat işletmeciliği ve rehberlik-bölümünü tercih edeceği anlaşılmaktadır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Katılımcı öğrencilerin tercih nedenleri ve gelecek beklentilerinin hangi boyutlardan oluştuğunu belirlemek ve ölçme aracının geçerliliğini tespit edebilmek için veriler faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizi, aynı yapıyı ölçen çok sayıda değişkenden, az sayıda tanımlanabilir anlamlı değişkeni keşfetmeye yönelik, çok değişkenli bir istatistikî araçtır. Faktör analizi sonuçları, 10 ifadenin 3 faktör altında- *İş Bulma ve Çalışma Koşulları, Ücretler ve Kariyer imkânı*- toplandığını göstermektedir (Bkn.Tablo 3).

Faktör analizinin ardından ölçümlerimizin güvenilirliğini belirlemek için ise Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Turizm MYO öğrencilerinin, mesleğin geleceğine ilişkin algılarına dair güvenilirlik (cronbach alfa) değerleri, ortalama, standart sapma, değerleriyle birlikte tablo 4'de verilmektedir. Üç faktörümüze ait alfa değerlerinin 0,60 ile 0,73 arasında değiştiği görülmektedir. Bu sonuçlara göre, ölçeklerimiz geçerlilik ve güvenilirlik kriterlerini karşılamaktadır (İş bulma ve çalışma koşulları alfa:0,60, Ücretler alfa: 0,73, Kariyer imkânı alfa: 0,68). Bununla birlikte ortalama değerleri; katılımcı öğrencilerin, özellikle ücret beklentileri yönünde pozitif algılara sahip olduğunu göstermekte; bunu da sırasıyla kariyer imkânı ile iş bulma ve çalışma koşulları izlemektedir.

Tablo 3: Gelecek Beklentilerine Ait Faktör Analizi Tablosu

Faktörler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
İş bulma ve çalışma koşulları			,710
Sosyal güvence imkânları yeterlidir			
Barınma-yeme-içme koşulları uygun ve yeterlidir			,724
Turizm sektöründe çalışmak eğlenceli ve zevklidir			,647
Ücretler			
Ücretler diğer sektörlerle aynı ya da daha yüksektir		,726	
Ücretler yeterli ve tatminkârdır		,886	
Prim, bahşiş vb. Ek ücretler yeterlidir		,701	
Kariyer imkânı			
Mezun olunca turizm sektöründe çalışmayı düşünüyorum	,829		
Turizm sektörü uzun yıllar çalışmak için uygun bir sektördür	,526		
Turizm sektöründe yönetici pozisyonuna geleceğime inanıyorum	,663		
Başka bir sektörde çalışmayı düşünüyorum	,703		

Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistikler

	Cronbach alfa	Ortalama	Standart sapma
İş bulma ve çalışma koşulları	5,00	2,4888	,77353
Ücretler	5,00	2,9253	,91172
Kariyer imkânı	5,00	2,6547	,86482

*Cronbach A=1-5

Araştırma Bulguları

Bu bölümde öncelikle katılımcı öğrencilerin eğitim hayatları ve kariyer adımlarını seçme sürecinde tercihlerini turizm MYO'dan yana kullanma nedenlerine bunu takiben de meslekteki gelecek beklentilerine yönelik sorulara verdikleri yanıtların dağılımı yer almaktadır.

Tablo 5:Tercih Nedenleri

Tercih Nedeni		Sıklık	%
Valid	Puana göre	52	23,2
	Sevdiğim meslek	37	16,5
	Geçerli bir meslek	51	22,8
	Seçeneğim yoktu	24	10,7
	Çevre tavsiyesi	9	4,0
	Üniversite mezunu olmak	15	6,7
	Sınavsız geçiş hakkı	19	8,5
	Diğer	15	6,7
	Yanıtsız	2	,9
	Total	223	100,0

Kartepi turizm meslek yüksekokulu öğrencilerinin tercih nedenleri tablo 3'te görülmektedir. Buna göre; en yüksek oran %23,2 ile puana göre tercih olup, ardından; %22,8 ile geçerli bir meslek olması, %16,5 ile sevdiğim meslek olması, %10,7'si seçeneğim yoktu, %8,5 sınavsız geçiş hakkı, %6,7 üniversite mezunu olmak, %4 çevre tavsiyesi yanıtı gelmektedir. Öğrencilerin tamamına yakını tercih nedenini belirtirken yalnızca, %0,9'u ise soruyu yanıtsız bırakmıştır. Bu bulgular doğrultusunda, öğrencilerin okulu tercih edenleri incelendiğinde; -geçerli ve sevindikleri bir meslek olması ve sınavsız geçiş hakkı yanıtları ile- yaklaşık %47,8'inin bilinçli tercih yaptıklarını; -puana göre, herhangi bir üniversite mezunu olmak ve çevre tavsiyesi yanıtları ile- yaklaşık % 33,9'unun ise bilinçsizce ya da tesadüfi olarak tercih yaptığını söylemek mümkündür.

Anova Testi

Bu araştırmanın temel sorunsalı, geleceğin turizmcileri olacak olan turizm öğrencilerinin gelecek beklentilerine ilişkin algılarının onların turizm eğitimini seçme nedenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktadır. Bu amaçla veriler, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testine tabi tutulmuştur. Tablo 8'de öğrencilerin gelecek beklentilerine yönelik algılarının onların tercih nedenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları sunulmuştur. Tablo 8'de görüleceği üzere; öğrencilerin turizm MYO tercih nedenleri; onların turizm mesleğini geleceğine yönelik olarak *Ücret beklentileri* ($p<0.01$) ve *Kariyer imkânlardaki* ($p<0.01$) farklılıkları açıklayabilme potansiyeline sahiptir. Diğer bir deyiş Bu bulgular turizm MYO öğrencilerinin (i) ücretlere ve (ii) kariyer imkânına ilişkin algılarının turizm eğitimini tercih etme nedenlerine göre farklılaştığını ortaya koymaktadır. Lakin bulgular, iş bulma ve çalışma koşulları açısından böylesi bir farklılığın varlığına dair istatistiksel olarak anlamlı bir kanıt sağlamamaktadır.

Tablo 6: Anova Testi

		Kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	Anlamlılık düzeyi
İş Bulma ve Çalışma Koşulları (kcort)	Gruplar Arasında	7,114	8	,889	1,514	,154
	Gruplar İçinde	125,719	214	,587		
	Toplam	132,833	222			
Ücretler (ucort)	Gruplar Arasında	18,291	8	2,286	2,943	,004
	Gruplar İçinde	166,241	214	,777		
	Toplam	184,532	222			
Kariyer imkânı (gfort)	Gruplar Arasında	31,489	8	3,936	6,260	,000
	Gruplar İçinde	134,549	214	,629		
	Toplam	166,038	222			

SONUÇ

Ülkemizde turizm sektörünün temel sorunlarından birisinin, turizm eğitimi almış çalışan sayısının eksikliği ve özellikle nitelikli ara eleman istihdamı eksikliği olduğu bilinmektedir. Bu sebeple, bu araştırma, turizm sektöründe en fazla ihtiyaç duyulan, ara eleman olarak çalışan Meslek yüksekokulu öğrencilerine yönelik hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında, öğrencilerin gelecekte turizm sektöründe çalışmak isteyip, istemediklerinin ve turizm sektörünün geleceğine ilişkin düşüncelerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Kartepe Turizm MYO, Türkiye’de MYO’lar içerisinde yalnızca turizm eğitimi veren ve turizm dışında hiçbir bölümü bulunmayan birkaç turizm meslek yüksekokulundan birisidir. Bununla birlikte Kartepe Turizm MYO, diğer meslek yüksekokullarından farklı olarak; uygulama oteline ve turizm uygulama laboratuvarlarına, turizm kütüphanesine sahiptir. Kartepe Turizm MYO’nun Turizm eğitime odaklanmış bir meslek yüksekokulu olması, öğrencilerin mesleği tercih etmelerinde etkili bir faktör olarak düşünülebilir.

Öğrencilerin gelecek beklentileri ile ilgili olarak bakıldığında araştırma bulguları; turizm sektöründe sosyal güvence ve sosyal imkânların yeterliği ile ücretler konusunda öğrencilerin olumsuz bir yargıya sahip olmadıkları yönündedir. Hatta sonuçlar göstermektedir ki; öğrencilerin gelecek beklentilerinde ilk sırayı ücretler almaktadır. Bu sonucun alınmasında; öğrencilerin gerek staj gerekse ilk çalışma deneyimleri sırasında turizm sektöründe gördükleri ücret uygulamalarının (maaş, prim, bahşiş vb.) etkili olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin gelecek beklentilerindeki ikinci sırayı kariyer imkânları almaktadır. Öğrencilerin verdikleri yanıtlara göre; aldıkları turizm eğitimi ile turizm sektöründe hızlı yükselebileceklerini, yönetici konumuna gelebileceklerini ve uzun yıllar çalışabileceklerini düşündükleri anlaşılmaktadır. Son sırada en düşük pozitif algı ise, iş bulma ve çalışma koşullarına ilişkindir. Öğrencilerin, staj ve iş deneyimleri sırasında, turizm sektöründeki uzun ve yorucu çalışma saatleri ile mevsimlik çalışma koşulları vb. zorlukları tecrübe edinmeleri sebebiyle gelecek beklentilerindeki en son tercih oldukları düşünülmektedir. Ancak, öğrencilerin büyük bir kısmının daha önce lisede mesleki bir turizm eğitimi almamış ya da staj yapmamış olmaları sebebiyle bu konuda bir fikir sahibi olmadıkları gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan, mesleki turizm deneyimi elde etmiş öğrencilerin büyük bir kısmının mesleğin geleceğine ilişkin olumlu kanaatte oldukları ve hatta büyük bir kısmının, turizm sektöründe çalışmanın eğlenceli ve zevkli buldukları söylenebilir. Özellikle öğrencilere mezun olduklarında turizm sektöründe çalışmayı düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda, çalışmayı düşünmeyenler son derece azınlıkta olup beşte birin altındadır. Ancak, öğrencilerin turizm sektörü ile ilgili bilgilerinin yetersiz olması ya da meslek yüksekokullarında sektörün beklentilerinden uzak yürütülen turizm eğitimi nedeniyle şu an kariyer tercihlerini turizm sektöründe devam ettirmeyi hedefleyen bu grubun gerçek hayta atıldıklarında tercihlerinin de farklılaşabileceği ihtimali göz ardı edilmelidir.

Bunlarla birlikte bu araştırma, turizm öğrencilerinin turizm sektöründeki, gelecek beklentilerine ilişkin algılarının, turizm eğitimini seçme nedenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı sorusuna da cevap aramaktadır. Bulgular; turizm MYO öğrencilerinin (i) ücretlere ve (ii) kariyer imkânlarına ilişkin algılarının turizm eğitimini tercih etme nedenlerine göre farklılaştığını göstermekte iken; iş bulma ve çalışma koşulları ile turizm eğitimi tercih nedenleri arasında herhangi bir ilişkinin varlığına rastlanmamaktadır. Turizm MYO öğrencilerinin ücret ve kariyer beklentilerine ilişkin gelecek algılarının, üniversite tercihlerine göre farklılaşıyor olması üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur. Araştırmamızın tanımlayıcı istatistiklerinde, meslek lisesinden gelen öğrencilerin meslek hakkında bilgi sahibi oldukları ve mesleği sevdikleri görülmektedir. Bu açıdan özellikle bilinçli tercihte bulunan öğrencilerin sektöre yönelik bir farkındalığa sahip oldukları ve iyi bir ücret ile hızlı yükselme imkânlarına yönelik algıların bu farkındalık sayesinde meydana geldiği düşünülmektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer noktada, çalışma koşullarına yönelik böylesi bir beklentinin olmayışıdır.

Araştırma bulgularının genellenebilirliğini etkileyen bir takım sınırlılıklara sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu araştırmanın en önemli kısıtı

ise, Kocaeli Üniversitesi, Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu öğrencilerine ulaşılabilmiş ve Kocaeli ili ile sınırlandırılmış olmasıdır. Bu noktada, turizm eğitimi gören öğrencilerin turizm sektörüne yönelik algı ve eğilimlerinin daha fazla üniversitede yapılması ve detaylı araştırılması faydalı olacaktır. Yaptığımız bu araştırma bulguları ve geçmiş araştırmalar ışığında; Türkiye’de meslek yüksekokullarında turizm eğitimine yönelik şu öneriler getirilebilir:

- Öğrencilerinin çoğunluğunun daha önce mesleki bir turizm eğitimi almış olduğu ancak hala bilinçli ve isteyerek gelenlerin oranı istenilen düzeyde değildir. Bu sebeple, , öğrencilerin mesleğe daha bilinçli ve istekli gelerek, başarılı olabilmeleri için; gerek ortaöğretim kurumlarında rehberlik hizmetinin (Baltacı vd.,2012) gerekse yükseköğretim kurumlarında mesleki bilgilendirmenin (eğitim fuarlarında ya da mesleki eğitim veren liselerle işbirliği içerisinde yürütülerek) daha etkin yapılması ve öğrencilerin potansiyellerine paralel tercih yapmaları sağlanmalıdır.
- Meslek yüksekokullarına hem öğrenci alımında hem de mezun edilirken öğrencilerin, turizm sektörü ve mesleği hakkında bilgilendirilmiş olmasına dikkat edilmelidir.
- Ara eleman niteliğindeki MYO öğrencilerinin uygulamalı, mesleki turizm dersleri ve sektörden yöneticilerle iletişimi kurularak, öğrencilerin meslekle iç içe olmaları sağlanmalıdır. Hatta “öğrencilere uygulama deneyimi olan, turizm endüstrisinin içinden gelmiş öğretim elemanlarınca ders verilmelidir” (Hacıoğlu vd.2008, 131).
- Ülkemiz genelinde (Meslek Yüksekokulları Kurulu [MEYOK]) turizm komitesinin üye okullarının birbiri ve MEB ile turizm eğitimi konusunda daha bütünleşmiş ve uyumlu çalışması gereklidir.
- Koko ve Guerrier (1994) tarafından yapılan araştırma sonuçlarında da belirtildiği üzere, turizm eğitimi almış mezunların çalışma koşullarının zorluğu, motivasyon yetersizliği ve iş tatminsizliğinden dolayı sektörü terk etmektedirler. Bu sebeple, , turizm sektöründe yer alan turizm işletmelerinde çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve turizm eğitimi almış personele öncelik verilmesi gereklidir. En önemlisi, Turizm Bakanlığının turizm mezunlarının turizm işletmelerinde çalıştırılması zorunluluğu oranının artırılarak, öğrencilerin turizm sektörünü tercih etmelerinde ayrı bir cazibe unsuru yaratılmasıdır.

- Son olarak, meslek yüksekokulu öğrencilerinin, (Avrupa Birliği [AB]) proje ve yurtdışı staj imkânları konusunda üniversitelerin Uluslararası ilişkiler birimleri tarafından bilgilendirilerek; özellikle yurtdışı staj, öğrenci değişim programları, yurt dışında çalışma olanakları, gönüllü öğrenci kampları ile turizm bölümlerinin cazibe unsuru olması sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aksu, A. ve Köksal, C.D. (2005). Perceptions and Attitudes of Tourism Students in Turkey. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17 (5), 436-447.
- Aksu M. ve Bucak, T. (2012). Mesleki Turizm Eğitimi. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 7-18.
- Avcıkurt C., Deveci B. ve Türkmen, S. (2012). Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlarının Turizm Sektöründeki İstihdam Profili, *Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 3381, Araştırma Genel Müdürlüğü Yayınları: 366, Genel Yayın Dizisi: 75, ISBN: 978-975-17-3630-7.*
- Aymankuy Y., Tetik N., Girgin K.G ve Aymankuy, Ş. (2013). Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Staj Uygulamasına Öğrenci ve Akademisyenlerin Bakışları (BTİÖYO'da Uygulama). *International Journal of Human Sciences*, (10)1, 101-128.
- Aymankuy Y. ve Aymankuy, Ş.(2013). Turizm İşletmeciliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektöründeki İstihdamla İlgili Görüşleri ve Sektördeki Kariyer Beklentileri (Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği). *Akademik Bakış Dergisi*, 35/Mart-Nisan, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, ISSN:1694-528X, 1-21.
- Baltacı F., Üngören E., Avsallı H. ve Demirel, O.N. (2012). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 17-25.
- Boylu, Y. Ve Arslan E. (2014). Türkiye'deki Turizm Eğitiminin Rakamsal Gelişmeler Açısından Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1: 79-97.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Güz, 470-483.
- Çatı K. ve Bilgin, Y. (2013). Turizm Lisans Öğrencilerinin Turizm Sektöründe Çalışma Eğilimleri. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 23-45.

- Davras M.G. ve Bulgan, G. (2012). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İngilizce Hazırlık Eğitimine Yönelik Tutumları: Isparta MYO Turizm ve Otel İşletmeciliği Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13 (2), 227– 238.
- Dinçer F.İ., Akova O ve Kaya, F. (2013). Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı Öğrencilerinin Kariyer Planlaması Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Üniversitesi ve Gümüşhane Üniversitesi Örneği, 3.Uluslararası Meslek Yüksekokulu Sempozyumu, Ardahan, 42-56.
- Ercan İ., Kan, İ. (2004). Ölçeklerde Güvenirlik ve Geçerlik, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 30 (3), 211-216.
- Erdinç S.B. ve Yılmaz, G. (2012). Günümüzde Turizm Eğitiminin Yükseköğretim İçerisindeki Yeri, *Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler*. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 3381, Araştırma Genel Müdürlüğü Yayınları: 366, Genel Yayın Dizisi: 75, ISBN: 978-975-17-3630-7.
- Güzel, N. G. (2006). Yükseköğretimde Turizm Eğitimi ve Hizmet Kalitesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güzel T., Akdağ G., Güler O. ve Şener, S. (2014). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizmde Kariyer Algılamaları: Çanakkale, Mersin ve Kıbrıs'ta Bir Araştırma. 3.Doğu Akdeniz Sempozyumu, Mersin,176-187.
- Hacıoğlu N., Kaşlı M., Şahin ve Tetik N.(2008). *Türkiye'de Turizm Eğitimi*. Ankara:Detay Yayıncılık.
- İbicioğlu, H., Avcı, Avcı U. ve Boylu, Y. (2003). Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynaklarının Eğitiminde Stratejik Sektörel Eğitim Organizasyonlarının Uygulanabilirliğine Yönelik Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 69-90.
- Kılıç G. ve Bayraktaroğlu, E. (2012). Lisans düzeyinde Turizm Eğitimi ve Fakülte Bünyesinde Örgütleniş Biçimine Yönelik Bir Değerlendirme. *Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 3381, Araştırma Genel Müdürlüğü Yayınları: 366, Genel Yayın Dizisi: 75, ISBN: 978-975-17-3630-7.
- Korkmaz H., Gürol N. ve Avcıkurt, C. (2012). Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Sektöre Yönelik Görüşleri ve Kariyer Beklentileri Arasındaki İlişki. *Turizm Eğitimi Konferansı-Tebliğler*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 3381, Araştırma Genel Müdürlüğü Yayınları: 366, Genel Yayın Dizisi: 75, ISBN: 978-975-17-3630-7.

- Kozak M.A.(2009). Akademik Turizm Eğitimi Üzerine Bir Durum Analizi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke), 22, 2.
- Kozak M. ve Kızılırmak, İ. (2001). Türkiye`de Meslek Yüksekokulu Turizm Otelcilik Programı Öğrencilerinin Turizm Sektörüne Yönelik Tutumlarının Demografik Değişkenlere Göre Değişimi: Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 12 (Bahar Dönemi), 9-16.
- Kusluyan, S., Kuşluyan, Z. (2000). Perceptions And Attitudes Of- Undergraduate Tourism Students Towards Working in The Tourism Industry in Turkey. Tourism Management, 251-269.
- Özdemir S.S., Polat E., Hacıoğlu N. ve Özdemir, M. (2014). Türkiye`de Önlisans Düzeyinde Gerçekleştirilen Turizm Eğitiminin Analizi, The Sixth International Congress of Educational Research VI. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Accountability and Transparency in Education: Global Challenges & Local Realities. Hacettepe University, Turkish Educational Research Association & Hacettepe University In collaboration with International Association of Educators European Educational Research Association World Education Research Association, International Association of Qualitative Inquiry & Ministry of National Education.
- Pelit, E., Güçer, E. (2006). Turizm Alanında Öğretmenlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm İşletmelerinde Yaptıkları Stajları Değerlendirmeler Üzerine Bir Araştırma. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1: 39-163.
- Roney S.A.ve Öztin P. (2007). Career Perceptions of Undergraduate Tourism Students: A Case Study in Turkey. Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education 6(1), 4 -17.
- Tuyluoğlu, T. (2003). Türkiye`de Turizm Eğitiminin Niteliği. Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Üngüren, E. (2007). Lise ve Üniversitelerde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Umutsuzluk ve Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi: Antalya`da Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Antalya.

- Üngüren E. ve Ehtiyar, R.(2008). Geleceğin Turizmcilerinin Umutsuzluk Tipolojilerinin Belirlenmesi. www.Esosder.org, ISSN:1304-0278 Bahar, 7(24), 201-219.
- Üngüren E., Doğan H., Özmen M. ve Tekin Ö.A. (2010). Otel Çalışanlarının Tükenmişlik ve İş Tatmin Düzeyleri İlişkisi. *Journal of Yasar University*, 5 (17): 2922-2937.
- Ünlüönen K.ve Boylu, Y.(2005). Türkiye’de Yükseköğretim Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, www.e-sosder.com, ISSN:1304-0278 Bahar, 3(12), 11-32.
- Üzümcü T.P. ve Bayraktar, S. (2004). Türkiye’de Turizm Otel İşletmeciliği Alanında Eğitim Veren Yükseköğretim Kuruluşlarındaki, Eğiticilerin Turizm Mesleki Eğitiminin Etkisel Açından İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. 3.Bilgi-Ekonomi-Yönetim Kongresi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 79-92.
- Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı: 18665, 30 Ocak 2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18665> (02.02. 2015).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2007, Resmi Gazete, www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070302-17-1.doc (02.02. 2015).
- Education First, An Initiative of The United Nations Secretary-General-
http://www.globaleducationfirst.org/files/EdFirst_G29383UNOPS_lr.pdf (17.05.2015).

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ YAZIM VE YAYIN KURALLARI

YAYIN KURALLARI

1. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, altı ayda bir (Haziran ve Aralık) yayınlanır. Dergide; Sosyal Bilimler ile ilgili/ilişkili bilim dallarını ilgilendiren konulardaki **Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca** dillerinde hazırlanmış, özgün ve nitelikli makaleler, kitap tanıtım ve eleştirileri ile örnek olay çalışmaları yayımlanabilir.

2. Derginin yayıncısı, editörü ve yayın kurulu yazarların belirtmiş olduğu görüş ve düşünceler ile doğabilecek etik ihlallerinin sorumluluğunu kabul etmekle yükümlü olmayıp **dergide yer alan makale ve yazıların sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.**

3. Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar öncelikle şekil/yazım şartları bakımından ön değerlendirmeye alınır. Yazım kuralları itibariyle şartları sağlamayan çalışmalar hakemlere gönderilmez. Şartlara uygun olan çalışmalar, içerik açısından incelenmek üzere **en az iki hakeme gönderilir.** Makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, gönderilen makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez. Hakem raporları gizlidir. Hakemlerden olumlu rapor alamayan makaleler yayımlanmaz ve yazarına iade edilmez; bu konuda idari ve adli sorumluluk kabul edilmez. Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar ise gerekli değişiklikler için yazar(lar)a geri gönderilir. Düzeltilmiş metni belirtilen süre içerisinde dergiye ulaştırmak yazar(lar)ın sorumluluğundadır. Eserin **yayımlanmasına karar verilmesi durumunda** yazar(lar) **Telif Hakkı Devir Formu**'nu doldurarak haklarını Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne devretmelidirler.

4. Dergide yayımlanacak olan eserler, **daha önce bir başka dergide yayımlanmamış, yayımlanmak üzere gönderilmemiş ya da yayım için kabul edilmiş olmalıdır.** Herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış yazılarda, toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.

5. Çalışma, editörlere 1 nüsha halinde elektronik ortamda sunulmalıdır. Makalenin elektronik ortamda gönderilebilmesi için, sisteme üye olunmalı ve kullanıcı girişi yapılmalıdır. Kullanıcı girişi yapıldıktan sonra sol Menüde çıkan **"Makale Gönder"** bağlantısı kullanılarak makale sisteme kayıt edilir. Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler **ekler ve kaynakça dahil olmak üzere 25 sayfayı geçmemelidir.**

YAZIM KURALLARI

MAKALE BAŞLIĞI*

(Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde, 12 Punto, Times New Roman, Kalın, 1 Satır Aralığı, Büyük Harf)

Makalenin İngilizce Başlığı

(Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde, 12 Punto, Times New Roman, Kalın, 1 Satır Aralığı, Her Kelimenin İlk Harfi Büyük)

Ad SOYAD 1**, Ad SOYAD 2*****, Ad SOYAD 3*****, Ad SOYAD 4*******

(Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde, Kalın, 12 Punto, Times New Roman, 1 Satır Aralığı, Adın İlk Harfi Büyük, Soyad Tamamen Büyük Harflerle)

Özet: İki yana yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek yazılır. Makalenin özeti araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtabilecek şekilde, en fazla 300 sözcük olarak, Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. **Makalenin dili Türkçe ise "Özet," yabancı dilde ise "Abstract" başlamak zorundadır.**

Anahtar Sözcükler: Anahtar Kelime 1, Anahtar Kelime 2, Anahtar Kelime 3 (Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı)

Abstract: İki yana yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek yazılır.

Key Words: Key Word 1, Key Word 2, Key Word 3 (Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı)

ANA BAŞLIKLAR

Ana başlıklar 1 paragraf girintisi verilerek, 11 punto, kalın ve düz olmalı, büyük harfle yazılmalıdır.

Makalelerde problem/çalışmanın konusu, giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, varsa bulgular, yorum/tartışma ve sonuç ve öneriler bölümleri izlemelidir. Alanlara göre farklı bölümler yer alabilir.

* Eğer hakkında yazılan çalışma bir bildiri, tez veya proje çalışmasının bir kısmı ise buraya o açıklama konulmalıdır. Aksi halde ilk yazara tek yıldız verilerek sadece yazarlarla ilgili bilgilere yer verilir. Çalışma daha önce bildiri olarak sunulmuşsa burada belirtilmelidir. (9 punto, Times New Roman, İki yana yaslı)

** Unvan 1, Kurum Adı, Bölüm Adı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

*** Unvan 2, Kurum Adı, Bölüm Adı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

**** Unvan 3, Kurum Adı, Bölüm Adı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

***** Unvan 4, Kurum Adı, Bölüm Adı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

Metin içindeki diğer bütün kısımlar, **11 punto ve tek satır aralıklı olarak**, biçimlendirme bozulmadan yazılmalıdır.

Alt Başlıklar

Alt başlıklar 1 paragraf girintisi verilerek, 11 punto ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere kalın olarak yazılmalıdır.

Tablo, Çizelge, Şekil, Grafik Örnekleri

Tablo / Çizelge 1: Tablo / Çizelge / Grafik / Şekil Başlıklarının İlk Harfleri Büyük Olmalıdır

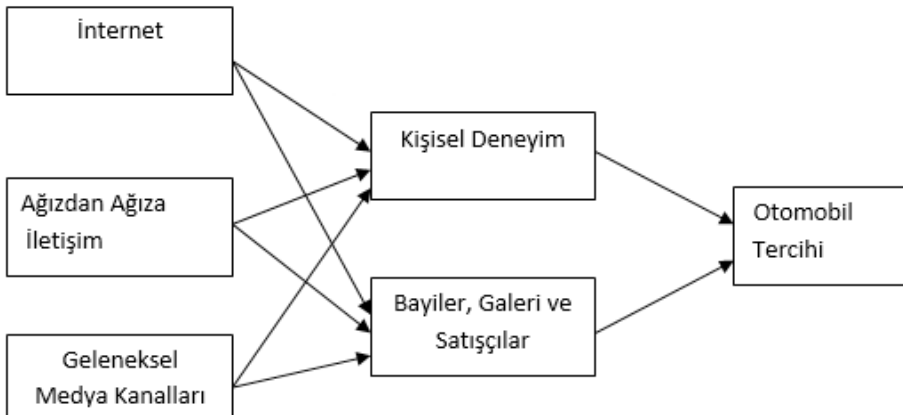
(11 Punto, Times New Roman, Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde)

		Xxxx	Yyyy	Zzzz	
Aaaaa	A1.	47	30.3	47	30.3
	A2.	60	38.7	60	38.7
	A3.	48	31.0	48	31.0
Bbbbb	B1.	150	96.8	150	96.8
	B2	5	3.2	5	3.2
Ccccc	C1	117	75.5	117	75.5
	C2	38	24.5	38	24.5
TOPLAM		155	100	155	100

*Tablo / Çizelge içindeki veriler 11 ile 9 punto arasında verilerin yoğunluğuna göre değişebilir.

(Kaynak kullanılmış ise 11 punto, Times New Roman ve sayfa ortasına gelecek şekilde yazılmalıdır.)

Şekil 1: Araştırma Modeli

Kaynak Göstermedeki Genel Kurallar

- Kaynak göstermede kesinlikle **dipnot kullanılmamalıdır**.
- Metin içerisindeki **dolaylı alıntılara** atıfta bulunurken sayfa numaraları belirtmek yazar(lar)ın inisiyatifine bırakılmıştır. **Doğrudan alıntılarda** ise sayfa numarası belirtmek ve alıntıyı tırnak içerisinde belirtmek gerekmektedir.
- Aynı yazar veya tüzel kişinin aynı yıl içerisindeki eserlerine atıfta bulunurken (**Örn; Şahin, 2001a, Şahin, 2001b**) şeklinde bir yol izlenir.
- Birden çok kaynağa atıfta bulunurken **sıralama yayım yılına göre** yapılmalıdır. Örnek; (Sancak, 1991: 22; Hancı, 1998: 145; Engin, 2015: 254)
- Çok yazarlı yayınlarda ilk yazar soyadı (Kaplan vd., 1999), **görülemeden bir yayım kaynak gösteriliyorsa** (Raglan, 1973, Ekici, 1988'den), **sözlü kaynak kullanılıyorsa** kaynak kişi bilgileri **Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri** bilgilerini içermelidir.
- Yayın tarihi bulunamazsa en son telif hakkı (copyright) tarihi verilir. Tarih bilgisi hiç bir şekilde bulunamıyorsa "tarih yok" anlamına gelen "**t.y.**" kısaltması kullanılır.
- Web kaynaklarına atıf yapılırken (**balikesir.edu.tr, 01.05.2014**) örneğinde olduğu gibi başında <http://www>. kısmı olmadan ve erişim tarihi Gün, Ay, Yıl belirtilmelidir.

Kaynakçadaki Genel Kurallar

- Kaynaklar **alfabetik** sıraya göre sıralanmalı, aynı yazarın aynı yıl içerisindeki iki veya daha fazla kaynağı için **2000a, 2000b** gibi gösterimler de yine alfabetik sıra ile verilmelidir.
- Yazar sayısı altıdan fazlaysa, ilk altı yazarın adları kaynakçada verilir, altıncı yazardan sonra "**ve diğerleri**" ifadesi kullanılır.
- Kitapların künyeleri verilirken **1. Basım** ise belirtmeye gerek yoktur. İkinci ve sonraki basımlar için "**2. Bs.**" şeklinde kısaltma kullanılır.
- Yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (**Haz.**), editör(ler) yerine ise (**Ed.**) kısaltması kullanılır.
- Dergi ve kitap adları kısaltılmadan **eğik (italik)** olarak yazılır.
- Bildiri kitapları kitap gibi, bildiri kitabından alınan bir bildiri de kitap bölümü gibi belirtilir.

- Tezlerde tezin adından sonra “**yüksek lisans tezi**”, “**doktora tezi**” ya da “**sanatta yeterlik tezi**” ifadeleri kullanılır. Derecenin verildiği üniversitenin adı ve yeri belirtilir.
- Yasa ve yönetmeliklerde künye girişi yasanın adından yapılır. Yasanın adından sonra ayrıca içinde yasanın kabul tarihi (sadece yıl olarak), künye sonunda ise yasanın yayınlandığı derginin tarihi (gün, ay, yıl olarak) belirtilir.
- Elektronik kaynaklarda temel bilgilerin yanı sıra **erişim tarihi ve erişim adresi bilgileri** de verilir.
- E-kaynaklarda **son güncelleme tarihi** yayın tarihi olarak alınır.
- **Mektup, e-ileti, telefon görüşmesi** gibi kişisel görüşmelerin kaynakçaya eklenmesi gerekmez, görüşmelere metin içinde gönderme yapılır.

KAYNAKÇA (11 Punto, Kalın, Times New Roman)

Kaynaklar APA (American Sociological Association) standartlarına uygun olarak verilmelidir. Kaynakça ve atıflar için bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

KİTAP

Kitap - Tek Yazarlı

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. (Basım). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: Kurbanoglu, S. S. (2004). *Kaynak Gösterme El Kitabı*. (2. Bs.). Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.

Atıf: (Kurbanoglu, 2004: 25)

Kitap - Çok Yazarlı

Kullanım: Soyad, A., Soyad, B., Soyad, C., Soyad, D., Soyad, E., Soyad, F. ve diğerleri. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. (Basım). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek 1: Akman, Y., Ketenoğlu, O., Güney, K., Kurt, L. ve Tuğ, G. M. (2004). *Bitki Ekolojisi*. Ankara: Palme Yayıncılık.

Atıf 1: (Akman vd., 2004: 57)

Örnek 2: Yalçın, A. ve İplik, F. N. (2007). A Grubu Seyahat Acentalarında Çalışanların Örgütsel Bağlılıklarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Selcuk University Social Science Institute Journal*, 18, 483-500.

Atıf 2: (Yalçın ve İplik, 2007: 492)

Kitap – Tüzelkişi Yazarlığı

Kullanım: Tüzelkişi. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. (Basım). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük* (10. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Atıf: (Türk Dil Kurumu[TDK], 2005: 175) ikinci ve sonraki gösterimlerde sadece (TDK, 2005: ...) şeklinde gösterilir.

Kitap- Yazarı Olmayan

Kullanım: *Kitap Adı*. (Yayın Yılı). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: Redhouse Çağdaş Türkçe-İngilizce Sözlüğü. (1985). İstanbul: Redhouse.

Atıf: (Redhouse, 1985: 32)

Kitap - Çeviri

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Kitap Adı* (A. Soyadı, Çev.). Yayın yeri: Yayınevi. (Kaynak yapıtın yayın yılı).

Örnek: Bloomberg, M. ve Evans, G. E. (1989). *Kütüphane Teknisyenleri İçin Teknik Hizmetlere Giriş* (N. Tuncerve, Çev.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. (Orijinali 1985'te yayımlanmıştır).

Atıf: (Bloomberg ve Evans, 1985/1989: 182)

Kitap İçinde Yayın (Bölüm ya da Makale)

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Yayın adı. A. Editör (Haz./Ed.). *Kitap Adı* (Yayının sayfa numaraları). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: O'Neil, J. M., ve Egan, J. (1992). Men's and Women's Gender Role Journeys: Metaphor for Healing, Transition, and transformation. B. R. Wainrib (Ed.), *Gender Issues across the Life Cycle* içinde (ss. 107-123). New York, NY: Springer.

Atıf: (O'Neil ve Egan, 1992)

MAKALE

Bilimsel Dergi Makalesi –Tek Yazarlı

Kullanım: Yazar, A. (Yayın Yılı). Makale Adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Örnek: Çakın, İ. (2004). Müteferrika Matbaasının Düşündürdükleri ve Avrupa'da Basımcılığın Etkileri. *Bilgi Dünyası*, 5 (2), 153-167.

Atıf: (Çakın, 2004: 155)

Bilimsel Dergi Makalesi – Çok Yazarlı

Kullanım: Soyad, A., Soyad, B., Soyad, C., Soyad, D., Soyad, E., Soyad, F. vd.. (Yayın Yılı). Makale Adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Örnek: Erkan, S., Tuğrul, B., Üstün, E., Akman, B., Şendoğdu, M., Kargı, E. vd.. (2003). Okul Öncesi Öğretmenliği Öğrencilerine Ait Türkiye Profil Araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 108-117.

Atıf: (Erkan vd., 2003: 112)

Magazin Makalesi – Yazarı Belli

Kullanım: Soyad, A. (Ay yyyy). Makale Adı. *Dergi Adı*, cilt, sayfa numaraları.

Örnek: Kenar, N. (Nisan 2006). Kayıt Dışı İstihdam. *Popüler Yönetim*, 9, 44-47.

Atıf: (Kenar, 2006: 44)

Magazin Makalesi – Yazarı Yok

Kullanım: Makale Adı. (Ay yyyy). *Dergi Adı*, cilt, sayfa numaraları.

Örnek: Yerel Bilginin Küreselleştirilmesi. (Nisan 2006). *Focus*, 12, 14-17.

Atıf: (Yerel bilginin küreselleştirilmesi, 2006: 14)

Gazete Makalesi

Kullanım: Soyad, A. (gg Ay yyyy). Makale Adı. *Gazete Adı*, sayfa numaraları.

Örnek: Bayar, Y. (04 Nisan 2006). İnsanlık Aptallaşıyor mu? *Hürriyet*. s. 14.

Atıf: (Bayar, 2006: 14)

BİLDİRİ

Bildiri – Yayınlanmış

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Bildiri Adı. A. Editör (Ed.). *Kitap Adı* (sayfa numaraları). Yayın Yeri: Yayınevi.

Örnek: Uçak, N. (2005). Sosyal Bilimlerde Bilginin Üretimi, Erişimi Ve Kullanımı. O. Horata (Haz.). *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu: 2 Nisan 2005 – Ankara: Bildiriler* (92-103). Ankara: Yeni Avrasya.

Atıf: (Uçak, 2005: 96)

Bildiri - Yayınlanmamış

Kullanım: Konuşmacı, A. (Ay yyyy). *Bildiri Adı*. Toplantı Adı, Toplantı Yeri' de sunulan bildiri.

Örnek: Tonta, Y. (Şubat 2006). *Bilgi Yönetiminde Son Gelişmeler: Amazoogle, İşbirliği ve Açık Erişim*. Akademik Bilişim '06, Gaziantep'te sunulan bildiri.

Atıf: (Tonta, 2006)

DANIŞMA KAYNAKLARI, RAPOR VE TEZ

Danışma Kaynakları - Sözlük

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Yapıt Adı*. (Basım). Yayın Yeri: Yayınevi.

Örnek: Altan, N. (2003). *Bilgisayar Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (3. bs.). Ankara: Sistem Yayıncılık.

Atıf: (Altan, 2003)

Danışma Kaynakları - Ansiklopedi Maddesi

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Madde Adı. *Yapıt Adı* (cilt, sayfa). Yayın Yeri: Yayınevi.

Örnek: Ersoy, O. (1973). Kağıt ve Kağıtçılık. *Türk Ansiklopedisi* (c. 21, s. 112-115). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Atıf: (Ersoy, 1973: 113),

Rapor

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Rapor Adı* (Rapor No.:). Yayın Yeri: Yayınlayan/Hazırlayan Kuruluş.

Örnek: Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). *Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyon Raporu* (Rapor No: DPT: 2681). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Atıf: (Devlet Planlama Teşkilatı[DPT], 2004) ikinci ve sonraki gösterimlerde kısaltma kullanılır.

Tez

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Tez Adı*. Tezin Türü, Üniversite Adı, Yer.

Örnek: Zencir, M. B. (2007). *Güzel Sanatlar Alanındaki Kullanıcıların Bilgi Gereksinimleri ve Bilgi Kullanım Özellikleri: Hacettepe Üniversitesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Atıf: (Zencir, 2007: 36)

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Elektronik Kaynak - Makale

Kullanım: Soyad, A. (Yayın yılı). Makale Başlığı. *Dergi Adı*, cilt(sayı), sayfa numaraları. gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: Tenopir, C. ve King, D. W. (2001) The Use and Value of Scientific Journals. *Serials*, 14(2), 113-120. 27 Mart 2010 tarihinde <http://uksg.metapress.com/media/> adresinden erişildi.

Atıf: (Tenopri ve King, 2001: 116)

Elektronik Kaynak - Rapor

Kullanım: Soyad, A. (Ay yyyy). *Rapor Adı* (Rapor no). gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: Devlet Planlama Teşkilatı. (Temmuz 2004). *e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı: Değerlendirme Raporu* (Rapor No: 2). 02 Nisan 2006 tarihinde <http://212.175.33.22/kdep/rapor/KDEPHaziran2004.pdf> adresinden erişildi.

Atıf: (Devlet Planlama Teşkilatı[DPT], 2004) **ikinci ve sonraki gösterimlerde kısaltma kullanılır.**

Elektronik Kaynak – Anonim Ağ Sayfası

Kullanım: *Kaynağın Adı*. (t.y.). gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: *Bilim Etiği ve Bilimde Sahtekarlık*. (t.y.). 04 Nisan 2006 tarihinde <http://www.aek.yildiz.edu.tr/bilim.htm> adresinden erişildi.

Atıf: (Bilim etiği, t.y.)

